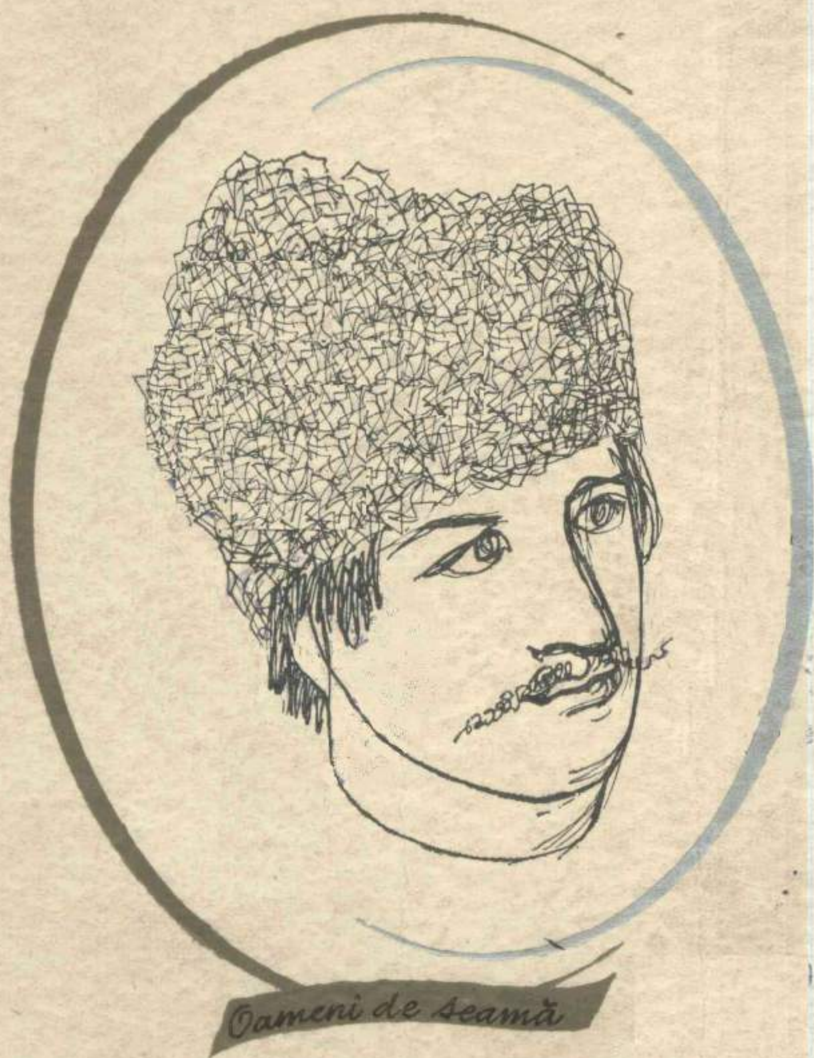

HORIA URSU

AVRAM IANCU

„Avram Iancu, om născut pentru acţiune, venise tocmai la timp, tocmai în acei ani epocali, care, dacă ar fi trecut peste noi lăsînd numai urme de simple adunări de tatonări, deputaţiuni, petiţiuni şi proteste, poate că naţiunea română ar sta în aceste zile de încercare nouă încă şi mai rău decît a stat pînă în anul 1848.(...) Avram Iancu a fost pentru noi unul din acei bărbaţi adevărat providenţiali, ale căror merite pentru libertate toţi fanfaronii din lume nu vor fi în stare a le întuneca. (...)Avram Iancu a fost sacrificiu al simţul său de libertate şi onoare, al neînfricatei sale dragoste către naţiune şi al devotamentului său sublim pentru patrie."

G. BARIŢIU
(în) revista *Transilvania*,
V. nr. 21, 1872,

HORIA URSU

AVRAM IANCU

Avram Iancu

HORIA URSU

AVRAM IANCU

Oamenii de seamă

EDITURA TINERETULUI

PORTRETUL COPERTEI: MARCELA CORDESCU

CUVÎNT ÎNAINTE

Nu de mult mă aflam pe Valea Arieşului. Stînd de vorbă cu o seamă de mineri, am povestit despre Avram Iancu. Pînă la urmă, un bătrîn miner mi-a spus: „Bine, tovarășe, să scrii despre Domnu' Iancu, dar să nu-l faci cum n-o fost!"

HORIA URSU

„NEPOTUL LUI HOREA"

Nu ne este cunoscută data naşterii lui Horia. Se spune doar că atunci cînd a luat conducerea răscoalei din 1784 avea peste cincizeci de ani. Cît priveşte naşterea lui Avram Iancu, se cunoaşte numai anul : 1824. El ar fi declarat unui contemporan că „s-a născut la vremea cireşilor". Este singura indicaţie care ne indrituieşte să credem că s-ar fi născut în luna iunie.

Horia şi Avram Iancu au fost feciori de iobagi moţi. După mărturiile unor contemporani, Avram Iancu ar fi declarat de mai multe ori că este „nepotul lui Horea". Desigur că spusa poate fi luată şi la modul simbolic, deseori folosit de el cu alte prilejuri. Înrudirea lor nu este dovedită.

Încă din veacul trecut şi pînă azi, numele de moţ este dat tuturor locuitorilor din Munţii Apuseni ai Transilvaniei, cînd de fapt a aparţinut numai unui grup restrîns, răspîndit în cea mai frumoasă zonă naturală a acestor munţi, în satele Vidra de Sus şi de Jos, Neagra, Albu, Scărişoara, Ponorel, Secătura, alte cîteva aşezări mai mici şi pînă la Cîmpeni, tîrg situat la confluenţa Arieşului Mic sau Rîul Mic cu Rîul Mare, de unde porneşte Valea Arieşurilor unite, ajuns reşedinţă economică şi administrativă.

Ei au fost numiţi astfel, cu multe veacuri în urmă, după obiceiul bărbaţilor de a purta părul împletit „chică" şi legat în vîrful capului în formă de „moţ". Astfel este în-

fățișat și Horia în iconografia vremii. Este mult mai probabil că originea lor o constituie sinteza directă — păstrată într-o enclavă etnică — dintre meșteșugarii mineri coloniști liberi aduși de romani pentru lucrul la mină și elementul autohton daco-get. Veacuri de-a rîndul, această populație, destul de deasă, s-a bucurat de oarecare libertate, oficializată de privilegiile acordate de către stăpînitorii vremelnici, în vederea exploatării minelor de aur și argint de pe teritoriul lor, de la Abrud la Cărpiniș în sus și de la Baia de Criș la Bistra. Privilegiile recunoscute și de principii Transilvaniei au început cu timpul a fi anulate, pe măsură ce unele mine erau secătuite.

În prima jumătate a veacului al XVIII-lea, mineritul a constituit o preocupare de seamă pentru noii stăpîni ai Transilvaniei, care erau habsburgii. Mineritului țărănesc din vechime îi ia acum locul, treptat, o exploatare legată de formarea relațiilor capitaliste și de noile mijloace tehnice.

Domeniul Zlatnei, cuprinzînd zona moțească, devine sub dominația austriacă un centru fiscal de riguroasă exploatare a populației. Masa țărănească din împrejurimi, care nu lucra direct în mine, este silită, din ce în ce mai mult, la o seamă de prestații și taxe fiscale.

În această regiune muntoasă, neexistînd „alodiul“ — terenul rezervat în mod exclusiv nobilului — țăranii posedau întregul hotar al comunei cu arăturile — puține cîte erau — fînețele și pădurile. Încetul cu încetul, regimul habsburgic ia în stăpînire pădurile și prin constrîngeri administrative provoacă o și mai adîncă sărăcire a populației.

Astfel moții își pierd toate drepturile din vechime, devenind iobagi, stare incompatibilă cu spiritul lor de libertate și independență. Această situație se aseamănă, întrucîtva, cu aceea a moșnenilor din Țara Românească și a răzeșilor din Moldova.

Devenind iobagi ai statului, locuitorii din domeniul Zlatnei ajung, în veacul al XVIII-lea, într-o situație și mai grea. Condițiile de trai se înăspresc. Pietrișul adus de rîurile repezi năpădea mereu puținul pămînt arabil, roadele se împuținau, iar cu robota și cărăușia nu se puteau obține nici măcar ‚creițarii“ necesari plăților cerute de fisc (taxe peste taxe, fie anuale, fie lunare, fie cele arbitrare cerute

de „domnii“ slujbași ai administrației). Nu mai sînt dijmele din trecut, dar dacă iobagul vrea să vîneze sau să pescuiască trebuie să plătească. Dacă vrea să ia lemne din pădure, dacă are car cu vite sau vite fără car, dacă vrea să facă rachiu sau stupărit, dacă vrea să treacă peste vreun pod trebuie să plătească. Din ce?

S-au apucat de felurite meșteșuguri legate de lemnul ce-l puteau lua pe munca lor. Așa au ajuns să fabrice ciubere, donițe, șindrile, cercuri de butoaie, devenind vestiți „văsari“, „dulgheri“, „caferi“ sau lucrători de cojoace, ducînd apoi pe caii lor de munte produsele muncii la cîmpie, la tîrguri, la orașe, să cumpere pe banii luați „făină“ și alte bucate necesare familiei și gospodăriei. Muncesc, dar se și îndîrjesc. Cerbicia moților, devenită proverbială, le-a conferit o ascendență morală asupra vecinilor din munți și pînă la cîmpie.

Gheorghe Iancul a avut doi feciori : pe Avram și Alexandru. Avram a devenit jude și gornic în Vidra de Sus, iar după moartea sa locul în fruntășia satului l-a luat Alexandru, căsătorit cu Maria, născută Gligor, din neamul Trifuseștilor, și căreia i se mai zicea și Maria Mică, pentru statura sa măruntă. Alexandru Iancu — deși iobag — paznic al pădurilor fiscului, apoi jude comunal, capătă cu ajutorul lui Sterca-Șuluțiu din Cîmpeni, înalt funcționar cameral peste ținut, o licență de băuturi, fapt care îi îngăduie să-și facă și ceva agoniseală, mult folositoare mai tîrziu fiului său Avram. Se spune că „averea“ lor era cuprinsă din 12 boi de jug, 4 cai, 70 de oi, 30 de porci și 8 stupi, cîteva pășuni și ceva pămînt arabil.

Părinții lui Avram Iancu, harnici și cu multă omenie, erau iubiți în toată regiunea și s-au făcut respectați și de către asupritori tocmai pentru popularitatea de care se bucurau în mijlocul acestor munteni, care constituiseră miezul răscoalei condusă de Horia, Cloșca și Crișan.

Gheorghe Iancul, bunicul lui Avram Iancu din Vidra de Jos, ajunge fruntaș în neam și în ținutul Găina. El se mută la Vidra de Sus, sat situat la poalele Muntelui Găina, care desparte „Țara Moților“ de „Țara Zarandului“, și-și ridică acolo casă nouă, devenită în zilele noastre muzeu memorial, numit local „Casa Iancului“. Tipul este specific

construcțiilor moțești : un fundament de piatră zidită, de aproape un metru, care susține scheletul de bîrne, lipite între ele cu pămînt și apoi văruite, totul terminîndu-se cu un acoperiș de șindrilă masiv și țuguiat. Intrarea pe scara de lemn (puțin laterală) — asemănătoare cu pasarela de urcare la marile vapoare de azi, sau la navele aeriene de pasageri — duce la un așa-numit tîrnaț, construit din scînduri așezate pe stîlpi de piatră, dedesubt avînd un spațiu gol, iar sus terminîndu-se cu patru arcade — bolți semicirculare. Locuința propriu-zisă este alcătuită din două încăperi, una din ele formînd tinda „naltă" sau casa dinainte.

Și azi se păstrează, în aceeași casă, leagănul celui care mai tîrziu a hălăduit ani de-a rîndul fără nici un adăpost. Este un leagăn din nuiele de alun, împletite, după ce au fost despicate în două, atîrnat de grindă cu ajutorul unor trainice funii. Un cearșaf mic de cînepă este acoperit cu o învelitoare țesută din lînă și învrîstată cu dungi negre, după obiceiul moțesc. În camera pardosită cu scînduri largi de brad se aflau — afară de patul părintesc, acoperit cu lepedee, perne și cergă moțească — o ladă mare de stejar în care se ținea îmbrăcămintea, un podișor (dulăpior) cu blidar deasupra, o masă, pe care și azi se păstrează vasele și tacîmurile de lemn din vremea aceea, așa-numitul „chelecheu", un dulăpior pentru păstrarea actelor mai de seamă.

Nașterea lui Avrămuț a suscitat în casa Iancului freamătul pregătirii în spiritul tradiționalelor obiceiuri, conservate din vechime. În primul rînd, Avrămuț — numit astfel după unchiul său decedat — a trebuit să înghită o linguriță cu „unsoare de urs", ca să capete „puterea ursului". La prima sa scaldă i-au pus bănuți de argint, ca să aibă viața „curată ca argintul", și bineînțeles n-a lipsit întregul ritual care cuprindea chemarea ursitoarelor ce urmau „să hotărască" soarta pruncului. (Pe linia superstițiilor înrădăcinate atunci, ursitoarele determinau anii de trăit, frumusețea, bogăția sau sărăcia, gloria sau robia.) La unul din capetele leagănului atîrnat de grindă, tatăl pusese pe o mescioară, improvizată din cîteva scînduri și trei picioare, un cuțit, un pistol vechi cu cremene, o undrea și o bardă. Semnificația acestor obiecte este destul de compli-

cată, dar o mărturie contemporană spune că Avrămuț a pus mîna mai întîi pe coada securii.

Nemișcați de veacuri din ținutul lor, în mod firesc, acești munteni au căpătat permanența obiceiurilor specifice fiecărei populații sedentare. Folclorul moților este bogat în basme. „Cegheran Viteazul", de o deosebită semnificație pentru viața lui Avram Iancu, este povestea unui voinic din partea locului, care a fost înșelat de un stăpînitor din vremuri străvechi, atunci cînd domnea „Minciros împărat". Desigur, este vorba de vreunul dintre vremelnicii regi barbari, din evul mediu timpuriu, care ca și „căpcăunii" [1] au intrat în mitologia populară.

Și Horia a fost înșelat de Iosef al II-lea și Avram Iancu va fi mințit de Frantz Iosef.

Agera minte a lui Avrămuț — remarcată de timpuriu de către cei din jurul său — a sorbit cu nesaț, o dată cu aceste basme, și dureroasele povestiri spuse de bătrînii din satele moțești, participante la răscoala condusă de Horia. Soarta lui Horia, a luptelor duse de iobăgimea moțească împotriva asupritorilor, au influențat formarea spiritului viitorului conducător de mase.

Avrămuț deprinsese deja „buchiile" atunci cînd tatăl, bucuros de istețimea feciorului, îl dă pe mîna dascălului din sat, Mihai Gomboș, pentru a-i îndruma începuturile instrucției elementare. În regiune nu se aflau decît trei școli primare, zidite din porunca lui Iosef al II-lea, după răscoala condusă de Horia. Erau cele de la Bucium-sat, Albac și Vidra de Jos. Pe Avrămuț nu l-a dus la Vidra de Jos, ci dincolo de ținutul imediat, la Neagra, la nașul său Ionuț Candrea. Se spune că la primul examen, fiind de față și fruntași ai satului, Avrămuț i-a uimit pe toți prin răspunsurile date, încît aceștia s-au grăbit să-i dăruiască cîțiva galbeni. Avrămuț i-a primit pentru a-i da însă învățătorului, spunînd că lui i se cuvin.

Nu avea decît zece ani cînd a făcut cunoștință cu Iosif Sterca-Șuluțiu, fiul funcționarului cameral de la Cîmpeni, unul dintre principalii săi biografi de mai tîrziu. Șuluțeștii făceau parte din burghezia locului și patronau pe Ale-

[1] De la Kap-Khun, cum se numeau unii șefi ai popoarelor migratoare asiatice.

xandru Iancu, iobagul înstărit, fruntaș nu numai în Vidra. Iosif Sterca-Șuluțiu, relatînd peste șaizeci de ani această primă întîlnire, pe lîngă o seamă de elemente romantice, schițează verosimil portretul lui Avrămuț la zece ani. Îndreptîndu-se spre casa lui Iancu, tatăl îl prevenise că va găsi un copil foarte isteț. „Avrămuț stătea în mijlocul curții, în cămașă lungă, încins peste mijloc cu un șerpărel neted, frumos cusut, iar pe cap o pălăriuță neagră cu ciucuri roșii." Atît de iute l-a luat fiul de iobag pe domnișorul venit în vizită, tutuindu-l și tîrîndu-l în hoinăreala sa necontenită, încît a trebuit să fie dojenit de maică-sa.

În timpul cît nu învăța, se arăta toată vremea înclinat către joacă. Nimeni nu avea cetcă[1] mai bine făcută decît a lui și nici un copil n-o bătea mai bine. Totuși — după cum spune Șuluțiu — în copilărie a fost deseori impresionat văzînd cum pandurii băteau cu vergile pe sătenii din Vidra, socotiți vinovați de cine știe ce călcare a legilor austriece, îndeosebi pentru că luau lemne din pădurea devenită proprietate a fiscului imperial. Atunci el strîngea pumnii mici și, dacă nu plîngea față de maică-sa, se ducea la tatăl său să protesteze. Se spune că odată i s-a adresat cu îndrăzneală: „Tată, nu-i bună rînduiala de acum! Trebuie schimbată! Nu-i drept ca unii să moară de flămînzi, iar alții să crape de sătui". „Bine — i-a răspuns tatăl — să se schimbe rînduiala, dar cum? Hei, măi băiete, Dumnezeu să ne ferească de sărmanul bogat și de foamea sătulului. Atunci e de rău... !"

Altă dată s-a întîmplat ca la moara Inceștilor, ce aparținea tot tatălui lui Avrămuț, unde era un iaz foarte adînc, să se adune mai mulți băietani la scaldă. Un băiat de cincisprezece ani, cătînd a se arăta mai voinic, s-a zvîrlit în vîltoare. Începuse să înghită apă și să dea deznădăjduit din mîini. Apa era gata să-l cuprindă cu totul. Ceilalți copii priveau înspăimîntați și începuseră a chema după ajutor. Avrămuț avea cu sine o prăjină lungă de pescuit. Liniștit, i-a întins prăjina și l-a scăpat. Întîmplarea aceasta i-a adus faimă printre copii.

Într-o zi, pe pășunea Iancului, numită Celariul, a poposit o șatră de țigani zlătari. Voievodul țiganilor, un cîn-

[1] Minge.

tăreț vestit pe atunci, pe care-l chema Cula Surdulii, acesta l-a îndrăgit și l-a învățat să cînte din vioară și lăută. Pentru a sta mai în apropierea voievodului, și-a făcut singur, acolo, pe marginea tăpșanului, un bordei, pe jumătate în pămînt, unde putea cînta în voie, fără să supere pe nimeni.

Pentru că se dovedise silitor este dus la școala din Cîmpeni, unde are ca dascăl pe Moise Ioanette. La treisprezece ani, după terminarea cursului elementar, tatăl hotărăște ca Avram să urmeze școli superioare.

Cel mai apropiat gimnaziu era la Zlatna. A fost dus cu căruța de către un om din Vidra de Sus, la o gazdă hotărîtă din vreme. N-apucase căruțașul a face la întoarcere o bucată mai mare de drum, cînd iată îl ajunge Avrămuț, care, fără lacrimă, dar hotărît, îi spune că nu vrea să rămînă printre străini. Căruțașul l-a readus însă la Zlatna, unde a trebuit să rămînă în cele din urmă.

Școala de atunci purta încă adînca amprentă a feudalismului. Se preamăreau faptele grofilor și împăratului, se falsifica adevărul asupra prezenței poporului român în acele părți. La gimnaziu, spiritul său deschis, lipsit de orice prejudecăți, se relevă în prietenia pe care o înfiripă cu mai toți colegii, care în mare parte erau de alte naționalități. Aci și-a desăvîrșit nu numai instrucția gimnazială, a învățat nu numai latina și retorica, ci a citit și tot ce putea găsi pentru lărgirea cunoașterii istoriei poporului român, în special. *Cronica* lui Șincai constituie lectura sa predilectă.

S-au descoperit, în colecțiile de documente ale Bibliotecii Batthyáneum din Alba Iulia, foile matricole școlare ale lui Avram Iancu. Reiese că era înregistrat cu numele de „Iank Abraham, de religie romano-catolică". (!) În această schimbare de nume se reflectă politica de maghiarizare a numelor românești, promovată cu perseverență de către clasele exploatatoare maghiare.

Pe de altă parte, atmosfera de la acest centru administrativ minier, unde erau exploatați munteni iobagi din Munții Apuseni, a constituit pentru el un prilej de cunoaștere a suferințelor celor asupriți. Încă de pe atunci avea un caracter hotărît, neîngăduind compromisuri. Deși se atașase vieții școlărești, Avram Iancu, potrivit mărtu-

risirilor ulterioare făcute de către contemporanii săi, manifesta în același timp și o vădită tendință de izolare, neparticipînd la ștrengăriile zgomotoase ale colegilor, care depășeau cadrul disciplinelor pedagogice. După trei ani de studii a absolvit gimnaziul cu calificative excepționale.

Întors la Vidra, obține de la tatăl său stipendierea studiilor la Cluj.

ANII DE STUDENŢIE LA CLUJ

Pare curioasă lipsa de date mai numeroase cu privire la viaţa lui Avram Iancu, pînă la 1848 şi după 1852 şi pînă la moartea sa. Numeroşi contemporani — dintre care unii foarte apropiaţi — au scris despre el, mai ales sub formă memorialistică. Dar nici Bariţiu, nici Alexandru Papiu-Ilarian, care în cărţile lor cuprind această perioadă din istoria Transilvaniei într-o frescă obiectivă, nici primul său biograf, Iosif Sterca-Şuluţiu, nici Puşcariu, sau aceia care au luptat mai tîrziu împreună nu dau amănunte încît să putem închega viaţa eroului într-o clară continuitate.

Cît priveşte perioada studenţiei lui Avram Iancu la Cluj, de-abia recenta biografie scrisă de Silviu Dragomir precizează anumite date, dîndu-ne o imagine mai clară pentru anii 1841—1846.

La Zlatna, Iancu urmase la un gimnaziu catolic. La Cluj el se înscrie tot la un liceu catolic, care se intitula „Institut superior regesc al romano-catolicilor din Transilvania", condus de călugării piarişti.

Deşi pare ciudat să aflăm că Avram Iancu, unul dintre conducătorii de seamă ai revoluţiei românilor din Transilvania din anii 1848—49, se încadrase disciplinei aride dintr-un institut catolic maghiar, trebuie să ţinem seama că pentru el nu exista altă posibilitate de a căpăta o temeinică instrucţie necesară pregătirii ce şi-o impunea. La vremea aceea majoritatea cărturarilor români din Transilvania erau convinşi că eliberarea naţională şi cîştigarea

de drepturi sociale trebuie să fie făcută pe calea reformelor, în spiritul noilor idei care circulau în întreaga Europă.

Avram Iancu se hotărîse să devină jurist, pentru a putea ajuta iobagii din Munții Apuseni în procesele atît de dese pe care aceștia le aveau cu fiscul. De aceea el nu dă importanță faptului că trece drept catolic sau că are un nume maghiarizat ; important este să învețe cît mai mult, să se adape la cunoștințele unor profesori renumiți pentru erudiția lor.

Astfel termină clasa superioară de umanistică și continuă celelalte două clase de filozofie, în anii 1842 și 1843.

Nu este singurul român care urmează aceste cursuri. Biografii notează numeroși alți fii de iobagi și preoți români : Vasile Fodor, George Anca, Iosif Cergedi, Nicolae Chiorean, Dumitru Maior, Iacob Mureșan, Aron Pop, Nicolae Pop, George Popoviciu, Ioan Prodan, Dimitrie Redina, Vartolomeu Mețianu, Petru Popovici, Sebastian Popovici și Nicolae Rusu.

După terminarea cu bune rezultate a celor trei ani de liceu piarist, Avram Iancu pleacă la Vidra de Sus, acasă. Ca și în alte vacanțe el își ajută tatăl la muncă, dar găsește și timpul să colinde satele moțești, avînd astfel prilejul de a asculta mai îndeaproape plîngerile iobagilor. Leapădă pentru totdeauna uniforma școlară și îmbracă din nou cu vădită plăcere straiele strămoșești.

La Cluj auzise și învățase multe de la străini. Acum caută să cunoască, cît mai nemijlocit, situația iobagilor din Bucium. Despre grelele procese ale acestora, despre represiunile guvernamentale aflase de la tînărul avocat Alexandru Bohațel din Cluj, care apărase pe buciumani, dar trebuia să asculte personal ceea ce se întîmplase și se întîmpla încă.

Totodată, în peregrinările sale, caută să stea de vorbă și cu foste cătane, iobagi români care au luptat în armatele austriece ani de-a rîndul, îndeobște cu oștile franceze. Unii ostași ajunseseră și în Franța. De acolo, din Italia sau din alte părți ale Europei aflaseră de revoluția poporului francez sau de luptele pentru libertatea națională, pe care le duceau alte popoare împotriva despotismului.

Avram Iancu unea în cugetul său tot ceea ce auzea cu ideile propagate de curentele liberale, idei care circulau cu o intensitate din ce în ce mai mare în rîndurile tineretului studios român și maghiar din Cluj.

Către toamna anului 1844 pleacă din nou la Cluj. Tatăl său îl asigurase de mărirea stipendiului pentru a se înscrie și a urma cursurile academice de Drept. O familie maghiară, originară din Cîmpeni, îi închiriază o cameră. De acum, Avram Iancu nu mai este doar elevul silitor supus disciplinei călugărilor pedagogi, este un bărbat de douăzeci de ani, înalt, bine închegat la trup. Fața sa cu trăsături fine, dar energice, este încadrată de un bogat păr bălai, iar ochii mari, frumoși, de culoarea viorelelor de primăvară — cum îi descrie un contemporan — sînt blînzi și rîzători față de prieteni, dar încep să scapere scîntei aprige față de potrivniciile de orice fel. O mustață roșietică, dreaptă, îi acoperă buza de sus, subțire, în timp ce buza de jos, cărnoasă, indică ușoară senzualitate. Bărbia îi este dreaptă și hotărîtă. Poartă îmbrăcăminte studențească la modă, din care nu lipsește o lavalieră.

El face parte din primele serii de studenți români în Drept de la Cluj. Era în același an cu Ion Pipoș, Victor Pipoș, Ioan și Nicolae Bîrlea, Vasile Gherasim, Constantin Roman — viitorul prefect în revoluție — Iosif Sterca-Șuluțiu, prietenul său, Aron Pumnul, viitorul profesor de la Blaj, Moise Tănase și brașoveanul Constantin Secăreanu.

Din *Memorialul* pe care-l publică, în 1889, Nicolae Popeea, fost și el student în anii aceia la Cluj, aflăm o respectabilă listă cu nume de studenți români intrați la Facultatea de Drept înaintea lui Avram Iancu. Fiecare din aceste nume va reprezenta un fruntaș al românilor din Transilvania, mulți dintre ei manifestîndu-se în cadrul Revoluției din 1848, alături de Avram Iancu : Alexandru Papiu-Ilarian, Petru Roșca, Ioan Pinciu, Amos și Alexandru Tordoșanu, frații Hodoș, Bucur Găetan, Vasile și Ladislau Buteanu, Ion Balomiri, Ioan Rațiu, Gavrilă Man, Simion Pop Moldovan, Matei Pop Grindeanu, Dionisie Tobias, Constantin Panțu, Ioan Oros, Petru Brate, George Roman, Nicolae Vlad, Cărpinișanu, Casian, Cacoveanu, Elisei Armatu, Ieremie Verzea, Radu Popeea, Ioan Axentie, Ion Moga, Zaharia Moga, Iuliu Mihali și Simonis.

La Cluj, vechi oraș feudal în care se afla guvernămîntul civil al Principatului Transilvaniei, viața studențească se deosebea prea puțin de aceea din marile centre universitare ale Europei Centrale.

În *Notițele despre întîmplările contemporane,* apărute în 1913, Ioan Cavaler de Pușcariu, și el student la Drept în Cluj, vorbește despre atmosfera „becherească" a studențimii române sau maghiare. Printre acești studenți se aflau și mulți fii de nobili maghiari sau fii de înstăriți negustori români din Brașov, Sibiu sau alte mari centre comerciale din Transilvania. Pușcariu — care referitor la alte detalii l-a ponegrit pe Iancu și care cunoscuse la Sibiu pe fratele acestuia (așa-numitul „popă lepedeu") — remarcă totuși faptul semnificativ că tînărul moț evita societatea studenților avuți. De altfel și Șuluțiu menționează că Avram Iancu s-a întovărășit de la început cu studenții săraci, indiferent de neam. Nu ocolea discuțiile ample ce se duceau în sînul tinerimii din Cluj și chiar participa la petrecerile studențești. Se străduia să cunoască oamenii și rosturile unei societăți în plină luptă de prefacere. Era în largă măsură avizat asupra frămîntărilor politice, care priveau în modul cel mai direct situația maselor populare românești din Transilvania. Începuse a cunoaște bine străduințele depuse de către intelectualitatea română din Transilvania, Banat, Bihor și Maramureș pentru cîștigarea drepturilor poporului român.

La Cluj, ca și în alte orașe din Transilvania, se discuta din ce în ce mai mult despre curentele liberale din Ungaria, conduse de István Széchenyi, Lajos Kossuth și alții, ca și despre hotărîrile dietei de la Buda din 1839—40 și aceea de la Pojon, hotărîri ce au fost adoptate și de dieta Transilvaniei, compusă din reprezentanții claselor ce oprimau masele populare românești, cu totul majoritare în acest principat, aflat sub stăpînirea habsburgică. Prin aceste hotărîri se viza în primul rînd accentuarea procesului de deznaționalizare a popoarelor nemaghiare din Ungaria și Transilvania. Or, dacă nobilimea și burghezia maghiară din vremea aceea lupta pentru un stat național maghiar, independent față de habsburgi, în Transilvania — unde maghiarii erau în categorică minoritate — aplicarea hotărî-

rilor acestor diete era de natură să întîmpine reacțiunea poporului român.

Atitudinea pe care o iau, pe calea scrisului, fruntașii cărturari români din Transilvania: Simion Bărnuțiu, George Barițiu, Treboniu Laurian, Timotei Cipariu contribuie la creșterea frămîntării în sînul studențimii române din Cluj. Lupta națională a poporului maghiar pentru înlăturarea stăpînirii habsburgice și a cătușelor feudalismului servește drept pildă intelectualilor români din Transilvania pentru afirmarea propriei conștiințe naționale, dar pe de altă parte tendințele nobilimii maghiare de a-și păstra în Transilvania vechile privilegii de clasă devin tot mai evidente.

Fără îndoială că cercurile studențimii române din Cluj comentau substanțialele articole publicate de Barițiu în *Foaia pentru minte, inimă și literatură* de la Brașov. Într-unul din aceste articole Barițiu scria atunci: „Așadar românul dacă nu stăpînește pămînt nici nu poate fi recunoscut de nație?“ Mai tîrziu Avram Iancu va lupta pentru eliberarea din iobăgie, pentru pămîntul pierdut și pășunile răpite de nemeși, fiind convins că o dată cu acestea va fi recunoscută și naționalitatea română ca atare.

Că țăranii valahi (astfel erau numiți românii pe vremea aceea) erau cu totul disprețuiți de clasele dominante, că puteau fi bătuți (cînd manifestau „nesupunere“ la vreuna din preamultele servituți de tip feudal) sau chiar uciși în cazne și spînzurați, nu constituia vreo problemă „liberală“ pentru propovăduitorii reformiști nobili de la Buda sau Cluj. Ei — țăranii români — erau cei mulți, constituiau „marele pericol pentru națiunea maghiară“, care la rîndul ei se confunda, în concepția conducătorilor feudali, cu propria lor castă.

În anii studenției la Cluj, ani premergători dezlănțuirii revoluției, personalitatea lui începe să se evidențieze în rîndurile tineretului universitar. Sporadicele mărturii ale contemporanilor ne permit să reconstituim o fugară schiță a portretului său: „Era un student eminent — spune Iosif Sterca-Șuluțiu — cu exterior plăcut, blondin, modest, cu inima deschisă, sincer și cu caracter, avea mult temperament, dar era foarte tolerant față de alte națiuni și confesiuni, apoi ținea mult la parola cuvîntului dat.

Aceste însușiri nobile le-a păstrat în tot decursul vieții sale. Matematica și mai ales istoria îi erau studiul de predilecție."

În această perioadă studenții români din Cluj înființează o societate cărturărească și scot foaia cu numele de *Aurora* sau *Dioriile pentru minte și inimă*. Redactorul principal era Alexandru Pop — pe numele său adevărat Papiu-Ilarian. Avram Iancu a fost un însuflețitor membru al societății. Susținînd îndemnul lui Papiu, adresat tinerilor studenți de a persevera pe calea științei, la „atelierele maiestatice ale Minervei", sprijinind totodată inițiativele menite să întărească conștiința națională, el insufla convingerea că trebuie adoptat un drum de acțiune.

Tot în acești ani, la Cluj, el s-a împrietenit cu Ion Buteanu, viitorul prefect luptător al Zarandului. Amîndoi ocoleau petrecerile celorlalți studenți, constituiți în grupuri după starea socială și proveniența burselor. Or, nici Iancu și nici Buteanu nu erau bursierii vreunei episcopii. La Cluj majoritatea fiind bursieri ai Blajului greco-catolic manifestau tendința de afirmare națională și o sete evidentă de a participa la acțiunile vesele studențești, de tip heidelberghian, din care nu lipsea și o anumită tendință auticonfesională.

În acest sens, în 1844, cînd Iancu se mai afla la Cluj ca student, secretarul consistoriului din Sibiu se plîngea, într-un memoriu adresat cancelariei habsburgice, că studenții români „nu ascultă de nici o predică religioasă", iar prelatul moralist solicita o mai mare grijă pentru acești tineri.

Neînțelegerile lui Avram Iancu cu fratele său, popa „lepedeu", ca și lipsa oricărei pomeniri „divine" în cuvîntările și puținele sale scrisori atestă o atitudine caracteristică.

Contemporanii sînt de acord cu faptul că Avram Iancu s-a remarcat la Cluj ca un student strălucit, căpătînd „cele mai excelente atestate", ce-i confereau dreptul de a obține imediat o slujbă. Astfel, el s-a prezentat în fața guvernului din Cluj solicitînd numirea într-un post ca practicant de avocat, fără salariu. Nu a fost încadrat, pentru că, după cum confirma refuzul scris, „era plebeu". Într-un articol dintr-un periodic maghiar (1873) se spune în legătură cu

acest refuz: „Iancu nu avea nici înfățișare recomandabilă. El nu știa să se încovoaie, nici să se lingușească. Pe figura lui înaltă și pe fața lui superbă bărbătească se oglindea timbrul acelei conștiințe pe care singură convingerea meritelor o poate da". Nu numai Iancu a fost în această situație. Barițiu înfățișează un scurt, dar semnificativ tablou al stărilor, ilustrînd faptul că, în urma reformelor „iluministe" ale lui Iosef al II-lea, mii de tineri, nu numai din rîndurile burgheziei în ascensiune, ci și feciori de țărani, au putut să treacă prin școli gimnaziale și chiar superioare, fapt care le trezea demnitatea de om și de cetățeni, cît și desconsiderarea privilegiilor închistate ale nobilimii. Tinerii neprivilegiați, care ieșeau din gimnazii, licee sau academii, puteau spera doar la două cariere : preoțească și juridică. Exista numai un curs, foarte modest, de chirurgie, la Cluj. Cît despre vreun curs tehnic de agricultură, silvicultură, școli comerciale „nici din nume nu erau cunoscute", spune Barițiu. Vorbind despre concurența între fiii de nemeși pentru obținerea de posturi, Barițiu arată că : „Alegerile de funcționari prin adunări municipale se întîmplau adesea între bătăi și vărsări de sînge, dacă nu se reușea prin cumpărare de voturi, sau alte mijloace condamnabile".

Cu atît mai greu putea fi acceptat de administrația feudală conservatoare Avram Iancu, fecior de iobag, care manifesta vădite tendințe iacobine.

După cum mărturisește Șuluțiu — această respingere l-a indignat, socotindu-se „insultat... în demnitatea de om", dar nu l-a dezarmat pe Iancu.

La începutul anului 1846 pleacă la Tîrgu-Mureș, să se înscrie „cancelist" la „tabla regească", cu scopul de a se pregăti pentru cariera de avocat. Putea practica avocatura chiar dacă nu era nobil, avînd astfel dreptul legal de a apăra pe muntenii încîlciți în zeci de procese cu fiscul sau cu proprietarii de mine.

ÎN PREAJMA REVOLUŢIEI

Iancu nu s-a rupt aproape cu nimic de viaţa sătească din munţi în anii cît a urmat la şcolile mai mult sau mai puţin îndepărtate. Deseori, chiar pentru scurt timp, el mergea în susul Arieşului, către Cîmpeni şi Vidra, bucuros că scapă de zgomotul oraşului. Sta de vorbă cu muntenii, curios fiind să afle de la ei nedreptăţile suferite, pentru ca adunîndu-le, bob cu bob, stîncă cu stîncă, să închege în spiritul său adevărata imagine a acestor suferinţe. Ce aflase şi ce citise era una, ceea ce constata singur contura mai pregnant realitatea însăşi.

Iubea munţii care dăduseră tipare granitice caracterului locuitorilor, iubea pădurile cu privelişti odihnitoare, dar în care oamenii lipsiţi de pămîntul roditor găseau de lucru, iubea apele repezi, în care pescuia cu patimă, dar mai presus de orice iubea oamenii, oamenii simpli, cu bogăţia lor sufletească, pe care le-o dăduse o natură măreaţă şi complexă.

După obţinerea atestatelor la Cluj, şi după o şedere de cîteva săptămîni la Sibiu, Avram Iancu pleacă la Tîrgu-Mureş, înscriindu-se ca practicant de avocat. Se instalează împreună cu un prieten, Iacob Bologa, în clădirea unui fost spital. În anii care vor urma, canceliştii români vor depăşi numărul de 30, neatins pînă atunci.

Se aflau aci tineri jurişti din mai toate părţile Transilvaniei, promoţii mai vechi sau mai noi de la Cluj, sau din alte şcoli superioare ale Transilvaniei. Erau şi tineri

originari din Munţii Apuseni : Vasile Fodor, Amos Tordoşianu, Iosif Şuluţiu şi Dionisie Tobias. Nu lipseau braşovenii I. Secăreanu, Vasile Lacea, Constantin Ioan şi Nicolae Gaetan sau sibienii Ioan Aldulescu, Iacob Bologa, Ilie Măcelariu, Ioan Ponciu, Petru Roşca, Ioan Balomiri. Din regiunile de Nord sau de la Cîmpie se remarcă Ladislau Basil Pop, Alexandru Papiu-Ilarian, Ion Mărgineanu, Ioan Cergedi, Nicolae Pop Bote, Samuel Poruţiu, Ion Oros, Florian Micaş, Petru Popoviciu, Vasile Vespremeanu, Ladislau Buteanu, Ion Suciu, Nicolae Bîrlea, Mihai Bohăţel şi alţii, tot atîtea nume ce vor constitui cadrele tineretului intelectual în revoluţia de la 1848.

Cu mulţi din ei va lega o strînsă prietenie de idei şi acţiune, în spiritul luptei pentru eliberarea din iobăgie a ţăranilor din Transilvania, cît şi pentru lupta naţională deschisă. De aci, de la Tîrgu-Mureş, va fi enunţat în martie 1848 cel mai avansat punct programatic democrat-revoluţionar al revoluţiei burgheze din răsăritul Europei : eliberarea din iobăgie fără despăgubiri.

Tatăl lui Iancu continua să se ocupe de partea financiară şi deseori venea la Tîrgu-Mureş să-şi vadă fiul.

Isaia Moldovan cunoaşte pe tatăl lui Avram. „Om frumos — ne spune el — înalt, îmbrăcat în port românesc, cioareci de haba, pieptar cusut cu fir de aur, un şerpar ţintuit asemenea ici-colo cu aur, om ca de 50—51 ani.“ Moldovan relatează şi acest fragment de dialog : „Auzi, Avrămuţ — a zis tatăl — numai azi mai stau, prea mult am zăbovit, am şi eu lucrurile mele pe acasă, dacă mai sînt creditori, să vină să-i plătesc“.

Au existat istoriografi care au tras o falsă concluzie din citirea acestor *întîmplări ale vieţii*, publicate de Isaia Moldovan mai tîrziu, în care se făceau referiri la faptul că, atît înainte de 1848, cît şi după 1852, în peregrinările sale din munţi, Avram Iancu a făcut abuz de vinars. Problema datoriilor contractate a fost mult discutată şi deseori cu rea-credinţă. La Tîrgu-Mureş, la Cluj, ca şi în timpul revoluţiei, datoriile făcute nu reprezentau consumul unor petreceri tinereşti, ci cheltuieli cu scopuri precise, ale căror rezultate s-au putut constata. Avram Iancu cheltuia mult pentru îndestularea prietenilor la adunările politice ce le ţinea în casa sa. Se bea şi se mînca

pentru a nu atrage atenția asupra scopului adunărilor. Ajuta pe colegii mai săraci și nu o dată cei ce veneau la el pentru vreo nevoie primeau ajutor. Ca orice om pătruns de idealuri mari, n-a ținut seama de chivernisirea ce preocupa pe burghezi. Locuința sa era un loc de întîlnire pentru aceia care căutau căile progresului social și realizării dezideratelor naționale. Cîștiga repede dragostea oamenilor, pentru că iubea oamenii cu adevărat. Joia, cînd era zi de tîrg, rătăcea printre oameni. Sta și se uita, lăsînd privirea să lunece peste ei, ca pentru a-i cuprinde pe toți și a pătrunde în sufletul lor, descifrînd din faptele cunoscute corelații noi.

În anii de ucenicie avocățească de la Tîrgu-Mureș s-a făcut remarcat de tineretul studios, cu vederi liberale. Cînd, în ianuarie 1847, a fost convocată dieta Transilvaniei la Cluj, Avram Iancu participă ca practicant la Tabla regească — suprema instanță juridică din Transilvania. În ziua de 15 martie se afla cu Iosif Sterca-Șuluțiu pe „Galerie", urmărind cu „indescriptibil interes dezbaterile parlamentare". Guvernul, susținut de conservatori, urmărea ca printr-un nou proiect de lege, numit „Urbariu", să lege și mai mult țărănimea de vechile servituți feudale. Desigur că a ascultat discursul ținut de către șeful partidului liberal, Kemény Dénes, în favoarea țărănimii.

„Țăranului —a spus atunci Kemény Dénes — după ce a fost dezbrăcat de tot dreptul omului, de toată demnitatea omenească, i s-au impus sarcini care nu numai că întrec venitul pămîntului ce-l lucrează, dar întrec chiar puterile lui. Și dacă ar avea numai un stăpîn, tot ar mai merge : dar după ce stăpînul i-a luat tot ceea ce bietul om a muncit, apoi vine al doilea stăpîn, statul (administrația austriacă — n.n.). Aceasta îi impune o sarcină și mai grea. În timp ce nobilul petrece în *«dolce farniente»*, țăranul poartă toate greutățile țării : singur plătește dările, face poduri și drumuri grele și tot el plătește vamă pe ele. Apără țara cu arme, pentru ca nobilimea să poată dormi în liniște. Plătește pe popă, pe jude, pe notar și tot ce i se cere. Și acest om în zdrențele sale este cinstit, blînd, muncitor, își iubește țara și o apără cu credință, deși el știe că nici chiar acel pămînt de trei coți, care după moartea sa îi va acoperi corpul, nu este proprietatea sa..."

La aceasta — relatează Șuluțiu — reprezentantul guvernului, un grof regalist, a răspuns furios : „Am un prea serios temei să privesc la emanciparea țăranilor ca la moarte. Precum noi nu știm încă unde a fost patria originară a strămoșilor noștri veniți din Asia, să ne păzim ca nu cumva, peste 40—50 de ani, să trebuiască să căutăm pe maghiari în mica noastră patrie, Transilvania, cu lampa : pentru că dacă Transilvania va rămîne independentă se va preface în ceea ce era înainte cu 900 de ani, cînd veniră aci Árpád și Tuhutum : ușor se poate preface în Dacia..."

Cînd majoritatea din dietă a primit proiectul de lege, Kemény a pășit demonstrativ, strigînd : „Protestez în numele poporului sfînt !".

„Iancu — relatează Șuluțiu — care asculta cum își împărțesc domnii pe pielea bietului țăran, gemea ca un taur înferecat și tremura ca varga. Apoi l-a cuprins o convulsie și nervozitate : îl scuturau frigurile. A trebuit să-l duc cu sila de acolo. Mă temeam că va face scandal. Pe drum, către casă, am vrut să-l liniștesc, el însă mi-a spus : «Frate Șuluțiu, nu te supăra pe mine, oricît de bun român ai fi, tu nu poți simți durerea ce am simțit-o eu azi. Tu și familia ta nu sînteți robi ca mine și părinții mei. Cînd acel nobil baron, care a vorbit ca un semizeu, a zis că : Nici acel pămînt de trei coți, care ne va acoperi trupul după moarte, nu este proprietatea noastră, era să mă arunc din galerie între ei și să-i izbesc de perete. Nu cu argumente filozofice și umanitare vei putea convinge pe acei tirani, ci cu lancea, ca Horea»."

În această frază, de a cărei autenticitate nu avem nici un motiv să ne îndoim, stă un întreg program revoluționar. El și-a dat seama, înainte de mulți alții, că anularea servituților față de nobilime nu poate fi făcută prin revendicări pașnice, ci prin „lancea lui Horea", care trebuia să lovească în fățărnicia circumstanțial liberală a grofilor transilvăneni.

„Ajuns acasă — continuă biograful său — se plimba cu pași mari prin odaie, fără a zice un cuvînt. Din cînd în cînd își strîngea pumnul de la mîna dreaptă și, suflînd greu, tăia cu brațul drept în aer, de parcă ar fi tăiat cu o sabie. Rîdea și plîngea cu hohote. Dovadă despre lupta

ce-i frămînta sufletul agitat.“ Șuluțiu mai adaugă că din acel moment el ar fi luat hotărîrea „de a-și închina viața pentru emanciparea neamului“ și că „poporul din Munții Apuseni privea de pe atunci la el cu mîndrie și speranță, gata de a-și încredința soarta în mîinile sale“.

Iată deci o atestare a activității lui Avram Iancu încă înainte de declanșarea revoluției. Ajuta cu sfaturile juridice pe numeroșii iobagi veniți să afle vreo posibilitate de dreptate în procesele cu fiscul, pentru păduri, sau în procesele cu proprietarii feudali. Așa se explică faptul că a fost atît de iubit încă de la începutul frămîntărilor revoluționare și că a putut organiza mii de munteni încă din primăvara lui 1848.

Barițiu va scrie mai tîrziu, sintetizînd situația și efectele legii votate : „Se făcu o lege prin care feudalii erau să răpească partea cea mai mare a pămîntului iobăgesc *ab antiquo* și să-l încorporeze la alodiaturile lor. Toți oamenii cu mintea întreagă puteau să prevadă că poporul iobăgit, români și maghiari uniți, precum a fost în anul 1437, s-ar fi opus legii urbariale și răscoala era să se spargă fără să mai aștepte vreo revoluție europeană : o nouă horiadă româno-maghiară, mult mai violentă decît cea din 1784, ar fi încruntat pămîntul acestei țări nefericite“.

Legea nu s-a aplicat în Transilvania tocmai din pricina atmosferei încărcate care domnea în țară. În Transilvania se aflau la acea dată peste un milion de români și numai două sute treisprezece mii de maghiari. Chiar istoricul maghiar Kövári, care a publicat o statistică în acel an, spunea că „poți să umbli zile în șir în Ardeal fără să auzi un cuvînt unguresc, îți venea să crezi că te găsești în Țara Românească !“ Or aceste sate locuite de români erau stăpînite de proprietari feudali maghiari, avînd administratori și vătafi tot maghiari.

„Pe de altă parte, iobagul român vedea în feudalii unguri nu numai pe asupritorii și jecmănitorii de veacuri, ci și pe străinul care vorbea o altă limbă, care-și bătea joc de religia lui și care veșnic îi amintea în sudălmi și bătăi — cînd acesta se revolta împotriva poverilor fără seamăn puse pe umerii lui — că este un valah prost, fără drepturi în țara aceasta. În zadar mergea să se plîngă io-

bagul român la dregătorii țării, aceștia dădeau aproape totdeauna cîștig de cauză feudalilor. Contradicțiile între clasa stăpînitoare maghiară și masele românești subjugate se ascuțeau și amenințau să ducă la o nouă răscoală de felul aceleia a lui Horea."

Nici burghezia română crescută o dată cu dezvoltarea manufacturilor, atelierelor și instituțiilor bancare nu mai putea suporta cătușele feudalismului, care-i frîna calea de dezvoltare capitalistă.

Avram Iancu, ca toți tinerii radicali ai vremii, aștepta acțiunea izbăvitoare, iar Barițiu indica „unele pregătiri în politică", scriind pentru „prietenii cărora le place foarte a cugeta asupra cumplitelor zile ce se apropie, amenințîndu-ne cu pierirea politică și națională, dacă nu ne vom deștepta de timpuriu sau, mai bine zicînd, dacă nu ne-am deșteptat pînă în acest ceas".

Nu numai Barițiu, ci mulți alți cărturari înaintați români — urmînd tradițiile lui Petru Maior, Gheorghe Șincai, Ion Budai-Deleanu, Gheorghe Lazăr — se străduiau să lumineze cercuri cît mai largi asupra realităților politice, sociale și economice, propulsînd forțele care aveau să dezlănțuie Revoluția de la 1848.

Totodată, față de tendințele de maghiarizare sau germanizare și deznaționalizare a românilor, *Gazeta Transilvaniei*, cît și *Foaia pentru minte, inimă și literatură* aminteau deseori de strînsa legătură ce exista între românii din Transilvania și cei din Țara Românească și Moldova. Ideea unității era întărită și de apariția scrierilor lui Vasile Alecsandri, Grigore Alexandrescu, Cezar Bolliac, Alexandru Donici, Constantin Negruzzi, Nicolae Bălcescu, Ion Ionescu, Ion Ghica sau Mihail Kogălniceanu. Din ce în ce mai des se fac simțite contactele dintre cărturarii celor trei țări românești, aceasta contribuind, de asemenea, la întărirea mișcării naționale române.

Revoluția ce avea să se declanșeze se făcea din ce în ce mai mult simțită. Un simptom premergător l-a constituit mișcarea de răzvrătire a unor sate din Munții Apuseni, împotriva samavolniciilor administrației austriece. În cuprinsul domeniilor fiscului din Cîmpeni, Abrudsat, Baia de Arieș și Zlatna, cu reședința la Zlatna, se

aflau 28 de sate iobăgești, care căpătaseră, pe baza unui contract din 1789, unele privilegii. Prin acestea erau scutiți de robotă și aveau posibilitatea să practice munca de mineri. Potrivit acordului scris, robota o răscumpărau cu un preț mic. Cu cît creșteau nevoile de combustibil ale topitoriilor, cu atît nevoia de lemn era mai mare și deci munca de tăiat și cărat mai intensă. Zilele de prestare a robotei iobagilor mineri creșteau simultan cu învoirea tacită a autorităților, în timp ce plata era sub nivelul obligațiilor contractate de fisc. Iobagii munteni s-au tot plîns administrației, guvernului și Curții imperiale, fără a primi dreptatea cerută.

Comunele Bucium, Abrud-sat și Cărpiniș posedau un privilegiu obținut de la principii Transilvaniei prin care erau scutiți de robotă în schimbul a 3 funți de aur predați tezaurului țării. Privilegiul a fost respectat pînă în 1820, cînd în locul funcționarilor germani au venit administratori, slugi ale magnaților. Un proces înscenat iobagilor celor trei comune este cîștigat formal de fisc, iar administrația cere intervenția armatei pentru a constrînge la robotă pe iobagi. Astfel, în iulie 1837, vicecomitele Albei de Jos, cu o companie de soldați și un escadron de husari secui au pornit la prădarea satelor, la schingiuirea a sute de locuitori și la arestarea delegațiilor comunelor respective care urmau să participe la proces.

Îndîrjirea iobagilor a crescut între 1841 și 1847. În atmosfera creată, o nouă execuție militară ar fi aprins pîrjolul revoluției împotriva despotismului habsburgic și jugului feudal al magnaților ; de aceea s-a încercat potolirea satelor prin făgăduieli și medierea vicarului episcopesc Andrei Șaguna.

Stabilirea ca avocat la Abrud, în 1847, a lui Ion Buteanu, prietenul bun al lui Avram Iancu, în scopul de a prelua interesele moților în procesele deschise, după aruncarea Ecaterinei Varga în temniță, nu este întîmplătoare. Buteanu s-a născut în 1821, dintr-o familie nobilă din Șomcuța Mare. Din cauza atitudinilor sale democrate s-a rupt de familie, refugiindu-se un timp în Croația, de unde s-a întors tot atît de neînduplecat în convingerile sale. Luptător dîrz, Buteanu a început activitatea revoluționară înainte de 1848. Legătura cu Avram Iancu era

necesară, Buteanu nefiind din partea locului. Iobagii i-au acordat toată încrederea și vor lupta mai tîrziu alături de el cu arma în mînă.

De la Abrud, Buteanu începe să se manifeste public ca viitor luptător revoluționar. Trimite *Gazetei Transilvaniei* articole în care „Duhul Vremei" se vădește din ce în ce mai ascuțit. Mai întîi el scrie „împotriva servilismului care înjosește o națiune și o duce aproape de a sa totală periciune". Apoi, prin expresia: „Iată, ne ajunge mucul la deget", ca un dangăt de clopot, vestește acțiunea imediată. Prietenia cu Iancu s-a cimentat la Cluj și va dura pînă la moartea tragică din 1849. În această perioadă Iancu intensifica la Tîrgu-Mureș o tainică pregătire, iar un tînăr stihuitor de la Blaj își ascuțea pana spunînd: „Nație! Oare nu aude și viața ta cea dintîi dimineață... Oare nu vei avea putere și răbdare, ca lumina să învingă asupra nopții și întunericului?"

Tineretul își unea năzuințele de luptă cu apriga învolburare a așteptărilor dospite de iobagii din Transilvania.

„PRIMĂVARA POPOARELOR"

În Statele europene, între anii 1814 și 1848, stăpînirea feudalo-absolutistă a marilor imperii, în special, urmărea reprimarea revendicărilor sociale și naționale ale popoarelor asuprite și frînarea pe cît posibil a năzuințelor burgheziei de a ajunge la conducere. Puterile reacționare europene se mențineau, după Congresul de la Viena din 1815, într-o strînsă înțelegere care le asigura subjugarea popoarelor.

„Leul britanic", frînînd realizările revoluției franceze în Europa, smulgea noi colonii (poate și spre a compensa pierderea celor din America de Nord!) pentru a-și mări monstruoasa bogăție, îndărătul căreia colcăia mizeria maselor muncitoare. O Anglie a lorzilor îngîmfați și a unei burghezii comerciale, bancare și industriale, mercantile și cumplit de utilitaristă.

Austria imperială, avînd ca firmă a absolutismului blazonul habsburgic, un vultur bicefal, ținea în ghearele sale hrăpărețe trunchiuri mari din popoarele german, ceh, polonez, slovac, italian, ungur și român. După cum scria atunci Engels — Austria însemna un „complex pestriț, rezultat din moșteniri și furtișaguri, acest talmeș-balmeș organizat, în care se învălmășesc zece limbi și zece națiuni, acest amestec întîmplător de obiceiuri și legi dintre cele mai contradictorii".

Rusia tot cu un despot în vîrful piramidei sociale trona pe grumajii milioanelor de iobagi îndoiți de mizerie

și de lovituri. Era o imensă închisoare a popoarelor, ca și Austria și Turcia.

La rîndul ei Prusia hohenzollerniană ieșită din scărmăneala campaniilor napoleoniene cu veleități imperiale, se întemeia pe o disciplină birocratică și o imensă cazarmă.

Aceste „Case" imperiale sau regale, uitînd, în îndestularea lor grotescă, secularele rivalități, se unesc de frica revoluțiilor și jură pe Evanghelie — pentru a cărei interpretare se ciondăniseră altădată — să sugrume în fașă oricare încercare de eliberare socială sau națională a popoarelor subjugate.

Totuși, „duhul vremii", dorința de libertate a oamenilor și națiunilor, începuse pe ici, pe colo să jumulească împopoțonatele lor blazoane de operetă. Iar dacă împărații, regii, regișorii și prinții, clericii sau mirenii, strînși speriați în jurul „Sfintei Alianțe", au încercat să stăvilească sau să încetinească mersul istoriei, au primit la 1848 o dură corecție din partea popoarelor. Apoi, după ce și-au revenit, într-ajutîndu-se, s-au aliat fiecare în țara rămasă de acum proprietate „constituțională", făcînd cîrdășie cu noua clasă socială biruitoare, dîndu-și mîinile, deopotrivă mînjite cu sîngele țăranilor și muncitorilor, întru întărirea dominației noii orînduiri exploatatoare.

După zguduirea produsă de Revoluția din Franța, de la 1789, căreia i-a urmat iureșul imperial napoleonian, după Congresul strangulator de libertate de la Viena, multe popoare subjugate au marcat începuturile revoluțiilor naționale, tot atîtea jaloane ce tindeau să ajungă la spargerea sistemului feudalo-absolutist.

În Europa, faptul s-a produs pe o arie geografică întinsă, cuprinzînd Italia, Imperiul habsburgic, Imperiul țarist, Imperiul turcesc, care domina numeroase popoare — din Balcani, de la Grecia și pînă la Principatele Române, unde răscoala populară condusă de Tudor Vladimirescu a însemnat, în regiunea carpato-dunăreană, preludiul Revoluției de la 1848, pentru toate trei țările românești.

După 1815, mișcările revoluționare de eliberare națională devin din ce în ce mai dese. Greci, spanioli, italieni, români, germani, sîrbi, cehi, polonezi, slovaci... se ridică,

dînd dîrze lovituri atît feudalismului, cît și sistemului reacționar instaurat de „Sfînta Alianță". La aceste mișcări naționale și sociale se adaugă mișcările muncitorești din Franța, Germania, de pildă, — toate constituind o uriașă uvertură la marea simfonie revoluționară a primăverii popoarelor de la 1848—1849.

A fost de ajuns o scînteie pentru ca exploziile să se producă în lanț, cuprinzînd aproape întregul sistem de state feudalo-absolutiste, sistem reîntărit după 1815.

Prima scînteie s-a ivit în micul orășel Palermo, din Sicilia, la 12 ianuarie 1848. La 22 februarie se produce vîlvătaie revoluționară la Paris, stîrnită de către muncitorimea înarmată, care sfărîma tronul regelui oligarhiei bancare, ridicînd baricade sub steagul „libertății, egalității și frăției". La 13 martie, studențimea și mica burghezie vieneză cere dietei, întrunită atunci, largi drepturi cetățenești. Era un început, dar care a determinat intrarea în panică a Curții imperiale, grăbită să pună capăt unei imediate prăbușiri. Așa cade — fugind pe ușa din dos a istoriei — cancelarul Imperiului Austriac, Metternich, tartorul reacțiunii europene.

Revoluția se va propaga la toate popoarele asuprite din imperiul habsburgic, așa precum tot atunci, în martie, „stafia revoluției" zguduie tronurile regilor și prințișorilor germani și încolțește speranțele de dezrobire pretutindeni. În fiecare din aceste țări, indiferent de izbucnirea de aiurea a revoluției, existau adînci condiții revoluționare cu caracter propriu, mai mult sau mai puțin coapte, pentru a declanșa acțiuni tumultuoase.

Dar, la fiecare popor, cauze speciale, specifice condițiunilor economice, sociale și politice respective, determină o multitudine de nuanțe. Așa precum fiecare om nedreptățit își are motivele subiective sau obiective ce-l determină să se ridice împotriva unei nedreptăți, fiecare clasă socială, oprimată de altă clasă socială, fiecare popor oprimat de oligarhia statelor respective — Imperiul habsburgic, de pildă — va avea motivele sale temeinice de a se ridica împotriva asupririi, indiferent sub ce formă se manifestă ea. Ideile generale de eliberare vor flutura peste întreaga Europă, de la Paris la București, dar în fiecare parte, dat

fiind existența unor procese istorice specifice, revoluțiile vor avea trăsături proprii.

Este semnificativ ceea ce notează K. Marx, cu privire la poziția luată de liderul mișcării liberale ungare față de Transilvania, poziție stipulată și în cadrul „Constituției" elaborate atunci de către dietă : „Transilvania e declarată țară maghiară. Limba maghiară era singura admisă în municipalități și în comitetele districtelor însărcinate cu alegerea deputaților. Dreptul electoral era bazat pe cens : și toți cei ce au avere sînt unguri".

Marx mai adaugă faptul că „art. 18 al Constituției, paragraful 6, prevede patru ani închisoare pentru toți aceia care ar îndrăzni să vorbească împotriva *perfectei unități a națiunii maghiare* (...) ; art. 7 *din Constituție* (sublinierea lui Marx) decretă încorporarea Transilvaniei. Au avut loc întruniri în toate satele. Mișcare generală în țară. Alarmă în dieta Transilvaniei, compusă exclusiv din maghiari. Seniorii maghiari fug la Cluj, sediul guvernului".

Dar, așa precum masele revoluționare de la Viena și de la Pesta ignorau calculele conducătorilor politici în ce privește împlinirea deziderartelor lor politice și sociale, tot astfel slavii și românii din cuprinsul himericelor frontiere ale Imperiului habsburgic ignorau faptul că abolirea iobăgiei în Ungaria, de pildă, și dobîndirea unor drepturi cetățenești sau politice nu le conferă și libertatea națională pe care poporul maghiar o cîștigase.

Entuziasmul revoluționar se propagă cu iuțeală și în Transilvania, unde mocneau cauze proprii.

ÎNTRE „SCYLLA ȘI CARIBDA“

„Revoluțiile — spune V. I. Lenin — sînt sărbătoarea celor subjugați și exploatați. Niciodată masa poporului nu este în stare să facă un făuritor atît de activ al unor noi rînduieli sociale ca în timpul revoluției. În astfel de vremuri poporul este în stare să facă minuni.“ [1]

Acest postulat al gîndirii leniniste se aplică — pînă la identitate — situației în care se aflau toate trei Țările Române în anii Revoluției de la 1848. Masele populare românești — atît cele din Transilvania, cît și cele din Moldova și Țara Românească — caută să-și făurească o nouă soartă.

Situația revoluționară la care se ajunge în Transilvania nu este determinată, neapărat și exclusiv, de scînteia revoluționară — care a încins vîlvătăi în întreaga Europă. Ceea ce s-a întîmplat în Europa — chiar cu decenii în urmă — n-a însemnat pentru Transilvania, ca și pentru Țara Românească sau Moldova, decît o chestiune de contact declanșator.

În deceniile premergătoare anului 1848 încep și în Transilvania procesele de trecere la relațiile capitaliste. Burghezia este în creștere. Marii comercianți — mai ales cei din Brașov — încep a înființa manufacturi de bumbac, tăbăcării, cărămidării, mori de hîrtie etc., desfăcînd pro-

[1] V. I. Lenin, *Opere*, vol. 9, București, E.P.L.P., 1955, pag. 97.

dusele pe piețele din Țara Românească și Moldova. Faptul e încă un indiciu asupra strînsei unități economice dintre cele trei Țări Române.

Sistemul breslelor începe să se destrame, iar pentru exploatarea minelor se înființează societăți pe acțiuni. Încep să apară mașinile cu aburi. Și în agricultură încep să pătrundă relațiile capitaliste, o dată cu creșterea cererii de produse agricole. Pe de altă parte, „domnii de pămînt", pentru a obține recolte mai mari, caută să stoarcă de la iobag o cantitate tot mai mare de muncă. Ei sînt permanent preocupați de mărirea alodiului, a pămîntului pe care să-și cultive mai rațional cereale și plante industriale. Această mărire a alodiului nu se putea face decît în dauna pășunilor și pădurilor comunale și prin ciuntirea sesiilor urbariale. Cele mai frecvente răpiri de pămînt se făceau cu prilejul separării pășunii proprietarului de pășunea comunală. [1]

Toate acestea — și multe altele — au fost de natură să înăsprească situația iobăgimii din Transilvania, a celor 1866 de sate — numai în comitate (dintr-un număr de 1960) și care erau în mare majoritate formate din români.

Țărani în dependență feudală se aflau și pe așa-numitul „pămînt crăiesc și secuiesc", ca și în țările de vest și nord ale Transilvaniei, în Banat, Arad, Bihor și Maramureș. Teritoriile regimentelor grănicerești erau scutite de servituțiile feudale, dar în schimb sarcinile militare deveniseră covîrșitoare.

În perioada premergătoare Revoluției de la 1848, situația iobagilor devenise de neînchipuit. Micul lot de pămînt — sesia urbarială — pe care iobagul îl avea în folosință se mai fărîmițează și prin înmulțirea populației. Se ajunge la sferturi și optimi din aceste loturi, care devin cu totul insuficiente pentru hrănirea familiei, cu atît mai mult cu cît puținele vite nu puteau fi nici ele hrănite, iar uneltele de muncă erau înapoiate. La acestea se adăugau o serie de servituți feudale ce trebuiau efectuate, dintre care munca — fără plată — pe pămîntul seniorului, căruia

---

[1] *Din Istoria Transilvaniei*, București, Editura Academiei R.P.R., 1960, pag. 210.

îi dădea și o parte din produsele proprii, ajunsese în Transilvania la o medie de 102 zile pe an.

Tot atît de grea era și situația țăranilor fără pămînt sau cu pămînt foarte puțin a așa-numiților jeleri, care în deceniile premergătoare revoluției, atît în Principatul Transilvaniei, cît și în comitatele de vest, ajunseseră la o creștere accentuată. Jelerii luau în folosință un lot din alodiul domnesc, obligîndu-se în schimb la diferite prestații grele.

Ciuntirea sesiilor urbariale, răpirea celor mai bune pășuni, ocuparea pădurilor, practicate de către „domnii de pămînt" pe scară întinsă în perioada dinainte de 1848, au determinat în masele iobăgimii transilvănene o fierbere revoluționară care s-a manifestat, după răscoala din 1784, sub diferite forme, de la proteste, procese, petiții, pînă la revoltă.

Așa a izbucnit răscoala din satele Bucium, Abrud-sat și Cărpiniș din Munții Apuseni, desfășurată între 1841 și 1847. Așa s-au ivit răscoalele cu caracter local, prilejuind incendieri ale curților nobiliare, așa s-a manifestat și mișcarea antifeudală din comitatul Caraș condusă de Eftimie Murgu, în urma căreia aprigul revoluționar este închis și apoi trimis în lanțuri la Buda.

Toate acestea constituiau fapte care duceau inevitabil la trezirea conștiinței iobagului, la acțiunea care să scuture cătușele oprimării feudalo-absolutiste.

Cele două periodice românești, *Gazeta Transilvaniei*, de la Brașov, condusă de Barițiu, și *Organul luminării*, de la Blaj, condus de eruditul canonic Timotei Cipariu, încep fiecare în parte a-și spune părerea în privința atitudinilor ce trebuiau luate de masele românești din Transilvania și în același timp încearcă să avertizeze pe conducătorii guvernului Transilvaniei în problema națională și a respectării drepturilor cetățenești. Obiectivele ce trebuiau atinse acum, cînd se declanșase ruperea îngrăditurilor vechi, erau mai toate la fel, dar mijloacele de a le îndeplini se diferențiau tocmai după accentul ce se punea pe problema socială, națională sau pe planul unor reforme favorabile.

În ziua de 25 martie, la Cluj, Blaj, Sibiu și în mai toate orașele Transilvaniei începe acțiunea tineretului intelectual român. Avram Iancu era la Tîrgu-Mureș, unde își făcea ucenicia de avocat pe lîngă așa-numita „Tablă re-

gească". În mod neobișnuit, pînă atunci, se aflau în această Cancelarie un număr mare de tineri juriști români.

Pe vremea aceea, circulația era destul de anevoioasă, mijloacele de călătorie fiind calul și căruța sau trăsura. Totuși veștile despre primele zile revoluționare la Pesta au sosit destul de repede la Cluj.

Înainte de a avea loc prima mare adunare din seara zilei de 25 martie, convocată de „canceliștii" maghiari, tineretul român s-a adunat în casa lui Avram Iancu spre a comenta veștile sosite de la Cluj. Încă de la 22 martie, emisarii burgheziei maghiare, în adunările ținute la Cluj, formulau cu vehemență cererea de anexare a Transilvaniei la Ungaria. Sub conducerea contelui Bethlen se formează o primă gardă națională maghiară. La 23 martie, studențimea maghiară, purtînd drapelele naționale, cere să fie pus acest drapel pe palatul guvernatorului, contele Iosif Teleki. Într-una din aceste seri, manifestînd cu torțe arpinse, studenții maghiari se opresc sub balconul unui profesor iubit, bătrînul Farkas Bolyai, dar acesta le strigă mîhnit : „Știți ce ați făcut ? Ați înmormîntat libertatea națiunii maghiare la lumina faclelor și cînd va învia numai Dumnezeu știe !" Toate acestea și multe altele sînt discutate de Avram Iancu cu ceilalți tineri juriști la Tîrgu-Mureș în scopul de a preciza poziția lor față de evenimente și mai cu seamă spre a putea desprinde din multitudinea de vești formele majore ale revendicărilor românești. Așa se explică cum, la prima adunare din seara zilei de 25 și apoi la celelalte, punctele de vedere ale tinerilor canceliști români au fost aproape identice.

Tineretul maghiar și secui din Transilvania alcătuise o „petițiune" către împăratul de la Viena, cerînd revendicările stipulate în cele 12 puncte ale „pronunciamentului" de la Pesta din 15 martie, insistînd în special asupra anexării Transilvaniei la Ungaria. La aceasta ei mai erau îndemnați și de declarația din 21 martie, făcută de clasele dominante ale Transilvaniei. De ce se dăduse această declarație ? În fața pericolului de ridicare a maselor țărănești — care erau de altă naționalitate în cea mai mare parte — nobilimea maghiară și patriciatul săsesc, ca și mica nobilime, fie ea conservatoare sau liberală, s-au pus repede de acord asupra faptului că singurul mijloc de a-și menține bunu-

rile și vechile privilegii de clasă, cît și dominația în administrație nu poate fi decît anexarea Transilvaniei la regatul ungar. Pe de altă parte, și burghezia maghiară din Transilvania, în dispută cu burghezia română în dezvoltare, s-a grăbit să se ralieze acestui program, care frîna o eventuală ridicare a maselor țărănești și o creștere a burgheziei românești.

Or, în seara acelei zile de 25 martie, invitați de colegii lor maghiari și secui să semneze „petițiunea", juriștii români de la Tîrgu-Mureș, printre care și Avram Iancu, au fost puși în fața unei grele alternative. Pentru că, pe de o parte, în petițiune figurau punctele programatice de ordin social și civic, pe linia acordării libertăților, iar, pe de altă parte, prin anexare se ivea pentru ei spectrul deznaționalizării, al înăbușirii limbii române. De aici, ezitarea remarcată de contemporani și în special de martorul istoriograf al acestui eveniment, Papiu-Ilarian. „Tinerii români — scrie Papiu-Ilarian în *Istoria românilor*, publicată în 1852 — la început erau nedeterminați, unii nu voiau de loc să ia parte la un act prin care ar putea compromite pe români, care nu le-au încredințat acest lucru, unii nu vreau uniunea de loc, alții erau pentru uniune."

Și totuși numeroșii tineri români au mers la această adunare, dovedind atașamentul lor la cauza revoluției în sine, dar și pentru a preciza, așa cum hotărîseră în discuțiile pregătitoare, punctul lor de vedere. Era punctul programatic major pe care Avram Iancu îl va păstra în mod intransigent în cursul întregii sale acțiuni luptătoare.

Avram Iancu împreună cu alți opt tineri au subscris petițiunea, iar Alexandru Papiu-Ilarian, mai în vîrstă decît ceilalți, a fost delegat să ia cuvîntul, precizînd condiția acestei semnături a tineretului român: „Subscriu această petițiune, dar o subscriu ca român și cu speranța că se va șterge iobăgia fără nici o dezdăunare, nici din partea statului, căci, după dreptate, țăranii ar avea dreptul să pretindă dezdăunare de la aristocrații unguri pentru nedreptățile de secole, prin care le-au uzurpat drepturile cele neînstrăinate omenești". Aci, autorul remarcă faptul că în sînul adunării s-a produs un tumult de proteste. Și se pare că destul de greu oratorul român a putut con-

ținua, proclamînd un al doilea și al treilea punct, care condiționau semnătura pe petiție: „Se vor respecta și garanta toate naționalitățile și limbile din Ungaria și din Transilvania, se va realiza o deplină egalitate politică și civilă. Totdeodată doresc ca această a mea declarațiune să fie trecută în protocolul cancelariilor unite, spre adeverire, că românii sub aceste rezerve au subscris această petițiune a cancelariilor pentru uniune".

În acest sens a vorbit și Samuil Poruțiu. Dar, cînd a fost să fie semnat protocolul, tinerii juriști maghiari s-au opus să fie trecută declarația lui Papiu-Ilarian, și în special „pretenția de a fi ștearsă iobăgia".

În această primă parte a adunărilor, Avram Iancu nu s-a manifestat. După cum mărturisește biograful său Șuluțiu, el „nu lipsea niciodată, se retrăgea într-un colț și asculta. Cel ce-l observa însă cu atenție vedea pe fața-i o agitație extraordinară". Într-adevăr, Iancu voia să descifreze din „dispută" poziția fiecăruia și ce temei putea afla la cei de față pentru acțiunea de eliberare socială și egalitate națională, care privea deopotrivă masele țărănești române și maghiare din Transilvania.

Raliindu-se cu același entuziasm revoluției, tinerii cărturari români de la „Tabla regească" din Tîrgu-Mureș, în special aceia care au semnat „petițiunea", după cum hotărîseră în prealabil, o făceau cu buna credință că prin aceasta vor afla mijlocul de a obține primul lor deziderat social: eliberarea țăranilor din seculara iobăgie. Szabó Ervin, unul din traducătorii și răspînditorii de frunte ai scrierilor lui Marx și Engels în Ungaria, înainte de Marea Revoluție din Octombrie, scria despre Iancu și ceilalți tineri cărturari români că „ei n-au fost cu nimic mai puțin democrați decît cei mai radicali membri ai tineretului din martie" în Ungaria. „Acești intelectuali români trăiau — scria Szabó — în mijlocul poporului și erau în ce privește scopurile lor apropiați de popor."

Din nou în noapte s-au adunat cu toții în sala cancelariei, care reprezentase pînă în acel an forul judecătoresc suprem din Transilvania. Discuția s-a încins și asupra oportunității eliberării țăranilor. La un moment dat, un tînăr reprezentant al claselor maghiare a strigat că „ster-

gerea iobăgiei și emanciparea națiunii valahe sînt premature și păgubitoare pentru țară". După cum spune Suluțiu — Avram Iancu s-a ridicat furios și a strigat, precizînd definitiv poziția tineretului român participant la aceste adunări: „Resping, în numele națiunii române, mărinimozitatea voastră ! Dreptul istoric are să se spulbere înaintea dreptului omului. Spre rușinea veacului XIX, am suferit robia îndelungată. Pretindem ștergerea sclaviei și egalitate perfectă sau moarte !" După care a părăsit sala, urmat de mai toți cei 30 de tineri juriști români.

Contemporan al evenimentelor, László Kővári prezintă astfel episodul: „Într-una din serile lunii martie, tinerii maghiari și români erau împreună. Un tînăr deșirat, cu o barbă roșietică, urmărea dîrz discuția în jurul deziobăgirii și deodată a spus răspicat: „Desființarea robotelor fără despăgubire sau moarte !"... Același istoric adaugă: „Iancu era fiul unui iobag înstărit... eliberarea poporului era ținta vieții sale... El n-a fost decît purtătorul de cuvînt al maselor".

A doua zi, seara, toți tinerii aceștia s-au întrunit din nou în locuința lui Avram Iancu, unde sosise de la Blaj Ioan Bîrlea, nepot de soră al episcopului greco-catolic Ioan Lemeni. El avea să facă legătura dintre Blaj și Tîrgu-Mureș, în vederea unei acțiuni comune, care începea să se definească din ce în ce mai mult. Dar ce se întîmplase la Blaj ?

În seara zilei de 26 martie, Avram Iancu și ceilalți tineri juriști porniți pe calea revoluționară aveau să afle mai pe larg ce se întîmplase acolo.

Cu o zi înainte, la amiază încă, canonicii și profesorii s-au întîlnit în casele lui Timotei Cipariu, mai mult pentru a-și împărtăși știrile primite și pentru a comenta evenimentele. După-amiază se convoacă un fel de conferință, la îndemnul lui Aron Pumnul, în localul liceului, la care participă tinerimea studioasă în întregime. Cu acest prilej, Timotei Cipariu propune să se redacteze o petiție către Curtea de la Viena — așa cum au procedat și cei de la Pesta, 15 martie. Un alt canonic, Rațiu, mai temperat, cere să fie trimisă o petiție și către dieta de la Cluj, iar profesorul Turcu, în aplauze unanime, declară că națiunea

română nu trebuie să se mai roage, ci să pretindă. Conferința continuă în această atmosferă din ce în ce mai încălzită, pînă cînd tînărul student Elizeu Todoran s-a ridicat și a strigat răspicat : „Ba nu, onorată Conferință. Noi nici să cerem, nici să pretindem, ci să luăm ce este al nostru !“ Aceste vorbe sintetizau de fapt un întreg program revoluționar și reprezentau tocmai etapa la care s-a ajuns mai tîrziu, cînd nici cu cererile, nici cu „pretinderile“ nu se obținuse nimic pentru drepturile românești din Transilvania.

Cînd, seara tîrziu, s-a terminat întrunirea, nu se ajunsese de fapt la nici o hotărîre. De aceea sosise Bîrlea la Tîrgu-Mureș, de aceea se afla în seara următoare la locuința lui Avram Iancu, să discute o acțiune comună. Și aici, în această casă, unde se aflau tocmai aceia care vor fi reprezentanții de frunte ai radicalismului revoluționar român — Iancu și Papiu-Ilarian — se pregătește prima acțiune care hotăra o adunare națională la 30 aprilie — așa-numita „Duminica Tomei“ — la Blaj. Se pare — după cum scrie puțin mai tîrziu Papiu-Ilarian — că au existat discuții ample care au dus la un acord : „Pe Duminica Tomei, după Paște, toți cei ce se află în această mică adunare cu toți cunoscuții lor civili și preoți, studenți sau țărani, pe cîți îi vor putea îndupleca să se afle la Blaj — unde, aflîndu-se mai mulți, să poată face pașii necesari în cauza națională“. Se acceptase și de către tinerii români de la Tîrgu-Mureș precăderea „cauzei naționale“ — considerînd că o egală îndreptățire a naționalității române cu celelalte naționalități din Transilvania, recunoașterea ei ca atare constituie factorul principal pentru dobîndirea celorlalte revendicări. După mărturia scrisă a lui Papiu, tineretul revoluționar ar fi depus și un „jurămînt“, ca „prin foc și apă, în toate pericolele vieții“ să ajungă la Blaj. De fapt, preconizarea adunării la Blaj nu era decît preludiul încercării de a se provoca un „Congres național, recunoscut și de guvern și de celelalte naționalități“, cum scrie puțin mai tîrziu *Gazeta Transilvaniei*. Intervenise și hotărîrea de a fi fixată o acțiune comună măcar între Blaj, Tîrgu-Mureș, Munții Apuseni și Cluj. Simion Bărnuțiu, profesorul de filozofie de la Sibiu, dăduse faimoasa

proclamație, reluată și de K. Marx. Această proclamație redactată la Sibiu, la 24 martie, stabilește revendicările social-politice ale românilor din Transilvania, jalonînd posibilitatea intrării lor în arena revoluției. Ea a fost intitulată : „Provocație". Desigur, termen interpretabil azi, dar care pentru împrejurările de atunci trebuie luat în sensul său adevărat. Proclamația Sibiului, redactată de Simion Bărnuțiu, se axa în special pe protestul națiunii române împotriva campaniei dusă pentru anexarea Transilvaniei la Ungaria.

„Noi, românii — se spune în proclamație — nu vrem despre unirea aceasta cu ungurii a vorbi, pînă cînd nu se va punea nația română iar la vrednicia aceea politică de la care ați dezbrăcat-o voi, ungurii cu secuii și sașii. Voi ați făcut asupra nației noastre cum vouă v-a plăcut : ați pus în aprobatele voastre cum că românii, nația cea mai veche a Ardealului, e numai suferită ; ne-ați nesocotit pînă în ziua de astăzi de la toate dregătoriile cele mai înalte ; toate cele grase vi le-ați ținut vouă. De a ajuns vreun român la vreo dregătorie, pe acela l-ați făcut să-și lase legea și să se lepede de maica sa care l-a născut și l-a alăptat și de nația sa, care l-a ținut la școală cu sudoarea ei pre seama voastră.

Astăzi răsună cuvîntul cel dulce al libertății în toate cetățile și mîne va răsuna în toate părțile. Astăzi este ziua învierii popoarelor celor moarte !"...

Proclamația constituie un preludiu al revendicărilor de la Blaj, din mai, și ea se încheie astfel :

„Încă o dată, fraților ! Fără naționalitate pentru noi și republica e numai un despotism afurisit (cerem), ștergerea iobăgiei nației române, congres național, în care să ne înțelegem mai înainte despre dobîndirea acestora, nici mai mult, nici mai puțin. Aceasta mai întîi, celelalte se vor adăuga ; fără aceasta, și raiul încă-i iad"...

În afară de Sibiu și Tîrgu-Mureș acționau și G. Barițiu sau Ion Bran la Brașov, pe plan local mai mult. De asemenea, Ion Dobra, viitorul prefect de oaste revoluționară, încerca în Hunedoara o lărgire a mișcării. La Cluj, tînărul avocat Florian Micaș, I. Negruțiu, I. Hodoș, Ciprian Moroianu și alți cîțiva duceau cu mult curaj acțiunea revoluționară.

De aceea, Iancu și Papiu, Nicolae Solomon și cei de la Tîrgu-Mureș hotărîseră o acțiune premergătoare adunării de la Duminica Tomei. Au decis să se întrunească la Cluj cîte un reprezentant al fiecărui grup de la Tîrgu-Mureș și Munții Apuseni în vederea stabilirii unui program comun, pe calea înțelegerii cu acțiunile revoluției pestane, în scopul dobîndirii drepturilor sociale și naționale. Cu toată experiența dureroasă de la Tîrgu-Mureș, Iancu, Papiu și mulți alții continuau încercarea de unire a revoluției românești în torentul acțiunilor declanșate de alte naționalități împotriva habsburgilor.

A doua zi după consfătuirea din locuința sa, în timp ce Papiu pleacă la Cluj, Iancu se repede la Abrud pentru a încunoștința de cele hotărîte pe Ion Buteanu și pentru a-l hotărî să meargă și el la Cluj.

Stabilit la Abrud, în inima Munților Apuseni, acolo unde putea veni, în cît de mică măsură, în ajutorul iobagilor crunt exploatați, Ion Buteanu capătă în anii dinaintea revoluției, printr-o nemijlocită experiență, dovada excesivei rapacități a funcționarilor fiscali și a mizeriei la care ajunseseră iobagii. Cu puțin timp în urmă avusese un proces la Zagreb, în Croația, și participase din curiozitate la o mare adunare națională a croaților pentru a elibera teritoriile lor naționale. Hotărîrea croaților de a lupta pentru drepturile lor ca popor liber a constituit pentru Buteanu un exemplu.

Către sfîrșitul lui martie, Buteanu a plecat la Cluj să reprezinte Munții Apuseni la alcătuirea petiției comune, în care să fie formulate, în mod temperat, cererile poporului român. Era o acțiune independentă de aceea de la Sibiu și Brașov sau alte centre. Independentă de aceea a bănățenilor lui Eftimie Murgu, a bihorenilor sau maramureșenilor, care, anexați fiind la Ungaria, beneficiau de abolirea iobăgiei, rămînînd să lupte pe căi „legale“ pentru drepturile naționale. Proiectul de petiție alcătuit la Cluj (28 martie), la a cărui redactare au participat Papiu, Buteanu și Micaș, urma să fie înaintat contelui József Teleki, guvernatorul Transilvaniei, și în același timp să fie dezbătut în cadrul unor adunări populare. Acesta este primul merit al lui Iancu, Papiu, Buteanu și al celorlalți tineri revoluționari români.

Proiectul prevedea înființarea unor districte cu oarecare autonomie pentru națiunea română, cu limba oficială română în școli, administrație, justiție, limba maghiară rămînînd limbă „diplomatică". Se acceptă soluția aplicată în Ungaria pentru problema țărănească, iar la sfîrșitul petiției se spune lămurit că, „dacă se vor lua în considerare cererile lor, românii nu sînt străini să colaboreze". Proiectul va fi văzut și acceptat și de Timotei Cipariu din partea celor de la Blaj, iar episcopul Lemeni, de la Blaj, îl predă lui Teleki. Dar proiectul nu a avut nici o urmare, nefiind acceptat de către conducerea feudalo-absolutistă a Principatului Transilvaniei.

La Blaj, Iancu s-a reîntîlnit cu Buteanu, Papiu și Micaș, veniți de la Cluj cu proiectul de petiție. Ei conduc acum pregătirile inițiale, de comun acord cu Timotei Cipariu.

După cum mărturisește în memoriile sale viitorul tribun Vasile Moldovan, student la Blaj în acele zile, Iancu a sosit cu ai săi la 1 aprilie și imediat au participat la o consfătuire cu profesorii și canonicii, în vederea pregătirii unei adunări generale a tuturor românilor din Transilvania. Propaganda în vederea participării maselor țărănești la această adunare a fost încredințată studențimii, care avea să plece către casă în vacanța de Paște. „După conferință — spune Moldovan în memoriile sale — Iancu ne-a cercetat în seminar și ne-a îndemnat să avem curajul întru apărarea cauzei naționale."

Acțiunile dascălilor, animați de înalte sentimente naționale, dar lipsiți de curajul revoluționar, nu erau de natură a satisface avîntul, setea de acțiune a studențimii române din seminarul de la Blaj. Majoritatea acestor tineri erau fii de săteni. Iancu reprezenta pentru ei un fiu al poporului, care continua lupta pe plan superior. El nu era nici dascăl canonic, nici teoretician, nici nu umbla cu vorbe goale. Era un fiu al Munților Apuseni, venea cu aureola legendară a faptelor revoluționare din trecut ; era un reprezentant, tocmai, al acestor răsculați împotriva nedreptăților sociale. Se aflase despre comportamentul său la Tîrgu-Mureș, venea deci nimbat de fapte, atunci cînd la Blaj, cu mici excepții, se propovăduia moderația.

Desigur, contemporanii lui Iancu simţeau că el a pornit să ducă steagul unei revoluţii sociale şi naţionale de mult aşteptate. De aceea a fost primit cu atîta căldură şi — după mărturia lui V. Moldovan, părtaş al acelui moment — Iancu a „primit îmbrăţişări şi strîngeri frăţeşti de mînă !“

De altfel, Papiu şi Florian Micaş — ca reprezentanţi ai celor de la Cluj — vor fi, dimpreună cu Buteanu şi Balint, printre primii care hotărăsc să lase să decidă masele populare. Ei simţeau că masele populare aveau nevoie de-acum, mai mult ca oricînd, de o conducere, o îndrumare politică în afara celei spirituale exercitată de episcop şi clerici. În acest sens, nu-i de mirare că în proclamaţia redactată atunci de profesorul de filozofie Aron Pumnul — proclamaţie care avea să fie imediat răspîndită în vederea pregătirii adunării proiectate — apar, pe lîngă termeni de îndemn la moderaţie şi legalitate, formulări noi pentru vremea aceea... „A sosit timpul ca românii să ceară şi să dobîndească aceste drepturi. Însă cine să pretindă, cine e îndreptăţit spre acest lucru ? Episcopul nu poate cere, că el e numai părinte sufletesc al românilor. Poporul român ? El nu are reprezentanţi în dieta ţării. Cine poate dară ? Singură universitatea poporului. Pentru aceea e de lipsă să se adune şi sfătuiască...“

Grupul radical de tineri aflaţi la Blaj a influenţat redactarea acestei proclamaţii, cu atît mai mult cu cît în cuprins nu se relevă tocmai primul punct programatic pe care-l reprezentau : ştergerea imediată a iobăgiei fără despăgubiri. Este foarte probabil însă ca în discuţiile care desigur au avut loc în aceeaşi zi Iancu şi ai săi să fi acceptat ca neoportună momentului politic o instigare a maselor ţărăneşti. În schimb se reflecta în proclamaţie îndemnul, dacă nu la o acţiune comună româno-maghiară, cel puţin la o înţelegere. „Spuneţi celorlalte naţiuni cu graiul şi dovediţi-le cu faptă, că noi pe ei îi iubim, ca pe fraţi (...), dar dreptatea pofteşte ca şi ei să ne iubească pe noi !“ se spunea într-o scrisoare publicată de Avram Iancu.

De la Blaj, se reîntoarce la Tîrgu-Mureş. Ţinea să-i pună la curent cu noile hotărîri pe toţi canceliştii rămaşi încă acolo, şi mai cu seamă să verifice sentimentele unora dintre ei, care ezitaseră la început asupra atitudinii pe

care urmau să o ia. Neacceptarea drepturilor populației românești în Transilvania menține o atmosferă încărcată. Adept sincer al participării la revoluția maghiară, Iancu nu încetase să creadă că „spiritul vremii" va determina pe atîția și atîția tineri colegi maghiari să renunțe la exclusivismul naționalist, în favoarea unei acțiuni comune, care să ducă la o reală aplicare a punctelor programatice expuse cu atîta entuziasm. El spera într-o acțiune comună care să surpe vechea orînduire.

Cu toate acestea, cu prilejul întoarcerii la Tîrgu-Mureș, Iancu simte accentuîndu-se pericolul unor comploturi îndreptate împotriva sa. Curat sufletește, hotărît și dîrz, crezînd în cauzele drepte și în bunele intenții ale oamenilor, nu-și putea închipui că acum slugile nemeșimii vor acționa direct împotriva sa, căutînd să-l piardă.

V. Moldovan spune, în stilul său de epocă, personal și puțin romantic, că pornind de la Blaj spre Tîrgu-Mureș, ca să se înțeleagă cu canceliștii care se mai aflau acolo, a întîlnit lîngă o fîntînă pe Iancu și pe Ion Mărgineanu. Moldovan începuse să cutreiere satele în scopul de a face propagandă pentru adunarea de la Duminica Tomei. S-a simțit dator să împărtășească primele impresii lui Iancu, ca un fel de raport. Dar adaugă faptul că Iancu, „conform obiceiului său cavaleresc ce l-a caracterizat toată viața, ne-a invitat la un turtar în casa din Corn, cum cobori din cetate, și aci ne-am ospătat cu rasol". Lucru fără importanță aparentă. Și totuși peste această mărturisire tinerească, peste bucuria de a fi ospătat de Iancu, se ivește dovada că viitorul conducător nu se sinchisea la Tîrgu-Mureș de vreo amenințare posibilă. Erau însă suspectați și nu puteau vorbi liber : „Se afla acilea o mulțime de domni atît civili, cît și militari, citind ziare, prin urmare nu am putut conversa despre cauza noastră, cu atît mai mult cu cît privirile tuturor erau ațintite asupra noastră, cei care vorbeam românește"...

Atmosfera conspirativă, necesitată de împrejurări, e înfățișată astfel : „Ieșind de aci am întîlnit și pe Ioan Oroș din Vidrașeu, și astfel patru inși am tras pe lîngă cetate către biserica românească, unde am putut convorbi fără rezerve, și neconturbați de nimenea". Această discuție pe

lîngă ziduri s-a axat, după cum spune tot Moldovan, în jurul pregătirilor adunării de la Blaj. Iar viitorul tribun mărturisește bucuros faptul că, deși îl cunoscuse pe Iancu încă de la Blaj, de-abia cu acest prilej a „încheiat amiciție frățească“.

Șederea lui Iancu la Tîrgu-Mureș n-a fost de durată. Se înjghebă un complot împotriva sa. Află la timp Amos Tordosan și-l încunoștințează pe Iancu. Și-așa nu mai avea ce căuta acolo. Își luase diploma de avocat. El pleacă spre Munții Apuseni destul de grăbit, într-o trăsură în care ducea puține din lucrurile avute în locuința sa. Ia drumul care urcă prin Războieni, Aiud, spre satele Buciumanilor din apropierea Abrudului. Dar înainte de a ajunge aici, din pricina ploilor de primăvară, a fost rupt podețul de peste rîu, iar trăsura încărcată s-a răsturnat. A încălecat gonind imediat mai departe spre a se reîntîlni cu Ion Buteanu.

La 3 aprilie avusese loc o primă adunare românească în casa lui Ion Buteanu, la Abrud. Autoritățile nu au îngăduit-o și au amenințat cu arestarea fruntașilor. Atunci, Simion Balint și Gherasim Muncăleanu s-au dus la judele local și au declarat că „bazați pe principiul egalității vor ține întrunirea, orice s-ar întîmpla. Dacă ungurilor le este îngăduit a convoca oriunde și oricum asemenea adunări, românii reclamă cu tot dreptul să fie tratați în același chip“. Balint invită pe judele Carol Nagy să ia parte la această adunare împreună cu fruntașii maghiari. Și ei vor participa în număr de peste 100. Dar dacă această primă adunare a preconizat alcătuirea unui memoriu către dietă, s-a așteptat ca peste trei zile, la Cîmpeni, să se convoace o adunare populară de mai mari proporții, în care să fie adunate semnăturile pe memoriu. Și tocmai la această adunare de la Cîmpeni participă și Avram Iancu, aducînd la cunoștința maselor hotărîrile luate pentru marea adunare națională de la Blaj.

Din seara zilei de 25 martie, după ce fusese luată decizia unanimă de către tinerii strînși în locuința sa, Avram Iancu lepădase orice poziție expectativă. De-acum încolo acțiunile sale sînt decise. În această fază a revoluției și în cea următoare nu spune totdeauna direct ceea ce simte, preferînd deseori tăcerea, pentru a nu dăuna mișcării în

general, dirijată de cărturari, pentru care el avea un deosebit respect. În același timp simte adînc pulsul vremii, nelăsîndu-se stăpînit de mirajul vorbelor goale.

Alături de Simion Balint, Ion Buteanu și alți fruntași din munți, Iancu începe să cutreiere satele moțești, pentru ca după adunările ce avuseseră loc la Abrud, Cîmpeni și Bistra să fie dusă o campanie de lămurire asupra țelurilor revoluționare o dată cu aceea de adunare de semnături pe memoriul alcătuit. Este semnificativă remarca ce o face Simion Balint în *Memoriile* sale asupra unei stări de opoziție aflate în satele moțești din districtul Zlatnei. „Prin sate la început — scrie Balint — am dat de opoziție, căci fiind tatăl Iancului în serviciul cameral, de asemenea unchiul și verii lui, poporul zicea : oare nu cumva, părinte, va fi ceva înșelăciune pe noi ? Oare nu șpanul și controlorul vor fi trimis pe Iancu cu tine ? Le-am răspuns : Nu. Și așa subscripțiunile urmau pe întrecute. După aceasta Iancu se făcu omul cel mai popular, prin șvada [1] lui în toate vorbirile.“

Iată deci că Iancu a trebuit să lupte pentru a cîștiga deplina încredere a iobagilor moți care mai apoi îl vor urma cu dragoste desăvîrșită în toate acțiunile sale revoluționare.

Directorul cameral Nemegyei este încunoștințat de către controlorii camerali despre acțiunea fruntașilor români în satele iobăgești. El mai află că memoriul pentru care se strîng semnături a fost redactat la Cluj de o adunare a tineretului în frunte cu Florian Micaș și Ioan Suciu. În acest memoriu se cerea, printre altele, ștergerea iobăgiei, reintegrarea națiunii române în toate drepturile ei.

La rîndul său directorul cameral raportează „tezauriatului“ și totdeodată ia măsuri împotriva fruntașilor români.

Pregătirea maselor țărănești în vederea primei adunări populare, în care se preconiza ca la Blaj să se facă afirmarea drepturilor, constituie de acum pentru Avram Iancu o primă acțiune căreia i se dedică cu totul. Aflase la începutul lui aprilie de mișcările pornite în cuprinsul Transilvaniei. *Gazeta Transilvaniei* de la Brașov, ca și *Organul luminării* de la Blaj erau pline de comentarii și îndrumări.

---

[1] Talent oratoric.

Proclamaţia lui Bărnuţiu îi va fi un îndreptar teoretic de seamă. Încă de la acea dată el începe însă şi organizarea populaţiei din Munţii Apuseni. Faptul că a cerut sau nu adunării de la Cîmpeni ca „de acum de mine s-ascultaţi!“ nu are importanţă, pe cît de important este că, începînd cu acest aprilie revoluţionar, Iancu optează pentru organizarea armată, începe înjghebarea de gărzi româneşti. Prezenţa celor 10 000 de munteni la Blaj, pe „Cîmpul Libertăţii“, va avea o însemnătate covîrşitoare pentru mersul activ al revoluţiei din Transilvania. Aceşti munteni nu vor veni la Blaj în mod spontan, ci în urma unei prealabile organizări. Dacă nu s-a scris şi nu s-a vorbit despre aceste pregătiri, este o dovadă că s-au desfăşurat într-o tăcere evidentă.

De altfel, însă, şi acţiunile autorităţilor pornite împotriva lui Iancu în special, pînă la încercările de a-i lua viaţa constituie o dovadă că începuse să devină un adversar puternic, prin aceea că reprezenta punctul cel mai avansat al revendicărilor ţărăneşti.

PENTRU ADUNAREA POPORULUI

În primul rînd, revoluţia din Transilvania îşi are izvorul în contradicţiile interne ale societăţii feudale în descompunere, ca şi în contradicţiile devenite acute dintre burgheziile naţionale — română, maghiară şi săsească — contradicţii împletite sub felurite aspecte : sociale, politice, economice şi naţionale.

Totodată, criza feudalismului se manifesta direct prin conflictul de neînlăturat dintre forţele de producţie în ascensiune şi relaţiile feudale. Întinsele privilegii nobiliare, dependenţa categorică a imensei majorităţi a ţărănimii, sistemul înţepenit al breslelor, ca şi starea de dependenţă faţă de Austria nu mai puteau dăinui. Cîteva din concluziile unor istorici maghiari ilustrează parţial această situaţie. I. Révay, de pildă, spune, fără înconjur, despre reformele de atunci ale guvernului revoluţionar maghiar : „...Au fost destul de cuprinzătoare pentru a nu îngădui transformarea nemulţumirilor sociale ale ţărănimii maghiare în revoluţie ţărănească, dar nici pe departe nu au fost suficiente pentru a elimina cauzele sociale ale contradicţiilor naţionale dintre poporul maghiar şi popoarele nemaghiare".

Or — cu atît mai mult — dacă în Ungaria anului 1848 se decretase desfiinţarea iobăgiei, în Transilvania, menţinîndu-se încă această învechită servitute feudală, se accentua şi pe acest plan nevoia unei eliberări pe o cale revoluţionară proprie. Pentru că, după cum remarca şi istoricul

maghiar Fazekas Erzsébet, după o sută de ani, „dacă hegemonul Revoluţiei de la 1848 a fost în Ungaria nobilimea mijlocie, care s-a dovedit incapabilă să rezolve nu numai problema pămîntului, a iobăgiei, dar nici problema naţională, era cu atît mai greu în cazul Transilvaniei... Strîns legată de problema ţărănească, deoarece majoritatea nobilimii era maghiară, iar majoritatea ţărănimii era română".

În aceste condiţii se vor desfăşura evenimentele din Transilvania din aprilie 1848. Acţiunile guvernului Transilvaniei, cît şi cele ale nobilimii transilvane — unită în faţa unui pericol de clasă — pornite împotriva maselor ţărăneşti, în majoritate covîrşitoare române, şi ale conducătorilor revoluţionari români, vor decide o evoluţie proprie.

Legile din martie, din Ungaria, capătă la 11 aprilie o sancţionare oficială, eliberînd în parte ţărănimea din Ungaria şi părţile anexate din Transilvania de vechile legături de pămînt feudale. În Banat şi Crişana, mereu în fierbere de cîteva decenii, mişcările ţărăneşti continuă sub diferite forme, în special marcîndu-se nemulţumirile jelerilor, care întreceau numărul iobagilor urbariali, de-acum stăpîni pe părţi sau pe sesiile ce le munciseră. Aceşti muncitori de pămînt continuă ca mai înainte să lucreze pămîntul domnesc, ceea ce determină păstrarea proprietăţii aloidale, care de fapt constituia tocmai baza puterii economice a nemeşimii. Şi în problema naţională în Banat şi în celelalte părţi anexate la Ungaria, deşi fruntaşii revoluţionari români se încadraseră revoluţiei din martie, se continuă lupta pentru afirmarea drepturilor naţionale. Eftimie Murgu, de pildă, democratul revoluţionar consecvent, fostul profesor de la Bucureşti al lui Nicolae Bălcescu, activează din plin în „Liga egalităţii" din Ungaria, unde alături de Petőfi Sándor, Arany şi alţii se afla şi bănăţeanul Aloisiu Vlad. Liga lupta cu hotărîre pentru afirmarea totală a drepturilor democratice, împotriva dominaţiei de clasă a nobilimii, împotriva guvernului Batthyany.

Dacă în Ungaria de atunci, de la masele ţărăneşti şi pînă la o parte din fruntaşii revoluţionari, lumea nu era mulţumită de felul cum evolua aplicarea pronunciamen-

tului din 15 martie, cu atît mai mult nu puteau fi mulțumite masele populare, fruntașii revoluționari din Transilvania, unde nu numai că nu se schimbase nimic pe plan social, ci, dimpotrivă, se punea în mod accelerat și problema națională.

Cu toate acestea, atît gruparea radicală din jurul lui Avram Iancu, cît și personalități marcante ca : Bărnuțiu, Barițiu, Cipariu și mulți alții fac încă tot posibilul să unească pornirea revoluționară din Transilvania cu revoluția din Ungaria, cu condiția firească a soluționării problemelor naționale, sociale și economice și cu respectarea independenței Transilvaniei.

În aprilie, Avram Iancu nu însemna încă pentru marele număr de fruntași revoluționari români mai mult decît Buteanu sau Papiu, fiind socotit doar un tînăr avîntat, devenit popular într-un ținut cu tradiții revoluționare țărănești și care ar putea, prin radicalismul manifestat în diferite prilejuri, să încurce — oarecum — părerile mai moderate ale celor de la Blaj, Brașov sau Sibiu.

În 1847, la Cluj, în timpul ședințelor dietei, Avram Iancu spusese răspicat că „domnii feudali nu vor fi învinși cu argumente filozoficești“ — cum încercau unii nemeși liberali — ci numai cu „lancea lui Horea“, adică prin revoluție armată. Tot așa după măcelul de la Mihalț, din 1848, aflîndu-se la Sibiu cu Bărnuțiu și Barițiu, vrea să plece în munți să-și strîngă muntenii și să lovească în cuibul reacțiunii ce-l constituia Aiudul. Bărnuțiu, oprindu-l de la acțiune, îi spune : „Aveți paciență, că veți face iarăși o horoiadă !“ El se considera a fi „nepotul lui Horea“, avea conștiința clară că este continuatorul luptătorilor de la 1784.

Masele țărănești, burghezia și intelectualitatea revoluționară înțelegeau că acest moment istoric constituia un prilej pentru dărîmarea vechii orînduiri feudale și eliberarea națională. Difereau părerile, punctele de vedere asupra mijloacelor de acțiune ale fruntașilor intelectualității transilvănene. Revoluția din Ungaria păstra raporturile cu Viena absolutistă, cu atît mai mult revoluția din Transilvania nu putea acționa independent, fără a-și atrage direct represiunea aparatului de guvernare. Indiferent de

păreri, de comentariile presei, de legiferări sau de zvonuri, Avram Iancu aprecia că masele populare trebuie să decidă. De aceea, el cu Papiu, Solomon, Buteanu, Poruțiu și grupul lor preconizează întîlnirea de la Blaj și apoi adunarea poporului. De aceea se organizează și micile adunări locale, în Munții Apuseni, unde izbucniseră, sub felurite forme, acțiuni de răzvrătire. Acum aștepta ca adunarea poporului să marcheze voința eliberării. Avram Iancu a purtat respect celor mai vîrstnici și de cunoștințele lor a ținut seama. Îl respectă și-l va respecta totdeauna pe Bărnuțiu, de pildă, pe Timotei Cipariu sau pe Barițiu. Dar peste orice sentiment, orice respect datorat, va păstra încă de la început și pînă la ultima suflare atașamentul profund pentru cauza eliberării sociale și naționale a maselor țărănești. Acesta a fost fundamentul de netăgăduit al acțiunilor sale, dar spre deosebire de alți conducători aflați în fruntea maselor țărănești obidite, spre deosebire de Horia chiar, Avram Iancu, fără să se manifeste ostentativ, păstrează încă de la început, chiar împotriva firii sale impulsive, o doză masivă de discernămînt tactic și politic, care constituie apanajul marilor conducători revoluționari.

În aprilie, în perioada pregătirii adunării poporului, proiectată pentru Duminica Tomei, acționează de comun acord cu înțelegerea de la Blaj, în pofida acțiunilor cu totul ostile ale guvernului de la Cluj. Iancu și cei din jurul său vor trebui să rezolve acest prim obiectiv : adunarea populară de la Blaj.

Acțiunile potrivnice se intensifică. Iancu era urmărit direct. Se pusese premiu pe capul său. Trebuia să acționeze în ilegalitate. Micaș fusese încarcerat la Cluj cu mulți alții. Groful Teleki și consilierii săi de clasă decretaseră statariul în virtutea căruia judecătorii locali puteau pronunța condamnări capitale, ce se executau pe loc. Pentru aceasta se ridicaseră la marginile mai tuturor comunelor „furcile", spînzurătorile, drept amenințare pentru orice încercare de răzvrătire.

Începînd din martie 1848 se constituiseră în Transilvania gărzi armate. Cele maghiare erau conduse de nobili maghiari și formate din clientela lor interesată. Cele să-

sești, de asemenea. Românii, care reprezentau majoritatea populației, nu aveau nici un fel de asemenea formațiuni. Funcționărimea maghiară intrase în mare parte în aceste formații de vătafi ai nemeșimii. Conducătorul lor general în Transilvania era contele János Mikes, cu excepția celor săsești, conduse de contele Salmen. Însuși comandantul imperial din Sibiu dă acestor gărzi arme, care ajung curînd la peste 5 000 de puști, forță de foc ce nu constituia nicidecum un pericol pentru trupele regulate, dar care puteau teroriza masele neînarmate. Considerîndu-se că s-a dat maximum de drepturi pentru păturile populare sărace, gărzile trebuiau să împiedice orice mișcare revoluționară a maselor. De la început aceste gărzi s-au manifestat drept instrumente ale feudalismului în vederea sugrumării oricărei mișcări revoluționare românești.

Maiorul Bauer, aghiotantul generalului revoluționar Bem, în memoriile sale precizează astfel poziția gărzilor înființate: „Nimic mai natural ca românii să-și pună întrebarea: ce vor aceste națiuni înarmate împotriva noastră care sîntem lipsiți de arme?"

Țăranii iobagi maghiari din Transilvania mergeau alături de lupta deschisă pentru drepturile sociale ale iobăgimii române. Și iobagii maghiari vor fi victima teroarei dezlănțuite de clasele dominante. Caracterul luptei de clasă de atunci era filonat de aspectele naționale date de domnii de pămînt, care vedeau desfășurîndu-se evenimentele prin interesul de clasă și național, desfidînd cu ostentație orice altă revendicare.

Avram Iancu a simțit lucrul acesta. De aceea începe de pe acum să organizeze pe locuitorii din Munții Apuseni, în vederea unei apărări armate. Organizare tăcută, deocamdată, dar certă. Numai așa se explică participarea extrem de disciplinată a unei miliții populare muntene la adunările de la Blaj. Ea a apărut, spre uimirea tuturor celor de față. Mii de oameni perfect organizați, în condițiile de atunci, nu puteau să însemne decît rezultatul unei strădanii dusă în scopuri bine gîndite. Desigur că nu era vorba de o miliție cu caracter permanent; dar era organizată în așa fel, încît în orice clipă putea fi adunată în ordine, formînd o armată populară în stare să acționeze pentru

apărarea vieţii unui popor din ce în ce mai ameninţat.

În timp ce în multe părţi ale Transilvaniei ţăranii, acţionînd izolat, luau pe seama lor cîştigarea pămîntului muncit de ei, la Vidra şi în ţinutul moţesc, Avram Iancu decisese ca iobagii să ocupe păşunile şi pădurile luate cu japca de fisc şi să nu mai presteze nici un fel de robotă domnilor feudali. Miliţia constituită avea rolul de a-i apăra pe iobagi în aceste momente.

Faptul se petrecea în timp ce între Blaj şi Cluj, între episcopul Lemeni de la Blaj şi contele József Teleki se ducea un masiv schimb de misive, în legătură cu oprirea de către cel din urmă a adunării proiectate.

La vremea aceea, românii din Transilvania nu aveau nici un organ naţional politic sau administrativ reprezentativ. Episcopii sau înlocuitorii lor erau singurii reprezentanţi acceptaţi de guvern.

Corespondenţa care s-a purtat atunci între Sibiu, Blaj şi Cluj ar putea constitui obiectul unei cărţi speciale. Este extrem de vastă, în legătură directă cu situaţia din acel zbuciumat aprilie 1848.

Timorarea marilor clerici, ca şi frica nobilimii şi a aparatului de oprimare sînt oglindite în aceste scrisori. Dieta transilvană nu voia să pară cu totul reacţionară faţă de evenimentele revoluţionare, iar episcopul Lemeni şi alţii nu puteau să nu ia în seamă interesele evidente ale mişcării revoluţionare române.

În linii mari, din această corespondenţă reiese faptul că Teleki voia cu orice preţ să oprească adunarea sau, dacă nu, măcar s-o dirijeze, cu asentimentul episcopilor, către o adunare de protopopi, la care, eventual, să participe şi cîţiva delegaţi mireni. Apoi, speculînd existenţa în Transilvania a două biserici româneşti — aceea ortodoxă de la Sibiu şi aceea greco-catolică de la Blaj — guvernul a cerut să fie convocate două adunări în fiecare din aceste oraşe, din Transilvania, pe rituri, şi tot cu minimă participare, garantată de episcopii respectivi.

Dar în acest timp numeroşi propagandişti voluntari din rîndurile tineretului studios român, în special de la Blaj, umblau prin sate şi chemau masele la marea adunare. Ei

răspîndeau pretutindeni proclamaţia română redactată de Aron Pumnul.

Avem — pe lîngă altele — o mărturie memorialistică a lui V. Moldovan, în care se descrie un moment din această acţiune de propagandă, moment fără îndoială particular, dar care are o mare forţă de generalizare :

...„îndată după prînz am plecat la Naşleac şi, parcurgînd satele de pe acea linie, am ajuns în Bogota. Preotul de aici, Nicolae Vlăduţ, informîndu-se deplin asupra stării de lucruri şi luînd copie de pe proclamaţiune, m-a rugat să plec mai departe, că fiind satul amestecat cu iobagi unguri, are de gînd să adune cu altă ocazie satul şi să înduplece pe unguri să ia şi ei parte la adunarea de la Blaj. Ceea ce s-a şi întîmplat. Căci nu numai că au mers la Blaj şi ungurii, dar l-au însoţit prin toate pericolele, mulţi dintre ei au fost şi la Iancu între munţi pînă la intrarea muscalilor."

Este vorba de viitorul tribun Vlăduţ.

Contele Teleki, văzînd însă că masele populare româneşti încep a se mişca spre locul adunării şi că nu pot fi împiedicate prin oprelişti de cancelarie, recurge la o stratagemă diplomatică, pe care o dublează cu măsuri efective. Se îngăduie ţinerea unor adunări, tot două, şi tot la Sibiu şi Blaj, şi tot cu număr restrîns, dar în mai. În acelaşi timp încep masive arestări şi chiar executări. Se dislocă armata din garnizoane către Blaj, se trag podurile mobile de pe rîurile mari — Mureş, Someşuri, Arieş — şi începe o intensă campanie de ameninţări şi intimidări. În mod oficial, preoţilor li se interzice orice participare pentru Duminica Tomei.

Vestea adunării, cu toate opreliştile, aduce şi revoluţionari din Principate. Ideea unităţii revoluţionare şi naţionale române capătă forme expresive. Întrerupîndu-şi activitatea de la catedrele lor din Bucureşti, sosesc la Sibiu, în aprilie, Aron Florian, Treboniu Laurian şi Petre Suciu, viitorul profesor de drept roman la Iaşi. Soseşte şi viitorul prefect şi aprigul luptător din preajma lui Avram Iancu, Ion Axente Sever.

De asemenea, revoluţionarii moldoveni plecaţi din Brăila cu paşapoartele austriece sosesc şi ei la Sibiu. Iată-i

pe Alecsandri, Costache Negri, Lascăr Rosetti, Gh. Sion, Ion Ionescu de la Brad, Alecu Russo, Curius și colonelul Alexandru Cuza, viitorul domnitor al Principatelor Unite.

Această primă adunare din Duminica Tomei se va ține ca un preludiu al marei adunări din mai, chiar sub amenințarea forței armate și a represiunilor de tot felul, marcînd voința maselor de a decide eliberarea lor. În acest sens, într-o primă etapă revoluționară au acționat Avram Iancu și cei din jurul său.

DUMINICA TOMEI

O diplomă regală din 1271 amintește de existența unui castel — o „Villă" a unui oarecare Herbord — situată tocmai la îmbinarea Tîrnavelor, cele două rîuri din cîmpia atît de mănoasă a Transilvaniei. După un veac, acest domeniu seniorial crește cu mai multe sate de iobagi, ajungînd în posesia unui magnat, Cserei Blasiu, care va da numele său așezării, devenită centrul adunării populare din 30 aprilie 1848.

Pînă a ajunge tîrg și apoi orășel, Blajul a avut o istorie destul de zbuciumată ; cu cît creștea, cu atît era rîvnit de seniori mai înalți. În 1535 ajunge ca sat în posesia lui George Bagdi, care ridică mărețul castel ce va servi în secolul al XVIII-lea drept reședință episcopală.

La începutul veacului al XVII-lea îl stăpînește principele Transilvaniei Gábor Bethlen, înconjurînd castelul cu ziduri puternice. Mai apoi, Bethlen donează domeniul Blajului fidelului său cancelar, un anume Péchy, care obține pentru Blaj mai multe privilegii.

Pînă la 1664, domeniul trece în posesia mai multor Bethleni sau Halleri, pînă ajunge a fi stăpînit de Anna Bornemisza, soția principelui Transilvaniei, Mihail Apaffy, care-l transformă într-un loc de agrement pentru familia princiară. După abdicarea lui Apaffy al II-lea, habsburgii devin stăpîni ai Blajului.

În al patrulea deceniu al veacului al XVIII-lea, episcopul unit Inocențiu Micu-Klein, intenționînd să reali-

zeze un centru cultural pentru românii din Transilvania, alege ca reședință episcopală micul orășel de pe Tîrnave. Inocențiu începe mari transformări în vederea înființării unor institute de învățămînt. Pentru a dezvolta orășelul, cheamă meseriași și negustori români de pretutindeni, dîndu-le pămînt și loc de case în schimbul unor taxe minimale.

În restul veacului al XVIII-lea și pînă la 1848, Blajul s-a dezvoltat ca un centru important pentru culturalizarea poporului român din Transilvania.

La sfîrșitul lui aprilie 1848, Blajul își răsfiră ulițele noroioase printre case curate, umbrite de numeroase livezi. Dealurile care înconjoară orășelul ajung pînă la Munții Apuseni.

În aceste împrejurimi încep să poposească, încă de miercuri 27 aprilie, numeroși săteni strecurați prin imensul păienjeniș de oprelişti puse de autorități și chiar de oamenii episcopului Lemeni. Acolo unde se așezau, imediat soseau și emisari ai autorităților, sfătuind pe săteni sau amenințîndu-i cu „furcile" dacă nu se reîntorc, deoarece adunarea era interzisă oficial pentru acea dată. O întreagă rețea de zvonuri încerca să producă, dacă nu frică, măcar neîncredere în masele populare. Printre aceste zvonuri — dintre care și acelea că mulți tineri canceliști sînt deja spînzurați — erau și unele adevărate. Astfel se știa, încă de vineri, că sosise o companie de infanterie de la Alba Iulia, că sosesc și escadroane de dragoni, și chiar artilerie. De asemenea, în curtea reședinței episcopale se adunaseră autoritățile cu misiunea de a împiedica orice manifestare populară. Avram Iancu, Papiu și Buteanu, cu o seamă de tineri deciși a ține în ordine adunarea, ca o demonstrație populară, au procedat cu un tact remarcabil, evitînd orice act provocator care să îngăduie autorităților să declanșeze o represiune sîngeroasă. Iancu și Buteanu aveau cu ei, aduși în căruțe, peste 1 000 de munteni, bine instruiți pentru păstrarea ordinei. Ei nu sosiseră încă la Blaj, dirijau totul dintr-un sat vecin, unde își orînduiseră încartiruirea din vreme.

Alexandru Papiu-Ilarian, prezent la Blaj, descrie sumar — în istoria publicată peste patru ani — cele întîm-

plate în zilele premergătoare și în zilele de duminică și luni. În această descriere mărturisește sincer că se temea — ca și mulți alții — de o represiune sîngeroasă din partea guvernului, care și duminică dimineață, din zori, pusese „veghetori“ pe la toate capetele de drumuri ce duceau la Blaj, spre a opri pe săteni prin amenințări. Abia pe la ora 10 urma să aibă loc adunarea.

În zorii zilei, în piața Blajului se strînseseră numai cîteva zeci de oameni. Un profesor de la seminar, trimis de autorități, încercă să-i determine să se risipească și să se întoarcă acasă. „Atunci un cancelist, care sosise noaptea în Blaj și încă numai singur se afla la Blaj din partea națională, ieși îndată la gloata de oameni și-i învăță : «Stați pe loc, nu ascultați de minciunile inimicilor, nu vă temeți de nimic, căci sîntem și noi care v-am chemat».“ Și o dată cu primele ore numărul sătenilor crește, vestiți de-acum că se și adunaseră în piața Blajului și în curtea reședinței sute și mii apoi. La îndemnul oficialităților care începuseră să se teamă de represalii, văzînd numărul crescînd al maselor populare, tăcute, dar dîrze, pornite pe fapte care să le impună respectul, armata a luat poziție de luptă, pentru a opri pătrunderea în catedrală. Dar poporul adunat cu miile nici nu intenționa să intre în catedrală. Nu-i ardea de slujbe popești sau episcopești. Venise să audă glasul „inteligenței“, al domnilor cu învățături, despre durerile seculare ce-și așteptau acum vindecarea.

Tot tînărul acela cancelist — nici Papiu-Ilarian, nici Vasile Moldovan, cronicari ai acestei adunări, ca și Barițiu nu-i amintesc numele — s-a suit atunci pe o piatră ce orna edificiul catedralei, spunînd : „Nimic să nu vă temeți, fraților ! (...) Cu noi este dreptatea (...) Sîntem credincioși ai împăratului și vrem dreptate, vrem pace ! Să trăiască națiunea română ! Voi sînteți poporul și credeți-mă de ascultați de noi : gloanțele puștilor nu pot să pătrundă în voi !“

Din aceste cîteva vorbe ilustrînd entuziasmul tineresc se vădește însă spiritul ce însuflețea pe propagandiștii pătrunși de un singur adevăr : „Voi sînteți poporul !“ Aceasta era lozinca sub care Avram Iancu inițiase adunarea. Pe lîngă autorități și acei comisari guvernamentali

era armata imperială formată din elementele recrutate din masa tuturor naționalităților, ce intraseră fără voia lor în componența hibridului imperiu. Erau trupe române de grăniceri, erau polonezi, cehi, slovaci, sloveni, moravi, croați... Tînărul cancelist se adresa lor. „Nu sîntem împotriva împăratului, deci nu sîntem împotriva voastră ca ostași ai împăratului! Ne adunăm să strigăm dreptatea noastră împotriva împilatorilor de orice fel..."

Poate de aceea ofițerii și soldații au rămas pasivi — după cum spune Papiu: „Soldații încă, învingîndu-se de aceste cuvinte, de spiritul și tendința adunării, steteră nemișcați într-a lor pozițiune". Aceasta însemna o pactizare și de aceea comisarii guvernamentali au rămas să observe, doară, desfășurarea evenimentelor.

Poate că acum se va sfîrși! Poate că, așa își spunea fiecare iobag participant la această adunare, „vom putea da o mînă de ajutor celor ce au minți mai luminate decît ale noastre".

După relatările lui Papiu, Barițiu descrie sumar sosirea lui Avram Iancu în Blaj la orele 10 dimineața: „Au sosit și Iancu și Buteanu, venind la adunare cu muntenii. Purta un cojoc albastru, cu blană de miel pe margini. O simplă pălărie neagră, cu pene de cocoș pe ea. Prezența lui dă adunării măreția de sărbătoare și de luptă. Cei ce știau prețul galbinilor ce se puseseră pe capul său și armata trimisă la Vidra după el aruncau cu sumanele și pălăriile în sus, strigînd și cîntînd. De acum Iancu nu era numai al moților. Era al întregului popor răsculat din Transilvania.

În figura lui nu știai ce să deslușești mai întîi: blîndețea dintr-o icoană de apostol sau asprimea unui însîngerat. Se îmbinau deopotrivă și una și alta și privirile îi luceau vii ca o cercetare a inimilor ce se frămîntau spre lumină. Însuflețirea poporului era de nedescris".

Nu știm ce au spus acești primi tribuni ai maselor populare atunci, dar este clară mărturia că „masele se însuflețiră"!

Din cuvîntările păstrate în fragmente de Barițiu și de Papiu-Ilarian, ținute de căpeteniile inițiatoare sau de canceliști, se desprind adevăruri ce reprezintă nu numai „spiritul vremii", ci înseși pregnantele realități ale speci-

ficului situației din Transilvania. S-a vorbit atunci despre „pătimirile“ și jugul cel de fier, sub care au gemut atît amar de timp ei — „cea mai numeroasă și cea mai veche nație a țării“ — fapt care aprindea mîndria națională în sufletul iobagilor. S-a vorbit despre „spiritul libertății universale (care) a deșteptat pe toate semințiile Europei“ și care ne strigă să ne deșteptăm din „somnul cel de moarte, să aruncăm veșmîntul sclaviei, să sfărîmăm cătușele șerbiei“. În același timp a fost adresat și un îndemn la înțelegerea cu celelalte naționalități : „Noi ne-am adunat, frați români, ca să dăm de știre celorlalte naționalități din țară, care au domnit pînă astăzi peste noi, pe nedrept, că șerbi mai mult nu vrem să fim, că vrem să fim liberi, că noi nu vrem să domnim peste alții, dar nu vom mai suferi, noi, cei mai numeroși și cei mai vechi locuitori ai țării, ca să se facă vreo lege în această țară a noastră fără vrerea noastră !“

Trecuse de amiază, soarele de primăvară dădea ghes bucuriei unanime. Se vestește în mase că sosește un deputat al Sibiului. Avram Iancu și tribunii știau cine este. Poporul nu-l văzuse încă. Dar apoi avea să-l cunoască și să-l iubească. Simion Bărnuțiu venea într-o căruță de țară trasă de doi cai. Mulțimea îi iese în întîmpinare și-l înconjoară. Apoi, cîțiva entuziaști vor să scoată caii de la căruță și să ducă ei căruța către curtea episcopiei. Bărnuțiu, profitînd de împrejurare, încearcă, prin vorbe care marcau un sens simbolic, să oprească această acțiune : „Acum, fraților, nu este timpul ca să băgăm oameni la jug, ci să-i scoatem. Lăsați dară să tragă vitele, că voi ați tras destul și acum să fim oameni liberi !“

Ajuns la adunare, Bărnuțiu, vorbind în termeni moderați, le spuse despre adunarea cea mare de la 15 mai și îi îndemnă pe săteni să meargă la casele lor. Dar masele nu s-au răzlețit. Tot mai așteptau ceva. Simțeau că nu s-a terminat totul. Tîrziu, au plecat fiecare pe la gazdele din ajun, liniștiți așa cum veniseră, dar dîrzi, așa cum plecaseră de la vetrele lor sărace.

A doua zi, luni, toți, pînă-n împrejurimi, au auzit dangătul clopotului mare al catedralei. Era parcă în sunetul acela un sacadat îndemn la o nouă adunare, neanunțată, dar dorită de mulțime.

De fapt, în timp ce încă mii de oameni se stringeau liniştiţi, în timp ce autorităţile şi armata, liniştite la rîndul lor, aşteptau, doar din curiozitate, ce avea să mai fie, s-au adunat în sălile seminarului Avram Iancu, Papiu, Buteanu, Armatu şi cîţiva alţii. Faptul ni-l relatează V. Moldovan, în memoriile sale, adăugînd că „ne-am înţeles ca după-amiază, între 2—3, să mai avem o convorbire, apoi să ne despărţim".

Atît Vasile Moldovan, cît şi ceilalţi participanţi nu ne relatează ceea ce s-a spus la aceste întruniri. Este foarte probabil că discuţiile s-au dus pe marginea preocupării pentru viitoarea mare adunare din mai 1848, cît şi în vederea risipirii maselor, în aşa fel încît să nu se dea prilejul, prin vreo acţiune periferică, interzicerii adunării viitoare.

Plecarea lui Iancu şi Buteanu, cît şi a muntenilor către satul învecinat ce-i găzduise a constituit un nou prilej de manifestare populară. „Toată lumea î-a condus pînă la Tur" — scrie Moldovan. În această triumfală plimbare, care s-a făcut între ovaţiuni entuziaste şi cîntări eroice, Moldovan, viitorul prefect luptător face cunoştinţă atît cu Buteanu, cît şi cu Bengescu, autorul marşului devenit popular, şi care paştişa o melodie din opera *Tancred* de Rossini : „Astăzi cu bucurie Românilor veniţi / Pe Iancu în Cîmpie / Cu toţi să-l însoţiţi !".

Ţinuta adunării populare impusese autorităţilor, dar se ivise temerea că după aceea, lipsiţi fiind de prezenţa maselor în drumul de întoarcere, Avram Iancu, Buteanu şi Papiu ar fi riscat să fie arestaţi ca şi Micaş. De aceea, comisarii au fost forţaţi de strigătele ieşite din masa adunării să dea acestor reprezentanţi un „salvoconduct" — care să garanteze libertatea lor. Aceasta cu atît mai mult cu cît se ştia că erau puşi şi aşa sub urmărire. Şi autorităţile au dat această „ţidulă" de liberă trecere.

Luni seara, toţi au plecat către locurile lor. Buteanu s-a dus cu Bărnuţiu la Sibiu. Peste cîteva zile, *Organul luminării*, gazeta lui Timotei Cipariu de la Blaj, scria : „Aşa s-a terminat această adunare, cea dintîi din timpuri nememorate, cea mai frumoasă din cîte adunări de popor s-au ţinut pînă la acel timp în Transilvania. Acest popor, fript de arsura soarelui şi de sete, rabdă ore întregi fără a se mişca măcar o urmă de la locul său".

Pe drumurile de întoarcere, Avram Iancu, călărind în fruntea căruţelor pline cu locuitorii munteni, simţea o vie mulţumire pentru cele întîmplate. Adunarea proiectată cu o lună în urmă, în taina unei nopţi, se ţinuse la Blaj, în pofida tuturor opreliştilor. Se vădise forţa voinţei populare, în stare de a intimida pe asupritori. Ea însemnase, desigur, doar o mică repetiţie pentru aceea autorizată din mai, dar o repetiţie generală ce reuşeşte constituie o garanţie pentru premieră.

Totuşi, Iancu ştia că nu va fi uşor. De undeva din umbră se ţesea pînza neagră a reacţiunii.

PE DRUMUL DREPT

Succesul adunării populare de la Duminica Tomei constă în aceea că masele de țărani iobagi au căpătat conștiința forței lor. Bărnuțiu era invitat la această adunare ca să reprezinte Sibiul, celălalt mare centru de cultură românească la ora aceea. Inițiatori și diriguitori au fost Avram Iancu, Papiu și Buteanu.

Cei doi comisari guvernamentali, prezenți la adunare în scopul de a o împiedica, nu au remarcat caracterul național al acestei adunări, ci numai că a fost o „adunare a plebei contributive".

Ordinea în care s-a desfășurat a impus. Comisarii se scuzau în rapoartele lor că „n-au putut" sparge adunarea interzisă de guvern, pentru că nici armata nu a voit să intervină și nici n-au aflat motive temeinice de a o face, ceea ce n-a împiedicat însă autoritățile maghiare ca să pornească după aceea la o adevărată prigoană împotriva participanților. Timp de două săptămîni, între prima și a doua adunare de la Blaj, foarte mulți iobagi români au avut de suferit închisoare, bătăi sau alte felurite maltratări — cum spune Barițiu. Cît privește pe tribuni, „dintre aceștia puțini au mai cutezat să mai meargă prin comitate, mulți s-au dus în funduri de sate românești, alții chiar în comune săsești sau în limitele zonelor regimentelor grănicerești". Tineretul studios continuă o puternică acțiune de propagandă în vederea participării masive la adunarea proiectată. Acțiunile represive ale autorităților căutau in-

timidarea maselor, spre a le împiedica să se înfățișeze în mare număr.

Dacă nu ar fi reușit prima adunare, acțiunile de împiedicare a celei următoare ar fi fost mai eficiente.

Teleki, după ce raportează cancelariei vieneze asupra situației, are încă iluzia că vechile metode de oprimare vor avea succes. Ignora evenimentele întîmplate la Viena, Pesta, în Croația, Serbia și la Blaj. Acum era vorba însă nu de vreo problemă religioasă, ci de însăși voința de dreptate socială și libertatea națională a majorității poporului din Transilvania. Guvernatorul, contele Jozséf Teleki, pleacă la Sibiu, la 3 mai, pentru a discuta cu generalul baron Puchner — comandantul imperial în Transilvania, conservator și moșier — asupra măsurilor ce puteau fi luate.

În primul rînd trebuiau discutate revendicările românilor, pregătirea adunării programată peste puțin timp, dacă să se aducă armată (infanterie, cavalerie, dar și artilerie). De altfel Teleki continuă presiunea pe linia convocării a două adunări pe plan confesional la care să nu participe decît protopopi cu delegații precizate și de care să răspundă episcopii.

Masele populare nu pot fi însă intimidate. Zvonuri și oprelişti mișună peste tot. S-au luat iarăși măsuri administrative. Se amenință cu aplicarea legii urbariale decretată în dieta de la 1847. S-au ridicat din nou podurile de pe Arieș, Someșuri, Mureș și Tîrnave. Cu toate acestea, vechiul aparat administrativ al guvernului feudal se dovedește ineficient în fața voinței revoluționare a maselor.

Avram Iancu, a cărui personalitate și acțiune relevaseră în această perioadă un adevărat conducător revoluționar, legat organic de mase și care sintetizează, prin acțiunile sale, revendicările impuse de forțele motrice ale revoluției, continuă cu tovarășii săi acțiunea de organizare revoluționară.

Zadarnic încearcă autoritățile să îndemne pe iobagi să continue robotele, să plătească taxele urbariale, să nu întrerupă plutitul lemnelor pe rîuri (necesare topitoriilor). Directorul cameral Nemegyei primește și copia unui manifest pe care la 5 mai îl citise Avram Iancu în biserica

din Vidra de Sus. În el se spunea între altele că : „Soarele vecinicei dreptăţi, Libertatea a răsărit şi cu o dulce nutrire încălzeşte inimile tuturor popoarelor, cari prin veacuri au fost apăsate de tiranismul unei clase privilegiate". Nemegyei mai auzise şi faptul că Avram Iancu spusese în repetate rînduri că „Românii nu vor cere libertatea de la unguri, ci sînt destul de tari ca să şi-o stoarcă prin luptă".

Nemegyei raportează superiorilor săi cerînd întăriri armate şi din nou ia măsuri împotriva lui Iancu şi a celorlalţi fruntaşi. Urmărit îndeaproape de autorităţi, deşi ştia că în orice moment poate fi pus în lanţuri sau ucis, Avram Iancu se strecoară din capcane, înconjurat de oameni cu o dragoste din ce în ce mai dovedită. În acest timp ţinea legătura cu numeroşi studenţi de la Blaj — pe care îi cunoscuse la sfîrşitul lui martie şi începutul lui aprilie.

Deşi vorbise de nenumărate ori, în luna din urmă, cu Bărnuţiu, deşi îi purta şi-i va purta toată viaţa o profundă afecţiune, recunoscîndu-i superioritatea viziunii teoretice asupra problemelor naţionale, Iancu nu vine la Sibiu la 5 mai, la adunarea (să-i zicem) constituantă, a fixării programului naţional românesc în Transilvania, ca act premergător adunării populare de la Blaj.

De fapt, adunarea de la Sibiu, dirijată de gruparea lui Bărnuţiu, s-a structurat pe întîlnirea oficială dintre Cipariu, Sereni şi membrii consistoriului episcopiei din Sibiu. La această întîlnire au participat Bărnuţiu, August Treboniu Laurian, Buteanu, Papiu-Ilarian şi profesorul Constantin Roman, venit din Ţara Românească, pe lîngă mulţi alţii. Adunarea cu aceşti reprezentanţi ai naţiunii române din Transilvania a fixat — la propunerea lui Bărnuţiu — cele 3 puncte capitale ale programului adunării de la Blaj şi proclamarea independenţei naţiunii române, depunerea jurămîntului naţional şi protestul împotriva anexării la Ungaria. Faptul că nu se menţionează desfiinţarea iobăgiei nu înseamnă că această problemă nu era în spiritul lui Bărnuţiu şi al celor prezenţi. Se socotea însă că va fi aplicată în mod firesc o dată cu recunoaşterea drepturilor naţionale şi politice. Ceea ce devenise esenţial — peste recunoaşterea naţiunii române ca atare — pentru

Bărnuțiu și acum și pentru Barițiu și Cipariu era împiedicarea anexării.

În aceste momente de tensiune se face din nou remarcată lipsa de simț politic a „guberniului" din Cluj nu numai prin atitudinea față de revendicările poporului român, ci și prin tratamentul impus maselor românești, prin decretarea de represiuni. De asemenea nu se poate vorbi de vreo încercare de apropiere, de o înțelegere cu fruntașii politici români.

J. Czecz, fost general revoluționar maghiar — român de origine — în cartea sa *Bem's Feldzug in Siebenbürgen*, recunoștea că viitorul lor (al românilor din Transilvania) cel mai frumos și-l văd în visul unei „Daco-Românii mari". Poate că pentru răspîndirea acestei idei a contribuit și cărticica pastorului sas Stephan Ludwig Roth, care preconiza o Țară Românească unită sub egida despotismului habsburgic. Poporul român dintru început a voit realizarea unei punți de înțelegere, în baza intereselor comune ale maselor obidite, indiferent de naționalitate, pe calea eliberării de sub jugul secular al feudalismului și absolutismului. Nerecunoașterea naționalității române de către guvernele maghiare a dus la ruptura între cele două revoluții.

Pe drept cuvînt spunea atunci Timotei Cipariu: „De români n-a întrebat pînă acum nimene, precum după părere nici vreau să întrebe nici astăzi. Și asta este sminteală".

În Transilvania, la începutul lui mai 1848, autoritățile constituite din elemente aristocratice refuzau în continuare să recunoască drepturile politice ale poporului român. Erau indiferente la revendicările legitime ale mișcării transilvane, neluînd în seamă nici faptul că mișcarea revoluționară din Transilvania se deosebea de aceea a slavilor din cuprinsul himericelor fruntarii ale Ungariei, încă nu „milenară"! Conducătorii slavilor vor încerca și ei un congres național, preconizat pentru 30 mai, dar care nu va avea loc. Va începe, frontal, lupta împotriva maghiarizării impuse, ori germanizării și, pînă la urmă, se va ajunge la acțiuni sîngeroase.

Cu toate protestele împotriva anexării silite a Transilvaniei la Ungaria, cu toate absurdele obstrucții făcute de guvernul Teleki, adunarea proiectată la Blaj putea încă aduce această înțelegere. Formularea punctelor revendicative putea în mare măsură constitui o punte de înțelegere. Dar, din păcate, această înțelegere era voită numai de mințile luminate ale partidei române. Oricum, adunarea de la Duminica Tomei de la Blaj a marcat o magnifică manifestare populară.

CÎMPUL LIBERTĂȚII

„Țineți cu poporul toți, ca să nu rătăciți, pentru că poporul nu se abate de la natură!"

S. Bărnuțiu

Cu greu a putut înțelege posteritatea ceea ce a însemnat adunarea populară ținută la Blaj la 3/15 mai 1848. Nici o carte, nici o descriere n-ar putea decît să sugereze unele imagini, ce nu pot cuprinde în orbita lor toate realitățile complexe care au făcut necesară această manifestare.

Mărturiile contemporane, venite din felurite părți, exprimă în special un adevăr comun: a fost o măreață adunare dintre cele mai reprezentative cunoscute în istoria Europei pînă atunci.

Desigur, fiecare a descris-o după impresiile ce i-au fost mai pregnante, pe laturile ce corespundeau vederilor respective, subiective sau obiective.

Oricît de subiectivă ar fi sau oricîte tente romantice și idealiste ar prezenta autobiografia prefectului Vasile Moldovan, ea constituie totuși sursa desprinderii unor imagini adevărate în ce privește, mai cu seamă, curgerea maselor populare către Blaj. El merge cu ai săi pe drumurile bătute. De jur împrejur „tot popor". „Ne mișcam cum se mișcă o apă curgătoare, mergea toată masa și noi cu ea. Gîndeam că doar vom ieși din satul în care poposise și o să putem mîna mai bine, dar era imposibil (...), nu numai drumurile, ci și cîmpul mișuna de popor. Fruntea ajungea înaintea noastră în Sîn Paul și din Chirilău încă tot curgea poporul. Cînd am ajuns în drumul țării, numit atunci drumul lui Traian, am dat de alte cete venite din alte părți..."

Mișcarea maselor sugerează o mare ce vrea să cuprindă totul : „Tîrziu după-amiază am ajuns în Hula Șieului. Aci ne-am urcat pe cea mai înaltă colină și am cătat împrejur. Nici înainte și nici îndărăt nu vedeam unde e fruntea și unde e coada (...). Pe dealurile ce le puteam vedea de către Dateșiu, Lechința, Orba se slobozeau la vale, ca puhoiul, toți, în vestminte albe, ca în zi de cea mai sfîntă sărbătoare".

Era în ziua de 12 mai. De fapt încă din ziua de 10 mulțimea de țărani ardeleni mergea către locul adunării, care pe jos, care în căruțe, toți încărcați cu merinde pe cîte zece zile.

A doua zi, la 13 mai, vineri fiind, i se înfățișează martorului aceeași priveliște. Se afla în Cetatea de Baltă. „De pe dealul unde este cetatea se vede valea Tîrnavei (...). Șesul plin de popor, de pe toate dealurile și colinele curgeau cete de popor. Văzîndu-le, gîndeai că au înviat din morți și grăbesc către Blaj, ca să vadă ziua libertății."

Privită de pe înălțimi, masa de oameni era parcă și mai vie, după cum mărturisește Moldovan, dar cînd ajunge de coboară pe plaiurile din șesul Tîrnavei, „n-am mai putut vedea nimic de popor" (...). Și adăugă faptul că „trecînd pe lîngă păduri, toți s-au fost împodobiți cu frunze verzi". Masele de oameni mergeu tăcute. Dar răbufneau în răstimpuri chiote de bucurie. Toți mergeau cu convingerea că vor ajunge acolo unde li se va vesti ștergerea iobăgiei.

În același timp veneau și delegații oficiali. Vineri a sosit și Șaguna cu alaiul sibian episcopesc. Începuse să plouă. Șaguna ajunsese într-un sat apropiat, Mănărade, și gîndea să poposească acolo. A venit însă în întîmpinarea sa o delegație de la Blaj, invitîndu-l oficial să găzduiască în cuprinsul Episcopiei greco-catolice. Era o invitație formală, care îndemna la o înțelegere între cele două confesiuni.

Printre mulțimea ce se îndrepta către Blaj din toate părțile erau și mulți iobagi maghiari, și ei porniți în credința că acolo se va vesti izbăvirea de servituți. Mărturiile oficiale sînt concludente în această privință. O spune, în mod episodic, și V. Moldovan în *Memoriile* sale : Era cu o zi înainte de marea adunare și prefectul de mai tîrziu ajunsese în preajma Blajului, „cînd unguri iobagi din Sîn

Paul și Beșinău ne-au oprit și au mărturisit în auzul mulțimii : «Oameni buni, pe noi ne-au trimis domnii noștri ca să vedem ce faceți, și ce vorbiți (...). Domnii noștri ne-au spus că învățații voștri nu vă vreau binele vostru, ci numai vă nebunesc și vă turbură, ca cu ajutorul vostru să răpească bunurile domnilor pe seama lor. Dar acum ne-am încredințat că ei ne-au amăgit și că voi nu doriți alta decît libertatea ce-o dorim și noi iobagii de ungur. De acum mergem acasă, ne luăm merinde și încă înaintea voastră vom fi și noi la Blaj»." Chiar dacă cuvintele reproduse nu ar fi autentice, cuprind un episod adevărat. Țărănimea iobagă nu cunoștea în setea sa de libertate discriminarea națională.

„Cînd se amesteca ziua cu noaptea", sîmbătă, sosesc la Blaj Iancu și Buteanu cu cei 10 000 de munteni, într-o ordine impresionantă. Cu puțin timp înainte, Iancu se stabilise la Ciufund, lîngă rîul Tîrnava Mare, constituind o tabără organizată. Un „loagăr", cum îl numește un martor contemporan.

Cei 10 000 de munteni au constituit atunci, dintr-un început, un fel de miliție națională, gata oricînd să intre în acțiune. Organizarea ei aparține în exclusivitate lui Avram Iancu. Cei de față au fost impresionați de rînduiala ivită în marș. O fanfară moțească neimprovizată cînta marșul patriotic devenit popular, compus de Bengescu, același care a fost cîntat după adunarea din Duminica Tomei. „Astăzi cu bucurie / Românilor veniți / Pe Iancu în Cîmpie / Cu toți să-l însoțiți ! / Spălați armele voastre / Curînd să alergați / Din plaiurile voastre — Pe barbari s-alungați".

Avram Iancu călărea pe armăsarul său sur, Brutus — așa cum va fi văzut de acum foarte des — era îmbrăcat în haină de muntean, cu șerpar la brîu, în care băgase cîteva pistoale. Așa l-a pictat Iscovescu peste un an, așa a rămas reprezentat în iconografia istorică.

Este semnificativ faptul că dintre cei prezenți la marea adunare populară de atunci nu numai cronicari români, ci și cei străini, prezintă cam aceeași descriere a celor întîmplate. Desigur că, pe lîngă Barițiu, Moldovan și alții, mai analitic și obiectiv rămîne Alexandru Papiu-Ilarian,

în *Istoria* sa publicată la Viena după 4 ani de la aceste evenimente.

În Duminica din 3/15 mai 1848, cînd se revărsa de ziuă, piaţa mare, pătrată, din Blaj era arhiplină. Primii dintre tribuni care au luat un prim contact de dirijare cu masele populare au fost tocmai cei trei tribuni cunoscuţi de la „Duminica Tomei". Ei s-au suit pe aceeaşi piatră din faţa catedralei şi de cum i-a văzut mulţimea „erupse în cele mai însufleţite strigări de bucurie". Avram Iancu a dat atunci primele dispoziţii de organizare, în mod public, îndemnînd la linişte desăvîrşită, la ascultare, spre a nu se face jocul eventualilor instigatori.

Apoi, fruntaşii veniţi de pretutindeni au intrat în catedrală să participe la slujbe. Veniseră, în afară de Bărnuţiu cu sibienii, şi braşovenii, cu marele steag tricolor — alb-albastru-roşu — ce reprezenta culorile Transilvaniei şi ale porturilor populare româneşti, steag pe care-l ducea viitorul cavaler Puşcariu şi pe care erau cusute cu fire de aur cuvintele : „Libertate, egalitate, frăţie !"... Sosiseră delegaţi din toate ţinuturile locuite de români. Veniseră bănăţeni, cu Bercianu din Lugoj, crişeni, maramureşeni. Veniseră din Ţara Românească, Treboniu Laurian reprezentînd şi pe Bălcescu — căruia nu i se dăduse paşaport de ieşire din ţară — Axente Sever, sau Bălăşescu, ca şi reprezentanţii mişcării revoluţionare de la Iaşi : C. Negri, Lascăr Rosetti, G. Sion, Nicolae Ionescu, Alecu Russo, Curius Teodor Moldoveanu, şi chiar doi tineri boieri moldoveni, Balş şi Cantacuzino, ca şi Ion Alexandri şi colonelul Alexandru Ioan Cuza.

Participarea, destul de numeroasă pe plan reprezentativ, a revoluţionarilor din celelalte două ţări române la adunarea naţională de la Blaj a marcat întărirea conştiinţei naţionale a românilor şi a contribuit la creşterea combativităţii ţărănimii transilvane. Iese în evidenţă, cu acest prilej, substratul social şi economic al celor trei mişcări revoluţionare româneşti, întrepătrunse de ideea unităţii naţionale. Se dovedea faptul că poporul român, în întregime, ajunsese la un stadiu de dezvoltare care însemna sfîrşitul feudalismului. Se constituia treptat, treptat, baza comună a revoluţiei române din anul 1848.

La adunarea națională de la Blaj a plutit ideea unirii naționale a tuturor românilor, fapt remarcat și de Bălcescu, mai tîrziu.

Această idee o relevă și Vasile Alecsandri, emigrat din Moldova, care o jalonează în poezia sa *15 mai 1848* : „Fraților, nădejde bună / Azi, sub cerul fără nori, / Libertatea, România se-ntîlnesc pe cîmp de flori, / Și-nnoiesc în fața lumei a lor veșnică-înfrățire / După o lungă, dureroasă și fatală despărțire".

Aceeași idee a unirii o exprimă Alecsandri și în poezia *Hora Ardealului*, scrisă la Brașov în același an : „Hai să dăm mînă cu mînă, / Cei cu inimă română, / Să-nvîrtim hora frăției, / Pe pămîntul României". Aceste cîteva exemple de reflectare a momentului istoric în creația literară marchează fără îndoială faptul că pe Cîmpia de la Blaj a existat în mod structural o unitate între revoluțiile celor trei țări române.

Atunci — mai mult decît înainte — se ivea conștiința unității de neam a românilor de pretutindeni. Pe cîmpia Libertății s-a strigat să se audă pînă-n străfundurile istoriei : „Vrem să ne unim cu țara !" Atunci, și mai tîrziu, în deceniile ce vor urma, pînă la unirea firească a Transilvaniei cu România s-a dezvoltat drumul acestei conștiințe naționale a poporului român.

După terminarea slujbei în catedrală, Bărnuțiu este invitat de asistență să vorbească. Rostește un discurs, care, în afară de conținutul său remarcabil, constituie un monument de elocință. Atingînd mai toate punctele revendicative ale populației românești, el s-a axat însă în special pe problema recunoașterii naționalității române în Transilvania. „Fără naționalitate — a spus atunci Bărnuțiu — nu e libertate, nici lumină nicăieri, ci pretutindeni numai lanțuri, întuneric, amorțire. Ce este apa pentru pești, aerul pentru zburătoare și pentru toate viețuitoarele ? Ce este lumina pentru vedere, soarele pentru creșterea plantelor, vorba pentru cugetare, aceasta este naționalitatea pentru oricare popor. Cu această egalitate a națiunilor e strîns legată libertatea de a se dezvolta fiecare după firea sa în toate părțile vieții."

În același timp, Bărnuțiu formulează și revendicările sociale și adaugă cererea imperioasă a unei administrații democratice în care „dregătorii sînt pentru popor, și nu poporul pentru dregători". De asemenea nu se poate să nu remarcăm pasajele închinate libertății în care, de fapt, în concepția sa și în aceea a „inteligenței transilvane" stă temelia unei vieți naționale demne.

Au vorbit apoi, pe rînd, August Treboniu Laurian, Barițiu și alții. Apoi adunarea din catedrală se învoiește să stabilească punctele principale prin care să fixeze scopul adunării de a doua zi, din 15 mai. „Adunarea constituiește o adunare generală națională a gintei române din Transilvania ; adunarea generală națională-română în ziua de mîine să proclame, sărbătorește, libertatea și independența națiunii române ; să depună jurămînt de credință împăratului și națiunii române, să se șteargă iobăgia ; românii să protesteze împotriva unirii Transilvaniei cu Ungaria".

Trecuse de amiază cînd adunarea din catedrală se împrăștie, participanții ducîndu-se la masă după o prealabilă rostuire. Papiu spune că în curtea episcopiei era așternută masa pentru 200 de oameni. În seminar peste 60. La ospătărie se grupaseră peste 150, în afară de numărul mare ospețit de canonici sau în case particulare și în afară, bineînțeles, de felul cum îmbuca merindea săracă, pe unde putea, marea masă a țăranilor iobagi. Totuși, nimeni nu s-a lungit la acest prînz, pentru că după două ore, în jurul orei 5 după-amiază, are loc o nouă conferință a fruntașilor prezenți. La această conferință se propune constituirea unei delegații care să plece imediat la Cluj, să prezinte guvernului cererea de eliberare a luptătorului revoluționar Florian Micaș.

Cu acest prilej ni se vădește, încă o dată, caracterul ferm al lui Avram Iancu, ca și deciziile sale scînteietoare. Se vorbise despre componența delegației, ezitîndu-se în propunere dacă este bine să fie trimiși tineri sau bătrîni. Iancu decise, strigînd să fie aleși oameni bătrîni și cu autoritate, iar nu tineri, căci „dacă se vor trimite delegați mai tineri, aceștia nu vor aștepta să li se deschidă ușa" !

Masele populare așteptau în liniște. Nu s-a remarcat nici un incident. Seara, o seară senină de mai, Blajul, lu-

minat pe cît putea îngădui la vremea aceea, era frămîntat însă de măreţia sărbătorii prin cîntece, jocuri şi felurite petreceri populare.

Consfătuirile fruntaşilor au continuat toată noaptea. La aceste şedinţe, tineretul nu a fost chemat, pentru că scopul urmărit de majoritatea moderată era de a determina pe Bărnuţiu însuşi să accepte ca discursul său să nu fie luat drept bază pentru rezoluţiile adunării. Se urmărea să nu fie dezlănţuită o acţiune revoluţionară neoportună în stadiul de nepregătire armată a naţiunii române din Transilvania. Intransigenţa manifestată pînă atunci de Bărnuţiu se pare că se clatină în faţa unor argumente politice pornite din socoteli de care nu ţinuse seama. După cum mărturiseşte în faţa autorităţilor, peste cîteva luni, protopopul Ioan Dragomir din Băiuţ, Bărnuţiu a rezistat doar pe poziţia de împotrivire la anexarea Transilvaniei la Ungaria. Ce s-a petrecut în discuţiile din noaptea aceea, nefiind consemnat, rămîne o enigmă pentru noi. Avram Iancu, Buteanu şi Papiu, elemente radicale greu de stăpînit de către majoritatea moderată şi „legalistă", nu au participat. S-a hotărît astfel să nu se proclame la adunarea de a doua zi independenţa naţiunii române. Moderaţii, ca în mai toate începuturile de revoluţie, cuceriseră prima etapă.

A doua zi dimineaţa, după o scurtă slujbă în catedrală, la ora 8, în dangătul sărbătoresc al clopotelor, se înjgheabă prima adunare oficială (să-i zicem astfel) în afara zidurilor catedralei, unde, cu o zi înainte, se ţinuseră doar consfătuiri şi discursuri. Era preambulul adunării populare deliberative, propriu-zise. Bărnuţiu o va numi „sărbătoarea libertăţii", iar Bariţiu — „adunare naţională". Fără îndoială că a fost şi una, şi alta, dar în special ea a constituit o adunare populară.

Se orînduise în faţa catedralei un fel de estradă, cu scaune, unde se înşiruiseră reprezentanţii naţiunii române din Transilvania: episcopi şi fruntaşi politici de toate nuanţele. Bineînţeles că nu lipseau oficialităţile guvernamentale ale Principatului Transilvaniei, şi anume, consilierul gubernial, Szabó Lajos, şi comitele suprem al Albei, baronul Miklóş Bánffy, care au venit în costume istorice de mare gală, cu pene la pălărie şi încinşi cu să-

bile late și puțin încovoiate, care reprezentaseră în ultimele secole nu numai vitejia feudalilor maghiari, ci și forța lor de stăpînire asupra maselor populare iobăgizate.

La începutul acelei zile s-au citit instrucțiunile guvernului. Apoi, comisarii s-au retras, stînd în preajmă pentru o strictă supraveghere. A rămas generalul Schurter, comandantul unităților armate, strînse acolo spre a interveni la nevoie, dacă s-ar fi ivit motivele de mult căutate de autoritățile guvernamentale.

Deși instrucțiunile guvernamentale prevedeau, în mod hotărît, ținerea adunării în catedrală, deși și autoritățile, și comisarii fuseseră obligați prin situația de fapt să accepte participarea maselor adunate în fața catedralei, era greu de presupus că s-ar putea organiza o altă adunare în cîmp deschis. Totuși, dovedindu-se neîncăpătoare piața centrală, Bărnuțiu a anunțat că adunarea continuă în largul cîmp de lîngă Tîrnava Mare, unde din vreme se pregătiseră estrade, bănci și scaune pentru fruntași. Cu episcopi, soborul de preoți și ceilalți, în frunte cu steagul cel mare, mulțimea s-a dus pe cîmpia hotărîtă, unde, într-o perfectă organizare, în formă de stea uriașă, s-a orînduit spre a asculta pe oratori. Erau peste 40 000 de săteni veniți de pretutindeni. Toate mărturiile contemporane sînt de acord asupra faptului că această adunare se desfășura într-o rînduială precisă și bine statornicită.

Unele izvoare mărturisesc cu uimire perfecta ordine a acestei adunări populare de pe-atunci numitul „Cîmp al Libertății". Iată, de pildă, descrierea unui revoluționar maghiar, emigrat după 1848 în Germania, la Cassel: „...O strașnică mulțime de popor se întinde alene și întunecată înaintea ochilor noștri, ca o tabără, avînd forma unei stele (...), organizarea acestui castru avea ceva surprinzător. La mijloc era un loc liber, a cărui circumferință o formau de jur împrejur țăranii, șezînd ori stînd tupilați, care însă nu se mișcau nici o clipă de la locurile lor și nu lăsau pe nimeni să treacă între ei. În spate, cît puteai să vezi cu ochii, ședeau jos, în picioare sau umblau oameni, a căror vorbărie și strigăte produceau un zgomot ca cel ce premerge unei furtuni apropiate. De la locul liber se desprindeau prin masele dese de popor mai multe cărări în formă de raze și pereții aceștia erau formați iarăși din

români, care stăteau cu o statornicie netulburată..." De asemenea, printre mulți alți cronicari ai revoluției maghiare, Mészáros, exclamă: „Privind caracterul exterior al acestei mărețe adunări populare, abia va fi trăit Europa vreodată una ca asta".

Un alt cronicar, istoricul Jakab Elek, pe atunci funcționar gubernial, remarcă și el: „Măreț era spectacolul ce se desfășura în fața noastră. O masă de vreo douăzeci de mii de oameni, îmbrăcați sărăcăcios, cu înfățișare chinuită, un biet popor de iobagi... Fețele lor, fețe cunoscute de țărani, arse de soare, cu diverse nuanțe și expresii, dar de același tip; ici și colo cîte o statură voinică, frumoasă, cîte un corp ca bradul... Cei din părțile sibiene și de la munte se deosebeau, ca figură și statură, de ceilalți; oacheși, înalți, chipeși, bine făcuți, cu înfățișare energică... în atitudinea lor e conștiință de sine, pe ici pe colo dîrzenie provocatoare, o urmă de mai mare bunăstare și de cultură".

Cuvîntările ce se vor ține sînt propagate de tinerii canceliști, juriști, profesori, preoți, teologi — suiți pe ridicături improvizate, pe scaune, lavițe, lăzi, mese de toate felurile, orînduite din loc în loc — care făcînd palmele pîlnie strigau mulțimii cele auzite de la oratori.

Biografiile, presa timpului, memorialistica, pînă la vechea istoriografie, ca și aceea de azi în parte, prezintă acțiunea lui Avram Iancu în mod cu totul fragmentar, marcînd doar anumite episoade, caracteristice lui sau nu, unele legate doar de mențiuni întîmplătoare — răzlețe și ele — fără a se fi încercat explorarea unui fir conducător în cadrul unei cauzalități complexe.

În multe izvoare strict contemporane sau de mai tîrziu se spune, de pildă, în chip lapidar: „Iancu a venit cu un număr mare de munteni bine rînduiți", sau: „Poporul la cuvîntul unui june, D. Iancul, într-o minută se despărți în cete și udițe. Atît era de ascultător acest numeros popor ce acum crescuse la 30 de mii de oameni și din minută în minută creștea..."

De peste tot reiese că în fața catedralei și apoi pe „Cîmpul Libertății" Avram Iancu a organizat perfecta stea. Dar cum? Așa, dintr-o dată, a venit cu zece mii de

munteni bine organizaţi ? Aşa, dintr-o dată, „într-o minută" — cum spune Bariţiu — ca sub acţiunea unei baghete magice peste 40 000 de oameni se orînduiesc în formă de stea uriaşă, cu despărţăminte regulate, într-o ordine perfectă ?

Ar fi de ajuns a privi zugrăvirea acestei adunări lăsată de un pictor ocazional Petcu, tablou care a fost şi în posesia lui Aron Densuşianu şi care constituie o bază unică a iconografiei pentru acel eveniment, pentru ca să ne dăm seama — în afară de orice descriere — cît de perfectă a fost rînduiala ţinută atunci într-o masă uriaşă de oameni. De la prima vedere ne pare a fi un imens mozaic în culori, realizat de o mînă măiastră. Nu lipsesc elementele artistice. Totul parcă ar fi fost pregătit după o regizare făcută cu multă trudă.

În zilele noastre, cînd pe un stadion, de pildă, evoluează în cadru sărbătoresc cîteva sute sau mii de tineri, alcătuind o stea sau o emblemă, sînt pregătiţi cu mult timp înainte, prin exerciţii repetate. Chiar o defilare este mai întotdeauna pregătită în mod minuţios. Şi atunci ? În ziua aceea însorită de primăvară, pe Cîmpia Blajului, totul s-a întîmplat dintr-o dată cu masele de ţărani, ce nu fuseseră în mare parte nici ostaşi vreodată ?

Încă înainte de Duminica Tomei, Avram Iancu organizase grupări înarmate formate din locuitorii satelor din Munţii Apuseni. Ordinea în care au venit — în parte — aceşti ţărani iobagi la adunarea din 30 aprilie a fost îndeajuns de remarcată. La Blaj, la 15 mai, foarte puţini ştiau că adunarea va avea loc pe marea cîmpie din preajma orăşelului, altfel oficialităţile ar fi adus trupe acolo. Ce rol au avut cele zece mii de munteni conduşi de Avram Iancu, Buteanu şi alţi tribuni ? Ei au constituit, după un plan bine stabilit dinainte, cadrul de organizare. Faptul se desprinde clar şi din mărturia lui Mészáros, care în descrierea sa sumară spune că prima circumferinţă — cercul dinăuntru al formaţiei de stea — era constituită din „ţărani, şezînd sau stînd tupilaţi, care însă nu se mişcau nici o clipă de la locurile lor". Deci, o gardă care, fără îndoială, era formată din muntenii lui Avram Iancu, avînd consemnul să „nu lase pe nimeni să treacă între ei" şi care izolau printr-o masă compactă rînduită pe cuvîn-

tătorii și fruntașii veniți de pretutindeni de restul poporului adunat. Erau printre cei prezenți și episcopul Lemeni, destul de nepopular, erau oficialități, chiar nobili, unii adepți ai anexării. Trebuia evitată orice dezordine posibilă care să „dea apă la moară" nemeșimii.

Masele populare și-au dat seama că în afara spuselor de tot felul ale oratorilor trîmbițate de intermediari există o mînă de oameni de acțiune apropiați de ei, cu mult mai mult decît toți oratorii și binevoitorii la un loc. O spune și Papiu, în istoria sa: „Meritul tribunilor a fost numai că au ținut cu poporul, și poporul, convins fiind despre aceasta, ascultă bucuros de dînșii, ca unii ce apără cauza dreaptă împreună".

N-a fost de mirare declarația generalului comandant Schurter, prezent acolo tocmai spre a folosi la nevoie forța armată, că „de cînd este el a văzut mai multe adunări populare din Alsacia, Elveția etc., dar adunare de popor atît de numeroasă, care să fie condusă cu atîta lealitate, să demonstreze atîta cultură și atîta seriozitate, atît nobil entuziasm n-a văzut în toată Europa".

Dar această adunare atît de pașnică pentru martorii străini avea vreo semnificație revoluționară? Însăși prezența a 40 000 de iobagi, veniți să primească vestea eliberării lor din lanțurile servituțiilor feudale, constituia un act revoluționar. O astfel de adunare revendicativă constituie prin ea însăși o acțiune revoluționară. Era asemenea unei uriașe bombe așezată în mijlocul cetății feudale, cît de întărită ar fi fost ea prin zidurile dinafară și armata dinăuntru; o bombă al cărui fitil putea fi aprins oricînd de miile și miile de oameni. Ansamblul static al ordinei înfățișate cuprindea înăuntrul său elementele unui dinamism revoluționar, gata oricînd să se dezlănțuie, dacă tribunii, și în fruntea lor Avram Iancu, ar fi cerut-o.

Avram Iancu, Buteanu și tribunii din jurul său, cu cei zece mii de munteni constituiau nu numai elementul organizatoric, ci și cel agitatoric, determinativ pe cîte o mică porțiune a adunării. Ei explicau maselor ceea ce nu se înțelegea prea bine din cauza ariei mari a adunării, tălmăcind anumite noțiuni politice din discursurile rostite de fruntașii națiunii române din Transilvania.

La Blaj, Iancu constituie, prin prezenţa unităţilor disciplinate ale muntenilor, garanţia păstrării ordinii adunării în vederea asigurării cadrului deliberativ de la care să meargă pe linia petiţiilor. El nu face parte din prezidiul adunării, al cărui preşedinte era episcopul Andrei Şaguna, vicepreşedinţi de autoritate indiscutabilă Bărnuţiu şi Bariţiu şi zece secretari, printre care şi August Treboniu Laurian şi Timotei Cipariu.

Alecu Russo, martor ocular de seamă, spune de pildă cum explicau Iancu şi Buteanu problema anexării Transilvaniei de către Ungaria, împotriva cărora se vorbea cu tărie...

«Unul dintre aceştia doi zicea : „Ungurii vreau unio !... Ştiţi ce vra să zică Unio ? Vra să zică că pînă acum ei ne-au încălecat de păr şi acum vor să ne pună şi şaua pe spinare !“ Al doilea striga : „Uitaţi-vă pe cîmpia românilor ! Sîntem mulţi ca cucuruzul brazilor, sîntem mulţi şi tari“... Dintre aceştia doi români care grăiau româneşte unul a fost spînzurat de unguri, iar pe celălalt românii l-au numit cu fală „Împăratul munţilor“» !

Pe lîngă seria de cuvîntări unele relatate sau păstrate în variante, ale lui Avram Iancu sau Buteanu nu ne-au rămas decît în acest fel, fragmentar, şi desigur nu în forma lor originală.

Comitetul naţional decide formularea revendicărilor naţiunii române.

Se citesc de către Bărnuţiu cele patru puncte de program al adunării : Cîmpia capătă denumirea de Cîmpul Libertăţii, al doilea punct prevedea fidelitate faţă de Casa domnitoare habsburgică, al treilea că „Naţiunea română se proclamă de naţiune stătătoare şi de parte întregitoare a Transilvaniei, pe temeiul libertăţii egale“, iar ultimul punct se referă la jurămîntul care se depune către împărat şi naţiunea română. În formularea jurămîntului intră şi formula : „Voi respecta toate naţionalităţile ardelene, poftind egală respectare de la dînsele. Nu voi încerca să asupresc pe nimeni, dar nici nu voi suferi să ne asuprească nimeni“. Cît despre desfiinţarea iobăgiei era vorba doar de o „conlucrare după putinţă la desfiinţarea ei“.

După jurămînt, ţărănimea a cerut desfiinţarea statariului. I s-a răspuns ceea ce moderaţii au impus, şi anume că

„românii nu pot să apară înaintea curții împărătești ca sprijinitori ai turburătorilor liniștii țării, împotriva cărora s-a instituit statariul".

De-abia a doua zi, Treboniu Laurian dă citire celor 16 puncte programatice, sub forma unei petiții ce cuprindea mare parte a revendicărilor maselor populare. Elaborarea acestor puncte s-a făcut în urma unor ample discuții, iar prezența la punctele 3, 5 și 6 a revendicărilor sociale ne poate indica și faptul că a trebuit să se țină seama de masa populară, cît și de programul radical al cercului din jurul lui Avram Iancu. Se cerea, fără întîrziere, desființarea iobăgiei fără nici o dezdăunare din partea țăranilor iobagi, atît „în comitate, cît și în districte, scaune și granițe militare", totodată se cerea desființarea dijmei metalelor, care constituia o adevărată piedică pentru munca din mine și prelucrarea metalelor. Iată deci și un punct în favoarea locuitorilor mineri din Munții Apuseni. Se cerea, de asemenea, „numirea unei comisii mixte, compusă din români și alte naționalități din Transilvania, pentru cercetarea cazurilor de mezuire (hotărnicie) a moșiilor și pădurilor, de ocuparea pămîntului comun și a sesiilor coloniale și altele ce se țin de această categorie". Nu lipsea din aceste puncte o problemă fundamentală a vremii : libertatea cuvîntului, a tiparului, libertatea personală și a întrunirilor. Totodată este afirmată lozinca revoluției franceze, auzită pretutindeni, în Europa popoarelor dornice de libertate : „Națiunea română poftește să se facă o constituție, să se întemeieze pe principiul dreptății, libertății, egalității și frățietății".

Printre alte puncte ale revendicărilor populației române din Transilvania sînt relevabile și acelea privind suportarea comună a sarcinilor publice, desființarea tuturor privilegiilor, suprimarea vămilor de graniță către Principatele Române, înființarea și dotarea din finanțele statului de școli românești de toate gradele.

S-au constituit două deputațiuni delegative, una formată printre alții de episcopul Lemeni și avocatul Bohațel către Viena, în frunte cu episcopul Șaguna, și alta către dieta din Cluj, care să ducă revendicările formulate de adunarea de la Blaj. Șaguna, oprindu-se la Cluj să se

prezinte guvernului ca proaspăt episcop, şi-a întîrziat sosirea la Viena, iar deputăţimea ajunsă la Cluj, încercînd să ia legătură cu membrii dietei transilvane nu obţine nici un fel de recunoaştere a drepturilor fireşti, revendicate de poporul român.

Atunci cînd dieta votează, la 29 mai, anexarea Transilvaniei la Ungaria, delegaţia este cu totul ignorată. Aceasta însemna totala desconsiderare nu numai a hotărîrilor luate de o atît de mare adunare naţională, ca aceea de la Blaj, dar şi a întregului popor român din Transilvania.

În aceeaşi lună, popoarele slave mărturiseau în adunări naţionale — nu de proporţia celei de la Blaj — nu numai ataşamentul faţă de împăratul de la Viena, ci şi totalul lor refuz de a se supune politicii guvernului maghiar. La 10—11 mai a avut loc adunarea slovacilor, la 13—15 mai adunarea sîrbească de la Sremski-Karlovici, unde s-a proclamat înfiinţarea unui voievodat pendinte de habsburgi, ca să nu mai amintim mişcările hotărîte ale croaţilor, cehilor, boemilor şi chiar ale revoluţionarilor vienezi.

Acuzaţia adusă românilor, slovacilor, sîrbilor şi croaţilor a fost aceea că se pun sub scutul absolutismului habsburgic, împotriva căruia se declanşase revoluţia ungară. Dar în acelaşi timp — oricît de paradoxal ar părea — tocmai această momîie absolutistă, speriată de revoluţia ungară şi de aceea izbucnită în însăşi capitala sa, constituia hibridul scut de apărare împotriva intransigentului naţionalism maghiar. Iată dară poziţia pe care se văzuseră nevoite să-şi situeze revendicările revoluţionare celelalte popoare din Ungaria. Aveau de ales între lupta firească împotriva despotismului habsburgic, reacţionar întru totul, dar pornit pe panta sfîrşitului, şi revoluţia maghiară, care pe plan extern întruchipa în mod nefiresc tendinţa de nouă subjugare, mai gravă totuşi pentru existenţa popoarelor respective în acel moment istoric.

Dar cumplitul paradox s-a complicat şi prin aceea că împăratul şi Curtea, deveniţi fantomatici, speriaţi de noile izbucniri revoluţionare de la Viena, fug la Innsbruck şi de acolo, pentru a mulţumi guvernul revoluţionar pestan, sancţionează anexarea Transilvaniei, refuzînd să pri-

mească vreo delegație română și renunțînd pentru moment chiar la politica lor de învrăjbire, numai și numai să cîștige un timp prețios necesar propriei existențe.

Deci programul de la Blaj nu avusese nici un fel de recunoaștere oficială deocamdată, iar anexarea Transilvaniei la Ungaria se legiferase, fapt care a descumpănit pe mulți fruntași politici români.

În același timp încep și represiunile cercurilor reacționare împotriva mișcării revoluționare românești, deși aceasta se menținea în limitele unei legalități. Păstrînd poziția de așteptare, impusă de împrejurările politice, Avram Iancu continuă organizarea maselor și îndemnul la acțiune pe linia obiectivelor necesitate de eliberarea iobăgimii.

Cine se opunea imediat revoluției ? Nemeșimea Transilvaniei ! Cine punea piedici luptei deschise pentru drepturi naționale și sociale ? Nobilimea maghiară, precum și aceia care se situau sub flamura revoluției din Ungaria.

Cercurile conducătoare maghiare nu și-au dat seama că apucaseră pe un drum periculos. N-au înțeles că răscolind masele celorlalte naționalități împotriva lor, acestea se unesc cu dușmanul lor comun ! Doar elementele radicale revoluționare au înțeles aceasta. Glasul lor nu a fost auzit. Iată ce spunea în acel moment gazeta *Március Tizenötödike* (15 martie), unde scria și Petőfi, privitor la situația din Transilvania : „În Ardeal, două puteri au să hotărască asupra soartei uniunii : dieta și poporul român. Dieta nu reprezintă decît cîteva sute de oameni, românimea înseamnă Ardealul întreg... Uniunea fără consimțămîntul românilor este un lucru de care nici să nu ne apucăm".

Factorii politici maghiari care ar fi putut determina o ieșire firească nu au vrut însă să țină seama de situația impusă poporului român din Transilvania.

O dată ce guvernul de la Cluj și cel de la Pesta nu voiau să împlinească dezideratele expuse, era firesc să se spere că rivalul lor de acum, împăratul, care reprezenta și suprema autoritate legală și care, strîns cu ușa, va recunoaște și va acorda o seamă de drepturi.

Oare nu era păstrat în memoria populară din Transilvania faptul că Iosef al II-lea dăduse unele dezlegări lui Horia să stingă pe nemeși... și înaintea sa Maria Tereza înființase regimentele grănicerești românești, dînd măcar atenție potențialului de viață al unui popor ?

De la adunarea din Blaj începe să se vădească o țesătură de interese și soluții diferite în rîndul celor ce dirijau destinele poporului român din Transilvania. Bărnuțiu spusese încă cu o zi înainte în catedrală : „Țineți cu poporul toți, ca să nu rătăciți, pentru că poporul nu se abate de la natură !“ Și mai înainte, în martie, și mai apoi, pe parcursul anului următor, Avram Iancu a rămas pe poziția sa dreaptă. Fără a suferi acum nici o constrîngere, tocmai pentru că fusese luată în seamă reprezentarea populară, trăiește prologul dramei ce se va desfășura pe o largă scenă deschisă în anul viitor, apoi — prin consecințele sale — pe parcursul întregii vieți.

La Blaj, în mai, și mai ales în lunile următoare, s-a desprins din noianul de încercări cumpăna apelor. De-acum va fi și mai greu de unit apele celor două revoluții într-o albie comună.

Avram Iancu nu riscă, pentru moment, depășirea situației create, adoptînd lupta deschisă tocmai pentru că așteaptă desfășurarea evenimentelor. Acționa potrivit conștiinței că joacă soarta poporului ce-i încredințase mutual un mandat reprezentativ. Își luase cu hotărîre sarcina de a lupta pentru sfărîmarea lanțurilor iobăgimii transilvane — indiferent de naționalitate — și pentru aceasta a ținut seamă de împrejurările ce-i indicau posibilitatea reușitei. Acesta constituie unul din marile sale merite politice. Aci stă poate și explicația consecvenței dovedită, indiferent de părerile critice emise atunci și mai tîrziu de către biografi sau istoriografi.

CUMPĂNA APELOR

În general, revoluționarii de pretutindeni din Europa anului 1848 nu auziseră încă de *Manifestul comunist*, apărut, în februarie, la Londra. Ei erau pătrunși de recunoașterea realităților sociale existente și mai cu seamă știau să lupte pentru sfărîmarea orînduirii odioase.

Evenimentele din primăvara și vara anului 1848 în Transilvania, poate cu mult mai mult decît cele desfășurate în restul Europei revoluționare, prezintă o complexitate ale cărei coordonate majore sînt mai greu de înțeles.

Dacă la sfîrșitul lui martie se credea sincer în posibilitatea unei lupte revoluționare comune, împotriva feudalismului și absolutismului, dacă chiar în aprilie și începutul lunii următoare se mai spera de către elementele radicale, de acum cele două șuvoaie revoluționare se vor desprinde ca dintr-o cumpănă a apelor, fiecare căutînd albia sa proprie.

La cîteva zile după adunarea de la Blaj, Iancu și Buteanu au plecat în fruntea celor 10 000 de munteni înapoi către casele lor, în așteptarea împlinirii celor hotărîte la Cîmpul Libertății de către forurile guvernamentale.

Întrucîtva, amîndoi tribunii erau liniștiți, fiind convinși că nu se putea ca factorii de răspundere politică de la Cluj, Pesta și Viena — în împrejurările revoluționare care convulsionau șandramaua imperială — să nu țină seama de revendicările minimale ale poporului român din Transilvania. Desființarea iobăgiei în Ungaria trebuia

să atragă abolirea iobăgiei și în Transilvania. Se impunea neîntîrziat recunoașterea națiunii române măcar ca a patra națiune în Transilvania.

Trebuia curmată însă înarmarea gărzilor formate din slugile nemeșești. Împotriva cui se înarmau sașii, cînd era cunoscut că în Transilvania imperială, din pricina războiului din Italia, nu constituiau numeric nici un pericol ? De prin sate venea vestea unor samavolnicii fără seamăn. Gărzile începuseră persecutarea sătenilor iobagi ce-și ceruseră drepturile firești ! Acești iobagi porniseră a ocupa pămînturile și pășunile numai în urma veștii răspîndite pretutindeni că sînt liberi de-acum pe pămînturile ce munciseră.

Sosind în munți, Iancu a adus la cunoștința locuitorilor munteni hotărîrile de la Blaj, fapt primit cu însuflețire și manifestări. În ținutul moțesc se continua pe alocuri ocuparea pămînturilor și pășunilor domnești sau fiscale.

La consfătuirea pe care o organizează Avram Iancu la Cîmpeni au fost de față Ion și Nicolae Corcheș, judele Teodor Teoc, fostul învățător al lui Iancu, Petru Ioanete și Ioan Șuluțiu, funcționar cameral. S-a pus problema dacă moții trebuie să continue a face prestațiile cerute pînă atunci. Iancu a fost de părere că ele trebuie continuate pînă cînd se vor afla hotărîrile dietei întrunite la Cluj. Dar dacă această dietă nu va vota desființarea iobăgiei oamenii își vor căpăta libertatea cu ajutorul forței. Aceasta se întîmpla către sfîrșitul lui mai, tocmai cînd a sosit la Cîmpeni Nemegyei care, vrînd să determine pe moți a nu se mai atinge de păduri și a aștepta deciziile guvernului, l-a rugat pe Iancu să-i faciliteze o întrunire la care să poată vorbi. Întrunirea a avut loc. Cele cîteva sute de moți prezenți au făgăduit să aștepte.

Dar directorul cameral nu crede în această posibilitate de liniștire. De aceea el scrie în raportul său privitor la Iancu : „Conducătorul iobagilor a stat aproape de mine timp de trei zile. Aproape fără întrerupere ; rezultatul conversației mele cu dînsul e următorul : proprietatea acestor păduri a făgăduit-o iobagilor, care ar fi spus că nu au nevoie de libertate, ci de păduri și i-a cîștigat pentru sine în chipul acesta. El însuși mi-a declarat sincer

și de-a dreptul că nici opt regimente nu ar fi în stare să țină rînduială între iobagii din domeniul de sus ca el singur. Dispune în Cîmpeni de cîțiva tovarăși, are legături cu preotul Balint din Roșia-Montană, care și el a agitat spiritele valahilor din împrejurimea Abrudului și a băgat groază în locuitorii de acolo..."

Dar de ce „locuitori" era vorba la Abrud?

Autoritățile din orașe în special, acolo unde gărzile maghiare dețineau controlul, încep a se teme și mai mult de o mișcare țărănească. Astfel, magistratul din Abrud raportează guvernului, la 24 mai, că „închipuirea poporului valah este peste măsură de aprinsă, poporul s-a făcut mîndru și încăpățînat". În fapt, mîndria și încăpățînarea de care vorbește nemeșul nu reprezintă decît dîrzenia crescîndă pe care o manifestă masele populare românești revoluționare din Transilvania, conștiente că se aflau de acum în luptă deschisă cu asupritorii lor seculari. Ca și în celelalte două țări române, îndîrjirea iobagilor creștea o dată cu conștiința de om și aceea națională.

Puțin mai tîrziu, la 4 iunie, cînd Iancu era la Sibiu, magistratul trimite o ștafetă guvernului prin care cere grabnic forțe armate. De data aceasta aduce drept motivare confiscarea a două scrisori ale lui Buteanu, una adresată lui Balint, pe care acesta urma să o înmîneze lui Iancu, a doua în afaceri private, cu Nicolaie Boier.

Magistratul vedea în conținutul acestor scrisori o întreagă gamă de uneltiri spunînd și că „scrisorile sînt scrise de aceeași mînă, dar adresele nu" sau că „sînt împăturite în forme speciale" (pe atunci nu se inventase încă plicul), sau că însuși sigiliul misivelor se deosebește. Ceea ce era grav era faptul că Buteanu îl numește pe Boier „frate", deși nu erau înrudiți. Magistratul mai cerea armată și de frică — justificată — că „dacă Balint află de confiscarea scrisorilor ușor se poate întîmpla ca în cîteva ceasuri să răscoale poporul!"

Lăsînd dispoziții de liniștire a spiritelor, Avram Iancu pleacă la Sibiu pentru a participa la ședința Comitetului Național.

Făcea parte din acest Comitet Național ce reprezintă — virtualmente — Transilvania. Președinte era Șaguna, cel plecat la Innsbruck, la Curtea imperială. Vicepre-

ședinte era Simion Bărnuțiu și printre puținii membri care reprezentau și oficialitățile vechi se numărau luptători cu concepții profund revoluționare: Aron Pumnul sau Alexandru Bătrîneanu de la Cluj, care-și va afla peste cîteva luni moartea de martir, Ștefan Moldoveanu, Constantin Roman, viitorul prefect de legiune, Nicolae Bălășescu, absentul Florian Micaș, Ion Buteanu și Papiu-Ilarian, ca și tinerii canceliști de la Tîrgu-Mureș, Samuel Poruțiu, Eliseiu Armatu și Ioan Pinciu.

La Sibiu, Avram Iancu primește din nou din plin influența cărturărească de la Simion Bărnuțiu. Totodată îi mărturisește frămîntările sale cu privire la necesitatea unei intervenții concrete.

La începutul lui iunie 1848 vine vestea hotărîrilor sancționării de către dieta de la Cluj, care acceptă anexarea Transilvaniei la Ungaria.

Dieta care votase anexarea, după cum a remarcat și Karl Marx, avea 300 de deputați, dintre care doar 3 români și 24 sași, restul fiind reprezentanții clasei dominante feudale maghiare.

Guvernatorul, autoritățile de stat nu numai că nu recunoșteau nici un fel de reprezentare națională, la Sibiu sau oriunde în altă parte, dar interziceau orice acțiune care ar mai fi putut regrupa forțele naționale românești. De aci și pînă la represiunile sîngeroase nu va fi decît un pas. Or tocmai tineretul, pornit încă din martie pe linia unei acțiuni radicale, domolit apoi în aprilie și mai de cei vîrstnici sau moderați (mulți dintre ei cărturari binevoitori, care militau pentru obținerea revendicărilor legitime ale poporului român), în fața eșecului total al delegațiilor trimise în numele Adunării Naționale de la Blaj, reia calea acțiunii revoluționare. În aprilie și prima jumătate a lunii mai s-a putut constitui o unitate virtuală a fruntașilor români din Transilvania, un front comun înjghebat în speranța că, potrivit pronunciamentului maghiar din 15 martie, măcar în parte va fi recunoscută națiunea română ca atare și vor fi acordate drepturile fundamentale ale poporului român. În fața refuzului categoric stipulat de guvern, anexarea fiind efectuată fără consimțămîntul maselor naționale din Transilvania — a

sașilor chiar — o dată cu represiunile pornite începe a se accentua în aceste condiții diversificarea opiniilor politice ale acestor fruntași. Episcopul Șaguna, care căuta să obțină drepturi naționale și politice numai prin Viena, August Treboniu Laurian, care chiar la Innsbruck, în dezacord cu Șaguna, visa o adunare a tuturor românilor, măcar din imperiul habsburgic. Bărnuțiu, Barițiu, T. Cipariu și alți luptători continuau lupta pentru obținerea de drepturi, se declarau adepți însă ai unei moderații expectative, alții au renunțat la orice fel de lupte nelegale. În afară de aceștia se desprinde, cristalizîndu-și țelurile radicale, tineretul în frunte cu Avram Iancu, Ion Buteanu, Alexandru Papiu-Ilarian, Alexandru Pop, Constantin Roman, Armatu Eliseiu, S. Poruțiu și mulți, foarte mulți alții, care vor forma, puțin mai tîrziu, cadrele armatei revoluționare române din Transilvania.

La Sibiu, după confirmarea dezbaterilor de la dieta din Cluj, în timp ce unii fruntași politici se agitau în discuții sau pur și simplu renunțau la orice acțiune „nelegală", Avram Iancu, Buteanu și alții declară deschis „că nu se vor supune uniunii fără vărsare de sînge". Ei primesc oferte de alianță din partea sașilor antiunioniști. Patriotul sas Rosenfeld propune chiar ca cele două regimente și jumătate de grăniceri români, și peste 10 000 de sași înarmați, ca și masele sătești ce puteau fi înarmate să pornească la o ridicare care să hotărască soarta Transilvaniei. Sosiți de la Cluj, Barițiu și Alexie Verza sînt puși și ei la curent cu aceste intenții și sînt chiar invitați să ia contact cu comitele sașilor, Salmen. Acțiunea de înțelegere cu sașii va continua prin adunări mixte și chiar acte scrise. Dar tocmai atunci a venit vestea măcelului de la Mihalț.

La Sibiu, la adăpostul grănicerilor români și al populației săsești, Comitetul Național, oficial dizolvat (condus de Bărnuțiu), continua să ființeze, pentru a afla mijloace de acțiune diplomatică.

Căutînd să împiedice o ridicare a maselor, păstrînd în același timp conducerea țării pe seama feudalilor maghiari, guvernul reacționar de la Cluj, cu asentimentul celui de la Pesta, o dată cu înăsprirea stării de asediu,

dislocă în centrele mai importante unități din regimentele grănicerești secuiești, care o dată cu gărzile orășenești și cele ale vătafilor nobilimii maghiare încep instigații, propagandă șovină, impunerea stăpînirii exclusive maghiare prin mijloace teroriste.

Încă de la 20 mai au început a fi dislocate trupe în Cîmpia Transilvană, la Turda, în Munții Apuseni. Actele de terorism abundă și paginile gazetelor vremii sînt pline cu asemenea mențiuni : arestări, jafuri, schingiuiri, ucideri și violuri. Toate acestea răspîndesc groază în satele românești. Dar ceea ce s-a întîmplat la Mihalț a întrecut orice posibilitate de îndurare.

Între Aiud și Blaj, lîngă rîul Tîrnava Mare, se afla o comună de peste 1 500 (atunci) de locuitori numai români. Mihalțul era posesiune a familiei grofilor Eszterházy.

În plin sat se afla o întinsă livadă de cosit, pe locul unde în vechime se ridicase o biserică ortodoxă. Încă înainte de 1848, comuna avusese proces cu familia Eszterházy, care pusese stăpînire pe această pășune. Locuitorii, socotind că a venit vremea să-și reia dreptul lor comunal, au băgat vitele în livadă, la păscut. Grofii au dat în judecată comuna în fața instanțelor comitatului și bineînțeles că au cîștigat, încercînd să ocupe pășunea. Locuitorii care fuseseră la adunarea de la Blaj și știau că de-acum le va veni dreptatea rîvnită de veacuri s-au opus. Conducerea comitatului a trimis o companie de secui aflată la Aiud. Prefectul comitatului, baronul Bánffy, ordonase „execuția" asupra comunei. În drum către Mihalț, forțele represive înnoptează într-un sat vecin, Coșlariu, dar a doua zi podul mobil de peste Tîrnava se afla tras la malul mihălțenilor. Furioși, secuii s-au dus la Teiuș să aștepte venirea celei de-a doua companii. Aceasta se întîmpla în zilele de 30 mai și 1 iunie. La 2 iunie, ambele companii au pătruns în formație de luptă în Mihalț. Baronul Bánffy, cunoscut pentru sentimentele sale conservatoare, participant în calitate de comisar la adunarea de la Blaj, se decide a da o „lecție" răzvrătiților valahi. La somația lui și a funcționarilor, sătenii răspund că ei nu recunosc ca armată decît pe aceea a împăratului, și nu pe secui, și că-și apără doar drepturile din vechime. Între timp sosiseră în aju-

torul mihălţenilor locuitori din satele vecine: Obreja, Cisteiu şi Crăciunelu, toţi armaţi cu furci, securi, coase. Ancheta oficială, întreprinsă mai apoi, pomeneşte şi faptul că Avram Iancu poposise cu muntenii acolo în drum către adunarea de la Blaj, sau că oamenii trimişi de Avram Iancu ar fi îndemnat la rezistenţă pe săteni, sau că cu cîteva zile în urmă trecuse pe acolo Aron Pumnul. Faptul că au fost sau nu „agitate" de Avram Iancu, sau de oamenii săi, nu justifică represiunea sîngeroasă care a urmat în această zi, în care au căzut peste 15 săteni morţi şi mulţi răniţi. Satul a fost jefuit, populaţia schingiuită şi femeile batjocorite. Comisia de anchetă a fost formată numai din reprezentanţi ai nobilimii maghiare, fără nici o participare românească.

Vestea a ajuns la Sibiu la 4 iunie. Bărnuţiu, în numele Comitetului Naţional Român, întocmeşte proteste oficiale, printre care şi unul către baronul Puchner, generalul comandant al trupelor imperiale din Transilvania. Dar protestele deveniseră inutile în faţa terorismului dezlănţuit. Atunci s-a ţinut la Sibiu o adunare de comitet, la care au participat şi o mulţime de nemembri. S-a discutat situaţia ivită şi se pare că dezbaterea a fost destul de furtunoasă de vreme ce Bariţiu, întors de la Cluj, expune destul de clar care a fost atitudinea lui Avram Iancu şi ce consecinţe puteau surveni.

Bariţiu este nu numai un martor efectiv, dar şi un mare admirator al lui Avram Iancu, de aceea redăm textual relatarea sa, tocmai pentru că întăreşte portretul făcut lui Avram Iancu: „La şedinţa comitetului, convocată de urgenţă, veniră bătrîni şi tineri. După ce se informară cu toţii, se pune întrebarea: Ce e de făcut? Episcopul şi alţi cîţiva plecaseră la Viena. Tinerii colcăiau de mînie. Bătrînii membri ai Consistoriului se sileau să-i calmeze, unul însă inculpă greu tinerimea, (spunînd) că merge pe la sate şi întărîtă poporul şi adăugă zicînd că şi pe mihălţeni tinerimea i-a sedus să nu se supună poruncilor mai înalte. Atunci Iancu, care şedea cu alţii pe o bancă, mai în fundul casei, sare dintr-o dată peste trei bănci şi apucă de scurt pe consistorialist pentru cuvintele pronunţate. De continuarea consultării nu mai putea fi

vorba. Ieșiră bătrînii și după ei tinerii. Nu credem să mai fi fost vreo ședință furtunoasă ca aceea". Tot Barițiu redă urmarea imediată. Avram Iancu, după o prealabilă consultare cu Buteanu și ceilalți tineri radicali, se duce a doua zi la Bărnuțiu, apoi la Barițiu, ca director al *Gazetei Transilvaniei*, și le spune : „Eu plec. Îmi adun oamenii mai bine înarmați și voi să răzbun sîngele vărsat".

Și totuși apele ședeau încă în cumpăna despărțirii lor. Iancu este convins să mai aștepte. Îl convinge în special Bărnuțiu, pentru care avea o mare admirație dublată de un profund devotament. Începuse să-l cunoască pe omul care știa să exprime atît de bine zborul spiritului către înălțimea marilor idealuri naționale și sociale. Omul de acțiune admira pe doctrinar așa cum Robespierre diviniza pe Jean-Jacques Rousseau.

Barițiu redă prin mijloacele verbale proprii vremii felul cum s-a lăsat convins Avram Iancu de către el și Bărnuțiu : „Avrame, te rugăm, pentru tot ce ai sfînt, nu face una ca asta. Dacă-ți este jale de familiile rămase orfane, cugetă prea bine că, prin violența ta, vei face însutit mai multe orfane. Vezi tu bine, din cîte aflăm aici pe loc, că pînă acum comandantul general este aplecat a pune toate trupele la dispoziția guvernului. Ce va fi mîine, știe numai cel preaînalt. Înțelege bine că noi nu zicem să nu vă armați, ci tocmai din contră, să vă deprindeți pentru orice caz, cît se poate mai bine în arme, uite așa cum vezi aici și aiurea pe săsime, ieșind mai în toate zilele la exerciții".

Apoi adăugă : „Nu știu cît îi vom fi mai vorbit, îmi aduc numai aminte că Iancu, după o pauză scurtă, suspinînd, ne zise : «Dacă este așa, de dumneavoastră ascult, dară să țină minte secuii»."

Este de remarcat însă comentariul de încheiere adus de Barițiu, care sintetizează întrucîtva motivarea rațională ce pătrundea atunci în spiritul acestor doi remarcabili oameni politici ai poporului român din Transilvania, înclinați către o expectativă decisă de împrejurări : „Acești doi bărbați — Barițiu și Bărnuțiu — ar fi avut să zică lui Iancu și la ceilalți tineri numai două cuvinte : «Mergeți și faceți» și baie de sînge și flăcările celui mai nefericit război civil s-ar fi încins atunci îndată, înainte

de a ști ceva despre soarta deputaților noștri duși cu episcopul Andrei Șaguna, și înainte de a visa de catastrofele care se precipitară în patru luni neîncetat și limpeziră situația, ca să știm cum stăm la Curte, la armată, în care parte se aruncă celelalte popoare și ce rezultat are războiul din Italia..."

Iată deci, doar din aceste cîteva fraze, cum se poate precipita poziția fruntașilor revoluției transilvane de la 1848. Pe de o parte jocul politic care trebuie să țină seama de complexul evenimentelor dinafară sau dinăuntru, în scopul obținerii, chiar în timp, a drepturilor revendicate, iar pe de altă parte radicalismul maselor țărănești care urmăresc cu fermitate aplicarea imediată, prin mijloace revoluționare, a programului de la Blaj, chiar printr-o confruntare directă.

Nu întîmplător Avram Iancu începuse a fi socotit — el și tinerimea din jurul său — drept reprezentantul polarizator al radicalismului revoluționar transilvan. Iancu se afirmase în ultimele două luni drept un organizator de adunări populare, de formații militare țărănești și mai cu seamă, în toate împrejurările ivite, consemnase o atitudine intransigentă pe linia obținerii, în primul rînd, a eliberării țărănimii transilvane de servituțile feudale; marcînd totodată dorința vie de acomodare cu revoluția declanșată la Viena și la Pesta în martie.

Renunță la începutul lui iunie să dezlănțuie mișcarea armată și să pornească din munți cu cîteva mii de munteni înarmați asupra vechiului cuib de feudali care era Aiudul. Dar nu renunță la acțiunea de pregătire a maselor de țărani spre a fi gata de apărare sau de atac în orice clipă. Deși împotriva lui, ca și a lui Buteanu, Papiu-Ilarian, Poruțiu și alții se porniseră acțiuni guvernamentale precise, în scopul arestării și chiar al uciderii lor, se va reîntoarce în Munții Apuseni, la 6 iunie. În același timp, Buteanu și alții pleacă la regimentele grănicerești, pentru a propaga unitatea de acțiune.

Imediat ce sosește la Cîmpeni, Iancu se întîlnește cu Șuluțiu, vechiul său coleg și prieten venit de la Cluj. Șuluțiu îi relatează felul cum s-au desfășurat ședințele dietei transilvane, care a votat anexarea și n-a vrut să țină seamă de „petiția de la Blaj". Avram Iancu a ascultat cu

atenție scurta lui expunere, ce cuprindea amănunte neștiute la Sibiu. Memorandumul dus de episcopul Lemeni, membru de drept al parlamentului, a fost depus la dietă. Dar dieta l-a dat deputatului Szász Károly, secretar de stat la Ministerul din Pesta spre a referi. Într-una din acele zile, Szász, care era și profesor de drept, convocă o conferință în casa grofului Teleki Domokos, la care participă și membri ai parlamentului. Szász Károly propune ca „Națiunea valahă cu nume de națiune română să se recunoască de a patra națiune regnicolă, cu drepturi egale așa cum cerea Memorandumul din Blaj". „Atunci toți magnații au sărit drept în sus de pe scaune ca și cînd ar fi căzut o bombă între ei, se răspîndiră prin odăile laterale strigînd și gesticulînd. Deodată se întoarce Zayk Jósef și strigă pe un ton iritat : «Decît să ne învoim și să primim această propunere, mai bine vrem ca și cel de pe urmă copil să treacă prin ascuțișul săbiei !» După aceste cuvinte fatale cu toții se depărtară".

Relatarea lui Șuluțiu este atestată și de deputatul român Pappfalvi și chiar de avocatul Alexandru Bohațel, moderatul reprezentant al românilor la dieta din Cluj.

Șuluțiu adaugă faptul că „aceste cuvinte fatale s-au răspîndit în întreaga țară cu iuțeala fulgerului"... Avram Iancu a dat acest răspuns îndeajuns de caracteristic : „Oameni ca baronul Kemény Dénes și Szász Károly sînt corbi albi între cei negri. Nu la masa verde, ci în cîmpul verde vreau ungurii să se rezolve cauza națională". Apoi, referindu-se la hotărîrile dietei din 1847, Iancu ar fi spus : „Ce păcat că printr-o surprindere s-a sugrumat anul trecut intenția poporului de a se elibera. S-ar fi șters sclavia, și neamul românesc cu arma în mînă s-ar fi declarat națiune regnicolă. Atunci n-aveau arme nici ungurii, astăzi sînt armați pînă și copiii lor, iar nouă nu ni se dau arme" !

Chiar dacă textul nu este poate cu totul exact, ideile sînt ale lui. Mereu aceeași formă de exprimare, incisivă, dreaptă, filonată cu imagini alegorice uneori, dar totdeauna marcînd aceeași amărăciune că nu sînt înțelese și acceptate drepturile poporului român și totodată aceeași

dîrzenie pentru o acțiune revoluționară armată care să decidă într-un fel sau altul.

În context, Șuluțiu introduce un pasaj din scrierile lui Jakab Elek — strict contemporan evenimentelor — și care spune în legătură cu ignorarea de către dieta de la Cluj a petiției de la Blaj : „Există un punct de vedere — oportunitatea. Articolul XI din anul 1791, în capitolul care reglementează ordinea dietelor, se află pertractarea gravaminelor, singuraticelor naționalități. Aceasta ar fi trebuit s-o facă și dieta (de la Cluj) printr-un articol de lege, cu atît mai mult cu cît chiar propunerile regești o pretindeau. Dinastia s-a arătat în această privință liberală nu pentru că avea vreo simpatie pentru români, ci pentru a opune maghiarilor un contrapod. Petiția românilor — deși adunarea n-a fost tocmai legală — a fost totuși subscrisă de fruntașii națiunii române. Legile Ungariei din luna martie acordă adunărilor populare drepturi politice. Pe baza acestor suplici (românii), deși nu în formă, dar în fond au avut dreptate. Aceasta ar fi fost o dovadă de simpatie din partea maghiarilor către români". Șuluțiu, pe drept cuvînt, adăugă : „Dacă unul dintre cei mai zeloși patrioți maghiari, care cu sabia și condeiul în mînă și-a servit națiunea, judecă astfel, apoi veți pricepe durerea lui Iancu pentru ignorarea Memorandum-ului din Blaj".

Desigur că Avram Iancu și Șuluțiu au mai discutat multe ; relatările biografului sînt în general împănate cu elemente subiective, și mai cu seamă prezintă o tentă romantică.

Tot în primele zile după sosirea la Vidra de Sus și Cîmpeni, intervine vizita lui Pál Vasváry. Relatînd întîmplarea avem în vedere însemnările lui Șuluțiu, publicate în 1897, dar și tradiția locală.

Șuluțiu cunoscuse la Pesta în zilele revoluționare din martie pe Vasváry, care curînd și-a căpătat o mare popularitate. Pentru talentul său oratoric era numit Demosthenes sau Kossuth cel Mic. Se spune că femeile din Pesta îi dăduseră în dar un inel de aur cu sigiliu pe care era gravată data de 15 martie 1848. Vasváry făcea parte din elementele radicale ale revoluției maghiare, dar în-

cetul cu încetul se va lăsa influențat de excesivul naționalism al nobilimii șovine. El vine la Cluj să asiste la dezbaterile dietei, entuziasmat fiind de anexarea Transilvaniei la Ungaria. Apoi vine la Abrud să-i facă o vizită lui Șuluțiu, dar și cu intenția de a-l cunoaște pe Avram Iancu, a cărui faimă depășise de-acum hotarele Transilvaniei, mai cu seamă în cercurile maghiare, radicale, care doreau să ajungă la înțelegere pe calea unei acțiuni revoluționare comune.

Șuluțiu îl duse pe Vasváry la Vidra. Iancu se bucură de venirea oaspetelui. Este mai bine a reda cele întîmplate atunci după relatarea lui Șuluțiu : „Abia au sosit și abia au făcut cunoștință cei doi tineri și în cinci minute s-a încins o dispută foarte înfocată între ei ; credeai că nu acum se vedeau pentru întîia oară și că sînt doi contrari, care de mult așteaptă unul după altul ca să-și continue o dispută nesfîrșită. După prînz ni se aduseră caii ca să plecăm la munte. Ne-am luat ziua bună de la cei ai casei. Iancu și cu Vasváry au ieșit pînă-n curte disputînd, dar, cînd era să încalece Vasváry, Iancu îi zise : «Știi ce, domnule, dacă m-ai onorat cu vizita dumitale, nu mă mulțumesc cu o jumătate de zi, rămîi pînă mîine, și dacă nu vrei să te mai întorci pe aci, îți dau eu un conducător, care te va duce peste munți, pe la Fîntînele».

Vasváry n-a așteptat să-i zică a doua oară. Ne-am întors în casă, unde s-au încercat amîndoi să se înțeleagă. Eu i-am lăsat în pace, privindu-i. Ambii erau înalți, voinici, blonzi, înfocați, buni vorbitori, în vîrstă unul de 22, celălalt de 24 de ani. Dar nu se puteau înțelege de fel. Pe urmă ieși Vasváry pe față și zise :

— Ce a greșit dieta de la Cluj (ignorarea memorandum-ului) va îndrepta cea din Pesta, dar uniunea Ardealului cu țara ungurească se va face, dacă nu acum, prin puterea armelor.

La auzul acestor cuvinte, Iancu sări de pe scaun drept în sus, ca și cum l-ar fi mușcat un șarpe. S-a făcut galben ca moartea și a răcnit pe un ton că și eu m-am spăriat de el :

— Să nu vă împingă infernul la acest pas, căci atunci v-a cîntat cucoșul ! Să știi că eu sînt nepotul lui Horea, care a crescut în casa aceasta, unde ne aflăm noi, și care

a murit ca martir pe roată, iar trupul i s-a aruncat în toate părțile lumii. Sînt gata a-i urma lui, dar unirea fără condiții n-o primesc !

— Ei bine, ce vreți să opuneți puterii maghiare, cu care sînt însoțiți toți românii, slovacii, germanii din Ungaria ? întrebă Vasváry.

— Brațele noastre — îi răspunse Iancu — coasele și fierul de la plug, și vai de acela care ar încerca să supună acești munți... acela va mușca pămîntul !

Văzînd eu că de înțelegere nu poate fi vorba, m-am interpus și am pus capăt disputei, făgăduindu-mi amîndoi că nu vor mai politiza.

În ziua următoare, Vasváry a plecat. La despărțire zise :

— Să ne vedem în dieta din Pesta ca deputați.

— Mai degrabă ne vom întîlni în luptă decît acolo ! răspunse Iancu.

— Atunci da ! l-a întrerupt Vasváry, și, dîndu-și mîna, s-au despărțit»".

Șuluțiu, pentru a confirma aceste dialoguri, ia drept mărturie pe protopopul Vasile Moga și judele Iosif Nestor, care ar fi fost prezenți la întrevedere.

Relatarea lui Șuluțiu are și o continuare : „Noi împreună — spune el — am însoțit pe Vasváry pînă ce a trecut munții. În tot decursul călătoriei a tăcut, era cufundat în cugete. Dacă l-am întrebat de cauza tăcerii mi-a răspuns că frumusețea munților aceia l-a fermecat ; mie însă mi s-a părut că alte cugete îl neodihneau, căci odată a întrerupt tăcerea cu cuvintele : «Iancul acesta este un om extraordinar, este un om cu sînge rece, talentat, dar, cînd vorbește despre suferințele națiunii sale, e fantastic, îi scînteiază ochii și poți vedea într-înșii aprinsă făclia revoluției».“

Ajuns la Fîntînele, Vasváry ar fi spus : «Ce locuri minunate. Aci parcă ești mai aproape de Dumnezeu, dacă aș fi un englez bogat aș lăsa ca după moarte aci să mă înmormînteze».

Desigur că — mai cu seamă în partea finală a relatării — există o notă de romantism, care vrea parcă să pregătească tabloul ultimei zile din viața lui Vasváry, în pri-

măvara anului viitor, cînd va cădea în lupta cu țăranii înarmați ai lui Avram Iancu, tocmai la Fîntînele.

Dacă tineri revoluționari maghiari, cunoscuți ca atare, puteau ajunge la intoleranță față de un popor atît de numeros, obidit și setos de o eliberare firească, ce se putea aștepta de la întreaga aparatură feudalo-absolutistă din Transilvania ? Ce se putea aștepta de la grofii și nemeșii, fie ei și înveșmîntați în faldurile unui liberalism de circumstanță ?

Această convorbire fie că a fost dusă cu Vasváry, fie cu alți reprezentanți ai tinerimii din Pesta veniți la Cluj a fost de natură a mări lupta interioară ce se ducea în sufletul lui Avram Iancu.

Mai importante apar, în iunie, acțiunile directe întreprinse de autorități în zona Munților Apuseni, cît și mai ales atitudinea lui Avram Iancu, care pe de o parte încearcă domolirea moților ce așteptau aplicarea ștergerii iobăgiei, deci retrocedarea pădurilor și a bunurilor răpite de feudali sau fisc, iar pe de altă parte continua organizare și înarmarea muntenilor pentru a fi gata de a întreprinde acțiunea de luptă în cazul cînd nu se ajunge la deplina asigurare a drepturilor cerute.

El cere atît orășenilor unguri, cît și lui Nemegyei să nu cheme companiile secuiești sau armata imperială împotriva iobagilor, care încă speră că vor dobîndi și drepturile ce li se cuvin „cu armele minții“, iar „nu cu bîta“.

Iancu cere autorităților domeniului Cîmpeni să constituie o comisie oficială care să cerceteze dacă s-au săvîrșit într-adevăr delicte grave care să îndrituiască aducerea armatei.

Directorul cameral făcea însă un joc dublu. În timp ce da asigurări lui Iancu că nu vor fi aduse trupe, scria într-un raport adresat la Cluj contelui Iosif Teleki, guvernatorul Transilvaniei : „...Sînt convins că numai printr-o acțiune energică, prin arestarea instigatorilor și printr-o temeinică cercetare a planului primejdios care este în pregătire sau chiar gata, se poate înlătura pericolul ce amenință patria și securitatea publică, al cărei cel mai potrivit laborator îl constituie acest ținut“.

Iancu nu se lasă însă înșelat. Continuă pregătirea rezistenței armate. La 9 iunie se afla la Cîmpeni, la data

marelui tîrg anual, tradițional, care căpătase o amploare specială.

Anumite manifestări economice consacrate de tradiție constituiau paravane pentru unele acțiuni politice sociale. Împrejurările erau favorabile. Dacă nu mai putea fi îngăduită o adunare național-politică română, nu putea fi oprită organizarea unui tîrg tradițional.

Astfel, tîrgul s-a transformat repede, fără posibilitate de intervenție din partea autorităților, într-o adunare populară, la care Avram Iancu a vorbit. Era necesar să fie auzite și răspîndite prin viu grai veștile privitoare la nerespectarea hotărîrilor de la Blaj sau la nerespectarea legii de eliberare din iobăgie.

În cuvîntarea sa, Iancu cere poporului să nu se revolte încă, însă să se înarmeze : „Să vă faceți lănci și să vă îndreptați coasăle !“ În *Fragmente istorice din anii 1848—49* publicate în 1887, tribunul Ion Ciurileanu scria că în timpul vorbirii sale Avram Iancu a mai spus moților : „Toată Europa se înarmează spre a izbîndi libertatea. Românii să se pregătească de asemenea, fiindcă a sosit timpul să fie și ei liberi“. Ciurileanu adaugă faptul că „Mulțimea l-a aplaudat, strigînd «Vivat, vivat Iancu ! Vivat națiunea română ! Să ne înarmăm !»“

În general nu ne-a rămas mult din ceea ce a vorbit și scris Avram Iancu pe parcursul acestor doi ani revoluționari. Un lucru se desprinde însă în mod categoric : frazele sale erau extrem de lapidare, sintetice, am putea spune, însă totdeauna expresive, străpunse uneori de o fină ironie, învelită cu o dură incisivitate. În această privință, portretul ce ni-l face Barițiu este destul de cuprinzător : „Iancu nicidecum nu a vînat popularitatea ; nu el a alergat după popor, ci acesta era fermecat de personalitatea lui, el alerga la Iancu. Da ! Iancu nu a fost orator, în sensul modern, parlamentar, el nu știa ce sînt sofismele ; vorbea foarte rar către mulțime ; însă parcă-l vedem acum înaintea ochilor, că de cîte ori lua cuvîntul, pe fața lui jucau razele inspirației misterioase, de care nici el nu-și putea da seama, prin urmare în momentele acelea era peste putință să nu răpească cu sine pe ascultători (...) Iancu era și unul din junii cei mai frumoși ai timpului său, sim-

patic din natura sa (...), iară cînd îl irita cineva, devenea teribil !"

După aceleași memorii ale tribunulului Ioan Ciurileanu, Avram Iancu convoacă în seara tîrgului de la Cîmpeni o nouă întrunire, în casa care adăpostea de două luni consfătuirile fruntașilor revoluționari din Munții Apuseni. Era locuința judelui, a primarului din Cîmpeni, Teodor Teoc. Printre cei prezenți se remarcă Simion Balint, Clement Aiudeanu, permanentul însoțitor al lui Iancu, acum și în timpul revoluției armate, Mihai Andreica și Nicolae Corcheș, viitori tribuni și încă mulți alții care vor constitui cadrele oastei țărănești. Cu acest prilej s-au stabilit norme precise de ridicare a satelor în momentul decis de Avram Iancu. Ciurileanu, de pildă, trebuia să purceadă la organizarea satelor de la poalele Munților Apuseni cuprinse între Cluj și Turda.

De altfel era și timpul. Comisia guvernamentală nu vine singură și cu gînduri pașnice, ci însoțită de o companie de soldați, căreia i-au urmat curînd alte companii. Astfel încep anchetele.

Una dintre acestea este strict legată de ținutul Cîmpenilor moțesc, și cu referire la Avram Iancu. Astfel, comisarii guvernului transilvan, după ce au sosit la 13 iunie la Zlatna, în ziua următoare, dimpreună cu directorul domeniului Nemegyei, și-au început activitatea de cercetare a „neregulilor" din Munții Apuseni. După-masă la ora șase s-a prezentat în fața comisiei paznicul de pădure Carol Lerchemfeld și a făcut următorul raport legat în primul rînd de situația de la Bistra : cu puțin înainte, în această mare comună moțească de pe Arieș au sosit din ordinul Direcției Camerale fișpanul din Cîmpeni, Lázár György, care împreună cu paznicul și preotul satului trebuiau să examineze plîngerile bistrenilor.

Dar, ascultînd pe locuitorii satului, aceștia au declarat că, renunțînd la orice plîngere anterioară, își însușesc întreg hotarul comunei, cu pădurile, pășunile și apele, pietrele și tot ce-i aparține. Locuitorii au mai adăugat că, dacă în trei zile nu primesc răspuns, știu ei ce au de făcut.

Comisia află de asemenea, după spusele nobililor, că în Vidra de Sus „s-au săvîrșit foarte multe delicte silvice, că locuitorii pășunează cu puterea în pădurile fiscului, în

pogoanele tăiate și oprite. Aceasta se întîmplă fiindcă Avram Iancu a vestit oamenilor că pădurile formează proprietatea sătenilor, că ele le-au fost luate și că deci trebuie să li se restituie".

Raportul întocmit de Kozma Pál, puțin mai tîrziu, menționează printre altele și faptul că „Iank Avram" împiedica pe gornici să mai facă pază în păduri și că, la îndemnul lui, „partea mare a locuitorilor din Cîmpeni și împrejurimi se înarmează cu coase și cu lănci în așa măsură, incît faurii de prin sate nu fac alta decît să ascută lănci". Bineînțeles că raportul cerea din nou întăriri armate, pentru a se intra în „ordine". Avram Iancu ajunsese în ochii guvernului drept „instigatorul" principal al tuturor acțiunilor „ilegale" țărănești. In acest sens, la 16 iunie, guvernatorul Transilvaniei, contele Teleki, trimite o adresă oficială comandantului imperial din Sibiu, generalul Antonio Puchner, prin care îl menționează pe Iancu drept singurul „instigator" care a determinat acțiunile locuitorilor munteni de preluare a bunurilor uzurpate de nobili și fisc.

Pentru a preîntîmpina vreo acțiune represivă de masă, ca la Mihalț, Avram Iancu convoacă pentru 17 iunie cetele de moți înarmate la Cîmpeni, chiar în curtea administrației domeniului.

A doua zi Comisia guvernamentală, profitînd de publicarea decretului pentru desființarea iobăgiei, profită de această veste spre a vedea atitudinea moților. Tot la Cîmpeni, Iancu mulțumește în numele iobagilor, dar adaugă hotărît că „bunurile camerei regale din acest domeniu, cu toate pădurile, pietrele și cu tot hotarul lor, constituie, de-acum, proprietatea moților. Ei își vor revendica pe cale legală dreptul acesta"...

În aceeași zi și în cele următoare comisia guvernamentală din care făceau parte consilierul Pál Kozma, secretarul guvernamental Iános Némethy și directorul cameral Iános Nemegyei, au ascultat plîngerile iobagilor care — după cele scrise de comisie în procesul-verbal redactat — ar fi spus printre altele că ei nu se mulțumesc cu vorbe goale și că ștergerea de iobăgie nu înseamnă nimic dacă pădurile nu li se vor da îndărăt. Același proces-verbal

menționa faptul că „Avram Iancu stăpînește deplin poporul din acest ținut care i se supune orbește".

Într-adevăr, faptul nu mai poate fi contestat. De altfel, în zilele următoare cînd încep să curgă în Munții Apuseni trupele regulate și cîteva companii de grăniceri secui, la un singur semnal al lui Iancu se constituie la îmbucătura Arieșurilor o tabără înarmată, gata să intervină. Comisia guvernamentală purcede la arestări pripite și citează la înfățișare pe aceia care nu sînt găsiți imediat, printre care și Avram Iancu.

Se întîmplă ca soția șpanului cameral Vida să afle aceasta și s-o spună mamei lui Șuluțiu, care comunică imediat lui Iancu, dar sînt arestați alții, printre care Iosif Moga și Simion Balint. Acest popă cu temperament revoluționar era chiar nepotul episcopului unit de la Blaj, Ioan Lemeni, care-i interzisese formal participarea la adunarea din Duminica Tomei.

Simion Balint, născut într-o comună de lîngă Turda, Coporand, era urmașul unor descălecători din Maramureș, din veacul trecut, luptători în răscoala antihabsburgică condusă de Ferencz Rákóczy. Tatăl lui Simion Balint, cîntăreț de strană, pentru că era lipsit cu totul de pămînt, pribegește în Țara Românească, ajungînd ostaș între pandurii lui Tudor Vladimirescu. Moare de tînăr, nelăsînd fiului său nimic în afară de dorința pentru acțiuni drepte. Simion Balint crește tot în sărăcie, ajutat de rude mai înstărite și ajunge preot, lucru cu totul obișnuit în societatea transilvană românească de atunci. Se afla la Roșia-Montană, în plin ținut minier. Trup oțelit de alergătură multă, figură energică și minte ageră, Popa Balint își face din parohia sa de mineri un nucleu revoluționar și dintru început se alătură pregătirilor întreprinse de Avram Iancu în Munții Apuseni. N-a venit la adunarea de la Blaj, tocmai pentru că primise sarcina de a rămîne în ținut să supravegheze rînduiala lăsată de Iancu și Buteanu, atunci cînd aceștia erau plecați. Deși cu doisprezece ani mai în vîrstă decît Iancu, Balint se alipise tribunului acceptat de mase ; potrivit caracterului său bătăios, lepădase sutana și crucea ce nu aduceau mîntuirea din iobăgie, pentru sabia care ar fi putut să-i fie mai de ajutor.

Aflîndu-se la Abrud, Simion Balint este prins de garda națională maghiară din micul orășel, constituită fățiș pentru a teroriza populația de iobagi mineri. La aceasta se adăugaseră și forțele venite în urma cererii magistratului, compuse dintr-o companie de secui — înverșunați de o propagandă potrivnică — și o formație imperială de ostași polonezi, dintr-un regiment galițian. Simion Balint se afla în piața Abrudului, cînd, provocat la o discuție politică, și-a spus părerea. A fost luat și închis, după ce a fost bătut în casele de caraulă ale comunității reformate de mai tîrziu. Grănicerii secui, care făceau de pază, depășindu-și atribuțiile, l-au luat din nou la bătăi. Contemporanii spun că i se smulgeau și firele din barbă, unul cîte unul, pentru ca chinul să fie mai cumplit. În sfîrșit, îl aruncă în pivnița casei. Vin la rînd de gardă ostași polonezi. Era spre seara unei zile de iunie din acel an zbuciumat. Un soldat secui încearcă să intre spre a înjunghia cu baioneta pe Balint. Soldatul polon nu-l lasă să intre. Secuiul încearcă să treacă peste santinelă, amenințîndu-l cu uciderea. Polonezul descarcă arma. Incidentul a avut urmări grave. Balint este dus în altă casă, care avea un fel de subterană fără ferestre. Acolo a zăcut zile de-a rîndul, fără nici un ajutor și fără hrană.

Între timp, grănicerii secui au început lupta cu soldații de linie polonezi. Aceștia, fiind în număr mai mic, au primit pentru fapta dreaptă a celui ce apărase viața lui Balint un azil generos nu numai în orășel, ci și în satele de buciumani, megieșe. Casa unde Balint a zăcut în pivniță a luat foc. Nu se cunosc cauzele nici pînă azi. Vina a căzut, pusă cu rea-credință, desigur, tot pe Balint cel înlănțuit. Pretext să-l scoată și să-l ucidă. Senatorul Ludovic Koncz, prezent acolo, îl bate cu patul puștii. Ceilalți călăi cer să fie aruncat în flăcările ce mistuiau temnița, așa cum se afla ferecat de mîini și de picioare. Dar focul întinzîndu-se atrage atenția călăilor. Cineva vesti în învălmășeală că pe dealurile dimprejur s-au aprins focuri de luptă și că satele de buciumani din jur sînt gata să vină asupra Abrudului. În grabă, Balint a fost dus de acolo ca să nu rămînă mărturie în legătură cu cele întîmplate și transportat în temnița cetății Aiudului, vechiul cuib de asupritori feudali.

În acest tîrg, deşi era hăituit de compania militară condusă de nobilul Pogani din Clopotiva de la poalele Retezatului, Iancu nu întreprinde ridicarea armată. Aştepta în cumpănă răspunsurile ce le ceruse lui Kossuth prin avocatul Paul Dobra, plecat la Pesta în acest scop.

Din ascunzătorile sale, Avram Iancu scrie mereu lui Simion Bărnuţiu la Sibiu, informîndu-l asupra situaţiei din munţi. Că nu s-a prezentat comisiei de anchetă ca să fie prins şi închis ca şi ceilalţi tovarăşi ai săi, Iancu o spune într-o scrisoare adresată comisei, pe care o reproduce şi în notele trimise lui Bărnuţiu : „...Însă mai înainte, înţelegînd voia domnilor, le-am scris că înaintea comisiei nu mărg ; pricina-i cea mai mare-i că aveţi la spateţi-vă cătane (şi vreu să-mi apăr viaţa, fiindcă ungurii erau aţîţaţi asupra mea. De mergeam la ei, cu turburarea lor lesne mă va putea lovi în cap). Dar să ştiţi, domnilor, că de-ţi căuta lucru după conştiinţă, asupra mea n-a ieşi nimic, că paşii mei o ţintit a face pace în ţară şi a apăra naţiunea mea. Aşadar nu mă tem, nu mi-i frică. Ca să ştiţi că mă duc la ungurii din Ţara Ungurească, ca, de nu va ieşi adevărul la lumină, să mijlocesc altă comisiune".

Săptămînile din iulie trec în aşteptări. Delegaţia, destul de numeroasă şi reprezentativă plecată la împărat, nu numai că nu obţinuse nimic, dar însuşi împăratul acceptase anexarea Transilvaniei la Ungaria şi transmisese toată problema românească spre a fi reglată de guvernul pestan. Ca şi împăratul, camarila reacţionară din jurul său voia să cîştige timp să poată acţiona împotriva guvernului maghiar.

Fireşte că cele întîmplate în ultimul timp erau de natură a-l încrîncena pe Iancu. Pe fapte vii, neîndoielnice, începe să crească pornirea iniţială de a face singur dreptate, în numele poporului asuprit, atunci cînd de jur împrejur se învălmăşeau ţesături fine de intrigi politice. Din ce în ce mai mult intervine un întreg şir de întîmplări de-a dreptul potrivnice posibilităţilor de împăciuire.

Dar Avram Iancu aştepta şi pentru că se deschiseseră zori noi pentru poporul român din Transilvania. Reuşita revoluţiei din Bucureşti, instituirea unui guvern revoluţionar din care făceau parte acum şi cei cu care el avea oarecari înţelegeri, însemna că în Ţara Românească visu-

rile sale își găseau un făgaș concret de împlinire. Devine tot mai clar că există o înțelegere între fruntașii revoluționari români de pretutindeni.

În general, istoricii operează doar pe bază de documente găsite. Dincolo de existența lor, merg în comentarii marginale, fără a intui posibilitatea unor realități aievea, vitregite de petice de hîrtie consemnative. Descifrarea legăturilor de atunci între revoluționarii români se face din ce în ce mai activ. Ea a existat într-o țesătură destul de complicată, determinată tocmai de complexitatea evenimentelor.

Există destule elemente în stare să facă dovada acestei înțelegeri între revoluționarii din cele trei țări românești, sau cu aceia din imperiul austriac sau Ungaria. Profesorul Treboniu Laurian, delegat la Viena din partea adunării de la Blaj, este arătat în documentele vremii legat de comanda unui comitet revoluționar din Țara Românească, cerînd un „Congres al tuturor românilor", profesorul Bălășescu, ori Ion Maiorescu trec de colo-colo, ca și profesorul Ion Axente, viitorul prefect de legiune revoluționară. Axente Sever pleacă în Țara Românească tocmai cînd începe revoluția din iunie și se reîntoarce în Transilvania, în septembrie, cînd s-a sfîrșit totul în Țara Românească și începe acțiunea în Transilvania. Toate acestea sînt în măsură să ne sprijine convingerea asupra existenței unei înțelegeri și colaborări între revoluționarii din cele trei principate românești.

În timp ce inima Munților Apuseni era plină de armată, o parte a presei maghiare — ațîțată de un naționalism furibund, provocat de elemente zise liberale, dar rămase feudalo-nemeșești — instigă la rîndul ei împotriva „rebelilor valahi" care nu vor anexarea la „Patria maghiară".

Numeroși prieteni de luptă și înțelegere ai lui Iancu sînt prinși și arestați. Veștile-i veneau, una cîte una, în ascunzătorile în care era silit să stea deseori, nu de frică, ci pentru că moții îi cereau să se ferească de „domnii răi".

Pe rînd, după Simion Balint și Moga, fuseseră arestați Ilie Cojocaru, Georgiu Balea, Nicolae Fodor, Ioan Patiția, Ioan Corcheș — viitorul său aghiotant — Ioan Dunghea,

Samuil Morariu, Petru Ioanete, Iosif Sterca-Şuluţiu şi chiar Timoc Tudor, de-abia sosit din delegaţia ce fusese la Innsbruck, la împărat.

Membrii Comitetului Naţional — intrat de altfel în ilegalitate — sînt prinşi în parte şi închişi, apoi eliberaţi de grănicerii din Orlat, conduşi de locotenentul David Ursu, şi nevoiţi în cele din urmă să fugă peste graniţă. De ce atunci nu s-a reacţionat organizat împotriva acestor măsuri ? Se aştepta încă, se întindea coarda răbdării dincolo de limite. Se spera că guvernul pestan, din ce în ce mai ameninţat de reacţiunea camarilei vieneze şi trupele croate ale generalului Jelacici, va întinde o mînă frăţească poporului român, pornit şi el pe linia aceloraşi acţiuni menite să ducă la sfărîmarea lanţurilor feudalo-absolutiste. Dar lucrurile nu s-au întîmplat aşa. De la tribuna parlamentului maghiar, Lajos Kossuth, conducătorul Ungariei, pornit să rupă orice legătură politică cu absolutismul habsburgic, decretează în sunete de trîmbiţă că „Libertatea se cucereşte cu sabia !“ Pe drept cerea libertatea poporului maghiar, pe drept o va cîştiga cu sabia, dar prins în mrejele nobililor liberali ce-şi apărau libertatea lor, nu pe a foştilor lor iobagi, uită că şi alte naţiuni aveau dreptul şi puteau proceda la fel. Şi totuşi încă nu se despărţiseră de tot apele de la cumpăna lor originară. Se încearcă tot la Blaj o nouă şi ultimă adunare de protest a românilor din Transilvania. Revoluţia din Ţara Românească eşuase. Reacţiunea se întărea în vederea jugulării forţelor revoluţionare de pretutindeni. Acum, în ceasul al unsprezecelea, mai era vreme pentru a se încerca o înţelegere. Avram Iancu spera încă acest lucru.

La noua adunare de la Blaj, mai dîrză în manifestare, nu vine să organizeze o rînduială protocolară. El vine cu muntenii săi înarmaţi, o miliţie românească. Vine să vorbească tuturor că de acum ori va fi cum trebuie să fie, ori să nu mai fie decît ceea ce a spus că va decide : „Lancea lui Horea“ !

CONDUCĂTORUL GLOTAȘILOR MUNTENI

Cînd în împrejurări istorice speciale se ridică un om hotărît să curme tergiversările și să acționeze, nenumărați factori văd dintr-o dată în el realizatorul posibil al vrerilor generale. El devine omul în care, la un moment dat, o întreagă națiune sau categorie socială își încredințează puterile, în speranța unei acțiuni decisive pentru soarta lor.

„De-acum veți asculta numai de mine !" spusese Avram Iancu la Cîmpeni, în urmă cu cîteva luni. Masele l-au urmat fără șovăire. El consideră insuficiente în împrejurările acelea mijloacele cuvîntului sau petițiile, folosite de cărturarii români pînă către toamna lui 1848. Pornește, de acum, ca și Horia : cu lancea în mînă, cu fierul și cu sîngele...

Și totuși, strîmtoarea la care ajunsese guvernul maghiar, căderea revoluției din Țara Românească, desele intervenții ale fruntașilor acestei revoluții pe lîngă factorii de conducere maghiari, toate la un loc puteau determina o firească înțelegere între cele două popoare ridicate pentru libertate. Dar de data aceasta nu mai era vreme de revendicări suplicative.

Ajunsese cuțitul la os. Latifundiarii maghiari nu respectau legile agrare, mișcările țărănești erau reprimate sîngeros, iar în ultimul timp se întreprindea o recrutare forțată a țăranilor.

Așa, de pildă, s-a întîmplat la începutul lui septembrie, în comuna Luna, de pe Arieș. Veniseră, ca și în alte părți,

comisiile de recrutare. Locuitorii, înțeleși cu cei din satele vecine, nu acceptă să fie recrutați după o lege pe care nu o întărise împăratul. La protest s-au asociat și parohii, care nu acceptă să dea comisiilor registrele cu matricolele de botez, socotite atunci drept act de naștere. Fișpanul Torotzkai aduce forțele de represiune în sat. Astfel sosește în grabă un detașament de armată și 120 de husari secui, sub comanda lui Silrayi. Sătenii din Luna, ca și cei din Grind, cam o mie, se adună pe delușorul din preajma comunei și cer comandanților să le arate temeiul pe care-l au de a aduce armată împotriva lor.

Forțele de represiune trag în plin, ucigînd peste 30 de oameni.

În proporție mai mică s-au înregistrat rezistențe cu represiuni în mai multe sate, mai cu seamă în jurul Turzii. Numeroase cazuri de ucideri de țărani, pornind din îndemnul nemeșilor și marilor latifundiari, speriați de acțiunile răzlețe ale iobagilor pe moșiile lor sînt semnalate pretutindeni. Fiul consilierului baron Lázár Apor, György Apor, pune să fie spînzurați mai mulți iobagi români în sălciile din comuna Iernut, pentru ca apoi baronetul să-și aprindă un trabuc de foi și să se plimbe printre cei spînzurați, rîzînd și batjocorindu-i.

Tot atunci, cele două regimente românești de graniță, cu sediile la Orlat, lîngă Sibiu și la Năsăud, se răzvrătiră, hotărînd să nu recunoască guvernul de la Pesta, rămînînd să asculte de comanda unui împărat care, oricum, era mai departe de ceea ce se întîmpla aci în Transilvania. O făceau și pentru a nu fi încadrați forțat în armata maghiară, lipsind poporul român din Transilvania de orice altă apărare armată, regulată. O făceau și pentru a motiva cererile insistente emise în vederea obținerii drepturilor sociale, naționale și civile pentru națiunea română. La Năsăud, lt. colonelul Urbán primește imediat să recruteze pe toți fugarii din satele nesupuse conscripției ungare, iar la Orlat, colonelul Rauben vorbește soldaților, pentru ca imediat August Treboniu Laurian, în fața ostașilor și a unei mari mase de țărani veniți din împrejurimi și de mai departe chiar, să cuvînte nu numai despre revendicările grănicerilor, ci mai ales despre hotărîrile de la Blaj, din 15 mai.

Pretutindeni, în Transilvania, se dezlănţuia spiritul de acţiune împotriva oprimării libertăţilor.

Aşa s-a ajuns la a treia adunare de la Blaj, în septembrie din acelaşi an. Nici această adunare nu a avut un caracter „spontan“, precum deseori s-a afirmat. „Cîmpul Libertăţii“ de la Blaj, Blajul însuşi, polariza nevoia, devenită imperioasă, de a termina o dată cu teroarea dezlănţuită de cîteva luni de către conducerea guvernului, rămasă feudală, împotriva ţărănimii transilvane. La 8/20 septembrie, în *Organul naţional* se scria în chipul cel mai clar : „La 4/16 septembrie din părţile de către Sibiu... intră aci o mulţime de români ai noştri, mestecaţi cu saşi şi unguri“.

Marşul către Blaj al maselor ţărăneşti capătă un evident caracter de luptă de clasă. Arestările, bătăile, execuţiile militare, spînzurătorile ridicate la marginea comunelor, ca şi masacrele săvîrşite în diferite părţi, cît şi nerespectarea eliberării din servituţiile feudale determină ţărănimea să treacă la acţiune... „De ar fi cutezat atunci vreun cărturar român — scrie Bariţiu — ca să zică poporului român mai staţi, mai aşteptaţi, cereţi mai întîi de la guvern comisie şi satisfacţie pentru sîngele vărsat, cred că unul ca acela ar fi ieşit din adunare cum n-ar fi ştiut sau poate nici n-ar mai fi ieşit viu de acolo.“ Fără îndoială că adunarea a fost iniţiată de cele cîteva elemente radicale sătule de pertractările petiţionale şi diplomatice ale fruntaşilor români. Bărnuţiu, Papiu-Ilarian, Avram Iancu, Axente Sever, de pildă, au fost de acord, ca şi la celelalte două adunări, cu acţiunea întreprinsă, chiar dacă au plecat către Blaj de la puncte diferite. De altfel, nici nu se putea să sosească toţi la Blaj, la scurte intervale, fără o prealabilă înţelegere. Ion Axente-Sever, într-o scrisoare trimisă de la Braşov, la 30 aprilie 1897, lui Enea Hodoş, aflat la Caransebeş, spune între altele despre motivele care l-au determinat să plece din Ţara Românească, unde participase activ la desfăşurarea revoluţiei din vara acelui an, pentru ca să reia lupta sa, întru totul radicală, în Transilvania : „...Arestul lui (Simion Balint), al lui Iosif Moga din Aiud, al lui Micaş în Tg.-Mureşului, precum şi acela al lui Laurian, Bălăşescu la Sabin (Sibiu) fu cauza sau motivul principal de plecai cu Vasile Puian din Craiova, pentru a

veni și mijloci eliberarea lor și a lui Bărnuț, care scăpase în mod genial la Racovița. În 11 septembrie 1848, plecînd din Orlat cu 200 feciori fugiți din jurul Clujului, de pe Arieș și Cîmpie, ca să nu fie arestați (înrolați) la Kossuthiani, în 14 septembrie, au izbit în Blaj cu 4 000 de oameni, care alergară după noi începînd din Orlat..." Apoi precizează poziția dreaptă a revoluției române la ora aceea : „Primul pas la Ratz, pe care l-am trimis cu Liviu Pop la baronul Vász, comisarul ministerului maghiar, cu arătare în scris că : Noi, văzînd că maghiarii, sașii, secuii s-au înarmat, ne înarmăm și noi, dacă ei împotriva noastră, noi în contra lor, dacă ei contra unui neamic pe care noi nu-l cunoaștem, cu ei împreună contra acelui neamic, dar cerem..." Punctele programatice sînt aceleași repetate mereu. Se adaugă revendicarea de a se renunța la conscripțiile forțate.

Baronul Vász, aflat sub protecția armatei și tunurilor împărătești, trece direct la amenințări, îndemnînd poporul strîns acum la Blaj (în număr de peste zece mii) să „nu asculte de turburători și rebelanți", să plece imediat acasă, că de nu el va veni cu patru tunuri și șase mii de secui.

Dar între timp sosește Avram Iancu cu 6 000 de munteni, înarmați în mod rudimentar, dar bine disciplinați, asemenea unei oaste regulate.

La 16 septembrie Iancu era încă la Cîmpeni, de unde plecase Comisia guvernamentală, însărcinată să-l aresteze. La Cîmpeni, el ia masa cu pretorul Carol Meșter în locuința lui Dumitru Moga, controlor fiscal. Iancu venise cu o mică oaste.

Locuitorii Cîmpenilor se strînseră în piața care adăpostește azi statuia ecvestră a lui Iancu. Așa cum îl reprezintă și statuia, era îmbrăcat în portul țărănesc din acea vreme, dar cu o cămașă orășenească, cu guler și o cravată în două largi fîșii și un surtuc de lînă. Pe cap avea o căciulă „rotilată", iar la brîu „pistoale grele". Cioarecii țărănești erau vîrîți în cizme înalte, și toată îmbrăcămintea era acoperită de o manta albă de „beliduce". Îi îndeamnă pe locuitorii Cîmpenilor să se înarmeze și să intre în formațiile stabilite cu bună rînduială ostășească și așa să se înfățișeze la Blaj. Încă nu-i venise vestea sosirii lui Axente Sever la Blaj, de aceea Avram Iancu anunță o nouă adu-

nare peste două zile, tot acolo, pentru ca poporul înarmat să pornească la Abrud, unde se aflau închiși Simion Balint și T. Tioc. Marșul asupra Abrudului n-a mai avut loc. Cronicarul maghiar, Szilágyi, adaugă și faptul că Iancu a primit, înainte de a pleca către Blaj, o delegație de 40 de cetățeni maghiari ai Cîmpenilor, care vin să protesteze împotriva concentrării de forțe țărănești înarmate. Iancu îi anunță că nu trebuie să se teamă de nimic, deoarece el a ocupat Cîmpenii și-l va ține așa de-aci înainte pe seama revoluției, tocmai pentru ca să nu se ivească vreo tulburare. Înainte de a pleca spre Blaj, în fruntea oastei sale țărănești, primește din mîna pretorului Carol Meșter ordinul comitatului prin care se revoca urmărirea sa ca „agitator și trădător de țară". Iancu a primit această veste fără a spune nici un cuvînt. A privit șirurile de țărani înarmați, din mijlocul cărora nu-l mai putea smulge de-acum nici o comisie guvernamentală, și apoi a strigat scurta poruncă de pornire către Blaj : „No, hai !"

Înainte de a intra în Blaj a poruncit o tabără organizată în zăvoiul de pe Tîrnave. La vestea sosirii sale cu o oaste constituită, locuitorii Blajului și cei veniți de pretutindeni la adunare i-au ieșit în întîmpinare cu mic, cu mare, în frunte cu profesorii și canonicii. Din nou, elementul de organizare și acțiune decidea soarta adunării. Din nou se vădește prezența unui factor activ, hotărît, și totodată se răzvădește îndelungata pregătire. „Se minunară și ofițerii împărătești de ordinea oastei lui Iancu", scrie Papiu-Ilarian. Avram Iancu, intrat în dragostea maselor țărănești, încă din primăvara acelui an, a mers în fruntea miilor de țărani munteni, călare, pînă pe Cîmpul Libertății.

Acolo, descălecînd, s-a suit la tribună și, smulgînd de la șerpar unul din pistoale l-a ridicat în sus și a cuvîntat scurt : „Pretențiile noastre sînt sfinte, precum e sfînta dreptate, și noi, românii, vom fi gata a le apăra cu orice preț !" Apoi a slobozit pistolul și a coborît de la tribună ovaționat de mulțimea țăranilor. Dimpreună cu Axente Sever, Brad Ioveanu și ceilalți fruntași, Avram Iancu contribuie direct la redactarea unei declarații către baronul Vász. Termenii declarației sînt preciși și oglindesc, fără posibilitate de comentariu, întreaga situație a momentului istoric, cît și starea de spirit a lui Avram Iancu.

„Excelența ta! Noi, poporul transilvănean, români, unguri și sași, în număr de 50 000, care ne lăsarăm copiii, casele și femeile și ne adunarăm aici ca să scăpăm... de prădăciunile, jafurile și de o mie de nedreptăți, asupriri și hoții pe față, care ne fac dregătorii comitatelor și mulți nemeși privați, care calcă în picioare legile dumnezeești, și omenești... rămînînd credincioși jurămîntului pe care l-am depus pe Cîmpia Libertății... în care se zice curat că nu vom asupri pe nimeni, precum nici n-am asuprit pînă acum, dar nici nu vom suferi ca să ne asuprească cineva, prin aceasta declarăm :

1) Cum că noi nu furăm ațîțați și sumutați (îndemnați) de nimeni, cum îi place Excelenței-sale d-l Baron Vász a crede cînd zice : veneratul capitul să ne sfătuiască să nu ascultăm de unii mincinoși care ne vreau răul ; noi nu cunoaștem cine sînt mincinoșii și înșelătorii aceia, care ne voiesc răul, de nu cumva se înțelege prin aceea diriguitorii cum și domnii comitatelor și nemeșii, că aceștia ne-au tot înșelat pînă acum.

2) Chiar și cînd am fi fost ațîțați de niște mincinoși și înșelători, cum zice Excelența-sa, n-am făcut pînă acum nimănui nici un rău ; am venit și am șezut aci în cea mai mare liniște... Dacă se află vreo cîțiva între noi învățați, care ne sfătuiră să venim în rînd bun, să nu intrăm nici în casă la cineva pînă nu ne vom cere voie și să nu luăm nici cel puțin o prună de la cineva, aceștia nu sînt ațîțători, ci împăciuitori ! Ațîțători sînt aceia care ne-au bătut, ne-au jefuit, au adus execuția pe noi, au stors cîte 500, 1 000, 2 000 și mai mulți de zloți din pungi-ne. Ațîțători sînt aceia care ne-au măcelărit oile și le-au închis și la scaunul varmediei (județului), agitatori sînt aceia care ne scriu feciorii cătane și vreau să-i ducă cu miile (...). Unele ca acestea ne făcură să ne lăsăm tot ce avurăm și să fugim prin păduri și pe unde puturăm pînă ajunserăm aici.

3) Noi nu ne putem duce de aici pînă cînd ne vom încredința deplin cum că : nu se vor mai cere niciodată feciorii în catană pentru Țara Ungurească... pînă nu ni se va da voie... să avem adunare națională, pînă se vor slobozi toți cei prinși, pentru că au vorbit ce e drept și folositor pentru noi... Toate acelea prin care trecurăm pînă acum

ne-au învăţat să nu credem la cele ce auzim din gură, nici la ce vedem pe hîrtie, ci numai la ce vedem în fapte... nu putem merge de aici pentru că ne temem că, de vom merge acasă, iar vor începe a ne scrie la cătane, ne vor bate cum ne-au bătut rîndul trecut pentru că am fost la Blaj şi vor aduce pe secui asupra noastră ; ...protestăm cu cea mai mare solemnitate împotriva oricărui atac ce ne va putea veni de o parte sau de alta, aici în loc şi pe la casele noastre, pentru că la astfel de întîmplare vom fi siliţi a ne apăra."

Domolit de dîrzenia declaraţiei, baronul Vász, aflat la Aiud, chemă pe maiorul Clococeanu şi sub protecţia sa vine la Blaj. Era în 22 septembrie. De-a doua zi, Vász aflînd ştiri rele de la Buda se grăbi să făgăduiască suspendarea conscripţiei militare, eliberarea prinşilor politici, în special a lui Micaş, Balint şi Moga, care au şi fost eliberaţi de la Aiud şi primiţi cu ovaţii a treia zi de mulţime, precum şi venirea la adunare a lui Bărnuţiu, Laurian şi Papiu-Ilarian, rămînînd să facă şi el o rugăminte maiorului Clococeanu, de a determina grăbirea lucrărilor adunării. Apoi Vász a plecat la Cluj.

În acest timp, conducătorii adunării armate, Avram Iancu şi Axente Sever, s-au ocupat de instruirea miilor de ţărani, lipsiţi de puşti, dar avînd fiecare cîte o armă albă, îndeosebi lănci. Prilejul de a mări numărul combatanţilor ţărani din alte părţi ale Transilvaniei constituia pentru Avram Iancu şi Axente Sever o necesitate categorică, ei ştiind mai dinainte că se va ajunge la lupta cu arma pentru cîştigarea drepturilor ţărănimii transilvane. Spiritul de organizare al viitorilor conducători de oşti revoluţionare şi-a spus cuvîntul şi atunci, la Blaj.

Către sfîrşitul lui septembrie, în cuprinsul bogatelor livezi, mişunau grupuri de ţărani, pe care instructorii moţi ai lui Iancu — aceiaşi care ţinuseră rînduială în mai — îi învăţau să mînuiască cu pricepere în luptă arma respectivă, fie ea lance, coasă, îmblaciu sau secure.

Luni, 25 septembrie, se vesteşte sosirea lui Bărnuţiu, Laurian şi Papiu-Ilarian, cu mai mulţi, sub escorta locotenentului de grăniceri de la Orlat, Mihai Novac. Din Blaj şi pînă la satul vecin Mănărade, situat tot pe rîul Tîrnava, se formase o alee vie din zecile de mii de oameni, „înde-

sați"... „iar Iancu înainte cu cei 6 000 ai săi, toți bine înarmați și împărțiți în plutoane", cum scrie Papiu-Ilarian puțin mai tîrziu.

Imediat după aceea, pe Cîmpia Libertății, mereu bătătorită în ultimele zece zile de miile de opinci și cizme ale celor ce rîvneau libertatea, se deschide, sub conducerea cărturarilor veniți de la Sibiu și a celor ce o orînduiseră pînă atunci, adunarea de protest. Zecile de mii de țărani sînt acum înarmați. Nu mai este vorba de o adunare în rînduială pașnică, în formă de stea, care să aștepte cuvîntări. Avram Iancu nu mai este tînărul din primăvară, venit cu muntenii săi să păstreze o ordine, pentru a demonstra autorităților spiritul pașnic al poporului jeluitor. Nu ! El ține acum la brîu două pistoale în șerparu-i larg. La oblîncul șeii are două carabine, iar o sabie lată husărească îi stă la-ndemînă. Ochii săi, de culoarea viorelelor de primăvară, buni și blînzi cu prietenii, aprigi și scăpărînd scîntei în fața nedreptății ivite de oriunde, erau acum mereu ațintiți peste mulțimea de acolo, către depărtări. Ca fuiorul din povești, creierul său torcea necontenit gînduri drepte, cele mai drepte. El, tînărul de 25 de ani, ca și Buteanu, ca și Axente Sever, ca și cărturarul Ilarian, fiul popii ce va fi ucis curînd, el și încă alții au văzut de la început drept, dar trebuiau să lase ca cei mai în vîrstă, cărturarii de seamă, fruntea „inteligheniții" transilvănene, să se dea cu capul de șubreda podea așternută cu petiții către Viena, Innsbruck sau Pesta. Ei simțeau că indiferent cine-i agresorul, lupta împotriva lui trebuie continuată pînă ce va recunoaște drepturile naturale ale țărănimii.

Adunarea hotărăște ruperea oricăror legături de aservire față de guvernul pestan. Se preconizează păstrarea legăturii cu împăratul, care tot trimitea proclamații directe către „popoarele sale". Astfel, adunarea a declarat că nu recunoaște anexarea Transilvaniei la Ungaria, în contra căreia a protestat înainte. Se cerea o dietă compusă din deputați români, germani și maghiari aleși proporțional cu populația aparținînd fiecăreia dintre aceste națiuni. Se cerea mai departe guvern provizoriu ales pe aceleași baze. Adunarea susținea din nou revendicările țărănimii, pretindea să nu se mai trimită execuții militare la sate, să înce-

teze tot felul de robote, spre a nu mai lăsa drum deschis apăsărilor și jafurilor foștilor domni de pămînt și dregătorilor din comitate. Adunarea recunoaște ca suveran numai pe împărat.

Punerea mișcării țărănești antifeudale în slujba împăratului — vîrf reacționar — pare cu totul paradoxală. Și totuși Comitetul de la Sibiu, în frunte cu Bărnuțiu, ca și cei de la Blaj, în septembrie 1848, credeau cu totul sincer că împăratul, gata a-și pierde tronul din pricina revoluției din Viena și separării Ungariei, va ține seama de atitudinea favorabilă a conducătorilor români și va consimți ca Principatul Transilvaniei, eliberat de o anexare forțată la Ungaria, să devină o țară cu cîrmuire și administrație românească, iar prin aceasta să se rezolve și problema socială în Transilvania. A fost și n-a fost o iluzie. A fost poate un calcul politic realist, în momentul strict, istoric, netinîndu-se însă seama — după cum spune și N. Iorga — de faptul că împăratul „nu recunoscuse nimic și nu făgăduise nimic", a fost și o iluzie, pentru că absolutismul învingător nu a ținut seama de „fidelitatea supușilor valahi". Dar atunci nu se putea proceda altfel în fața refuzului categoric al lui Kossuth și al guvernării revoluționare ungare de a renunța la apriga tendință de maghiarizare a populațiilor nemaghiare.

Kossuth respinsese orice încercare de colaborare pe drumul unei revoluții comune.

Eftimie Murgu, ca deputat bănățean, și ceilalți deputați români din Ungaria ceruseră insistent în parlament recunoașterea naționalității, a dreptului natural de a primi învățătura elementară în limba națională, măcar dreptul de a lupta pentru revoluția începută nu ca maghiari, ci ca români, așa cum luptă toate popoarele de pe continent. Nu, românii trebuiau să lupte ca maghiarii ! Greșeala de atunci a conducătorilor revoluției ungare a dus la prăbușirea acestei revoluții. Conducătorii maghiari au limitat orizontul revoluției nerecunoscînd drepturile firești proprii fiecărui popor ridicat pentru libertate. Din momentul în care habsburgii, strîmtorați fiind, făgăduiesc totul, iar în Transilvania nobilimea maghiară continuă să împileze, era firesc să se

accepte o alianță cu aceia ce făgăduiau și acordau posibilități maselor populare să lupte pentru dezrobirea lor.

Memoriul, concludent, redactat la adunare, a fost înaintat generalului-comandant Puchner, un baron și el, care pînă atunci nu știa ce să facă și care dăduse arme gărzilor maghiare și săsești și se ferise, din instinct de clasă, de orice ajutoare față de poporul român din Transilvania. Același memoriu merge și la împărat. Puchner, forțat de situația din Ungaria, trebuia să țină seama de prezența în masă a românilor din Transilvania, primind și ordine speciale în acest sens. Generalul Jelacici — tot baron — în fruntea armatelor austriece și croate, se bătea cu trupele ungare. Generalul rus Lüders ocupase Principatele Române scoase din revoluție. Transilvania trebuia și ea „pacificată". Dar cum ?

Oferta românilor venise la timp, cu atît mai mult cu cît, după adunările populare, secuii înarmați trecuseră de partea guvernului din Ungaria.

Ungaria devenise între timp republicană, sub conducerea lui Kossuth, smulgîndu-se de sub tutela absolutismului habsburgic. Țelul său era atins. Dar, așa precum se întîmplase în Franța, unde burghezia pornită la acțiune revoluționară cedase în fața dezlănțuirii mișcării muncitorești, Kossuth, și în special elementele nemeșești, reacționează împotriva mișcării revoluționare din Transilvania.

Transilvania era un principat subjugat de Austria habsburgică. Cu veacuri în urmă fusese cotropită de ungurii năvălitori, care prin nobilimea catolicizată stăpînea întinse pămînturi muncite de țărănimea română iobăgizată. Această țărănime se voia acum liberă. Se dezvoltase și o burghezie românească, ce-și cerea și ea drepturile naționale, politice și economice. Întreaga națiune română din Transilvania se ridicase în acest an revoluționar cerîndu-și drepturile pe baza acelorași puncte revoluționare, care fuseseră stipulate de mai toate programele revoluțiilor liberale și democratice din Europa. Or, guvernul maghiar voia să cucerească Transilvania și să forțeze anexarea, netinînd seama de cererile firești ale națiunii române.

Se formează un nou Comitet Național : Bărnuțiu, Bălășescu, Laurian, Papiu-Ilarian, Ion Bran și Florian Micaș,

iar Avram Iancu este ceea ce de fapt devenise : prefect general, adică conducătorul militar. De la un simplu ordonator de adunare la Blaj, în primăvară, acum el era un fel de ministru de război al revoluției românești din Transilvania. Se impusese firesc.

În această toamnă — care se pare că a fost lungă și frumoasă, pe cît de sîngeros a fost anul 1848 — în urma represaliilor armate întreprinse de gărzile maghiare s-a produs revărsarea apelor, dezlănțuirea maselor populare. Pe de altă parte, baronul general Puchner capătă ordin să reprime revoluția maghiară. De aceea încuviințează înarmarea gărzilor române, cu condiția categorică de a acționa pentru dezarmarea „gărzilor maghiare și secuiești", care la rîndul lor dezarmaseră unitățile imperiale din diferite orașe mai mici. Alianță, desigur, nenorocită. El avea nevoie de gărzile românești, iar gărzile românești aveau nevoie de el, în scopul de a se salva de la crunta pornire de jaf și teroare dezlănțuită.

În acest timp, Avram Iancu — așa cum procedase în ultimele luni — acționează. El începe mobilizarea cît mai rînduită în vederea constituirii unei armate țărănești, în stare deocamdată să apere drepturile țăranilor munteni, care începuseră să le cucerească prin propria lor acțiune. Țărănimea transilvană, tratată în continuare tot sub legile în vigoare sau virtuale ale feudalismului, se voia liberă pe pămîntul muncit de ea, pe pășuni, liberă a tăia copaci, liberă a-și organiza viața. Mobilizarea o face Avram Iancu pe un drum deja bătut de Horia. El pleacă de la Vidra la Albac, în sus, pe valea Arieșului Mic, pînă pe valea colțuroasă a Arieșului, pe la Popeștii de Jos — Briceștii de Sus, Ploșești. De la Albac adună pe toți aceia ce puteau purta armă de orice fel și aveau în sînge dorința de a intra în luptă nouă. Albicenii, la dangătul clopotului sunat „într-o ureche", se adună în crîngul Ferigetului.

De la Albac, cu ceata strînsă, Iancu trece la Scărișoara, mai sus, în inima munților. Apoi merge la Neagra, peste munte, pe poteci, la Secătura, ajunge la Cîmpeni și din nou la Ponorel, Certezi, Bistra și pînă la Sohodol.

La 17 octombrie, în urma consimțămîntului lui Puchner, se formează oficial gărzile românești. Iancu își stabilește tabăra la Cîmpeni, punînd pază armată la trecătorile de la

Zărand, Cluj, Turda, Teiuş şi Zlatna, pentru că gărzile nemeşilor maghiari primiseră poruncă de la guvernatorul conte Teleky „să prindă şi să ucidă".

Această a doua organizare, de fapt, a lui Avram Iancu a servit direct posibilităţii salvării întregii mişcări revoluţionare româneşti din Transilvania şi în parte multor elemente ale mişcărilor revoluţionare din Ţara Românească. De-acum, Avram Iancu devine conducătorul întregii acţiuni de mase. El este nu numai desemnatul „prefect general" al legiunilor române ce se constituie în acest sfîrşit de octombrie, ci şi speranţa maselor ţărăneşti că vor izbîndi în ceea ce ajunseseră să realizeze : ocuparea pămînturilor, păşunilor şi pădurilor lor.

Neodihnit, călărind peste culmi de munte, pe drumuri desfundate de ploi, vorbind, acţionînd, Avram Iancu îşi consacră enorma energie fizică şi intelectuală în slujba acestei organizări, fără care nu putea fi nici vorbă de reuşită. Astfel, el se impune nu numai în calitate de „general" al Comitetului Naţional Român, sau de prefect al Legiunii „Aurea Gemina", dar cîştigă din plin dragostea şi încrederea deplină a maselor, care-l vor urma în ciuda unor grele împrejurări viitoare. Personalitatea lui revoluţionară se profilează din ce în ce mai mult. Ştie de-acum ce trebuie să facă. Dar în sufletul său rămîne ca o săgeată otrăvită o părere de rău. De multe ori, pînă-n vara următoare, el a sperat, a crezut şi a acţionat în dorinţa de a izbuti îngemănarea celor două mişcări revoluţionare.

Curînd, el coboară din munţi în fruntea oştilor. Va avea misiuni grele, în cadrul campaniei de „pacificaţie". Dar va face totul într-un context de omenie, larg comentată inclusiv de publicistica maghiară. Acţiunea sa, ca reprezentant de frunte al ţărănimii transilvane, începe în octombrie 1848 şi se va sfîrşi tîrziu, după înăbuşirea revoluţiei.

Pînă acum era doar un conducător acceptat de glotaşi, de-acum el devine un conducător oficial.

SE REVARSĂ APELE...

În Transilvania, toamna anului 1848 a fost stropită cu mult sînge.

Un lucru se desprinde — pentru noi cei de azi — destul de limpede. În situaţia de atunci, Avram Iancu şi cu el toţi revoluţionarii români ataşaţi intereselor majore ale maselor nu puteau proceda altfel. Nici pînă azi nu sînt cunoscuţi autorii ultimei încercări pentru înţelegere.

Comitetul de la Sibiu nu se recunoaşte drept autor al acestei ultime încercări. Semnături nu există. Dar istoricul maghiar Spira recunoaşte faptul că „întreaga argumentaţie a petiţiei este justă, şi toate revendicările ridicate sînt îndreptăţite. Aripa stîngă a intelectualităţii române a descris în mod zguduitor cazurile înăspririi diferendului maghiaro-român şi a arătat şi calea înţelegerii". Cine puteau fi aceştia dacă nu Iancu, Buteanu, Papiu-Ilarian şi toţi aceia porniţi dintru început pe aceeaşi linie ?

Pe la mijlocul lunii septembrie, Camera de deputaţi de la Pesta primise un memoriu. În termenii memoriului trimis paralel şi preşedintelui Batthyány, se poate uşor recunoaşte stilul lui Avram Iancu, devenit propriu mai tîrziu în scrisori şi manifeste : „Poporului îi este indiferent dacă absolutismul este austriac sau maghiar : poporul nu poate fi cîştigat prin făgăduieli deşarte şi prin terorism. Guvernul ungar să fie cu dreptate faţă de noi, să pună capăt absolutismului maghiar, abuzurilor şi bunului plac din partea dregătorilor comitetelor. Să se oprească recrutările, să se

elibereze prietenii poporului din închisori, să fie angajaţi românii calificaţi în toate ramurile administraţiei. Românii să aibă dreptul de a ţine adunări spre a luminării poporului". Răspunsul, ca mai toate răspunsurile date atunci, a fost acela că „guvernul ungar (...) se simte destul de tare ca dintr-o lovitură să nimicească mişcarea română..."

La 3 octombrie, o delegaţie română i-a predat generalului Puchner petiţia adunării de la Blaj, spre a fi trimisă împăratului. Cu acest prilej, delegaţii românilor au schiţat planul mobilizării generale în Transilvania. Era vorba de formarea a 15 legiuni, comandate de cîte un prefect şi viceprefect. Legiunile se împărţeau în mai multe cete, sub comanda unui tribun şi vicetribun, iar cetele — în cîte 10 centurii comandate de centurioni şi vicecenturioni. Era o organizare făcută pe schemele vechilor legiuni romane, care să simbolizeze reînvierea unui spirit bimilenar pe acest pămînt al Transilvaniei. Se proiectase mobilizarea a aproape 200 000 de oameni, dar armele de foc lipseau. Ele fuseseră date numai gărzilor maghiare şi săseşti, iar acum se făgăduiau doară aşa cum se vor făgădui şi de acum înainte şi nu se vor dar chiar de către aliaţii circumstanţiali, care se temeau să pună în mîna iobagilor români o armă modernă ce ar fi putut la tot momentul să detune împotriva despotismului habsburgic. Iancu îşi formase legiunea sa „Aurea Gemina" pe ţinutul moţesc, Axente Sever îşi strînsese gloatele la Blaj, Constantin Roman era prefect pe cîmpie, Nicolae Solomon la Haţeg, Popovici Marţian la Sebeş, Simion Balint în regiunea Roşiei, Buteanu în Zarand, iar Petru Dobra în Zlatna.

A fost nevoie ca înseşi unităţile militare imperiale să fie dezarmate de gărzile ungare în oraşele Cluj, Şimleu sau Deva, pentru ca bătrînul general, mereu bolnav, să încuviinţeze oficial, la 21 octombrie, funcţionarea gărzilor româneşti şi, speriat, să propulsioneze acţiunea de dezarmare a gărzilor maghiare, care împreună cu miliţiile secuieşti conduse de nobili începuseră o aspră teroare în regiuni întinse din Transilvania : arderi de sate, crime sîngeroase. Aristocraţii înverşunaţi cum erau contele Bethlen Gergely sau baronul Apor György năpădesc cu foc şi sînge satele româneşti, în scopul de a opri mişcarea de eliberare

a țărănimii. „Rebelii valahi“ urmau să fie spînzurați și legați din nou de vechile servituți feudale. Vechi ? Dar parcă totuși se schimbase ceva ! Se deschiseseră orizonturi largi în conștiința demnității de om, ca și în aceea a comunității de neam și limbă.

I-a fost destul de greu lui Avram Iancu, ca și celorlalți prefecți să oprească pornirea firească a maselor țărănești. Nu peste tot, dar în multe locuri, în urma teroarei dezlănțuite de clasele avute, o dată cu acțiunea de dezarmare a acestor gărzi țăranii români și țăranii unguri de multe ori ucideau pe feudali sau pe aceia care au fost prinși luptînd împotriva lor.

Noua „horiadă“ era cu totul îndreptățită. Dar dacă Horia și celelalte căpetenii nu au reușit cu 64 de ani în urmă să dărîme șubrezitul sistem feudal, a fost și din pricină că în ajutorul nemeșilor îngroziți au venit catanele cu tunuri, din porunca împăratului de la Viena. Atunci și-au dat mîna la repezeală absolutismul austriac cu feudalismul maghiar. Acum, cătanele sînt alături de țărani și luptă și ele împotriva nemeșilor. Că împăratul și camarila sa recunoșteau relele din trecut și făgăduiau pentru viitor românilor : „Puteți fi deplin încredințați că veți avea drepturi deopotrivă cu celelalte națiuni !“..., asta nu a împiedicat o reluare după revoluție a vechii cîrdășii de clasă, pe seama maselor populare.

Cu previziunea sa politică, Avram Iancu s-a îndoit de făgăduielile împărătești. De aci și poarta lăsată totdeauna deschisă către o înțelegere cu guvernul revoluționar maghiar, în cazul cînd acesta ar fi acceptat, în fine, o egală îndreptățire ! Dar, deocamdată, în fața unor realități neîndoielnice, el preia conducerea luptei, fără ostentație, fără a revendica oficial locul deplinului conducător.

Nici un document al vremii nu este mai clar, mai obiectiv, privind perioada octombrie 1848—august 1849, ca raportul lui Avram Iancu redactat de Ion Maiorescu, venit din delegația română de la Viena, în septembrie-octombrie 1849, în regiunea Munților Apuseni, spre a ajuta la re-

stabilirea adevărului istoric. Ion Maiorescu a stat aproape o lună la Abrud, Cîmpeni, Vidra, Zlatna și Alba Iulia, de unde a adunat materialul necesar, din acte, corespondență, din mărturiile oamenilor care au participat și, mai cu seamă, din relatările prefecților respectivi. Avram Iancu a citit, completat și corectat raportul întocmit și l-a semnat. Conținutul acestui raport, întocmit într-un stil sobru, expozitiv, și mai cu seamă într-o ținută obiectivă, lipsită de exagerări, publicat mai tîrziu, constituie o oglindă destul de fidelă a faptelor, un izvor documentar extrem de prețios.

În octombrie, Avram Iancu constituise mica oaste de țărani, gata a ajuta pe cei de la cîmpie, răvășiți de expedițiile secuiești. Această oaste țărănească era concentrată la Cîmpeni, unde se afla lagărul de comandă generală al lui Avram Iancu, la Bistra și Bucium, sub comanda tribunului Nicolae Corcheș, a centurionului Alexandru Bistranu și a vicetribunului Dionisie Popovici. O altă unitate importantă se afla la Mînzina, sub comanda viceprefectului Prodan Probu. Este de remarcat faptul că în acest răstimp, Avram Iancu nu merge la Sibiu să primească „ordine" de la Puchner, ci așteaptă acolo să primească planul general pentru dezarmarea gărzilor maghiare.

Îl aduce, la 21 octombrie, prietenul său de luptă Ion Buteanu, prefect al Zarandului, ținut răvășit de incursiunile gărzilor maghiare. Buteanu îi înmînează și o scrisoare de la Puchner către comandantul unui detașament de dragoni din regimentul Savoia, împresurat la Huedin, rugîndu-l pe Avram Iancu să încerce vreun mijloc de despresurare a detașamentului. Puțin mai tîrziu, Avram Iancu a îndeplinit cu deplin succes această acțiune, primind cu ironie, ușor de înțeles, un decret de laude din partea comandantului general Puchner. Planul de dezarmare a gărzilor maghiare în regiunea Munților Apuseni era de mult stabilit de Avram Iancu, de acord cu Ion Buteanu și ceilalți șefi luptători. De aceea i-a fost lesne ca în chiar ziua primirii dezlegării oficiale să pornească la acțiune.

Primul centru vizat era Abrudul, de unde, la 21 octombrie, vine o delegație orășenească pentru o învoială pașnică. Avram Iancu a primit delegația și i-a cerut ca în trei

zile orașul să dea răspunsul la condițiile puse, care erau întru totul acceptabile, deoarece în afară de depunerea armelor nu era vorba decît de prevederi formale. Pînă atunci, Iancu a luat măsuri militare, tăind Abrudului orice comunicație cu Zlatna și Aiud. În ziua de 24, Iancu, însoțit de o gardă națională și de formațiuni țărănești de lăncieri, intră în Abrud, unde condițiunile fuseseră acceptate. De atunci și pînă către vară, cînd a pătruns în Abrud Hatvamy, orașul și locuitorii săi nu au avut nici o neplăcere. Același lucru s-a întîmplat și cu orașul vecin Roșia-Montana.

În schimb, în multe locuri, către Mureș și cîmpie sau pe versantul vestic în Zarand, unde prefecții noi numiți nu apucaseră să organizeze gărzi naționale, țăranii au luat pe seama lor dezarmarea gărzilor maghiare, care îi terorizaseră pînă atunci, răfuindu-se totodată cu proprietarii de pămînt. Pentru a organiza acțiunea în aceste locuri, Avram Iancu, de acord cu Buteanu, trimite pe tribunii Aviron Telechi, Ion Nemeș și Alexandru Cîndea.

Între timp, adică tocmai cînd Iancu aștepta răspunsul Abrudului, la 23 octombrie, țăranii din jurul Zlatnei — oraș care deținea birourile întregii administrații a minelor din Munții Apuseni și care în ochii vechilor iobagi însemna un cuib de opresiune — s-au adunat în număr mare, armați cu ce au apucat, și au somat gărzile maghiare să depună armele. Aflînd aceasta, Avram Iancu dispune de urgență ca tribunul Iosif Moga, ce se afla cu detașamentul său la Baia de Sus și care urma să meargă la Trascău pentru dezarmarea gărzii de acolo, să-și schimbe direcția către Zlatna. Tribunul Moga nu terminase însă cu dezarmarea gărzii maghiare din Baia de Sus, de aceea însărcinează la rîndul său pe vicetribunul Clement Aiudeanu să plece grabnic la Zlatna și să încerce o împăciuire spre salvarea orașului. Dar în aceeași zi, comandantul gărzii maghiare din Zlatna, consilierul Nemegyei, a chemat pe țăranii adunați în jurul orașului să vină să trateze sub semnul unui armistițiu, în care pe parcursul tratativelor să se depună armele de ambele părți. Țăranii români, încrezători, au lăsat pe cîțiva delegați să trateze, iar ei, depunînd armele, s-au lăsat la odihnă, unii chiar îmbucînd ce aveau

la ei. În schimb, garda maghiară a folosit o grosolană înşelăciune, pentru că numai cei din fața frontului au ascuns armele sub haine, iar în spatele frontului ceilalți le-au păstrat, fiind bine mascați. Tunurile erau ascunse și ele, pregătite de foc. Astfel că în timp ce delegații țăranilor tratau încrezători, consilierul Nemegyei a comandat scurt : „Foc !“ Dintr-o dată, garda maghiară s-a zvîrlit spre țărani, în lături, iar din față tunurile au împroșcat moarte. Mulți țărani români au căzut, pînă s-au trezit din neașteptata izbitură ucigașă. Majoritatea s-a mistuit degrabă în fugă către păduri, mulți fără arme. N-au trecut cîteva ceasuri și vestea întîmplării a adunat mulțime și mai mare de țărani din împrejurimi, care, setoși de a răzbuna împilările acumulate și trădarea, au atacat cu furie gărzile maghiare, care s-au dezlănțuit pe calea îngustă ce le rămăsese, au dat foc topitoriei orașului, tuturor caselor locuite de români și bisericilor, pentru ca apoi să fugă către Alba Iulia sau Aiud în dezordine. N-au apucat să ajungă departe. Satele, cătunele, locuitorii săraci ai viroagelor de munte i-au prins și măcelărit. Printre ei a căzut și autorul dezastrului, acel îngîmfat și perfid nemeș, consilierul Nemegyei. Și totuși în acele clipe de furie au scăpat femei și copii maghiari adăpostiți de țărani români. O spune nota, unica notă a raportului lui Avram Iancu ! De fapt, Iancu, așteptîndu-se la o astfel de dezlănțuire, se hotărîse să meargă imediat la Zlatna.

Între timp intervenise un fapt care l-a oprit la Abrud și care a cerut o urgentă rezolvare. Baronul Isván Kemény, fostul comite suprem al Albei, comandînd gărzile ungurești din Aiud, a determinat pe comandantul unei companii din regimentul Carol-Ferdinand să atace împreună cu el lagărul gărzii românești de la Mînjina. Satul respectiv, ca și lagărul au fost distruse, iar satul vecin, Cacova, a fost și el cumplit devastat, scăpînd doar puțini locuitori. Veniseră, deci, prin surprindere tocmai trupe imperiale, ceea ce a provocat o oarecare confuzie, speculată de baronul Kemény. În situația paradoxală de atunci nu mai avea poate importanță faptul că soldații companiei respective s-au răzvrătit, refuzînd să lupte apoi contra țăranilor români și au forțat plecarea lor la Alba Iulia.

La Zlatna, unde se aflau birourile administrației minelor, deci oraș locuit de funcționari străini, Iancu a încercat să facă ordine. Era însoțit de Simion Balint, prefectul de Roșia-Montana. Devastarea orășelului fusese cumplită. Locuitorii avuți maghiari, scăpați de măcel și care n-au fugit, se speriaseră aflînd că vine Iancu. Dar și-au putut da repede seama că „generalul valah" îi va apăra mai bine decît propriii lor guvernanți. În fața funcționarilor administrației maghiare, înspăimîntați de represiunile legitime, Iancu cuvîntă, păstrînd un ton mijlociu, fără fierbințeli împrumutate de rigoarea împrejurării. Era supărat, dar drept ca întotdeauna. I-a luat sub scutul dreptății pe care de veacuri o voiau ai săi. Nu li se va mai întîmpla nimic de-acum înainte, legile administrației sale sînt egale în aplicare pentru toți ; absolut pentru toți locuitorii, de orice neam și credință sau stare or fi ei, dar să fie oameni de omenie și să nu se lase amăgiți de rămășițele stăpînirii de odinioară. Vorba lui scurtă, dar netăioasă, a fost înțeleasă. I s-a strigat pe românește : „Să trăiască !". N-a răspuns, de parcă n-ar fi fost vorba de el. Dar tocmai atunci, Zaharia Crișan îi aduce vestea că în satele din vale (Șard, Zagar, Corod și pînă la Mesentea) s-au comis aprige masacre cu prilejul dezarmării gărzilor maghiare. Era decis să meargă acolo. Dar o nouă veste îl oprește. Era o scrisoare de la locotenentul român de grăniceri, Șiandrucu, care împreună cu viceprefectul Blăjanu și tribunul Bucur din Galda conduceau un puternic detașament al „poporului înarmat", la Cricău, acolo unde Iancu din vreme constituise un „loagăr" întărit. Șiandrucu cerea grabnic ajutor de la Iancu.

Cricăul face parte din bogata salbă de sate înșirate la poalele Pietrei Craivei, care domină prin poziția sa întreg podișul Transilvaniei. Aproape toate văile care coboară în această parte din munți; de la Ampoiul — cîntat de umanistul silezian Martin Opitz la începutul veacului al XVII-lea — la Valea Oilor, a Țelnei și pînă la Valea Geoagiului — regiune vestită pentru vinurile de bună calitate — au pe firul lor sate mari, aproape tîrguri, ale căror vetre sînt cu totul vizibile de pe Piatra Craivei.

Această salbă de așezări mai mari, înșiruite regulat pe lîngă alte sate mai mici, începe cu Meteșul de pe Ampoi,

continuă cu Ampoița, Ighiu, Galde de Jos, Bîenic și Stremț, avînd la mijloc, sub Piatra Craivei, Cricăul. Locul lagărului pentru adunarea forțelor țărănești a fost ales de Avram Iancu. El știa că sus, pe culmea Pietrei Craivei, fusese o cetățuie feudală (ale cărei ruine au fost cercetate și în zilele noastre), dar nu știa că tot acolo, cît și pe întinsul platou din josul piscului colțuros zăcea ascunsă vechea așezare a dacilor, vestitul în antichitate Apulon.

Încă de la începutul lui octombrie, Iancu întărise lagărul cu tunuri pentru a putea rezista unui atac mai mare venit dinspre Aiud. În acest sens este semnificativă scrisoarea trimisă din Cricău de Avram Iancu lui N. Fodor, la 12 octombrie, prin care îl somează : „În cît vei primi această carte îndată să faci rînd ca să trimiți la Domnul Popa Balint, ca degrabă să trimită pe seama tunurilor, că noi fără praf nu putem porni. Așadară hibă să nu fie". Este iscălită de Avram Iancu, general, și apoi de Nicolae Corcheș, maior. Pe verso este scris răspunsul lui Balint : „Eu vă aștept, aci, pe Cărpiniș. Lucrurile stau foarte bine, veniți cu grabă, că toate le veți afla gata la Cărpiniș". Iar după iscălitură, Simion Balint adaugă : „Da' nu cu Cărpinișanul, ci Roșianul !"

În timp ce Avram Iancu era ocupat cu dezarmarea gărzilor din centrele munților, mai multe companii de honvezi și gardiști maghiari din Aiud au atacat mica oaste a prefectului din Blaj, Axente Sever, formație încă neorganizată și slab înarmată. Atacul l-a ajuns pe Axente Sever la Sîn-Craiu, lîngă Mureș, prin surprindere și pe o ceață deasă. Glotașii au fost puși pe fugă. Încurajați de acest facil succes, patru companii de honvezi, un puternic detașament de gardiști, primind și ajutor de cavalerie, cu toții avînd drept comandant pe maiorul János Bánffy și pe căpitanul de cavalerie Baumgarten, trecînd peste Mureș, atacară cu putere lagărul de la Cricău.

„Poporul armat respinse atacul cu bărbăție", spune Avram Iancu în raportul său. Dar după acest prim atac a urmat o înverșunată bătălie. Lagărul era înconjurat cu întărituri rudimentare, făcute din pari de lemn. Un tînăr student din Blaj și-a dezbrăcat sumanul și l-a umplut cu paie, fixîndu-l într-un par. Imitîndu-l mai mulți glotași se

iviră dintr-o dată un șir întreg de astfel de „momîi", care în ceața deasă lăsată peste poalele muntelui părură atacanților a fi luptători români. Astfel — ne spune Iancu în raportul său — pe cînd o mare parte din pușcașii vrăjmașilor își îndreptau împușcăturile mai vîrtos asupra acelor lucruri neînsuflețite, oastea glotașilor se forma în flancul atacanților, în coloane de atac, care au izbit din mai multe părți cu atîta putere, încît au izbutit să-i pună pe fugă, urmărindu-i apoi pînă la Teiuș.

Or, tocmai cînd se află la Zlatna, Iancu primește vestea că din nou se pregătește un atac împotriva lagărului de la Cricău. Trimite imediat întărituri, făgăduind că după șederea sa la Alba Iulia va veni personal să ia măsuri pentru o nouă organizare a acestui punct fortificat.

Lăsînd pe prefectul Petru Dobra la Zlatna, spre a impune ordinea și aprovizionarea, Iancu pornește către Alba Iulia, unde trebuia să ia legătură cu colonelul August, comandantul Cetății. Cîteva mii de „vînători" și „lăncieri" îl urmau, într-o ordine rar întîlnită în vremurile acelea frămîntate de atîtea mișcări revoluționare și represiuni reacționare. De altfel în acel moment, în afară de cîteva detașamente din Brașov și Sibiu, Iancu conducea cea mai numeroasă gardă națională. Și tocmai datorită popularității sale, precum și dispozițiunilor hotărîte, multe din localitățile de munte — destul de numeroase — au scăpat de măceluri și pîrjol. Ceea ce s-a întîmplat la Zlatna a fost un caz aproape izolat în marea regiune a munților. Se putea întîmpla același lucru și la Baia de Sus, dacă o poruncă aspră și neînduplecată a „generalului" nu impunea o firească împăciuire.

În această perioadă, Avram Iancu a desfășurat din plin capacitatea sa organizatorică, reușind o înjghebare de forme autonome, care dacă ar fi putut să pară în mod formal dependente față de comandantul general de la Sibiu, sau față de Comitetul Național Român de „pacificațiune", nu era altceva decît încercarea de a transpune în tipare noi năzuințele vechi ale maselor țărănești din acea regiune.

În drumul său către Alba Iulia, plecînd din Zlatna, Avram Iancu are de întîmpinat greutăți ivite în fața fireștii dezlănțuiri a țăranilor împotriva gărzilor maghiare.

Drumul său pe Valea Ampoiului era presărat de pîrjolul lăsat de cetele iobagilor răsculați. La Pătringeni, Feneș, Poiana Ampoiului, Meteș, Tăuți a trebuit să lase mici detașamente din gărzile moțești pentru a fi păstrată ordinea, o ordine necesară acțiunilor viitoare.

La Șard, tocmai cînd Avram Iancu intra în comună, se sfîrșise un aspru măcel. S-a oprit cîteva ore acolo pentru a se odihni trupele. În acest timp i s-a înfățișat o femeie cu un prunc nou-născut. Bărbatul său fusese ucis în furia dezlănțuită cu puțin în urmă. Femeia se temea pentru viața sa și a pruncului. Avram Iancu a chemat pe popă și a botezat el copilul, spunîndu-i femeii că de acum nimeni nu va îndrăzni a se atinge de finul lui.

Faptul nu constituie un episod izolat. Într-un fel sau altul — așa cum procedase și la acțiunea din munți — el a manifestat o omenie excepțională. „Iancu a fost un inamic uman și el a luptat pentru principii", scrie Ürmössy Lajos, în *Budapesta Hirlap*, la 25 iulie 1895, așa precum Nemes Odon scria în *Hazánk és a külföld* : „Iancu cel onest și serios a fost inamicul faptelor neomenoase, acei maghiari care au căutat scut la el, au avut parte de cea mai cinstită tratare. Acesta este un fapt pe care nimeni nu-l poate nega, Iancu lupta pe față, el s-a războit ca soldat". Mărturiile contemporane abundă în acest sens. În timp ce în secuime, pe Tîrnava, pe Someș și pe Murăș, sîngeroasele acțiuni ale bandelor teroriste au favorizat măcelurile și distrugerile, aspru comentate de istorie, aci, în regiunea Munților Apuseni, prin disciplina impusă de Avram Iancu, s-a ajuns repede la o liniștire și o nouă organizare administrativă în favoarea maselor populare.

Acest lucru reiese clar și din raportul căpitanului imperial Gräntze, înaintat la 11 ianuarie 1849 generalului Wohlgemuth : „Prefectul Iancu și-a cîștigat, după părerea mea, merite nepieritoare... Este meritul lui Iancu că milițiile românești s-au adunat în număr atît de mare, în special în Munții Apuseni, pe cîmpia de la Cricău ; și numai extraordinara sa influență, activitatea și entuziasmul său... au putut să înlăture lipsurile înarmării, îmbrăcămintei și a hranei și a menține totul în ordine..."

El a reușit, ca exponent netăgăduit al țărănimii din Transilvania, să organizeze o forță în stare să lupte îm-

potriva oricui ar mai fi încercat să împiedice păstrarea drepturilor cîștigate.

Înțelegînd că soarta poate sta în mîinile și acțiunile sale, țărănimea capătă curajul de a fi gata de luptă „pîn' la moarte“ — împotriva oricui nu-i recunoaște eliberarea de sub iobăgie și dreptul la viața națională. Iancu are meritul deosebit de a fi înțeles din primul ceas, de la primul semnal revoluționar acest lucru.

Se știa urmat de mulțimea oamenilor setoși de libertate, de justiție socială și națională. Sentimentul de deplină contopire cu năzuințele acestei mulțimi obidite îl călăuzește, ca o lumină certă pe un drum plin de primejdii. A ridica însă aceste mulțimi la înțelegerea respectului uman este ceea ce începe de-acum să întreprindă în cadrul acțiunilor sale. Pe de altă parte iubește și viața însăși. Nu se vede sub nici un chip martir. Se comportă ca un luptător vesel, care iubește oamenii. Rabdă de foame, uneori ca și ortacii săi, suferă cumplitele mizerii ivite pe parcursul acțiunilor militare, dar nu uită nici o clipă că este om, un om ca oricare altul, căruia nu-i sînt străine nici dragostea, nici exploziile nervoase. Nu se comportă servil față de ofițerii împăratului de la Viena, ba chiar manifestă ostentație sub forma unei purtări liberale.

În momentul în care, la sfîrșitul lui octombrie, ajunge la Alba Iulia, pentru a stabili legătura directă cu comandantul cetății, purtarea sa este remarcată de avocatul capitelului romano-catolic din Alba Iulia, László Elek, care în jurnalul său — aflat azi ca manuscris la Biblioteca Batthyáneum — spune cu ciudă printre altele : „Iancu, unul din căpeteniile valahilor de la munte și al minerilor, mînca, bea și fraterniza cu ofițerii din cetate ; mai mult încă, a fost văzut intrînd în casa generalului cu țigara în gură...“ Papistașul adaugă că Iancu este „cel mai mare răzvrătit și tulburător de ordine și liniște, căruia înainte cu o jumătate de an nu i-ar fi acordat nici un cuvînt bun“ ! Aceasta este părerea unuia dintre domnii care se speriaseră cumplit de o nouă „horiadă“ și care se lamentează în aceleași pagini din „jurnalul intim“ pentru faptul că „ungurilor nu li s-a lăsat nici... săbiile de gală“ ! Împotriva acestor „săbii de gală“, arme care simbolizau de fapt asuprirea feudală, se ridicaseră lăncile muntenilor mineri și îmblaciurile

iobagilor. Paginile acestui jurnal inedit se termină, privind luna octombrie, cu o frază scurtă, dar semnificativă : „Din sus de cetate poposește o mare armată de valahi". Era „poporul înarmat" de sub comanda lui Avram Iancu, oastea țărănească, disciplinată, gata să pornească în acțiunile de curățire a Transilvaniei de gărzile nemeșilor.

De la Alba Iulia, Avram Iancu pleacă în fruntea lăncierilor și vînătorilor săi la Cricău, unde se întîlnește cu căpitanul Gräntze, ofițerul însărcinat de către comandamentul general să conducă operațiile de pe Valea Murășului, către Aiud, Vințul de Sus și Turda. La Aiud, totul a decurs în ordine. Dar la Vințu de Sus au găsit orașul ars, fapt care mai apoi a fost pus pe seama lăncierilor lui Iancu. Dar să lăsăm pe Avram Iancu să ne spună adevărul, scris în raportul său ulterior : „Cu această ocaziune mă simt îndatorat a-mi face declarațiile mele asupra purtării poporului românesc înarmat, pe timpul operațiunilor din Valea Murășului, și aceasta cu atît mai vîrtos, cu cît din orișicare parte oamenii sînt foarte aplecați a defăima pe lăncierii români la toate ocaziunile. Deși maghiarii, în Valea Murășului și mai vîrtos în regiunea Aiudului, au comis în contra românilor cele mai revoltătoare atrocități, scene de omoruri și tăciunări (arderi), totuși românii la intrarea lor în Aiud s-au purtat cu atîta umanitate, încît nici un singur cetățean n-a avut nici cea mai mică cauză a se plînge despre ei, ceea ce trebuie să relevăm cu atît mai vîrtos, în lauda românilor, cu cît gardiștii sași, care au mers în Aiud în urma românilor, pentru ca să stea acolo în garnizoană, s-au distins prin scene spurcate de spoliațiuni și rapacități, ceea ce dregătorii orașului au și adus la cunoștința comandantului general într-o reclamațiune înaintată în scris, pe cînd în aceeași scrisoare a lor, comparînd purtarea sașilor cu a românilor, pe aceștia tocmai din contră i-au descris ca pe aceia care s-au purtat ca model. Unii vor să arunce și incendiul de la Vințu de Sus în spinarea românilor... pe cînd am ajuns noi la orășelul acela, l-am aflat ars mai tot și deșertat de locuitori. Tot acolo am descoperit o mulțime de români morți, aruncați de către maghiari în niște gropi cu var și înecați acolo diabolește, apoi și trupuri moarte înfierate și ciungărite de ale unor preoți români, ocaziune prea îndeajuns spre a împintena răzbunarea

românilor. Purtarea cetelor românești armate a fost așa de exemplară, încît ele au știut să cîștige chiar și încrederea maghiarilor cari știau cîte atrocități au comis în contra lor. Așa, între altele, maghiarilor din Aiud, cari fugiseră la Turda, voind a se reîntoarce acasă, li s-au dat chiar la cererea lor gardiști români dintre bravii albăceni, pentru apărarea persoanei lor". Faptul consemnat de Iancu conține un mare adevăr. Nicăieri unde a fost Avram Iancu prezent nu s-a întîmplat nici un fel de exces asupra cetățenilor care nu purtau arme.

Cît despre albăceni, acești țărani din satul lui Horia au constituit ca și buciumanii, bistranii și vidrenii, trupele de elită — să-i zicem astfel — ale oastei populare condusă de Avram Iancu. La Blaj, în Duminica Tomei, și apoi pe Cîmpia Libertății, ei sînt aceia care formează miezul elementelor de ordine. Ei sînt aceia care țin rîndurile și formează marginile „razelor" stelei la adunare. Ei sînt aceia care formau garda personală a lui Avram Iancu și vor fi și elementul de șoc în marile bătălii. Urmașii răscoalei din 1784 nu s-au dezmințit nici acum, dar în același timp au urmat cu credință poruncile conducătorului lor de acum, care mergea el însuși pe urmele marelui său predecesor revoluționar.

După ce termină și cu ocuparea Turzii, Iancu coboară la Cluj, unde se întîlnește cu generalul Wardenner, comandantul imperial din nordul Transilvaniei.

Este semnificativ felul cum creația populară a consemnat marșul victorios al lui Iancu, coborînd din munți, pe la Alba Iulia, către Turda și apoi la Cluj. Cîntecele — în multe variante — sînt amestecate cu motive din cîntecele haiducești mai vechi în circulație. Elementele strict istorice sînt cu totul prezente : „Strigă Bărnuț din Sibiu /Că Ardealul nu-i pustiu. / Strigă Iancu de la Munte : / „Nu te teme, măi Axente, / Că și eu vin de la Munte / Cu opt mii și nouă sute !" ; pentru ca intrînd în ritm de baladă populară, cîntecul să precizeze : „Pe drumul Bălgradului (Alba Iulia) / Merge oastea Iancului, / Iancu merge tot cîntînd, / Oastea urmează horind, / Că-s cătane voinicele. / Merg cu voie-n bătăi grele"... Pătrunderea cu învoială în Turda este și ea consemnată : „Și cînd Iancu se găta / Și de la munte pleca / Toată Turda tremura / Și din gură

cuvînta : / — Iancule, măria-ta, / Lasă Turda, n-o prăda, / Că ce-i cere noi ţi-om da. / Ţi-om da bani cu mierţa, / Galbini cu ferdela[1]..." ; la care propunere, Iancu răspunde : „Nu-mi daţi voi bani cu mierţa, / Nici aur cu ferdela, / Puneţi unguroaicele[2] / Să zvîrle mănuşile / Şi să ţeasă pînzele / Cum le ţes românele !"

Coborîrea lui Iancu din munţi este semnalată în poezia populară alături de acţiunea începută la cîmpie de Axente Sever : „Iancu de la Vidra pleacă / Ca dreptate să ne facă / (...) Pe dealul Feleacului / Trece oastea Iancului, / De-a lungul Murăşului / Stă oastea Severului."

De asemenea, în poezia populară *Iancu şi Turdenii* se vădeşte la un moment dat obiectivul luptei duse de Avram Iancu : „Iar iobăgia luaţi / Şi lîngă Blaj o-ngropaţi ! / Astfel dacă voi veţi face / Vă dau la toţi bună pace".

Acţiunea lui Iancu împotriva „domnilor" evocă pe aceea a lui Horia : „ Cînd a fost Iancu-mpărat, / Domnii-n pat nu s-or culcat, / Nici la masă n-or cinat. / În pădure s-or băgat / Şi-ntre lemne s-or culcat" ... Sau : „Puşcă Iancu şi scînteie, / Domnii fug fără mintele[3] / Puşcă Iancu prin talaz, / Domnii fug fără nădrag[4] : / Puşcă Iancu prin butuci, / Domnii fug fără papuci".

Clujul întruchipa pentru ţărănimea transilvană o cetate a despotismului. În creaţia populară poate fi remarcat totodată elementul realismului istoric prin aceea că este surprinsă tocmai starea sufletească a celui care fără vrere luptă în acel moment alături de Viena :

„Pe dealul Feleacului. / Merg carele Iancului. / Nu merg cum merg carele, / Strălucind ca soarele. / Carul mergempiedecat, / Iancu merge supărat, / Pentr-un hoţ de împărat !"... Pentru ca tonul să ajungă apologetic : „Boii-s cu coarne de ceară, / Om ca Iancu nu-i în ţară. / Boii-s cu coarne de spume, / Om ca Iancu nu-i în lume, / Boii-s cu coarne verzi, / Om ca Iancu nu mai vezi !".

Variantele abundă, însă toate se structurează pe o singură idee : drumul victorios al lui Avram Iancu, pînă la

[1] Unităţi de măsură.

[2] În sensul de doamnele de la oraş.

[3] Mantăi.

[4] Pantaloni — nădragi.

Cluj. În Cluj, lăncierii nu au intrat însă. A fost una din clauzele capitulării tratate de colonelul Urban cu conducătorul orașului, Grois Gusztáv, și guvernatorul, contele Miko Imre. Formațiile maghiare aflate s-au retras nevătămate în Ungaria. Iancu a intrat doar cu o mică suită. De la Cluj, pleacă cu oastea să se facă joncțiunea cu trupele colonelului Lossenau, care opera în regiunea Huedin, de astă dată împotriva puternicelor forțe aflate sub comanda supremă a generalului Bem. De-acum vor începe și greutățile și o dată cu ele se va vădi nu numai totala nepăsare a comandanților imperiali pentru poporul român înarmat cu ce se putea, nehrănit și neîmbrăcat, în pragul iernii, dar vor interveni și elemente de trădare. Pentru imperiali primejdia revoluționară era mai mare decît lupta împotriva ungurilor, pentru că înarmarea gloatelor românești însemna ridicarea marei majorități a poporului din Transilvania. Atît Iancu cît și țăranii luptători vor avea de-acum din ce în ce mai mult prilejul de a acumula amara constatare că aliații lor, circumstanțiali, le sînt tot atît de dușmani ca și gărzile ungurești împotriva cărora trebuiau să lupte pentru a păstra cuceririle. Pentru guvernul maghiar ei erau „rebeli", iar pentru imperiali niște gloate care puteau fi sacrificate. Cumplită poziție ! Partida trebuia însă jucată! Este ceva aci și din drama lui Tudor Vladimirescu, conducătorul răscoalei populare din Țara Românească, din 1821. Și el se ridicase alături de revoluționarii greci-eteriști împotriva jugului otoman, dar apoi își dăduse seama că eteriștii uniți cu boierii fanarioți, împilatori în țara sa, luptau numai pentru cauza lor națională, netinînd seama de nevoile dezrobirii sociale a poporului român.

Pentru a nu obosi pe oamenii săi și a cîștiga timp, Iancu cere în mod hotărît comandamentului imperial să fie lăsați țăranii munteni pentru cîteva zile măcar să se reîntoarcă în satele lor, motivînd faptul și prin aceea că nu aveau veșminte de iarnă și hrană. El însuși pleacă la Cîmpeni și apoi la Vidra, nu pentru a se odihni, ci pentru a face pregătiri de organizare a taberei, fiind sigur, după cum văzuse, că armatele imperiale nu vor putea rezista în fața ofensivei lui Bem.

Între timp, Ion Buteanu organizase, cu ajutorul lui Avram Iancu, prefectura Zarandului și în fruntea țărani-

lor înarmați rudimentar pleacă de la „castrul" Teiușului către același front de la Huedin. Acestei armate țărănești i se alătură rezerva lui Avram Iancu, formată din 3 000 de țărani, cu două tunuri de lemn, sub comanda tribunilor Dionisie Dărăbanu și Ion Corcheș. La Lacul Negru și la satul Zam-Sîn Craiu, aceste forțe populare au dus lupte grele.

Din nou, Avram Iancu adună forțele sale la Cîmpeni, dar nu pleacă către Huedin decît cu 1 500 de oameni, dintre care 250 de vînători cu puști. Era însoțit de un consilier militar, căpitanul Ivanovich, care i-a făcut multe zile fripte și atunci și în campania din anul 1849. La 4 decembrie ajunge la Secuielu. Albăcenii și bistranii au fost orînduiți în comuna Rogoșelu, punctul strategic cel mai important. Punînd toate forțele de care dispunea în dispozitiv de luptă, pleacă împreună cu Ivanovich la Huedin, la colonelul Lossenau, spre a face legătură cu acesta. Aci s-a decis ca în noaptea de 6—7 decembrie Iancu să dezlănțuie atacul în preajma Lacului Negru, la satul Sebeș, iar dacă reușește să respingă avanposturile, să atace lagărul lor principal, în care scop Lossenau a făgăduit că va pleca cu coloana sa din Huedin pe drumul de țară, să-i vină în ajutor.

Încredințat că planul va avea sorți de reușită, Avram Iancu se reîntoarce la Secuiel. Aci află că forțele maghiare au cerut satului Visiagu ca pe de a doua zi să-i aștepte cu 400 de pîini și alte provizii. Avram Iancu a dat dispoziții imediate ca avanposturile trupelor sale să respingă pe acei ce vor veni asupra satului. A doua zi, 6 decembrie, se decide să facă singur o recunoaștere asupra pozițiilor vrăjmașe, în vederea pregătirii acțiunii din noaptea următoare. Dar în chiar dimineața aceea sosește la el un țăran din Rogoșel, care-i spune că albăcenii și bistranii postați acolo au plecat către Visiagu ca să întîmpine o trupă maghiară plecată să jefuiască satul. Iancu se decide să meargă și el la fața locului, însoțit doar de cîțiva călăreți ; dar în același timp, neștiind numărul forței de atac dușmane, dă dispoziții căpitanului Ivanovich să-l urmeze îndeaproape cu trupele sale regulate. În drum către sat i se vestește printr-un curier că trupa maghiară a fost nimicită de forțele sale țărănești.

Avram Iancu ajunge pe cîmpul de luptă și află o seamă de amănunte pe care le redă mai tîrziu în raportul său general. Sînt episoade ce ar părea subsidiare, dar care ilustrează bravura moților.

Conducătorul albăcenilor era un septuagenar, Matei Filip, care fusese sergent în armata austriacă. Cînd sau ivit forțele maghiare, Filip somează pe ofițerul comandant să depună armele. Acesta comandă însă foc ! Dar trupa sa n-a avut timp să tragă, pentru că cu un timp înainte un tînăr albăcean, Ispas, trage în ofițer ucigîndu-l, fapt care determină instantaneu împrăștierea honvezilor. Un alt albăcean, Alexe, se apropiase tiptil de o ceată de 12 honvezi și, rîvnind la o pușcă, smulge una, împușcă cu ea pe proprietarul ei, trage în ceilalți și se reîntoarce nevătămat la ai săi.

Între timp sosește și căpitanul Ivanovich cu trupa sa. Avram Iancu lasă la Visiagu o unitate de țărani din Scărișoara, pentru a ține strîmtoarea Belega, iar el se îndreaptă către vîrful lui Traianișiu. La apropierea sa, honvezii s-au retras la vale. Iancu își dă seama că din pricina bătăliei de peste zi nu avusese vreme să facă o recunoaștere completă, a a cum își propusese. De-altfel începuse să se însereze. De aceea, el îi spune căpitanului Ivanovich că a hotărît să amîne atacul de noapte proiectat pentru una din nopțile următoare, cu atît mai mult cu cît maghiarii erau informați despre mișcările sale, după lupta ce avusese loc și după retragerea avanposturilor. El nu voia să expună „oamenii săi în regiuni necunoscute la pericolul unei lupte cu un vrăjmaș bine armat". Totodată comunică și colonelului Lossenau, despre modificarea de plan intervenită, precum și motivele care au determinat-o. Căpitanul Ivanovich însă se îndărătnicise să atace. El încearcă să convingă pe lăncierii moți să nu asculte de Avram Iancu și să-l urmeze pe el, fapt care, bineînțeles, nu s-a întîmplat.

După ce dă ultimele dispoziții, Iancu merge să se culce. A doua zi, la 7 decembrie, purcede la o amănunțită recunoaștere. Era precaut și avea și de ce. Pe cînd galopa de-a lungul frontului, aude bubuituri de tun. Află apoi că Ivanovich, fără a-l înștiința, a dispus să fie date jos de pe culmea Traianișului cele două tunuri de lemn ale moților, bine plasate acolo din ordinul lui Iancu, și cu ele a început

să tragă către liniile honvezilor pentru că „să-i sperie"! Honvezii erau pregătiți de atac și nu s-au speriat de bubuiturile tunurilor făcute din lemn de cireș. Totodată sosește la Iancu tribunul Clement Aiudeanu, care-i raportează faptul că, uzînd de numele său, Ivanovich a început atacul chiar și cu lăncierii munteni. Iancu galopează către locul de luptă și vede de departe cum unitatea militară de sub comanda lui Ivanovich se retrăgea cu cele două tunuri, iar lăncierii îi urmau și ei în retragere. Honvezii, întăriți cu unități de cavalerie, urmăreau îndeaproape pe fugari. În această situație, încă o dată, Avram Iancu face dovadă nu numai de calm și sînge rece, dar și de o deosebită pricepere militară, necîștigată în nici o școală militară sau de stat-major.

Marii conducători revoluționari — istoria cunoaște nenumărate exemple de felul acesta — s-au dovedit totodată și capacități politice și talente militare. Mai tîrziu, talentul său organizatoric și strategic a fost în unanimitate recunoscut. Și de data asta Iancu salvează situația devenită precară. Pentru ca husarii dezlănțuiți să nu ucidă din fuga cailor pe lăncierii munteni, el trimite din apropiere o unitate de vînători, care prin precizia tirului lor țin în loc pe călăreți. Vînătorilor începuse să le lipsească muniția și erau în pericol de a fi înconjurați. De aceea, Iancu dă ordin tribunului Clement Aiudeanu să întărească cu unitatea sa pe vînători, apoi să încerce a respinge pe atacatori. Operația a reușit. Dar Iancu încă mai credea că atacul întreprins de Ivanovich nu avusese alt scop decît acela de a apăra poziția cucerită cu o seară înainte. De aceea el îl roagă să se oprească pe culmea Traianișului, care constituia o poziție bună, de pe care putea respinge orice atac de oriunde ar fi venit el. Ivanovich, speriat, i-a răspuns că el nu vrea să expună trupele sale regulate și că se retrage. Prin aceasta și în rîndul lăncierilor hăituiți de lupte, neîmbrăcați și nemîncați, a început să-și facă loc descurajarea, astfel că atunci cînd au ajuns pe culmea Traianișului, în loc să se oprească spre a se întări pe această poziție strategică aleasă, văzînd retragerea trupelor regulate, o iau și ei la fugă la vale, unii către Secuiel și alții către Rogoșel. Urmărind îndeaproape situația, Iancu pleacă imediat după cei dintîi și dă ordin lui Aiudeanu să-i regrupeze pe cei din

urmă. Iancu a reuşit regruparea, fixînd frontul la Morgau. Pierderile maghiarilor au fost destul de mari, mai cu seamă datorită tirului precis al vînătorilor, în schimb dintre ţăranii români doar cîţiva au fost răniţi, fapt care dovedeşte că Iancu îi instruise bine pentru lupte.

În raportul scris, Iancu precizează, lapidar, dar cu mult simţ tactic, greşeala lui Ivanovich în felul acesta : „Nu trebuia ca cineva să fie celebritate militară, pentru ca să priceapă că acel atac (din partea lui Ivanovich) a fost foarte neînţelept, pentru că : vrăjmaşul, peste de 3 ori mai numeros şi mult mai bine armat, a fost peste tot foarte privighetoru ; pentru că întreaga operaţiune din partea noastră a fost îndreptată numai spre centrul trupei vrăjmăşeşti, iară asupra aripilor ei nu s-a luat nici o dispoziţiune ; pentru că colonelul Lossenau, neştiind nimic despre această operaţiune, nici n-a putut să-i dea ajutor de pe drumul ţării, cu trupa sa principală, conform înţelegerii anterioare. Urmările acestui atac nesocotit au fost arderea satelor Traianişu şi Visiagu". Adaugă faptul că pentru un timp a fost deschisă calea forţelor ce reveneau din Ungaria, aceasta ducînd totodată şi la descurajarea poporului.

La 8 decembrie (stil vechi), Iancu venise la Huedin, după căpitanul Ivanovich, care prezentase un raport fals.

Între timp, Avram Iancu hotărăşte ca forţele sale staţionare la Morgau să se întoarcă acasă pentru refacere. Lipsa de provizii şi îmbrăcăminte se făcea din ce în ce mai simţită acum la început de iarnă. El comunică acest fapt lui Lossenau, o dată cu făgăduiala că va trimite aceste unităţi de lăncieri şi vînători la Huedin, spre a sta în ajutor la flancul stîng al coloanei care opera acolo. Totodată, dă dispoziţii locuitorilor rămaşi la Secuiel şi Visiagu să informeze permanent pe colonelul Lossenau asupra mişcărilor inamice.

Potrivit unui plan în prealabil stabilit, în locul forţelor populare retrase urmau să vină la Huedin centuriile tribunului Iosif Moga. Avram Iancu era din nou în drum către Cîmpeni, cînd află că tribunul Moga, neputînd trece prin munţi din cauza zăpezilor abundente, se îndreaptă spre Cluj. Acest lucru îl comunică imediat lui Lossenau.

Aflat în tabăra de la Cîmpeni, numai în patru zile Avram Iancu adună şi „pune în marş" o nouă forţă popu-

lară de lăncieri, însoțită de vînători, sub comanda bravilor săi tribuni Nicolae Corcheș și Clement Aiudeanu. Lipsa armelor de foc se făcea din ce în ce mai simțită. Vînătorii munteni, cît de puțini erau, reprezentau o forță armată de elită, care a dat mereu mult de furcă vrăjmașilor în toate împrejurările acestui război. Centurile lăncierilor au făcut drumul către Huedin, prin munți, în numai 3 zile. De-abia ajunși, la 19 decembrie, ei sînt încadrați în front de generalul Wardenner. Tribunii au cerut generalului austriac muniții pentru vînători. Au primit ca de obicei făgăduieli. Wardenner a făgăduit că, în cazul cînd atacul din partea maghiarilor este puternic, va trimite trupe regulate în sprijinul lăncierilor. În loc de aceasta, generalul austriac, în momentul cînd trupele maghiare atacau cu toate puterile forțele țărănești, atît de primitiv înarmate, se retrage din Huedin, fără măcar a înștiința pe tribuni sau pe vreun comandant de lăncieri români.

Acoperiți de tirul vînătorilor, care au marcat acte de vitejie epopeice, lăncierii conduși de tribunii Nicolae Corcheș și Clement Aiudeanu s-au retras în ordine pînă în munții acoperiți de zăpezi grele. În această retragere, ne spune Avram Iancu, nu a fost înregistrat decît un mort și cîțiva răniți dintre lăncierii români.

Unitatea de lăncieri — cîteva centurii — de sub comanda tribunului Iosif Moga a avut o soartă tragică.

Moga a primit ordin din partea comandamentului austriac de la Huedin, unde ajunsese, să sprijine flancul drept al armatei de operațiuni. Atacați din plin, lăncierii au susținut două bătălii cu succes. Dar după retragerea lui Wardenner către Aiud, unde a și murit, ca și după retragerea de la Cluj a colonelului Urban, comandantul regimentului român de grăniceri din Năsăud, în fața prea numeroaselor forțe comandate de generalul Bem, Iosif Moga s-a retras la început și el către Năsăud. Surprins de o împresurarea a forțelor maghiare, el și-a părăsit lăncierii și a fugit singur la colonelul Urban. Între Turda și Cluj, între comunele Ture și Comitigu, centurionii lăncierilor dau o luptă disperată. Au căzut atunci peste 100 de lăncieri, 200 au fost duși în captivitate, iar restul s-a mistuit în fugă, pe unde au putut, către munți. Din nou se vădise perfidia comandamentului austriac față de țăranii români înarmați.

Încă de la început baronul Puchner refuzase să dea arme țăranilor români. Iar pe parcursul ultimelor luni, cînd situația politică și militară impunea comandamentului austriac înarmarea românilor, a tergiversat, în speranța că aristocrația transilvană maghiară — în marea parte rămasă fidelă Vienei — va determina o rupere oficială a Transilvaniei de Ungaria.

După ce aproape întreaga Transilvanie fusese reocupată de trupele imperiale cu ajutorul gloatelor țărănești în noiembrie 1848 și cînd în largă măsură se introdusese administrația românească cu limba oficială românească, iar Comitetul român de la Sibiu era privit din ce în ce drept un guvern național, baronul general comandant Puchner, el însuși mare latifundiar, la instigațiile nemeșimii, somează Comitetul să dezarmeze gloatele, pe motiv că acestea comit excese și că este nevoie de armele de foc luate de români în luptele susținute pînă atunci. Cînd membrii Comitetului au refuzat, pe bună dreptate, arătînd baronului general că țara este încă amenințată și dinăuntru și dinafară, Puchner a amenințat cu tunurile. Dar tocmai atunci a venit și vestea pătrunderii lui Bem în Transilvania cu peste 12 000 de ostași, care formau o armată de largă bază revoluționară. Între ei se aflau și 3 000 de români. Căderea frontului de la Ciucea și Huedin a lăsat liberă calea Clujului.

Strălucit conducător de oști revoluționare, Bem, după ce luptă în armata lui Napoleon, apoi ca ofițer revoluționar polonez în răscoalele populare polone, și la Viena în martie 1848, capătă comanda supremă a armatei pe frontul Transilvaniei.

Bem va da din Cluj o proclamație către poporul român, acordînd o deplină amnistie, pe care însă cercurile aristocratice maghiare, ca și noul guvernator nu o vor respecta, făcînd-o inoperantă pentru românii constrînși și de aci înainte să lupte pentru păstrarea cuceririlor revoluționare proprii.

La 27—28 decembrie, Iancu pleacă de la Cîmpeni la Sibiu, pentru a participa la convocarea Comitetului Național. La început adunarea fusese proiectată de Puchner, acolo și la Blaj, pe confesiuni. Adunarea la care au participat peste 250 de intelectuali urma să decidă asupra orga-

nizării țării. Se protestează din nou împotriva anexării Transilvaniei la Ungaria. Noul împărat numise însă ca vicepreședinte al guvernului din Cluj pe contele Imre Miko, care fusese președintele adunării secuiești din toamnă de la Lutiția, adunare care a declanșat cele mai mari atrocități asupra satelor românești.

În adunarea de la Sibiu, Comitetul mai cerea și un cap național care să fie confirmat de monarh. Se mai ceruse ca românii să intre în legătură cu conaționalii lor din cuprinsul imperiului, pentru a discuta problemele comune. În problema țărănească se cere să fie stabilite comisiile urbariale, care să decidă într-un fel în nenumăratele diferende dintre foștii iobagi și domnii de pămînt. Se cere și alegerea de funcționari la proporția celor 3 populații. Adunarea nu acceptă a fi socotiți românii ca reacționari, întrucît luptau în continuare — așa cum o dovedea și presa — împotriva oricărui despotism, cerînd o monarhie constituțională .

Vestea ocupării Clujului de către Bem, ofensiva sa și a generalului Czecz produce panică asupra generalilor austrieci. Aceștia cer lui Șaguna și Comitetului să cheme din partea lor armata țaristă.

Comitetul se opune. În schimb, Șaguna amenința cu demisia. Barițiu și Avram Iancu în special au protestat vehement. Avram Iancu propune lui Puchner, în schimbul renunțării la intervenția armatei țariste și a procurării de arme, să înarmeze imediat 100 000 de români și să ducă el lupta pentru păstrarea Transilvaniei. O făcea cu intenția vădită ca în caz de victorie să poată crea, impunînd cu o asemenea armată, o Transilvanie autonomă românească. Dar baronul a preferat intervenția țaristă luptătorilor autohtoni, care pentru el constituiau un pericol mai mare decît chiar armata ungară controlată în parte, cu toată împotrivirea lui Bem, de nemeșimea maghiară.

Avram Iancu a înțeles aceasta și a plecat imediat la Cîmpeni, să realizeze pe seama sa ceea ce Puchner refuzase.

Șaguna va pleca cu sasul Müller să ceară ajutorul țarist, ca apoi să meargă la Olmütz, la împărat.

La sfîrșitul lui decembrie, gloatele românești înarmate erau încă învingătoare, păstrînd pozițiile cîștigate în regiunea Munților Apuseni.

Bem va nimici pe rînd armatele imperiale din Transilvania. Puchner va fugi în Țara Românească cu vestigiile armatei sale. Comitetul român de la Sibiu va lua drumul exilului. Cei ce se dovediseră tot timpul a fi democrat-revoluționari consecvenți : Buteanu, Axente Sever, Balint, Vlăduț, Moldovan și mulți alții, se strîng cu legiunile lor sub comanda unită a lui Avram Iancu, devenit virtualmente conducătorul necontestat, pentru a apăra ultima cetate a revoluției românești, Munții Apuseni, care simboliza — oricît de paradoxal ar părea aceasta — ultima rezistență a revoluțiilor din Țara Romînească și Moldova. Și „Cetatea“ va rezista datorită bravurii țăranilor și minerilor români și strălucitei capacități de conducător a lui Avram Iancu.

„ÎMPĂRATUL MUNŢILOR"

Dacă în ultimele luni ale anului revoluţionar Iancu, dimpreună cu ceilalţi conducători radicali organizaseră înarmarea maselor ţărăneşti în scopul de a cuceri libertăţile refuzate de către conducerea revoluţiei ungare şi luptaseră împotriva unor gărzi organizate de reacţiunea nemeşească transilvană, acum aveau de luptat împotriva unei armate care cuprindea numeroase unităţi în care erau înrolaţi revoluţionari aparţinînd diferitelor naţiuni europene subjugate de absolutism, inclusiv români. Aceasta era armata lui Bem. Or, Avram Iancu nu se deosebea — în concepţiile politice şi lupta pentru libertate — decît foarte puţin de Bem.

Este foarte adevărat că generalul Bem, intrînd cuceritor în Transilvania, a aruncat o punte de înţelegere către conducătorii revoluţionari ai poporului român. De altfel tot timpul purtarea sa a fost exemplară, aşa cum a fost şi a lui Avram Iancu.

Bem a cerut lui Kossuth desfiinţarea „statariilor". Kossuth a aprobat, dar în practică acestea au continuat. În acelaşi timp, nemeşimea din Transilvania socoteşte că a sosit momentul să se răzbune pe ţăranii care devastaseră curţile feudale, ca şi pe „aţîţătorii intelectuali români". Comisarul guvernului de la Debreţin pentru Transilvania, Csány, declară drept nevalabilă amnistia acordată de Bem, instituind degrabă „tribunalele de sînge" pentru pedepsirea „trădătorilor". Astfel au fost executaţi mulţi patrioţi revoluţionari români sau saşi. Printre ei şi Stephan Ludwig

Roth, eruditul pastor sas, discipolul lui Pestallozzi, prieten al poporului român, care manifestase prin scris și acțiune o poziție mult avansată față de aceea a multor fruntași revoluționari maghiari. În ura lor, comisarii guvernamentali, nobili, în mare parte înrudiți între ei, sau comandanții de gărzi maghiare, ca și judecătorii consiliilor militare au condamnat la moarte numeroși țărani maghiari. Despre acești judecători, Bem scria lui Kossuth, între altele, că „civilii diletanți se joacă de-a consiliul de război".

Această situație se adîncește și mai mult prin chemarea armatelor țariste, iar nerecunoașterea dreptului la libertate socială și națională a poporului român de către guvernul ungar continuă.

Desfășurînd o activitate organizatorică și militară excepțională pentru un tînăr de 25 de ani, Iancu reușește să facă față asediului continuu la care este supusă regiunea Munților Apuseni. În Munții Apuseni nu este greu de pătruns. Căile de acces sînt extrem de numeroase și largile deschideri către șes contribuie și mai mult la o grea apărare. Cordonul de forțe maghiare s-a închis repede în jurul acestor munți, și apoi timp de cîteva luni s-a încercat necontenit, din toate direcțiile, o pătrundere pînă la Cîmpeni, unde se stabilise cartierul general al rezistenței naționale românești.

Iancu nu și-a risipit energia uriașă nici o clipă fără folos. Geniul său organizatoric a fost dovedit în multiple împrejurări grele. El n-a avut un plan în înțelesul militar, academic. Avea așa-numitul „ochi al cîmpului de bătaie". A acționat permanent potrivit împrejurărilor ivite. Totdeauna aprig cu acțiunile dușmănoase, bun cu cei năpăstuiți, drept și omenos cu oricine îi cerea ocrotire sau suferise vreo nedreptate, indiferent de naționalitate. Niciodată, sub nici o formă, nu a arătat cea mai mică intoleranță religioasă sau națională, niciodată n-a avut o umbră de naționalism șovin, cu toate că o parte a burgheziei transilvane românești, ca și unii istoriografi s-au străduit să facă din lupta și personalitatea lui un steag al naționalismului șovin, falsificînd adevăratul său profil.

În multe privințe reprezenta caracterul țăranului român de la munte. De aceea a și fost atît de iubit. În personalitatea sa se topea, după aprinsele învolburări, o întreagă

gamă de valori umane: era orgolios, bun, milos, mînios sau șugubăț. Sarea, plumbul, aurul, și alte minereuri de preț din munți păreau a se contopi și a constitui trăinicia sentimentelor sale. Putea fi văzut pretutindeni călărind doar cu cîțiva însoțitori, dînd dispoziții cu hotărîre, alinînd durerile, căutînd să împlinească lipsurile din ce în ce mai mari, provocate de asediul îndelungat. În același timp a avut grijă de a organiza și pe plan administrativ țara sa, care devenise virtualmente un fel de republică țărănească.

Oare, dacă ar fi numai atît, n-ar fi îndeajuns ca să marcheze și să justifice totodată caracterul revoluționar al acțiunii lui Avram Iancu? Țăranii și minerii din Munții Apuseni știau de-acum că nu mai au împărat și nici rege de care să asculte, că nu-i mai asuprea nimeni, că trebuiau să sufere privațiunile luptei pentru a păstra această cucerire. „Împăratul" lor era Avram Iancu. Era „Împăratul Munților". Știau că numai de el trebuiau să asculte. Neexistînd pentru acești oameni noțiunea de republică, ei îl numeau pe conducătorul lor „Împărat al Munților", sau „Domnul Iancu", precum și poporul răsculat în 1821 în Țara Românească l-a numit pe Tudor Vladimirescu „Domnul Tudor".

Așa a rămas Iancu în tradiția acestui popor, așa îl va desemna și istoria. Dar el nu se socotea astfel. Fără să fie de fel prezumțios, deși era mîndru, avea însă și bunul simț al țăranului, și modestia de a nu se sui deasupra celorlalți prefecți mai în vîrstă ca el și cu merite, în mare parte, deopotrivă. În toate acțiunile sale de amploare, el se sfătuia cu Axente Sever, Buteanu, Balint, Vlăduț sau Moldovan. Le lăsa totdeauna independența de acțiune în cadrul prefecturilor lor, dar coordona fără nici o ostentație totul. Fiecare dintre acești prefecți a constituit o personalitate bine reliefată. Fiecare a fost un mare patriot revoluționar, dar Avram Iancu a făcut dovada categorică a unei personalități conducătoare de mare amploare. Neavînd și nemanifestînd ambiție personală, arivism, îngîmfare, a urcat încet, dar sigur, de la atitudinea protestatară din martie 1848 la acțiunea revoluționară radicală, pentru ca în cîteva luni să organizeze singura forță armată țărănească pe care a avut-o Revoluția din 1848 pe tot pămîntul românesc, iar apoi să fie recunoscut drept conducător al acestei revoluții.

După fuga Comitetului Român de la Sibiu nu mai exista nici un fel de autoritate reprezentativă. Bărnuţiu, după o scurtă peregrinare, a ajuns pe un vapor austriac la Padua, unde studiază pentru a obţine doctoratul. Laurian şi alţii pleacă pe lîngă Curtea Vieneză, căutînd pe linia suplicelor obţinerea unor drepturi şi libertăţi pe care acum Avram Iancu le cîştigase, de fapt, cu arme. Ceilalţi prefecţi şi tribuni de la cîmpie, care n-au fugit peste hotare, se retrag cu ţăranii la Avram Iancu. Astfel, el devine, fără vreo investitură oficială — şi nici nu avea cine să i-o dea oficial ! — conducătorul necontestat de nimeni al revoluţiei române din Transilvania. Aşa s-a întîmplat şi cu alţi conducători de mase din istoria universală, acceptaţi de popor şi neinvestiţi ca atare de nici o altă autoritate.

„Împăratul Munţilor" n-a dezminţit această încredere a maselor populare. Nu i-a fost lesne să organizeze apărarea zonei Munţilor Apuseni. Dispozitivul de luptă, luptele ce au urmat sînt limpede înfăţişate în raportul său din vara acestui an. Deşi creionează în linii mari desfăşurarea operaţiunilor militare, ţinînd puţin seama de elementele organizatorice, cele economice în special, el cuprinde uneori şi amănunte care pot ilustra o realitate stringentă. Dacă avem în faţă o hartă a regiunii Munţilor Apuseni, ce cuprinde mai mult de zece la sută din întreg teritoriul Transilvaniei, dar cu o populaţie atunci de numai 150—170 000 de locuitori, putem vedea mai clar felul cum a fost orînduit dispozitivul de apărare de către Avram Iancu. În general, ponderea maximă a apărării a fost pusă în zonele de strîmtori, care să închidă pătrunderile dinspre cîmpiile înconjurătoare.

Conducerea forţelor represive maghiare, ştiind cît de slabi sînt înarmaţi glotaşii români, a socotit că va fi lesne să pătrundă în munţi. Cordonul militar maghiar se întindea de la Ciucea, Huedin, Cluj, Turda, Aiud, Deva, Brad, Vaşcău, Oradea şi cuprindea un efectiv de operaţii care a ajuns la peste 20 000 de soldaţi, cu puşti moderne şi artilerie. Primul atac mai puternic a fost dat în ianuarie în Zarand, unde vechiul comitat devenise prefectura administrativă şi unde opera legiunea prefectului Ion Buteanu. La Hălmagiu, la 19 ianuarie, Buteanu cîştigă prima sa bi-

ruință de anvergură. În Zarand se afla comisarul guvernamental Dániel Bóczkó, care dă o proclamaţie populaţiei româneşti, cerînd depunerea armelor şi totala supunere. Buteanu răspunde imediat, spunîndu-le între altele: „Dacă aveţi de gînd să atacaţi, fie, căci din partea noastră nu vom ezita a reprima forţa prin forţă". O nouă armată şi mai puternică este trimisă împotriva lui Buteanu, comandată de maiorul Kálmán Csuták. Csuták somează şi el pe Buteanu să se predea necondiţionat. Buteanu răspunde printr-o scrisoare, pe care Bălcescu i-o comunică mai apoi lui Ion Ghica ca un document istoric şi pe care, la rîndul său, Ghica o consemnează în amintirile din pribegie. „Libertatea voastră sînt furcile (spînzurătorile) — scria Buteanu — egalitatea drepturilor voastre consistă în aceea că asimilaţi în elementul maghiar pe celelalte naţiuni care locuiesc cu noi într-o ţară. Iar fraternitatea voastră o vestiţi prin pîrjolirea satelor şi asasinarea celor nevinovaţi!"

Forţele maghiare, mult mai numeroase, vor ocupa curînd Hălmagiul, Baia de Criş şi Bradul, dar apriga rezistenţă şi eroismul dovedit de ţăranii luptători îl determină pe Csuták să scrie că „...nimeni să nu-şi facă iluzia că pe români îi poţi alunga din lume cu o coadă de mătură de mesteacăn, căci se înşală cine crede aceasta şi mai cu seamă şi în aceea că eu voi fi în stare cu 2 603 infanterişti, 56 husari şi 5 tunuri a extermina de pe suprafaţa pămîntului 500 000. Cine a nutrit această speranţă nu şi-a dat seama că fiecare popor, cînd se aprinde în el scînteia divină şi devine conştient că este o naţiune şi că în el zace puterea, nu există armă cu care ar putea fi învins".

Apărarea pasurilor dinspre Aiud şi Teiuş a fost dată de Iancu viceprefectului Probu Prodan, acuzat şi judecat de imperiali că ar fi dat foc Aiudului în retragerea gloatelor lui Axente Sever. Mai sus, pasurile către Turda şi Cluj erau în sarcina încercatului Simion Balint. La Ponorul-Remetei a fost pus să comande apărarea tribunul Matei Nicolae, din prefectura lui Balint, apoi Iancu a dat conducerea tribunului său Vasile Fodor. Trecătorile destul de largi de la Albac, Mărişel şi Someşul Rece, către Huedin şi drumul de la Cluj la Oradea, Iancu le-a lăsat pe seama locuitorilor din comunele respective, dîndu-le însă perma-

nent îndrumări, ajutoare efective și conducători încercați. De altfel chiar de la începutul lui ianuarie s-au dat lupte grele. Felul în care s-au dus aceste lupte, care nu sînt întru totul episodice, ca și felul cum au fost descrise în parte în raportul lui Avram Iancu, constituie un exemplu viu, cu mare forță de generalizare. Ele ilustrează nu numai puterea de luptă a locuitorilor munteni, care voiau să rămînă stăpîni pe munții lor, ci și spiritul de jertfă, pus în slujba cauzei.

Încă de la 3 ianuarie, satul Rîul Calatei, de lîngă Mărișel, a fost atacat de un puternic detașament de 1 000 de honvezi și un tun, comandați de un anume Geley. Pentru apărarea strîmtorii de acolo se aflau de veghe 80 de bărbați din acea comună, înarmați cu puști, dar avînd puțină muniție. La apariția forțelor dușmane, centurionul care-i comanda și-a dat seama că satul nu se va putea apăra, ei înșiși neputînd ține piept prea mult timp. De aceea a trimis vorbă în sat ca toți locuitorii, cu ce pot lua cu ei, să se mistuie în păduri, iar el va ține în loc pe năvălitori, cîteva ceasuri, cu oamenii săi. Optzeci de țărani au ținut pe loc, mai multe ceasuri, peste 1 000 de honvezi, avînd pînă la urmă numai doi răniți, în timp ce pierderile vrăjmașilor au fost mari.

Comuna Mărișel, mare și bogată, situată între Someșul Cald și Someșul Rece, la vest de Cluj, constituia de mult pentru gărzile invadatoare maghiare un obiectiv de pradă și de răzbunare. La 26 februarie s-a îndreptat către Mărișel o trupă de 600 de honvezi, încartiruiți la Gilău, vechiul orășel situat între Mărișel și Cluj și care — se pare — că a fost capitala lui Gelu, voievodul român care s-a apărat de năvălirea ungurilor în Transilvania.

Garda națională a comunei, organizată de Avram Iancu și înzestrată și cu arme de foc, a întîmpinat pe honvezi la Vîrful Bătrînei. Lupta a fost crîncenă și cu „noroc schimbăcios", dar a fost cîștigată de țăranii români, care au fugărit apoi pe honvezi pînă la Gilău. Honvezii au pierdut 13 oameni și au luat în patru care nenumărați răniți. Mărișelenii au avut 6 morți și au pierdut 30 de vite, ceea ce atunci, în toiul iernii, însemna mult pentru hrana lor împuținată.

N-a trecut mult și, la începutul lui martie, țăranii din cordonul de veghe ce încingea Munții Apuseni, cu facle uriașe de rășină de brad, avînd și provizii de paie pentru a aprinde focuri mari și buciume pentru a umple văzduhul de alarmă, au vestit satul Mărișel de apropierea armatei, care avea un efectiv de peste 2 000 de ostași.

Avram Iancu — care se afla prin apropiere — înștiințat, vine la Mărișel pentru a aranja apărarea. Ținînd seama de numărul mic al apărătorilor, a împărțit pe sătenii cu arme de foc — cam 300 — în 3 coloane, iar alte cîteva sute cu lănci pe lîngă vînători. Apoi a stabilit trei puncte strategice în fața comunei, pe care să le ocupe. Totuși Iancu se îndoia de posibilitatea unei apărări eficace, de aceea spuse centurionului Roșiu, comandantul gărzii naționale locale: „Să facem pe vrăjmași să creadă că au în fața lor o putere mult mai mare“. Era nevoie de o mînă de oameni care să înjghebeze o diversiune. O dată cu aceasta era nevoie de a fi urmărite și mișcările honvezilor și de a da semnalul de luptă. Pentru aceasta, trebuia să fie ocupată culmea Muntelui Grohotu, aflat în nemijlocita apropiere a comunei.

Îngîndurat, Iancu întrebă pe Roșiu și pe alți fruntași din comună pe cine ar putea trimite pe Grohotu. Cele trei coloane constituite nu puteau împrumuta nici un om fără a slăbi forța lor de rezistență, și așa puțină.

Centurionul Roșiu își aruncă atunci privirile asupra unei cete de femei din sat, care se adunaseră acolo, așteptînd parcă a fi și ele cu ceva de folos la lupta ce se pregătea. Între aceste femei se afla și mama lui Roșiu, Pelagia, care, auzind despre ce este vorba și înțelegînd repede nevoia, se înfățișă la Avram Iancu și-i dădu scurt răspunsul căutat: „Pe noi!“

În cîteva minute, mărișelcele fură organizate. Pelagia primi instrucțiuni de la Iancu, apoi ele plecară călare, purtînd pe capete pălării bărbătești. Ajungînd pe platoul de pe culmea Grohotului, Pelagia porunci femeilor să se pitească, așa călare, să nu fie văzute din vale, iar ea singură se postă ca observatoare spre a urmări sosirea honvezilor. Era și timpul. Cînd trupele maghiare s-au apropiat de un punct prestabilit, Pelagia Roșiu suflă puternic din bucium și pe

dată cele cîteva zeci de femei începură a călări în iureș, făcînd un zgomot mare, de păreau o întreagă oștire gata de a coborî în vale la atac.

În același timp, cele trei coloane deschiseră un foc viu. Dîndu-și seama că apărarea este organizată din trei părți și crezînd că vor fi prinși cu foc și năvală călare și dinspre munte, trupele maghiare renunță la luptă și încep să se retragă, retragere care a căpătat repede caracter de debandadă. Urmăriți îndeaproape, honvezii suferă pierderi grele. Ajunși la trecerea Someșului Rece, trupele maghiare au mai pierdut alți 200 de honvezi, precum și carele în care erau duși cei 100 de răniți. Mărișelenii n-au avut decît trei răniți.

Dar tocmai acum, la mijlocul lui martie, se produce și retragerea tuturor forțelor imperiale din Transilvania, după căderea Sibiului în mîinile lui Bem.

Marcînd acest moment, cu implicații psihologice pentru el și luptătorii izolați în Munții Apuseni, Iancu spune cu amărăciune în raportul său : „De la început puțin ajutați și, în mania sacrificării noastre, tratați cu dispreț, văzuți cu neîncredere, adesea calomniați, ba încă și insultați, noi ne văzurăm dintr-o dată dați pradă furiei unui vrăjmaș barbar.

Impresiunea ce a făcut asupra muntenilor acest eveniment misterios nu se poate descrie și nouă ne-a trebuit timp pentru ca s-o paralizăm și să facem loc altor cugete mai plăcute".

Atunci au început să curgă către „Cetatea" din munți o grămadă de refugiați, crescînd numărul luptătorilor. A venit și Axente Sever cu 1 000 de lăncieri bine disciplinați și 200 de vînători. Mai vin din Sibiu și unii dintre revoluționarii din Țările Românești, îngroșînd numărul celor pe care Avram Iancu îi adăpostea de cîtva timp la Cîmpeni, printre care erau și Alexandru Golescu-Albu, George Adrian, Ion Ionescu de la Brad sau pictorul Iscovescu, care a lăsat celebrele sale portrete pentru Iancu, Buteanu și Balint.

Alexandru Golescu își făcuse la Cîmpeni, pînă atunci, un fel de cartier diplomatic, ținînd corespondență cu majoritatea exilaților revoluționari din Turcia, Serbia, Austria, cît și cu aceia ai Transilvaniei, aflați pe lîngă curtea

imperială în strădania lor de a rezolva pe cale petițională problema românească. El cutreierase Europa Occidentală în vederea obținerii de ajutoare împotriva armatei țariste, care ocupase Principatele Române și înăbușise și revoluția din Țara Românească. Golescu a exercitat o mare influență asupra lui Avram Iancu, în care vedea un posibil conducător unic al armatelor revoluționare românești de pretutindeni. Tînărul patriot avea largi viziuni politice, care erau mult apropiate de ale celorlalți exilați și în bună măsură aprobate și de Bălcescu. În acest sens este foarte semnificativă o scrisoare pe care Golescu i-o scrie lui Iancu, de la Zlatna, unde emigrantul plecase să ridice corespondența primită acolo de la Paris și Constantinopol. Scrisoarea este datată din 18 ianuarie 1849 și cuprinde un larg orizont de orientare politică în vederea salvării „românismului" de pretutindeni în contextul de interese diplomatice ale marilor puteri. Golescu încearcă să-i prezinte lui Avram Iancu punctul său de vedere, cît și acela al altor revoluționari români emigrați. În fața primejdiei imperialiste țariste, Golescu și mulți alții vedeau în Imperiul Otoman o posibilitate de sprijin pentru cauza românească, în măsura în care — în acel moment — interesul diplomației otomane accepta un stat românesc ca tampon în fața Rusiei care îi amenința existența. Golescu precizează și faptul contradictoriu că încă din 1840 Franța, sprijinind pe rebelul pașă al Egiptului, voia ruinarea Turciei și înființarea de state independente. Golescu marchează în această scrisoare un moment diplomatic care coincidea în mod expres cu interesele luptei lui Avram Iancu: „Poarta, nemulțumită de ruși și de boieri, pentru simpatiile ce au contra inamicilor ei, prin comisarul nostru din Constantinopol (I. Ghica), ne poftește de a merge acolo spre a reprezenta interesele țării. Poarta dînd românilor constituția lor și uniunea Moldovei cu Valahia, prin noi Poarta capătă ajutorul și simpatia celor 4 000 000 de români din Principate. În interesul dară al populației române, noi ne-am hotărît de a pleca, sperînd a vă ajuta și pe voi cu arme și muniție, din armata amică cu noi, adică de la Turci. Voi aveți nevoie de armele mîntuirii și cu ducerea noastră la Constantinopole le putem da".

Ideea aceasta va fi reluată și în vara anului 1849, pe plan mai mare, intrînd în proiectul unei confederații a popoarelor revoluționare, deci și a ungurilor. Golescu mai adaugă și faptul că, „în amestecătura aceasta grozavă, misiunea noastră este de a scăpa românismul, a asigura pe cei 8 milioane de români și alta este a constitui pe cei 4 milioane de români de sub Austria". Gîndul unirii românilor de pretutindeni era desigur mai vechi ; apăruse fățiș în adunarea de la Cîmpia Libertății din mai ; pentru acest ideal militaseră și Ion Maiorescu, bucovinenii, moldovenii și muntenii. Golescu, ca mulți alții, vedea în Iancu un fel de conducător general. „Frate Iancule — spune el în aceeași scrisoare — în tine punem astăzi speranța ce o aveam în Magheru." Apoi adaugă o cerere de bani făcută și lui Bărnuțiu pentru a putea avea mijloacele necesare de călătorie, tipărituri de „memoriale" și altele.

Această scrisoare și altele, cît și — puțin mai tîrziu — discuțiile avute cu Bălcescu au avut darul de a întări lupta armată, în măsura în care „Împăratul Munților" a înțeles din aceasta continuarea justeței organizării armate. O rezistență armată victorioasă, o armată încercată aduc mai multe drepturi politice și sociale unui popor răsculat decît orice suplică sau demers diplomatic. Așa gîndea el, așa gîndise, vedea că nu greșise pînă atunci, dar în cele din urmă își va da seama că alții vor trage folos din această revoluție armată, și nu masele țărănești, jertfite din nou.

Acum era liber de orice amestec imperial. Tot răul spre bine. Fapt pe care și Bălcescu îl remarcă și-l scrie puțin mai tîrziu la Paris : „Cînd poporul rămase slobod de orice povățuire nemțească ce îl paraliza, îl văzurăm desfășurînd toată energia sa, stînd neclintit ca granitul munților săi înaintea dușmanului ce măturase atîtea oștiri mari, regulate și tari, făcînd din numele de moț nume de spaimă și de groază veșnică pentru semețul și viteazul ungur !"

Pe Avram Iancu nu-l mai interesa vestea ce o află de la cei ce se strecurau la el cum că împăratul a dat o constituție la 4 martie, de la Olmütz, către toate popoarele monarhiei. Deși această constituție recunoștea Transilvania drept o provincie separată de Ungaria, nu acorda drepturile integrale cerute de poporul român. Delegații români

aflați acolo de mai mult timp: Laurian, Cipariu, Maiorescu, frații Hurmuzake din Bucovina, bănățeni ca Mocioni și alții încearcă în continuare demersuri, cerînd printre altele: „Unirea tuturor românilor din Austria (care) nu este decît urmarea firească a principiului egalei îndreptățiri a tuturor națiunilor".

Deocamdată, el nu putea să mai țină seama de toată tevatura diplomatică. Atacurile nu conteneau. Arme și alimente aveau din ce în ce mai puține. Încă de la 12/25 februarie, el dăduse din Cîmpeni o circulară către toate parohiile pentru o conscripție generală. Pe atunci, parohiile, ținînd registrele de botez, constituiau singurele oficii de stare civilă. Circulara este scurtă, scrisă în stilul său caracteristic: „După primirea orînduielii aceșteia, îndată să înscrii pe toți feciorii din parohia dumitale, de la 18 ani pînă la 50, cu cea mai mare luare în seamă să nu se facă ceva mișălătate, cum pînă acum se făcea, cu grabă să se facă conscripția aceasta și să se trimită în jos". Este iscălită: „Iancu — general, Corcheș — maior".

Cît despre armament, lipsa lui a fost îngrozitoare, mărind sacrificiile în luptă. Martor ocular, Iosif Sterca-Șulutiu mărturisește faptul că nici armele luate în luptă de la honvezi nu puteau fi folosite, pentru că ele funcționau cu capsule pe care luptătorii români nu le aveau și nici nu le puteau procura. Vînătorii români aveau îndeobște puști cu cremene, puțini aveau din acelea cu percuție. Lipsa de artilerie a fost de asemenea mult resimțită. Și totuși Iancu a dat dispoziții să fie lucrate și tunuri de fier — cum realizaseră secuii — ori din lemn de brad sau cireș. Tatăl lui Iosif Sterca-Șuluțiu, Ion Șuluțiu din Abrud, fruntaș de seamă, ajuns tribun, se ocupa cu fabricarea tunurilor. Încă de la 2 ianuarie el scrie la Cîmpeni adjutantului lui Iancu, tribunul Nicolae Corcheș, în acest sens: „Știind că domnul Iancu nu-i în Cîmpeni, am venit a-ți face cunoscut că la Bucium sînt patru tunuri în lucrare, cît de un stînjen de lungi și se fac din fier vărsat, căptușit cu lemn. Budele (țevile) le-am căpătat din Bucium de la mașina lui Schlifkovits, de 6 țoli largi și de un țol groase. Meșter avem bun și de cumva ne-am putea folosi, atîta fier vărsat, pe aceia seamă și mai largi avem, cît și 30 de tunuri am putea face. Pe marți vor fi gata vreo două.

Ai grijă și ține praful cel de tunuri... precum și gloanțele cele mari ca de la 6—8 funți și carteciuri (cartușe)".

Industria fabricării de tunuri din lemn a crescut în timpul luptelor. De existența lor a aflat curînd armata năvălitoare. Dar dintr-un asemenea tun nu se putea trage mai mult de 9—10 ori, pentru că lemnul crăpa. Oricum se pare că produceau un zgomot asurzitor, care pe apărătorii țărani îi încuraja moral, iar pe adversari îi înspăimînta.

În aceste condiții, Iancu continuă rezistența armată, ajutat de ceilalți prefecți, de tribuni și de masele luptătoare.

O nouă grea bătălie o dă tribunul Vasile Fodor, care ținea cu centuriile sale apărarea de la Ponorul-Remetei, în nord, la sfîrșitul lunii martie, cînd numai cu 60 de vînători nimicește o companie de honvezi ce prădase satele de la marginea cordonului de apărare. Același tribun, la 10 aprilie, dă o luptă mai mare la Vlădești, cu trei companii de honvezi comandate de nemeșul Ferencz Bánffy. Iese victorios ca și în încercarea de la 15 aprilie împotriva detașamentului de honvezi comandat de Eglöffstein, la Piatra Tăiată, la fel la 24 ale aceleiași luni, la Piatra Lungă. Toate aceste acțiuni ilustrează dîrzenia în luptă a muntenilor, dornici să răzbune seria de omoruri și arderi de sate pe care honvezii o făceau dincolo de „cordonul" de apărare instituit de Avram Iancu.

Totuși, presiunea inamicului se făcea din ce în ce mai mult simțită. Buteanu pierde întreg Zarandul, retrăgîndu-se. Iar încercările ulterioare de a mai lua Bradul, de pildă, s-au soldat cu un grav eșec. Axente Sever se retrage din Zlatna. Legătura cu cetatea Alba Iulia, care rezistă și ea și prin care se mai putea aproviziona cu ceva armament, este întreruptă.

Situația se agravase și pe plan economic. Lipsa de alimente era endemică în regiunea Munților Apuseni. În general, locuitorii de la munte trăiesc din schimbul complimentar cu șesul. Cerealele se iau întotdeauna de la șes în schimbul produselor din munți. Acum, în plină iarnă, lipsurile cresc și mai mult. La aceasta se adaugă nevoia de a fi hrăniți mii de oameni veniți să lupte din toate părțile. Această stare economică o remarcă și Avram Iancu în raportul său. El spune că scumpirea produselor

de hrană ajunsese extremă. Ferdeaua de grîu (24 de pahare), de pildă, ajunsese la 5 florini, iară „cupa" de sare la 1 florin și ceva. Lucrătorii mineri nu mai puteau cîștiga nimic, pentru că în mine nu se mai lucra de loc, iar aceia ce mai strînseseră ceva aur n-aveau cum să-l schimbe.

Prefectul Vasile Moldovan descrie în memoriile sale un veridic episod, care indică situația economică. El este trimis de Buteanu să-i ceară părerea lui Axente Sever în legătură cu misiunea de pace a deputatului kossuthianist, Dragoș. Moldovan ajunge la satul Petroșani, un mic sat mai sus de Zlatna : „Axente Sever tocmai mînca pe o pajiște, dintr-un blid cu tribunul Mînzat și cu alți tribuni, o zeamă de miel, gătită muntenește, la care — deși în alte împrejurări te-ai jura că mai bine ai muri de foame decît s-o guști — am luat și eu parte cu rar apetit, iar Axente îmi reflectă : «Sătura-te-ai de revoluție, măi ; că ziceai că de nu se face revoluție, te vei spînzura !»" Moldovan adaugă cu amărăciune, oglindind situația economică din acel ceas, integrată situației militare : „Într-adevăr, nu știu cum de mai puteam trăi în acele timpuri ! Făceam strapațe (marșuri), care ți-ar părea că trec peste puterile omului, susțineam lupte lungi și desperate ; porneam în vreo direcțiune către marginile munților și niciodată nu aveam proviziune în straițe, barem de-o mîncare bună. De avea careva dintre noi o bucată de pîine, ori mălai, nu aveau ceilalți, și o bucată o împărțiam de multe ori, în 10—15 porții, iar dacă ne puteam ospăta vreodată cu o bucată de mălai și cu o oală de lapte covăsit, două zile nici că mai cătam la mîncare. Viața în noi o susținea mai mult entuziasmul ce ni-l împrumuta sfințenia cauzei ce apăram".

La toate acestea se adăugase murmurele de răzvrătire al funcționarilor maghiari din Abrud, Cîmpeni și celelalte centre din Munții Apuseni, orășeni care nu avuseseră nimic de suferit, dar care, auzind de succesele armatelor maghiare în Transilvania, scoteau capul, așteptînd prilejul să muște pe aceia care se purtaseră cu deosebită omenie cu ei. În legătură cu acești orășeni se aflau o seamă de agenți de spionaj maghiar, precum au fost văduva lui Némethy József, născută Borbála Török, căruia poporul i-a dat porecla de „dama neagră", sau Roza Minoritz.

De altfel și guvernul de la Debrețin, presat de forțele imperiale în Ungaria, și cu amenințarea pătrunderii țariste în Transilvania, încearcă să lichideze rezistența românească în munți. Faptul a coincis și cu o acțiune comună întreprinsă de fruntașii români și unguri pe lîngă Kossuth, pentru ca acesta să accepte mediațiunea de pace a deputatului de Bihor, Ion Dragoș. Deputații români din dieta maghiară [1] obțin de la Kossuth această învoire.

Dragoș vine la Brad și primește de la locțiitorul de comandant al Diviziei a IX-a ungare, din Zarand, făgăduiala acordării unui armistițiu pentru ducerea tratativelor de pace. Dar Emeric Hatvany avea și alte ordine. El putea profita de aceste negociațiuni pentru a pătrunde în inima munților, forțînd pe apărătorii strîmtorilor să se retragă, fapt care ar fi îngăduit pătrunderea din toate părțile.

Deputatul român avusese o convorbire cu Kossuth, care probabil, pentru a-l decide să meargă la Iancu, i-a făgăduit nu numai armistițiu, dar și amnistia „rebelilor". De bună-credință, Dragoș, bucuros să reușească în misiunea sa, trimite o scrisoare din Brad, la 19 aprilie, „lui Avram Iancu și Buteanu, ductorilor români răsculați". Scrisoarea cuprindea propunerea unei conferințe.

„Iată, vă deschid calea spre întîlnire — scria Dragoș — vă voi asigura cu omenia mea bărbătească și cavalerească, care pată nicicînd n-a suferit, voi asigura persoana frățiilor voastre, sub care asigurare veți putea veni și vă întoarceți liberi, nevătămați, nici prin fapte, nici prin cuvinte, de sine înțelegîndu-se reciprocitatea asigurării". Continuă spunînd că: „Pasul meu, un pas pre simțul și datoria omeniei întemeiat, nu cred că nu-l prețuiți. Nu cred ca îmboldirea măcar a interesului politic, măcar interesul împrejurării sociale să aibă putere asupra conștiinței omenești și asupra puterii minții lămurite, ca de la împlinirea provocației să vă retragă".

---

[1] Eftimie Murgu, Acsentie Bojin, ca și Aloisie Vlad din Caransebeș, Vicențiu Bogdan din Torontal, Ion Dragoș și Ion Gozman din Bihor, Sigismund Pop din Chioara, Alexandru Buda din Crasna, Matei Pop din Făgăraș, Nicolae Popovici din Orăștie, Ioan Bogomiri din Sas-Reghin, Ioan Oniții și Pappfalvi din Hațeg.

Iancu comunică termenii scrisorii celui mai de seamă dintre prefecți, lui Ioan Axente Sever. Axente s-a împotrivit categoric oricărei forme de negocieri : „Apoi românii au avut ocazia de a se convinge despre credința ungurească, iar în dosul acestei conferințe poate că este ascuns altceva". Și — ne spune Iancu — „el încheie cu cuvintele : «Timeo Danaos et dona ferentes» !"

Avram Iancu însă, ca și mulți alții, era de părere că această conferință „chiar dacă n-ar folosi, desigur că nici n-ar strica" ! Și oricum, voia să afle de la Dragoș cîte ceva din evenimentele dinafară, pentru că în situația asediului îndelungat pierduse aproape orice legătură cu ceea ce se întîmplase în Austria și Ungaria. În același timp, prevăzător, pune pe minerii din regiune să facă un mare șanț de apărare pe drumul de la Brad în sus. Strîmtorile de la Zdrapți și mai sus, pe drum, la Mihăileni, erau ținute de Buteanu și Vasile Moldovan.

Pe drumul dintre Brad și Abrud, la Mihăileni, Dragoș este întîmpinat de Iancu, Buteanu, prefecții Dobra, Vlăduțiu, viceprefectul Boier și mulți alți tribuni.

Dintr-un început, Dragoș, care era un bun orator, a vorbit celor prezenți despre situația Ungariei revoluționare, prezentînd-o în cele mai strălucite culori, totodată demonstrînd celor de față cît au avut de suferit românii din Transilvania de la habsburgi, cum aceștia i-au aruncat fără arme împotriva ungurilor, și cum de curînd „în constituția de la 4 martie nici cu o silabă nu este vorba de națiunea românească".

Buteanu și Dobra, ne spune Iancu, erau mai dinainte înclinați spre o înțelegere pe baza acceptării vechilor cereri legitime românești. Între timp a sosit la conferință și prefectul Vasile Moldovan, care redă textual un fragment din vehemența polemică ce se încinsese între Buteanu și Dragoș. În tot timpul discuțiilor, Iancu a stat deoparte și a ascultat. El trebuia să aibă ultimul cuvînt și acest ultim cuvînt trebuia bine cîntărit.

Dragoș a conchis pînă la urmă că, spre a se ajunge la o învoială definitivă, în primul rînd românii să accepte fără condiție depunerea armelor, adăugînd faptul că și gărzile maghiare vor dezarma, războiul ducîndu-se mai

departe numai cu trupe regulate. Avram Iancu i-a răspuns : „...Acest popor de foarte multe ori înşelat de către maghiari, nici armele nu le va da din mînă, nici nu va suferi vreodată ca oraşele şi satele muntene să fie ocupate de soldaţi maghiari... aci poate fi vorba cel mult de un armistiţiu".

Dragoş răspunde pe dată că el nu este autorizat cu nimic pentru încheierea unui armistiţiu, dar că va face în acest sens un raport comandantului din Zarand şi chiar lui Kossuth, după care va pleca la Debreţin să confere cu Kossuth şi chiar să ia în scris de la el concesiile oferite de acesta românilor. Apoi el pleacă, făgăduind a se reîntoarce în cîteva zile. Ducea cu sine şi revendicările românilor din Transilvania, formulate din nou cu acest prilej de Avram Iancu şi de cei din jurul său. Aceste revendicări urmau să fie citite „poporului apriat".

Dintr-un început se condiţionează acceptarea uniunii cu Ungaria : „...în înţelesul acela ca să fie şi aicea asemănare cu drepturi între toţi locuitorii şi toţi într-o formă să purtăm greutăţile şi poverile ţării şi într-o formă să avem parte şi din toate bunătăţile şi scutelile ei".

Se acceptă limba maghiară, dar numai ca limbă diplomatică şi totodată se cere cu stăruinţă „drept nemărginit de a ne aduna şi a ne putea face cereri ori în ce lipsă şi dorire a naţiei noastre..."

Imediat după conferinţă, Vasile Moldovan este trimis să-i comunice lui Axente Sever cele întîmplate şi să-i ceară părerea. Moldovan pleacă la Abrud şi coboară apoi pe drumul Zlatnei, la satul Petroşani, unde se afla Axente. Răspunsul său a fost hotărît. Axente refuză tratativele duse în felul acesta, mărturiseşte chiar că, în cazul unor înfrîngeri ale revoluţionarilor români, el preferă să-şi „deschidă cale, pînă în Ţara Românească !"

Din discuţiile purtate în timpul conferinţei de la Mihăileni, Iancu află că maghiarii burghezi din Abrud duceau de multă vreme corespondenţă de informare, în afară de zona Munţilor Apuseni, cu comandanţii trupelor maghiare care operau în vecinătate şi mai cu seamă cu maiorul Csuták, de la Brad. Aceşti orăşeni burghezi, care fuseseră trataţi prieteneşte tot timpul, insistau pentru venirea grabnică a forţelor maghiare la Abrud. Mai mult chiar, ei fă-

ceau o insistentă propagandă defetistă în comunele din preajma orașului.

Totodată, prin rețeaua sa de informatori, Iancu află că efectivul trupelor maghiare a crescut nu numai în Zarand, ci în mai toate sectoarele care împrejmuiau asediul Munților Apuseni. Acest fapt îi dă și mai mult de gîndit asupra misiunii lui Dragoș. Bun cunoscător al întregii situații militare, fără să facă vîlvă, ia din vreme — ca întotdeauna — măsuri organizatorice în stare să facă față oricărui plan de atac sau subterfugiu politic. De mult timp Iancu se gîndise că aurul strîns la Abrud pentru Fondul Erarial nu se afla în deplină securitate. De aceea, el trimite pe tribunul Ion Corcheș cu cîțiva călăreți la Abrud, la Francisc Frendel, deținătorul tezaurului, cu o scrisoare în care îi poruncea să transporte aurul și casele erariale la Cîmpeni. Frendel a dat aurul, dar nu tot. Pentru că după intrarea lui Hatvany în Abrud, Frendel îi dete comandantului maghiar 12 000 de florini.

Chiar a doua zi după conferința de la Mihăileni a venit de la Hatvany învoirea scrisă pentru un armistițiu fără termen. La auzul acestei vești, Axente și Balint, care de asemenea nu participaseră la conferință, îi scriu lui Avram Iancu să se ferească de vreo negociere ulterioară, neavînd încredere în făgăduielile maghiare. Această scrisoare era folositoare lui Iancu, ținînd seama că cei doi prefecți erau foarte populari, și Iancu se putea ajuta și mai mult de numele lor, în vederea dejucării planurilor inamice și combaterii celor mai slabi din apropierea sa, care începuseră să se demoralizeze, pentru a încheia o pace în orice condiții.

În general, Iancu, deși părea uneori repezit și chiar dezordonat, nu lasă nimic la voia întîmplării, chiar dacă nu manifestă ostentativ această trăsătură de caracter. Cu nenumărate prilejuri și din anul trecut și mai cu seamă în campania de iarnă Iancu a făcut dovada unui conducător de mase excepțional de dotat. Exemplul său dezmințea încă o dată pe apologeții aristocrației de sînge, care socoteau că superioritatea unui om constă în apartenența la clasele nobile.

Între timp, Avram Iancu primește de la comandantul cetății Alba Iulia, asediată și ea, o chemare în ajutor. Co-

lonelul August îi cerea să vină cu 5 000 de oameni să ajute la despresurare. Firește că în situația în care se afla acum nici nu putea fi vorba de așa ceva. Cu o lună în urmă Iancu primise și de la generalul Puchner dispoziție să coboare din munți cu toate forțele prefecturilor sale între Teiuș și Aiud și să izbească forțele generalului Bem. Iancu, fără să motiveze absurditatea unui astfel de plan, a refuzat, pur și simplu. El cunoștea bine posibilitățile de rezistență ale cetății construită la începutul secolului al XVIII-lea de împăratul Carol al VI-lea, în formă de stea, după sistemul francezului Vauban. Cercetase de nenumărate ori tăria zidurilor și adîncimea șanțurilor împrejmuitoare. Forța garnizoanei consta din 1575 de ostași din regimentele Leningen și Carol-Ferdinand, majoritatea români, conduși de 30 de ofițeri. Cetatea avea 50 de tunuri de cetate, 50 de tunuri de campanie și numeroase rachete portabile. Proviziile de cereale și vin erau îndestulătoare pentru încă mult timp.

La începutul lui mai, Dragoș vine din nou în munți și trimite înainte de sosirea sa la Abrud copia unei scrisori primite de el de la Kossuth, cu data de 26 aprilie, din Debrețin. Deci scrisoarea era scrisă a doua zi după conferința de la Mihăileni, cînd Kossuth nu cunoștea cele discutate, ceea ce înseamnă că Dragoș într-adevăr discutase cu Kossuth înainte de a veni la Iancu.

La 3 mai, tot la Mihăileni, lîngă stînca Vulcan, se ținu noua conferință, Dragoș dînd citire publică scrisorii-manifest a lui Kossuth. Acesta garanta românilor — dacă depun armele — „libertate de drepturi, folosirea limbii lor naționale, nu numai în biserică și școală, ci și în viața comunală, le da voie să se adreseze și guvernului în toate afacerile și treburile lor în limba națională ; mai departe le garanta lor din partea statului ajutor pentru îmbunătățirea instituțiilor scolastice și altele științifice, neamestec în afacerile lor bisericești". El mai făgăduia că dacă românii se vor întoarce și se vor supune îndată patriei și guvernului ungar, el „va arunca un văl peste tot trecutul", scoțînd însă din amnistia acordată numai pe episcopul Șaguna.

Scrisoarea era mai mult decît îmbietoare și în măsură să clatine orice îndoială. Ea conținea de fapt prima concesie

făcută pînă acum de către guvernul maghiar, în spiritul recunoașterii revendicărilor naționale. Cu două luni înainte de deplina recunoaștere a acestor drepturi, scrisoarea lui Kossuth putea fi luată, într-adevăr, drept bază de înțelegere definitivă.

Dar Iancu simțea că în dosul acestor făgăduieli stă o uriașă cursă întinsă poporului român. De aceea, indiferent de părerea celorlalți, el se decide, fără să comunice nimic însă, să nu depună armele. Cu armele în mînă primește orice împăcare. Fără ele se pot întîmpla atîtea și atîtea nerespectări de făgăduieli. Se afla de-acum sub semnul armistițiului, armistițiu pe care el îl respectă deîndată, ridicînd străjile înaintate.

Iancu și poporul luptător din munți nu aveau de unde ști atunci că același Kossuth trimisese o dată cu scrisoarea lui Dragoș, plină de făgăduielile respective, un ordin lui Hatvany. După ce îl înștiințează că va primi drept comandant al Diviziei a IX-a un ofițer de stat-major, Kossuth îi scria în mod categoric : „La raportul lui Dragoș trimis prin ștafetă d-sale, am răspuns că nu mă supun la nici un fel de tocmeli cu rebelii, nici nu mă las în explicațiuni de amnestie. Cui îi trebuie grație, o ceară, guvernul va ști să grațieze unde va fi locul. Totodată, te îndrumez ca sub pretextul armistițiului cerut, ori al tocmelii, să nu sistezi în nici un chip războiul. Aceasta ți-o împărtășesc ca pînă la sosirea urmașului d-tale să-ți continui activitatea în înțelesul acesta și încă cu deplină energie, nebăgînd în seamă nici un interes lateral“.

Dragoș nu știa de pregătirea uriașei curse în care va cădea și el. În urma acestei scrisori primite de la Kossuth, Hatvany — pe care marele scriitor maghiar Jókai Mór îl socotește, în amintirile sale din 1848, drept un aventurier — avea mînă liberă să treacă peste armistițiul oferit de Dragoș. El avea de profitat din aceasta în mod personal, căutînd o ieftină glorie care i-ar fi acoperit ridicarea comenzii diviziei, anunțată de Kossuth. Iancu și ai săi, cu Dragoș cu tot, de bună-credință, nu bănuiau apropierea sa.

Totuși, după mărturisirea lui Vasile Moldovan, se pare că Avram Iancu, înainte de a pleca de la Mihăileni către Abrud, unde trebuiau să ospăteze în casa lui Ion Șuluțiu,

s-a oprit, marcînd o rezervă asupra armistițiului, de data asta cu glas tare.

Dragoș i-a spus cu încrederea ce o avea și el : „Despre armistițiu sînt asigurat prin cuvîntul lui Kossuth. Fiți liniștit, căci în toată Ungaria nu s-ar afla un suflet de om care să îndrăznească a-l compromite pe Kossuth". Apoi adaugă mai în serios, mai în glumă :

„— De n-aș fi eu sigur despre încetarea armelor pe timpul cît vor petrece în munți, nu m-aș da, așa zicînd, în mîna voastră !"

La aceasta, Iancu i-a răspuns hotărît printre altele :

„— Să știi, însă, că de se va întîmpla ceva mișelie din partea ungurilor, nu-ți mai duci măselele dintre munți !"

Iancu vorbise pe un ton ironic, dar țîșnise din ochii săi cu reflexe metalice o lucire care-l irită pe dată pe Dragoș.

În sfîrșit, au plecat călare către Abrud, după ce Iancu, spre a dovedi buna sa credință, a dat dispoziții să fie ridicată și paza armată de la șanțurile întărite dinspre Mihăileni, sectorul de apărare al lui Buteanu.

Dragoș mergea călare între Iancu și Buteanu. Iancu îl privea în lumina primăverii și nu știa de ce nu are încredere în el. Era de statură mijlocie, însă corpul său avea o masivitate agresivă. Fruntea-i lată dovedea inteligență, care însă contrasta cu fața rotundă și neagră, prea neagră chiar și încă ciupită de vărsat. Părul îi era negru și creț, iar în ochii negri și mișcători nu puteai căta, ca la lup.

A doua zi, 4 mai, s-a ținut o nouă conferință în casa viceprefectului Boieriu, care era din ce în ce mai favorabil împăcării. Cu acest prilej, majoritatea cetățenilor din Abrud s-au manifestat pentru o pace grabnică.

După conferință s-a dat un prînz în casa lui Simion Șuluțiu. Comesenii erau bine dispuși. Iancu, vesel mai totdeauna în asemenea prilejuri, stătea îngîndurat. Martorii oculari ne spun că Șuluțiu a ridicat paharul în sănătatea aducătorului păcii, la care Dragoș a răspuns toastînd pentru Kossuth. Această cutezanță a lui Dragoș — ne spune V. Moldovan — îl făcu pe Iancu să se ridice în picioare de la masă și încrețindu-și fruntea după obiceiul său, ca un leu rănit, privi împrejur și nimeni nu îndrăzni să răspundă la toastul pentru Kossuth. Dragoș a privit scena mută cu uimire, dar imediat a început, schimbînd

vorba, să discute despre lucruri mărunte. Între altele, se pare că și-a manifestat dorința să schimbe bancnote kossuthiene pe bani de aur, spre a dovedi, glumea el, că a fost chiar la „fîntîna aurului".

Dragoș ceru lui Iancu permisiunea de a vorbi el poporului adunat la Cîmpeni, fiind sigur că poporul vrea pacea. De fapt totdeauna, manifestîndu-se ca un reprezentant al poporului, Iancu, profund democrat, dorea și el — tocmai în confuzia ce o crease manifestul lui Kossuth și elocința deputatului bihorean — să decidă masele populare asupra încheierii păcii în condițiile aduse de Dragoș.

Își cunoștea bine poporul, știa că oricît i s-ar făgădui, oricît ar îndura, nu va lăsa arma din mînă pînă ce nu va fi sigur că într-adevăr făgăduielile nu-s numai vorbe, de care era cu totul sătul.

De aceea, Iancu i-a făcut pe plac lui Dragoș și celorlalți care voiau de-acum încheierea imediată a păcii, în orice condiții. Astfel, a doua zi (5 mai), la Cîmpeni, se strînsese mulțime mare de oameni veniți de prin toate satele dimprejur. Dragoș, încrezător în puterea cuvîntului său, care-l dusese pînă în parlamentul Ungariei, se urcă pe o masă și începe a înfățișa adunării populare binefacerile păcii, cerînd să depună armele și făgăduind alimente și drepturi cu duiumul.

Sătenii, obișnuiți cu vorba scurtă și hotărîtă a lui Iancu, îl privea cu neîncredere, mulți l-au întrerupt, ironizîndu-l. Alții au cerut din curiozitate să fie lăsat să vorbească. La urmă, pentru că era înfierbîntat, Dragoș spuse și cuvinte batjocoritoare la adresa conducătorilor poporului. Pentru a nu irita masa muntenilor, viceprefectul Boier s-a suit și el la tribuna improvizată pentru a spune cu alte vorbe mai mieroase cele grăite de Dragoș, în favoarea încheierii păcii.

Atunci, din mijlocul adunării a țîșnit un țăran voinic, luptător încercat, centurionul Samuil Morariu. Era unul dintre bistranii credincioși pînă la moarte lui Iancu. El răspunse pe loc, simplu și cu bun-simț celor doi oratori și mai mult îi provocă să dea răspunsuri pe loc. Dragoș și Boieri se încurcară, spre veselia mulțimii. Numeroase voci strigau că vor pacea, dar să nu vază picior de soldat maghiar în munți. Pînă la înfăptuirea tuturor făgăduielilor auzite nu lasă arma din mînă. Cu aceasta se termină

și adunarea de la Cîmpeni. Iancu nu spusese nimic. Era mulțumit că ceea ce gîndise ceruse poporul său. De altfel bănuia că așa se va petrece totul.

Dragoș s-a reîntors la Abrud, imediat, cu mulți alții. Iancu a rămas la Cîmpeni, luînd însă măsuri, care curînd s-au dovedit a fi bine chibzuite. Cînd a revenit la Abrud, a doua zi, 6 mai, către prînz, nu s-a mai mirat văzînd arborat drapelul unguresc, în timp ce numeroși funcționari maghiari îl acuzau — ca și Dragoș — că el singur se opune dezarmării și deci păcii imediate.

Era duminică. În biserica reformată s-a ținut o adunare a orășenilor în vederea optării lor pentru pace. Conducătorii orășenilor maghiari, încurajați de zvonul că Hatvany sosește curînd și văzînd confuzia care domnea în tabăra română, au devenit vehemenți. Conducătorii români, ca și Iancu, convinși că se vor potoli, nevoind a face uz de autoritate, deci procedînd ca și pînă atunci cu ei, i-au lăsat să vadă pînă unde merg. La un moment dat, preotul reformist, pierzîndu-și cumpătul, a început să amenințe, zbierînd ca un turbat că românii trebuie să depună armele la o comisiune ce se va organiza imediat. La acestea, Iancu s-a mîniat, a amenințat și a răspuns răspicat că „de depunerea armelor nu poate fi vorba decît atunci cînd românii vor avea deplina garanție că ungurii vor dezarma și ei și nu-i vor ataca pe furiș ca tîlharii !“ Între timp, vociferările din biserica reformistă, situată în piața Abrudului, creșteau, o dată cu o stare gravă de confuzie. Se lăsase noapte și lumînările erau puține. Atunci a intrat o tînără femeie îmbrobodită, s-a apropiat de Iancu, i-a șoptit ceva, apoi a plecat tiptil precum venise. Era o unguroaică, Iohana Farcas, care-l vestea pe Iancu de apropierea forțelor maghiare ale lui Hatvany.

Iancu, urmat imediat de frații Corcheș și de Clement Aiudeanu, s-a dus la casa unde trîndăvea căpitanul Ivanovich, i-a spus să fugă și apoi a luat imediat drumul Cîmpenilor.

În urma sa, văzînd că Iancu nu se reîntoarce, Buteanu și Moldovan, ca și mulți alții, ies din biserică. Oamenii strigau că au venit soldații maghiari. Cinci sute de maghiari abrudeni se și înarmaseră, deci erau pregătiți, și începuseră a dezarma pe români, cu totul surprinși. Între

timp, Buteanu, văzîndu-l pe Dragoș, l-a acuzat de trădare prin călcarea armistițiului. Dragoș a răspuns că nu știe nimic, dar că, oricum, să nu se teamă nimeni, căci chiar de intră Hatvany în oraș nu se va întîmpla nimic, totul fiind pentru a fi grăbită pacea. Mulți, încrezători, au rămas. Printre ei, Buteanu și Dobra. Moldovan pleacă cu mulți alții. Între ora 9 și 10 seara, Hatvany intră cu 2 400 de ostași, 4 tunuri, așteptat de 600 de orășeni înarmați. Disciplinate, gărzile române din preajma Abrudului se retrag la Roșia, unindu-se cu cele de acolo și pleacă, în urma dispozițiilor lui Iancu, către lagărul de la Cîmpeni.

În noaptea aceea, toți românii din orașul și satul Abrud au fost dezarmați.

La miezul nopții, Iancu, fiind la Cîmpeni, primește o scrisoare de la Dragoș, prin vicetribunul Bengescu, în care se motivează, cu totul confuz, situația de la Abrud și îi cere să vină fără grijă înapoi la Abrud. A doua zi (7 mai) de dimineață primește o nouă scrisoare în care este somat să depună necondiționat armele. Scrisoarea o adusese tribunul Mihai Andreica, care astfel, ca și Bengescu, au putut scăpa din Abrud. Iancu nu răspunde la nici una. În schimb trimite imediat un curier rapid la Axente Sever, prin care îi comunică tot ce s-a întîmplat și îl invită să participe cu trupele sale la dispozitivul de împresurare a lui Hatvany, plan gata de a fi pus în execuție.

În aceeași zi află Iancu că Buteanu și Dobra au fost arestați și că mai toți fruntașii sînt și ei închiși. Printre altele, Iancu află și un amănunt întru totul semnificativ : un țăran din Roșia, aflat la Abrud la venirea trupelor maghiare, ar fi spus către soldați că nu trebuie să se bucure prea devreme, ci mai bine să aștepte să vază ce vor spune moții. Auzind aceste vorbe, Hatvanyè, înfuriat, a spintecat cu sabia pe bietul țăran. Imediat, încurajați de acest gest, soldații au pornit asupra caselor românilor, prădînd, ucigînd și schingiuind. Mulți români au fost spînzurați. Aceasta era asigurarea lui Kossuth și respectarea armistițiului.

Iată pentru ce Iancu și poporul armat luptaseră cu dîrzenie, iată pentru ce el știa că nu poate fi pace pînă nu există o garanție categorică a respectării dreptului la viață

al oamenilor. Așa procedaseră Iancu și ai săi cu prilejul dezarmării gărzilor maghiare din Abrud, Roșia sau alte orașe în toamnă? Acum însă curgea iarăși din belșug sîngele românilor, care fuseseră încrezători în făgăduieli, convinși că pînă la urmă nu se poate să nu se încheie o pace frățească între cele două popoare pornite la luptă pentru libertate!

La 8 mai, Iancu era gata de a pune în acțiune o dîrză ripostă armată. Tocmai primise o nouă scrisoare de la Dragoș, cu amenințări de data aceasta și somări să depună armele. Îi răspunde, în cuvinte scurte și hotărîte, arătînd perfidia dovedită din plin.

„Îndemnul legăturii tale în adevăr este așa de urîcios, cît nici Dumnezeul tău, nici judecata omenirii nu poate să-l absolveze; să fii învins (convins), acum, că eu cred că Kossuth are membrii săi care lucrează pentru mormîntarea națiunii maghiare și tu ești unul care în amorțirea ta nu simți osteneală în săparea groapei aceiași națiuni. Să știi dar că eu cu tine de cum de pace, da' nici cuvînt de dușmănie nu voiesc nici în viitor a face, ba încă, dacă va scrie istoria faptelor, mă voi păzi de cetania lor. Eu, dar, să știi că de aici înainte numai cu mîna armată, iar cu mîna armată îi voi trata și cu tine nimic. Mă mir de tine că ai cunoscut că starea de acuma este urîtă și lui Dumnezeu și oamenilor, vezi, inconștiența asta pe tine te mîngîie, că barem poți cugeta înaintea judecății Dumnezeului tău și a omenirii. Acestea nu ți le scriu din ură și din pismă, fără din judecata mea. De te lasă Dumnezeul tău, spune omenirii că mai gata sînt a răbda orice torturi de la dracii pămîntului, decît să mă învoiesc ori cu cine la sugrumarea principiilor omenirii — adieu."

Totodată, Iancu vorbește poporului înarmat, prezentîndu-i situația și cerîndu-i a jura să nu lase arma pînă la biruință sau moarte.

Felul cum a dispus planul de acțiune este arătat de Iancu, în mod clar, în chiar raportul său. Întreaga forță de luptă constituită a fost împărțită în 6 coloane. Trei așezate de-a dreapta și celelalte trei de-a stînga drumului principal, care ducea de la Cîmpeni, peste Abrud, la Zlatna. Pe dreapta drumului, la punctul știut, își luă poziție unul dintre cei mai viteji viceprefecți, Simion Groza.

Puțin mai departe, la Cernița, comanda tribunul Nicolae Corcheș și decurionul Jamboru, care fusese și ostaș imperial. Dincolo de aceștia, pe drumul de țară, au ocupat înălțimile tribunii Aiudeanu și Rusu.

Pe latura stîngă a drumului, coloanele erau distribuite astfel : dealurile spre Roșia Montană, le ocupase tribunul Mihai Andreica cu centuriile sale. Mai departe, chiar în fața Abrudului și-a fixat poziția de luptă tribunul Fauru, cu buciumanii. Celelalte înălțimi, către Cîmpeni și față-n față cu tribunii Aiudeanu și Rusu, au fost ocupate de forțele centrale de sub comanda viceprefectelui Ion Vlăduțiu. Axente Sever urma, după înștiințarea primită, să formeze frontul de pe drumul de munte la Dealul Mare, la sud de Abrud, de Cornu și de Poiana, în așa fel încît să taie orice retragere lui Hatvany pe drumul către Zlatna.

Lupta a început la 8 mai. Două companii trimise de Hatvany la Roșia, unite cu orășenii burghezi maghiari care se înarmaseră, au atacat pe tribunul Andreica, care respinsese atacul cu pierderi grele pentru vrăjmași. O companie înconjurată de țăranii români a fost mai toată măcelărită. Cei scăpați s-au readunat la Roșia și drept răzbunare pentru înfrîngerea suferită au prădat și dat foc caselor românilor din Roșia. Un detașament de lăncieri ocupă orașul, surprinzînd pe dușmani în prada ce o făceau, și îi măcelăresc, dînd la rîndul lor foc caselor maghiarilor. Maghiarii au avut pierderi mari, lăncierii pierzînd doar unul singur dintre ei și avînd cîțiva răniți. Seara, sosind primii fugari să vestească pe Hatvany asupra înfrîngerii, acesta s-a înfuriat, împușcînd mai mulți români în piața publică, drept represalii.

La 9 mai, Iancu ține o consfătuire — să-i zicem de război — cu prefecții Balint și Vlăduțiu, în care s-a decis ca în acea zi să se dea un atac general. Însuși Iancu comandă prima coloană de atac pe aripa stîngă. Curînd a ajuns în apropierea Abrudului, respingînd forțele lui Hatvany. Celelalte coloane au avut de asemenea succes, respingînd peste tot pe dușman și strîngîndu-l ca într-un cerc de fier.

Iancu ținea totul în atenția sa. Andreica îi cere un tun pentru a trage de pe deal asupra împrejurimilor orașului, totodată el anunță faptul că fiind prea avansat față de

centrul frontului s-ar putea ca dușmanul să-l atace din spate. Centrul nu se mișcase încă. Căpitanul Ivanovich se codea ca de obicei, iar Vlăduțiu aștepta să fie scăpat de asemenea pacoste. De asemeni, și tribunul Aiudeanu se temea că va pierde avansul luat dacă nu pornea atacul central. Atunci, Iancu ia comanda căpitanului Ivanovich și i-o dă lui Vlăduțiu, care pornește viforos la atac cu vînătorii săi.

Regrupîndu-se, centrul dușman inițiază la rîndul său un atac puternic tot pe centru. Vînătorii rezistă însă pe loc, pînă cînd Vlăduțiu, cu sabia în mînă, în fruntea lăncierilor, se zvîrle împotriva forțelor principale. Deși dispunea de numeroasă artilerie, Hatvany a fost înfrînt și blocat în Abrud. Andreica, Groza și Vlăduțiu au adus această victorie, mărturisește Iancu.

La 4 dimineața, din ziua de 10 mai, profitînd de ploaie și negură, Hatvany încearcă și reușește să facă o ieșire prin surprindere, sacrificînd pușcașii care primiseră ordin să țină foc viu asupra asediatorilor români. Hatvany ia drumul spre Cernița către Brad. A luat cu sine o seamă de familii maghiare și familiile fruntașe românești, pentru a le pune în fața vreunui atac al forțelor lui Iancu. De asemenea l-a luat cu sine pe Buteanu, ținut în fiare.

Scăpînd de flancul stîng al forțelor române, Hatvany începuse marșul printre două coloane române ale aripii drepte, care prind însă repede de veste și atacă cu violență (din stînga, tribunul Corcheș și Olteanu, iară din dreapta, tribunul Aiudeanu și Rusu). Lupta — ne spune Iancu — a fost foarte cruntă. Hatvany de-abia a scăpat cu foarte puțini din ai săi, ajungînd la Brad. O altă parte din soldații săi s-au retras către Abrud, intrînd în oraș și apărîndu-se cu disperare, pînă cînd, vînați unul cîte unul, au pierit cu toții. În piața publică erau ridicate zeci de spînzurători de care atîrnau sumedenie de români din oraș. Nimeni, nici Iancu, n-a mai putut opri atunci setea de răzbunare. Lăncierii înfuriați l-au căutat pe Dragoș (ascuns într-o pivniță) și l-au măcelărit. Aflînd aceasta, Iancu s-a supărat tare.

Pe la 4 dimineața a sosit și Axente Sever, cu ai săi, dar prea tîrziu ca să mai participe la lupta finală.

Avram Iancu repurtase o mare victorie. La 11 mai, Iancu a lăsat la vetre pe țăranii obosiți de luptă. Nu-și imagina că, înfrînt, Hatvany va reveni curînd. De altfel, acesta făgăduise maghiarilor din Abrud că se reîntoarce. Cu energia disperării, nemeșul ajuns comandant de oști strînge toate trupele aflate în comitatul Zarand, cheamă două companii de secui din Deva și legiunea germană. Tradiția orală pomenește și de recrutarea de către Hatvany a faimoasei bande de tîlhari condusă de Rozsá, care și-a aflat atunci moartea. Erau peste 3 000 și dispuneau de artilerie nouă. La 16 mai, Hatvany vine pe la Blăjeni direct la Abrud și trimite forțe la Roșia, pentru a aduce de acolo familiile maghiare.

Iancu nu ținea pe țărani tot timpul adunați, aceștia neformînd astfel o armată permanentă. Dar organizarea întreprinsă de el din vara anului trecut era însă atît de minuțios pregătită, încît în cîteva ceasuri putea strînge o armată mare, gata de luptă. La semnale de buciume și focuri aprinse, fiecare țăran din munți știa unde să se adune și sub comanda cărui tribun să se afle. Astfel și acum, de-abia intrase Hatvany în Abrud și de îndată patrulele trimise în recunoaștere către Cerna și Bucium au fost nimicite de țărani, iar trupa trimisă să aducă familiile maghiare din Roșia a fost atacată și împrăștiată.

În ziua de 16 mai, dispozitivul de luptă al românilor era gata închegat. Pe drumul Roșiei a luat aceeași poziție tribunul Andreica, în direcția Cornu și Buciumani, Vlăduțiu cu tribunul Olteanu și frații Faur. Ei formau aripa stîngă. La Stiurț se postă Simion Groza, iar mai departe, spre Cornița, făcuseră front fostul prefect de Cetatea de Baltă, refugiat la Iancu. Macarie Moldoveanu, tribunul Clement Aiudeanu și fostul prefect de Cluj, Buteanu, cu tribunii Boier și Rusu. Toți aceștia formau aripa dreaptă. La Cîmpeni era constituit un corp de rezervă, pe care Iancu intenționa să-l manevreze după trebuință.

La 17 mai, bătălia era în toi, dar mai cu seamă se înfățișa sîngeroasă la cele două aripi, către Roșia și către Cornița. Seara, dușmanul a fost înfrînt și s-a retras la Abrud, ca și cu o săptămînă înainte. A doua zi, luptele reîncep cu furie pe tot frontul. Respins pretutindeni din nou, Hatvany încearcă un atac puternic pe aripa dreaptă,

către Cornița. Lîngă Stiurț, Groza intră într-o cumplită încăierare corp la corp cu honvezii, dar biruie și de data aceasta.

Înfuriat la culme, Hatvany nu găsește altceva de făcut decît să se răzbune pe locuitorii români din Abrud. Pe o seamă dintre ei, între care copii și femei, îi duce în cimitirul românesc și îi spînzură sau îi împușcă acolo.

Nefiind sigur de căpitanul Ivanovich, pe care-l lăsase să comande rezerva de la Cîmpeni, Iancu dă comanda acestei rezerve tatălui său, apoi galopează către aripa stîngă, în plinul nopții dintre 18 și 19 mai. Bătălia era în toi pe tot frontul, dar lui Avram Iancu — potrivit organizării prealabile — îi veneau mereu întărituri, în timp ce forțele lui Hatvany se împuținau. Simion Balint trebuia să sosească și el cu lăncierii și vînătorii săi dinspre nord.

Hatvany încearcă un atac disperat cu o concentrare masivă asupra aripei stîngi, care se clatină, dar numai pentru puțin, pentru că Iancu trimite imediat forțe proaspete, care pun pe fugă pe vrăjmaș. Bătălia ținuse timp de 40 de ore. Hatvany e înfrînt pretutindeni. Dă răgaz o oră celor ce-i mai rămăseseră și decide să ia drumul Zlatnei, forțînd încercuirea. Pentru aceasta întreprinde o diversiune cu trei companii de honvezi : una către Cornița, alta către Stremț — spre a ține pe loc pe Groza — și a treia pe dealul Băieșilor, cu direcția către Roșia. Între orele 1—2 din ziua de 19 mai el ordonă plecarea, nu însă înainte de a împușca pe tribunul Moraru, prins în luptă, și alți români din Abrud.

Urmat de aproape de coloana forțelor țărănești, Hatvany grăbește retragerea. Dar la Gura Cornii, mai jos de Abrud, este izbit din lături de alte două coloane, care în marș forțat îl ajunseseră și-l întrecuseră. Atacul principal l-a primit chiar de la buciumani, satul lor fiind situat la răsărit de Gura Cornii. Ei erau conduși de Vlăduțiu. Buciumanii erau mai toți înarmați cu puști și-l țineau în loc pe Hatvany, rărindu-i în mod considerabil rîndurile. În plinul bătăliei apare Simion Balint cu forțele sale proaspete, coborînd de pe înălțimile de la Gura Cornii. Lupta dată aci a fost cumplită. Secuii, ca să poată scăpa, au aruncat din căruțe pe femeile și copiii maghiari luați de Hatvany din Abrud. Iar a VI-a companie din legiunea germană denumită „Cap de mort“, avînd patru piese de artilerie, for-

mează un careu de aprigă rezistență, retrăgîndu-se pas cu pas către comuna Cerbu, unde îi așteptau lăncierii din comunele moțești. Lupta dată de aceste vestigii ale unei vestite legiuni germane din Viena a fost dîrză. Moții și-au aruncat pălăriile, și-au dezbrăcat sumanele și cu lăncile în mîini au năvălit asupra germanilor. Rezistența disperată a vienezilor a fost înfrîntă. S-au petrecut atunci scene cutremurătoare. Mulți dintre germani se întreucideau spre a nu cădea prizonieri.

Avram Iancu, în raportul său, menționează — și nu în treacăt — un mic episod din această dramă, care cuprinde adînci semnificații.

La un moment dat, unul dintre voluntarii germani, vorbind cu greu românește, se adresează unui lăncier, care sta gata să-i vîre sulița în pîntece, rugîndu-l să nu-l ucidă pentru că el „este din Viena, unde stă împăratul!“ Pesemne că vienezul auzise de faptul că țăranii munteni rămăseseră cu credință față de fantomaticul împărat. Dar ceea ce constituie partea interesantă a acestui episod este răspunsul moțului : „Eu mă mir de tine. Precum spui tu, ești neamț, din Viena, și totuși te bați împotriva împăratului ! Cine te-a adus pe tine în munții noștri spre a ne jefui și omorî pe noi, bieți de oameni ? Și pentru ce porți tu capul de mort la pălăria ta ? Tu ești vrednic de moarte !“ Și moțul l-a ucis.

Faptul demonstrează în linii mari starea de spirit, mentalitatea țărănimii transilvane la ora aceea. Ei știau una și bună ! Erau stăpîni — în fine ! — pe munții, pădurile și pășunile lor. Nu mai aveau domni și administratori hapsîni. Și aceia care veneau cu arma împotriva lor, fie ce neam or fi fost ei, erau dușmanii lor.

Din această companie germană au scăpat de furia moților doar șase, care au fost luați prizonieri și apoi au fost eliberați. Dezastrul forțelor lui Hatvány a fost total. Printr-o minune — cum se spune — el a scăpat doar cu cîțiva călăreți — trecînd peste podul de la Bolfu, cu cîteva minute înainte de a fi ocupat și acest pod de către buciumani. Altfel nu mai scăpa. Pe urmele sale încercaseră și cîteva zeci de honvezi să scape. Au fost uciși însă de femeile buciumane, care de pe culmea Bolfului zvîrleau cu pietre.

Buciumanele au intrat prin această bătălie nu numai în legendele locale, ci și în literatura și memorialistica maghiară și germană, prin poveștile duse pretutindeni de acei puțini care au mai scăpat.

După această victorie, Avram Iancu dispune nu numai urmărirea unor resturi infime, ci reocuparea punctelor principale din Zarand și în special ordonă să fie luate cu forța toate concentrările de provizii de la Hălmagiu. Așa au fost aduse în munți mari cantități de cereale și sare.

Drept răzbunare, Hatvany, ajuns către granița Ungariei, îl spînzură pe Buteanu la 23 mai. Se spune că ultimele cuvinte ale fruntașului revoluționar român au fost: „Eu mor liniștit, pentru că moartea mea este răzbunată îndeajuns prin cele două pierderi totale ale maghiarilor la Abrud".

Pe cînd se duceau aceste bătălii la Abrud și pe drumurile către Brad și Zlatna, maghiarii au mai atacat și dinspre nord, dar fără succes.

După 20 mai, Iancu, care de data aceasta ia ofensiva, decide cu Axente, Balint, Vlăduțiu și Moldovan un atac de despresurare a Cetății Alba Iulia. Axente Sever urma să ducă sarcina la îndeplinire. Și a dus-o. Dar, deși a fost vestit și rugat să ajute această acțiune, colonelul August n-a făcut nimic.

Din nou intervine un atac masiv dinspre Zarand. Era vorba de o armată de proporții, trecînd de 7 000, sub comanda lui Farkas Kemény, ajutat de colonelul Forró. Numeroasa cavalerie și artilerie însoțea expediția decisă să termine cu rezistența lui Avram Iancu.

Kemény conlucra cu alte trupe din punctele principale ale cordonului de asediere a Munților Apuseni, astfel că forțele de atac însumau peste 30 000 de soldați. Pe drumul dintre Cluj și Oradea, operațiile erau conduse de însuși Vasváry, poreclit de contemporani Kossuth cel Mic, decis, dintr-o pornire ambițioasă, să arate lui Avran Iancu că se poate impune prin arme. Dinspre Turda comanda Eglöffstein și Pápai. Dinspre Teiuș și Aiud, maiorul Juhász, iar dinspre Zlatna, maiorul Kováts. Alte forțe numeroase se îndreptau dinspre susul Mureșului.

Situația devenise mult mai gravă pentru Avram Iancu, prefecții și luptătorii munteni. Un atac general, masiv, de-a lungul întregului cordon de apărare, presupunea o organi-

zare grea, poate chiar imposibilă, ziceau unii. Trebuiau întăriți păzitorii acestui cordon, și totodată făcută o totală și decisivă mobilizare înăuntru, în munți, în așa fel, încît, chiar dacă dușmanii ar fi ocupat prin forță punctele centrale, mereu rîvnite — Abrudul, Roșia și Cîmpenii — Avram Iancu și prefecții săi să dispună de o masă de manevră în stare să-i izoleze de cîmpie, să-i înfometeze, tăindu-le legăturile și nimicindu-i prin lupta de guerilă. Dar acest plan al lui Avram Iancu, pornit din prevederea de a nu fi învins în nici un chip, n-a fost nevoie să fie folosit, pentru că atacurile au pornit succesiv și tot pe rînd au fost înfrînte, pătrunderea în miezul munților fiind evitată, însă nu fără a fi date grele bătălii.

Kemény, în înaintarea sa către Abrud, pe drumul de la Brad, este hărțuit necontenit și deseori bătut prin fel de fel de mijloace de către Simion Groza, care se retrăgea luptînd cu o vitejie, devenită epopeică. Era ziua de 8 iunie.

La 9 iunie, Groza primește întăriri între Vulcan și satul Giuruleasa, dînd o nouă și aprigă bătălie, care a durat pînă-n noapte, cînd glotașii s-au retras către Sohodolu, unde se întăresc pe poziție. Între timp sosește la Cîmpeni avangarda legiunii lui Balint, comandată de tribunul Ciurileanu. Apoi vine Balint însuși și coboară către Sohodol, unde numai o mie de vînători țineau piept întregii armate a lui Kemény. Este probabil că dacă Kemény sau Foro ar fi știut aceasta ar fi trecut de ei și ar fi intrat în Abrud mai devreme.

Și totuși, potrivit deciziei luată de Avram Iancu, Kemény a fost lăsat să intre în Abrud, ca într-o cursă. Aceasta s-a întîmplat în ziua de 11 iunie. Toate forțele au fost grupate în zona micului sat Soharu, la nord de Sohodol și la vest de drumul și valea Abrudului. Pe dealurile de acolo au fost postați Balint, Vlăduțiu, Moldovan și tribunul Ciurileanu. La ora 1, tocmai cînd Kemény se gîndea să prînzească în casa protopopului român Absalom, coloanele țărănești pornesc dinspre dealuri către Abrud. De data asta, artileria de munte fabricată de români a decis în multe puncte de atac. Însuși Kemény a fost rănit. Spre seară — în urma trădării unui sas — care a comunicat lui Kemény poziția cea mai slabă din frontul de atac al muntenilor — Balint, Ciurileanu și Vlăduțiu sînt nevoiți să

se retragă spre Sohodol. Între timp, Groza, păstrînd strîmtoarea de la Bucesiu, capturează carele cu provizii ce veneau dinspre Brad pentru oastea lui Kemény. Așa cum proceda în cele mai grele împrejurări, voind să cunoască părerea prefecților, la 12 iunie, la Cîmpeni, Iancu convoacă un consiliu de război.

Iancu schimbă dispozitivul de luptă. Balint ia poziție în sus de Roșia, la Vîrtopu, în directă legătură cu centurile buciumanilor comandați de Fauru de la Bucium, prelungind astfel aripa stîngă. Groza primește ordin să lase spre paza strîmtorii un detașament, iar el cu grosul trupelor să formeze aripa dreaptă la Stiurț. În rest fuseseră orînduite sub diferite comenzi toate forțele de care dispunea atunci Avram Iancu și care erau inferioare dușmanului.

În aceeași zi, de 12 iunie, sosește la cartierul general din Cîmpeni o scrisoare de la Kemény, prin care Iancu era somat ca împreună cu ceilalți prefecți și tribuni să depună armele și să încheie pace cu maghiarii. Kemény îl asigură pe Avram Iancu, pe onoarea sa de soldat, că pentru cele trecute nimeni nu va fi tras la nici o răspundere. În cazul cînd Iancu refuza această ofertă de capitulare, Kemény amenința că îi va extermina pe toți, pînă la cel din urmă prunc de lapte. Din nou Iancu răspunde cu formula sa lapidară și hotărîtă : „Între noi va decide numai sabia !"

A doua zi s-au încins lupte puternice în multe puncte ale frontului. Superioritatea armamentului maghiar, forța de luptă a unor trupe au făcut ca în acea zi „norocul să fie schimbător", cum spune Iancu în raportul său. În centrul frontului de luptă se decide în mare parte soarta bătăliei. Aci se aflau Vlăduțiu, Andreica, Olteanu și Boier, care ies pînă la urmă victorioși. În acest timp, Balint zdrobește două companii de honvezi trimise de Kemény să ocupe drumul către Roșia. Tot în aceeași zi de 13 iunie i se aduce lui Iancu o scrisoare capturată de la un curier trimis la Kemény de ofițerul care cu o zi în urmă fusese înfrînt de viceprefectul Simion Groza. Ofițerul maghiar însoțise cu pază puternică carele cu provizii destinate forțelor lui Kemény. Toate aceste provizii au fost capturate de lăncierii lui Groza. Ofițerul cerea lui Kemény indicarea unui alt drum către Abrud. A fost ultima zi cînd armata

lui Kemény a mîncat pîine. De a doua zi au început să caute cu înfrigurare prin casele părăsite din Abrud tărîțe sau boabe de porumb.

Izolat în creierul munților, fără provizii, simțind brîul de foc cum îl încingea tot mai tare, Kemény scrie lui Vlăduțiu că vrea să se întîlnească cu el pentru a trata. Kemény îi mulțumea pentru că, în toamnă, prefectul Vlăduțiu nu îngăduise jefuirea moșiilor sale de la cîmpie. Acum îi garanta deplină securitate. Vlăduțiu i-a răspuns imediat că „el nu se încrede nici în președintele guvernului maghiar, necum în dînsul". Kemény mai face o încercare trimițînd pe Simion Șuluțiu din Abrud, fruntaș român și înalt funcționar pînă atunci al guvernului. Tatăl biografului lui Iancu, Iosif Sterca-Șuluțiu. Șuluțiu avea misiunea de a convinge pe Balint să se întîlnească cu Kemény oriunde va vrea el. Și Balint, firește, răspunde negativ.

Ne par foarte curioase aceste demersuri ale comandantului maghiar, nobil transilvănean, care nici pînă la ora aceea nu pricepuse spiritul de deplină solidaritate care unea pe Iancu de colaboratorii săi și pe toți de interesele maselor. Nici unul dintre prefecți sau tribuni nu ar fi tratat separat, așa precum nici Iancu n-ar fi întreprins nici o acțiune de acest fel fără consimțămîntul maselor. Dovada o dăduse în grelele momente ale misiunii lui Dragoș și cu atît mai mult acum, cînd era victorios, nu avea nici un motiv să facă o pace de compromis.

Iancu decide un atac general la 15 iunie. Dar Kemény, dîndu-și seama că nu va rezista, ia el inițiativa și atacă, cu un efectiv numeros, pe buciumanii comandați de Balint. În fața presiunii, lăncierii se retrag pe o poziție mai bună, rezistînd acolo cu înverșunare. Ca-ntotdeauna, avizat, Iancu trimite în ajutor pe tribunul Ciurileanu, care se afla prin apropiere, ținînd drumul către Roșia. Ajutorul trimis de Iancu sosește la timp pentru a îngădui lui Balint să contraatace, pe la ora 6 după-masă, și să pună pe fugă pe dușman pînă-n Abrud. În timpul cînd Balint era atacat, Iancu dăduse poruncă de atac și centrului de sub comanda tribunilor Gomboșiu și Fodor, cît și aripei drepte condusă de Vlăduțiu. Atacurile au împins pe honvezi din nou în Abrud. S-a întîmplat însă ca viceprefectul Groza să vină

prea tîrziu la poziția de la Stiurț, destinată lui, astfel că profitînd de aceasta Kemény a dat un atac de seară în această direcție, încercînd să spargă încercuirea. Lupta a fost crîncenă și a durat pînă după miezul nopții, soldîndu-se cu o nouă înfrîngere a baronului Kemény, poate cea mai grea din ziua aceea. A doua zi, dis-de-dimineață, Iancu a adunat la Cîmpeni pe prefecți și pe tribuni ca să decidă un nou atac general. Dar între timp Kemény se decisese a fugi cu orice preț. Cînd nimeni nu se aștepta, în revărsatul zorilor, el ordonă un atac puternic împotriva pozițiilor prefectului Simion Groza. Era o diversiune, pentru că în acest timp, profitînd de o ceață deasă, el ia drumul Zlatnei, ca și mai înainte Hatvany. A ieșit neobservat pe acest drum, luînd un apreciabil avans.

A fost însă repede ajuns de lăncieri și hărțuit necontenit, încetinindu-i retragerea. La Valea Cerbului, honvezii, dînd foc unor case de pe marginea drumului, atrag atenția buciumanilor, care se aruncă cu putere asupra lor. Poate că atunci s-ar fi reînnoit dezastrul suferit de Hatvany cu cîteva săptămîni înainte, dacă Kemény, prevăzător, n-ar fi trimis din vreme, înainte, pe colonelul Forró, cu un puternic detașament, care trebuia să dreagă podul de la Dealul Mare și să ridice toate barierele puse de munteni. Totuși, la Valea Cerbului buciumanii au ucis peste 150 de honvezi și au capturat două care cu muniții și îmbrăcăminte. Între timp, Simion Groza prinde din urmă un detașament al fugarilor și-l nimicește.

Avînd calea deschisă de colonelul Forró, Kemény, s-a putut retrage, dar cu pierderi foarte grele. Într-o scrisoare publică, tipărită de ziarul *Honvéd*, din Cluj, la 24 iunie, căpitanul Gabányi scria despre înfrîngerea baronului Kemény : „Să-mi fie permis a-ți spune ție, amice, că această campanie ar putea servi spre onoarea oricărui renumit general din lume... Moții nu sînt lași, mulți ofițeri renumiți, care au luat parte la toate bătăliile din Ardeal, spun că moții sînt mult mai buni decît soldații lui Puchner".

Acest căpitan a scris cu zece zile înainte o foarte lungă scrisoare aceluiași prieten, Ferencz, relatînd cu lux de amănunte luptele și retragerea lui Kemény.

Dar, între timp, de-a lungul cordonului de apărare a munţilor s-au dat lupte grele cu apărători ţărani. Mai cu seamă comunele din nord, Albacul, Mărişel, şi cele din zona aceea au avut multe încercări. Acum, la finele lui iunie, erau istoviţi de luptele necurmate duse începînd din ianuarie. Honvezii pătrund cu forţe numeroase. Comunele Rîul-Calatii şi Giurcuţa cad pradă, apoi şi viteazul Mărişel are aceeaşi soartă. Cu acest prilej — ne spune cu amărăciune Iancu în raportul său — maghiarii au comis cruzimi înspăimîntătoare, ucigînd bătrîni, femei, copii. Lăncierii trimişi de Avram Iancu să restabilească frontul de apărare au povestit mult timp după aceea cum au găsit sugari lăsaţi pe sînul mamei moarte, pentru ca moartea lor să fie înceată. Ferocitate şi sadism gratuite.

Forţele de ajutor, trimise de Iancu sub comanda tribunului Nicolae Corcheş şi a tribunului Olteanu, de la Cetatea de Baltă, au aflat concentrate la Fîntînele toate resturile centuriilor din comunele devastate, comandate de centurionul Dumitru Gavril. Aceşti lăncieri şi vînători erau obosiţi, căci peste zi dăduseră o luptă grea cu o companie de honvezi, pe care au nimicit-o, luîndu-le şi două care cu pîini. Nicolae Corcheş află că forţa principală de atac se apropie de Fîntînele şi este comandată de Vasváry însuşi, avînd peste 3 000 de honvezi cu alte două companii din vestita legiune vieneză „Cap de mort", cuprinzînd şi 300 de inşi înarmaţi cu securi, pentru a sfărîma baricadele ridicate de munteni. Forţele muntenilor erau infime. Făcînd o numărătoare rapidă, Corcheş şi-a dat seama că ajung doar la cîteva sute. Dintre ei, în noaptea de 5/6 iulie, Corcheş şi Olteanu aleg 120 de vînători şi 317 lăncieri, îi împart în trei cete şi ocupă trei puncte strategice în trecătoare.

Către prînz, în ziua următoare, Vasváry se angajează pe drumul de munte. Observînd poziţiile muntenilor, deschide un puternic foc de arme şi tunuri împotriva lor. Corcheş, ştiind cît de puţină era muniţia vînătorilor, le-a poruncit să stea culcaţi, să nu tragă nici un foc pînă ce duşmanii nu vor fi cam la 80 de paşi. Trăgători buni, acoperiţi de stînci — în timp ce honvezii, care urcau, erau descoperiţi — vînătorii munteni nu greşeau nici o ţintă vie. Pe locul de luptă se aflau sumedenie de femei din satele

prădate care și-au urmat bărbații, încurajîndu-i acum la luptă. Vasváry întărea mereu primele rînduri, rărite de focul vînătorilor. Corcheș trimite două grupe de vînători pe flancurile dușmane să deschidă foc viu, în vreme ce din 3 puncte alese lăncierii se aruncă într-un atac furibund. Deși de nouă ori mai numeros, dușmanul intră în panică. De acest prilej profită imediat mult încercatul aghiotant al lui Avram Iancu. Măcelul la care a fost supusă oastea lui Vasváry a fost cumplit. La lupte au participat și mărișelcele, comandate tot de Pelagia Roșiu, fugită din fața cuceritorilor satului lor. Călărind cai iuți de munte, avînd drept arme bolovani, îmblăcii, coase sau chiar lănci, femeile au înspăimîntat pe dușmanii intrați în panică, mai cu seamă că auziseră destule povești în legătură cu furioasa lor bravură. Vestigiile legiunii vieneze au pierit ca și Vasváry, ucis de lancea lui Tudor Gavrilă. Cadavrul a fost recunoscut ca fiind al lui după inelul ce purta inscripția „15 martie 1848".

Primind vestea căderii lui Vasváry se spune că Iancu ar fi exlamat cu durere : „Aș fi dat zece ani din viața mea ca să-l pot mîntui. Pagubă de el că tînăr talentat a fost".

De-acum, micile încercări făcute în alte puncte, și care marchează victoria muntenilor, nu mai pot modifica rămînerea definitivă a forțelor lui Avram Iancu în dispozitivul de luptă stabilit în decembrie-ianuarie.

Axente Sever, care-și apărase necontenit sectorul, avea să ia ofensiva, să pătrundă în Alba Iulia, ajutînd la despresurarea acestei cetăți.

Luptele se vor opri încetul cu încetul la mijlocul verii. Situația Ungariei proclamată independentă din iarnă acum era grea, atacată fiind și de austrieci și de rușii din principate, comandați de generalul Lüders, apoi de Paskevici. Rezistența românilor în Munții Apuseni le măcinase jumătate din armata din Transilvania, Avram Iancu și tovarășii săi avuseseră dreptate. Acum puteau discuta de la egal la egal. Cîștigase cu sabia acest drept pînă atunci refuzat. Nu spusese oare Kossuth în parlamentul maghiar că „libertatea se cucerește cu sabia" ?

„Împăratul Munților" își făcuse datoria de comandant al acestei rezistențe. O organizase din vara anului trecut,

atunci cînd se duceau tratative sterile, o condusese prin grelele încercări din aceste şapte luni din urmă ; el reprezenta acum şi poporul român din Transilvania în tratativele care începuseră de mai bine de o lună, pentru un front comun revoluţionar româno-maghiar împotriva armatelor reacţiunii europene. De ce nu se făcuse acest front de acum un an ? Răspunsul este simplu, şi-l va da chiar Avram Iancu în numeroasele scrisori-manifest adresate poporului maghiar frate, ridicat şi el pentru libertate împotriva despotismului. Politicienii maghiari n-au înţeles pînă în ceasul al doisprezecelea că dacă vrei să cîştigi libertatea pentru tine nu trebuie s-o răpeşti celorlalţi din jurul tău ! Cu atît mai mult cu cît trebuie să te înfrăţeşti cu cei care au un ideal comun de luptă socială şi naţională, făcînd un front masiv împotriva despotismului deopotrivă asupritor.

PENTRU SALVAREA REVOLUŢIEI

Baza programului revoluţionar al lui Avram Iancu a fost, fără îndoială, eliberarea socială a ţărănimii transilvane, abolirea cu desăvîrşire a prestaţiilor feudale şi recunoaşterea naţionalităţii române ca atare. Pentru aceasta, Iancu nu a mers pe calea tratativelor cu Viena sau cu guvernul maghiar, ci pe calea cuceririi deplinei autonomii teritoriale măcar în regiunea Munţilor Apuseni. Stăpîn şi liber să apere acest teritoriu, putea ajuta şi întreaga mişcare revoluţionară română, cît şi pentru a avea o bază de tratative ulterioare, la un nivel ridicat, impunînd de la egal la egal.

În Ţara Moţilor, pentru aproape un an de zile, Iancu, împreună cu Axente Sever, Ion Buteanu, Simion Balint, Ion Vlăduţiu, Vasile Moldovan şi ceilalţi prefecţi, viceprefecţi şi tribuni, figuri revoluţionare, oameni de convingeri profund democrate şi întru totul ataşaţi nevoilor maselor populare au înfăptuit prin caracterul popular al rezistenţei armate din 1849 o administraţie populară evidentă. A fost atunci regiunea Munţilor Apuseni o ţară liberă ? Da ! Nu mai avea nici administraţie austriacă, nici maghiară. Nu aparţinea de fapt nici Austriei şi nici Ungariei. Această ţară nu numai că şi-a păstrat prin lupte grele libertăţile cucerite, dar a devenit curînd speranţa de salvare a revoluţiei din răsăritul Europei. Epopeica luptă dusă de muntenii conduşi cu pricepere de tînărul Avram Iancu era

privită, de întreaga emigrație revoluționară românească, drept o posibilitate a eliberării întregului popor român.

Kossuth, Bem și toți fruntașii revoluției din răsăritul Europei vor dori curînd o alianță de luptă cu Avram Iancu, recunoscut drept necontestatul conducător al revoluției din Transilvania.

Desigur că pentru a se încheia războiul și a fi recunoscute drepturile firești ale poporului român din cuprinsul Transilvaniei nu a fost îndeajuns rezistența lui Avram Iancu. Acela care a dus tratativele, acela care a luptat prin vorbă, prin scris pentru salvarea revoluției internaționale a fost luptătorul revoluționar-democrat Nicolae Bălcescu, devenit conducătorul virtual al emigrației revoluționare române și, în același timp, unul din fruntașii luptători care au militat pentru aplicarea ideii unității revoluției, amenințată cu pieirea de către forțele unite ale reacțiunii absolutiste habsburgo-țariste. Pentru salvarea acestei revoluții, care de mai bine de un an zguduise absolutismul european și nimicise în mare parte orînduirea feudală, Bălcescu face apel și la Avram Iancu, sigur fiind de sentimentele sale profund democrat-revoluționare, sigur fiind că de fapt făcea parte din lagărul revoluționar.

După înăbușirea revoluției din Țara Românească, Bălcescu vine, ca și Eliade și Tell — pentru un timp și Magheru — și mulți alții la Sibiu, apoi pleacă la Belgrad și la Constantinopol și din nou în Transilvania, păstrînd o strînsă legătură cu emigranții români de la Constantinopol, Paris, Viena, Italia sau Serbia.

În vederea înțelegerii dintre Kossuth și Iancu, Bălcescu merge la Pesta, iar mai apoi, după ce guvernul revoluționar ungar se stabilește la Debrețin este primit de Kossuth la 27 mai. Îi propune formarea unei legiuni românești împotriva forțelor țariste, propunere care a fost acceptată de Kossuth.

La Debrețin îl ajunge pe Bălcescu și Cezar Bolliac, exilat la Brașov, aprig luptător pentru o apropiere romåno-maghiară. Acolo, Bolliac scoate ziarul *Expatriatul* (pînă în iunie 1849), devine un intim al generalului Bem, convins de necesitatea unei înțelegeri româno-maghiare pe plan revoluționar. Bolliac, împreună cu Bălcescu, intervine de asemenea în acest sens pe lîngă Kossuth. Acesta cere ca

„să ia pe Iancu cu întreaga armată în Valahia Mare, ca toţi românii din Transilvania şi Banat să meargă să mîntuiască Principatele..." Bălcescu, care nutrea de mult planul de a veni în Principate cu forţe ardeleneşti, este bucuros şi pleacă la Cîmpeni, spre a-l convinge pe Iancu să accepte acest plan, ducîndu-i în caz de înţelegere şi oferta lui Kossuth de a-l investi ca general în armata revoluţionară maghiară. Între timp, Bălcescu, la Pesta fiind, scoate în iunie, împreună cu deputatul român Sigismund Pop, gazeta *Democraţia*.

Din *Amintirile din pribegie* ale lui Ion Ghica, aflat atunci la Constantinopol ca mandatar al emigraţiei româneşti, aflăm consemnate o seamă de scrisori ale lui Bălcescu, în care sînt relatate multe amănunte legate de strădania sa pentru realizarea înţelegerii româno-maghiare, pe baza recunoaşterii de către guvernul ungar a drepturilor populaţiei româneşti din Transilvania.

Încă de la 30 mai el adresează o scrisoare contelui Kázmer Bathyány, în care-i spune că întreaga emigraţie a românilor revoluţionari se asociază luptei pentru libertate a Ungariei şi vrea înfiinţarea legiunii române. Pentru aceasta era nevoie de participarea lui Iancu şi, fireşte, de obţinerea drepturilor mereu amînate. La 25 iunie, Bălcescu primeşte de la ministrul-conte un răspuns cu totul nesatisfăcător. Speranţa era însă şi la Bem, căruia, el şi Bolliac, îi făcuseră felurite oferte de a intra în serviciul cauzei revoluţionare româneşti.

La 18 şi 19 iunie, trupele ţariste intraseră în Transilvania, deci nu mai era vreme de pierdut, şi Bălcescu este necăjit de tărăgăneala impusă de guvernul maghiar în tratativele de înţelegere româno-maghiară. Într-o scrisoare adresată la 1 iulie lui Ghica, Bălcescu îi spune că a trimis doi tineri la Avram Iancu, la Cîmpeni, pentru a-l sfătui „să se ţină neutru între unguri şi muscali şi să nu iasă din munţi, să caute a se învoi cu Bem, îndemnînd pe acesta a se pune în fruntea oştilor mai mult române sau curat transilvane, fără excepţie de naţionalităţi".

Poziţia cîştigată de Avram Iancu, după rezistenţele armate efectuate, conducînd singura armată ţărănească română, îi permitea lui Bălcescu să ducă la alt nivel lupta

sa pentru salvarea întregii revoluţii. Avea asigurate forţe armate care cîntăreau greu în acele momente, avea un pion mult avansat pe eşichierul politic, un pion care devenea o posibilitate pentru buna finalizare a partidei chiar şi acum, în ceasul al unsprezecelea. Bălcescu se folosea de acest succes, punîndu-l, fireşte, în slujba cauzei comune.

La 4 iulie, Bălcescu scrie din nou lui Ghica, mărturisind gîndul că în cazul cînd trupele ţariste vor fi biruitoare împotriva Ungariei, lupta împotriva ţarismului să fie continuată în Munţii Apuseni, ca centru de rezistenţă. Totodată, Bălcescu încearcă să convingă pe conducătorii guvernului maghiar că „supremaţia şi democraţia nu se pot alia" sau că „Ungaria are două căi înaintea sa : de voieşte a-şi păstra supremaţia ce a avut pînă acum, atunci trebuie să rămînă aristocrată şi despotică sau cu alte cuvinte să rămînă lîngă Austria ; iar de voieşte a fi liberă şi democratică... trebuie a da mîna la nouă milioane de români".

Între timp şi Avram Iancu, care continua greul său război ţărănesc, începe să primească scrisori-apel de la fruntaşii români sau maghiari — în vederea înţelegerii româno-maghiare.

După eşecul misiunii lui Dragoş primeşte o scrisoare a deputatului Ion Gozmann, român în dieta revoluţionară a Ungariei, prin care acesta recunoaşte perfida intervenţie a lui Hatváni şi îndeamnă totodată sincer la o pace frăţească. „Asupra lui Hatvany, pentru îmbulzirea lui, prin care operata pace s-a îndepărtat, la şedinţa dietei, care va începe în două zile, noi, românii, vom cere pedeapsă !" Dar Gozmann nu ştia nici el că însuşi Kossuth autorizase pe comandantul maghiar să pătrundă în timpul armistiţiului !

Gozmann aminteşte şi de discuţiile cu Bălcescu, „mădularul fostului guvern în Ţara Românească", şi crede sincer în faptul că Iancu nu ar putea fi om al camarilei vieneze şi că se va găsi „modalitatea tractatului prin care pacea cu deplină securitate se va întemeia".

„Domnia-voastră — scrie Gozmann — sînteţi o parte mică a ţării şi aşa domnia-voastră sînteţi îndatorat a vă aşterne petiţiile înaintea dietei !" Dar mai departe recunoaşte că în Ungaria „sînt mai fundaţi liberalişti, decît cei din

Transilvania". Ca pînă la urmă să-l îndemne să ceară dietei ungare un fel de îndurare pe „care o va da desigur și Kossuth, încă bucuros".

Răspunsul lui Avram Iancu dat lui Gozmann, ca și acela trimis mai tîrziu lui Simonffy sînt atît de caracteristice personalității sale și dezvăluie atît de pregnant sentimentele și consecvența sa politică față de programul de la Blaj, încît nu putem să le comentăm, fărîmițîndu-le, ci le redăm integral.

Lui Gozmann, Iancu îi răspunde în stilul său specific : „Tratatul de pace între noi și delegatul Dragoș, intrarea lui Hatváni și alte înșelăciuni, ca atîtea plăgi fatale ne sînt cunoscute în analiză. Una manus alterum lavat — adecă : Dragoș fu orb instrument pentru ca Hatvany să poată intra la noi fără de pericol.

Sîntem convinși și de întristarea președintelui Ungariei, Kossuth, dar nu e durere de un așa bărbat, care-și cauzează întristări, contrazicîndu-și sieși, nu e statornic în propuneri, promisiunile cele mai fundamentale de azimîine sînt revocate și nimicite prin alte decrete ale domniei-sale. Noi credem că prin providența divină sîntem mîntuiți de a nu fi noi cauza principală a cotropirii națiunii noastre, cînd în săptămînile trecute începurăm a trata serios cu domnia lui, dar prin asta ne făcurăm mai atenți pentru viitor.

Domnia lui, înainte de a lua în dreapta sceptrul fericitor de popoare, trebuia să alerge la exemplele celor mai stătători bărbați din veacuri, care au făcut ce trebuia să facă domnia lui.

Iară domniilor-voastre vă mulțumim și nu vă rugăm să cereți pena (pedeapsă) asupra lui Hatváni, căci cu ce i-am fost datori i-am dat, nimica rămînîndu-ne de-a mai pretinde".

În legătură cu acuza, că Iancu ar fi omul camarilei, răspunsul este identic cu altele date : „Ce era mai consult, să dăm mîna cu acela care nu voiește să știe de tine, sau cu acela care-ți promite împlinirea rugăminții ? Deci vă îndreptăm acia rugare frățească, să nu fiți mici la credință, înșelîndu-vă că noi am fi oarbe instrumente ale camarilei și că principiul nostru ar fi singur negru-gălbinism, după

cum vă place a crede. Nu, domnilor, nu ! Noi sîntem oamenii libertății. Pentru asta am revoltat, pentru asta ne-am vărsat și sîntem hotărîți a vărsa sîngele, pînă la ultimul român. Brațele noastre, din 15 mai, în anul trecut, pînă la ora cea fatală, deschise au stat, ne-am oferit fraților maghiari, de cei mai sinceri amici pentru toate adversitățile timpurilor viitoare, numai să ne garanteze naționalitatea pe temeiul dreptului egal. Dumnealor însă, în loc de a ne dobîndi inima prin aste mijloace, în loc de a dobîndi inima unui popor compact de mai multe milioane, întrebuințară biciul teroristic și așa siliți ne retraserăm îndărăt, promițîndu-ne casa domnitoare cererile căreia spre mulțumire sîntem îndreptățiți prin firea noastră. Iată dară modul care nu puteți sau nu vreți a-l dezlega.

Domnia-voastră ca delegați în dieta țării ne scrieți că veți fi intermediari între noi și dietă, numai să vă spunem ce ne doare și de ce avem lipsă. Noi, din parte-ne, cu cea mai adîncă durere am citit aceste ordine, cînd dumniavoastră, ca reprezentanții unei națiuni, nu știți care sînt durerile ei, spre a căror vindecare ziceți că sînteți trimiși la aceia dietă.

Trebuie să fie cunoscute domniilor-voastre doririle națiunei, concepute într-una petițiune la 15 mai, a.tr., în Cîmpul Libertății și așternute la dieta țării în Clusiu și Buda-Pesta ; s-au mai adaus aceștia mai multe plînsori, tot ale aceleiași națiuni, dar durere, nu am fost atît de norociți, să cetim vreodată în vreun articol al aceleiași diete pomenirea despre naționalitatea românilor transilvăneni. Punctele petiției noastre așternute la aceiași dată le cercați, spuneți lui Kossuth și ca reprezentanți ai națiunii, așterneți-le înaintea măritei diete, manifestînd că de la acelea nu ne putem abate, nici alte puncte în stare nu sîntem a face, deoarece nici noi nu formăm națiunea întreagă, iar ca parte al aceleiași, la astfel de tratate nu ne putem slobozi, temîndu-ne de înșelăciunile, care într-atîtea rînduri ne plesni fruntea.

Rămînem, dară, statornici pe lîngă punctele petițiunii din 15 mai al a.tr., alcătuite de toată națiunea. Acestea văzîndu-le, cercetînd în ochii Europei prin articole de lege, le promitem cea mai sinceră fraternitate și vom avea ace-

iași amici și inamici, iară pînă atunci ne vom defenda (apăra) în contra oricărui atac al lor eroicește și îi vom declara de inamici și oprimatorii libertății noastre.

Domnule Gozmann! îți place a scrie să nu așteptăm răscularea întregei țări asupră-ne și să nu fim instrumente, înțelegînd libertatea comună. Noi, la punctul întîi, îți răspundem că cu toată țara vom ține atac, cît se poate mai eroicește pînă la non plus ultra, spre noi totuși sperînd o căutare a popoarelor civilizate.

Dar domnia-voastră ar trebui să vă deșteptați din somn, să nu vă sculați în contră-ne, ci să vă răsculați în contra aristocraților conservatori, care nu voiesc libertatea practică între națiunile transilvane, ci și acum, pe aripile superbiei (îngîmfării) zboară după o supremație absurdă: asupra acestora vă sculați, pe aceștia îi bateți cu toiagul gurii, cu condeiul și cu sabia îi debelați (slăbiți), că aceștia sînt răsturnarea acestor două straturi, care se laudă cu aceleași popoare și prupturi (fructe).

Ne ziceți să nu fim instrumente oarbe. Vă zicem să nu fiți instrumente oarbe! Căutați celea trecute, analizați celea de față, căutați rana unde se află și nu strecurați mexincina acolo unde nu are loc.

În urmă, precum și mai înainte, vă scriem că nu sîntem în contra, ba dorim ca fiii aceleiași mame să avem același amic și inamic cu maghiarii, dară condițiile atinse le pretindem realiste, fără de acelea a muri mai bine sîntem rezoluți (hotărîți)".

Nu credem că mai sînt necesare comentariile. Scrisoarea prin ea însăși grăiește totul, ca și aceea trimisă lui Jozsef Simonffy, care, puțin mai tîrziu, dă un fel de proclamație adresată românilor și lui Iancu, în care spune că „românii și ungurii au neapărată trebuință de cea mai strînsă frăție" și că „cine seamănă dușmănie, ură și produce vărsare de sînge între aceste două națiuni surori este trădător al propriei sale națiuni".

Răspunsul trimis tot sub forma unei scrisori publice adresată „Fraților maghiari", sub lozinca: „Libertate, egalitate, frăție!", rezumă în largă măsură poziția poporului român luptător din Transilvania și a lui Iancu, constituind în același timp un cald apel la înțelegere și la salvarea

revoluției comune. Sinceritatea sentimentelor expuse nu poate fi pusă nicidecum la îndoială, iar pe de altă parte acest răspuns dă la iveală un întreg zbucium. „Ascultați cuvintele — scrie din Cîmpeni Avram Iancu — purcese din adîncul sufletului unui român sincer. Aceste sfinte principii ne treziră din adîncirea în care ne apăsară barbarii sute de ani, pentru acestea am ridicat cereri la locurile cuvenite, pentru acestea, ca să ne fie recunoscute, am ridicat armele, ne-am vărsat sîngele și a ni-l vărsa pentru libertate sîntem rezoluți (siliți) pînă va mai curge sînge în vinele noastre. Dee-și părerea Europa, judece-ne popoarele civilizate, noi ne luptăm pentru libertatea noastră cea asuprită, de a secolilor (veacurilor) nedreptate.

Fraților ! credeți-ne nouă, că noi prea luminat vedem, și prea hotărît credem, că în aceste două patrii surori, maghiarul de existență (de azi) și viitor nu poate vorbi fără român, nici românii fără maghiari.

Credem și prea luminat vedem că peste noi și peste voi azi voiește să dee mîna un element gigantic, care în scurt timp ne va îneca, și nu vor rămîne altele, decît urmele existenței noastre.

De ambele părți vedem că pericolul ne amenință încă de-aproape și totuși nu (ne) putem înțelege. Nu știu din ce cauze invidia sau doar superbia (îngîmfarea) își învîrte sabia între noi și voi, ca nici în agonie să (nu ne) putem vorbi de-aproape.

Noi cu durere privim la scena care s-a întîmplat în această patrie și în care și noi am fost siliți a lua cea mai mare parte : însă să credeți, domnilor, că răscularea noastră nu s-a întîmplat prin amăgirea Austriei — după cum domniile-voastre rău sînteți informați — ci pe noi ne-a răsculat nerecunoașterea naționalității politice, tiraniile și barbariile conservatorilor și aristocraților transilvani unguri, pe care poporul în astă epocă nu le-a mai putut suferi și de care inteligența [1] s-a scîrbit cu totul — am fost siliți a ridica arme, a le purta contra aceluia care mai de-aproape ne tiranește, și se vede a ne apăsa existența politică, despre ce va certifica și istoria, punînd vină cui va fi drept.

---

[1] Fruntașii intelectuali români din Transilvania.

Ne provocați, frate, în numele națiunii maghiare, să depunem armele, ma (ba) încă să le ridicăm împotriva tiranilor și asupritorilor comuni. Crede-ne, frate, că cu cea mai mare sfîșiere a inimii trebuie să mărturisim că noi, pînă acum, armele de drept le-am întrebuințat în contra apăsătorilor noștri, însă prin această mărturie nu vom dezonesta (necinsti) caracterul întregii națiuni maghiare, nu. De asta ferească Dumnezeul popoarelor. Ci voi a vă deștepta pe voi și a vă arăta că între voi este viermele ce vă roade rădăcina și vă sapă fundamentul unui viitor pe care vi-l puteți făgădui etern. În senatul vostru s-a vîrît răzbunarea întrupată și cum Sicca Clodiana[1], sub veșmînt își disipa (împrăștia) veninul său, ca să nu vă puteți propia (cîștiga) simpatia unui popor de la natură compact, spre a nu putea nimici un moment (în prezent), dar nici în timp. Și ca să nu vă puteți însuși sincera amițiție a unui popor din secoli virtuos, după cum l-ați putut vedea și cu mîna lipsită de arme și după cum vi-l vor mai arăta vouă timpurile cele critice, care vă amenință în viitor.

Fraților ! Spiritul de care e pătrunsă Europa, cu un impuls mai elastic, străbate la sufletul nostru, decît la ale oricărei națiuni, care a mai văzut pînă acum raza libertății. Libertate, egalitate, frățietate, aceste principii sînt deviza noastră, aceste (sînt) tezaurul și cel mai sfînt obiectu (obiectiv), pentru care și eu trăind, sîntem gata a da mîna cu cei mai nedumeriți contrari (vrăjmași) ai noștri și a le promite cel mai sincer ajutor, ce se poate aștepta de la vreun popor european. Iar de aceste principii lipsiți, cu cea mai bărbătească seriozitate sîntem hotărîți din început a ne băltui sîngele (pînă) la cel din urmă român.

Însă aceste principii le pretindem pe temeiul existenței popoarelor, și nu sîntem îndestulați văzînd depiste (însemnate) numele lor, pe scrisori private, nici auzindu-le numai sopulu (sunetul) lor cel dulce pe la urechile noastre, ca un echo fără de simțire — voi ne îmbiați cu mărinimozitatea națiunii voastre și ne provocați (somați) promițîndu-ne drepturi și ertarea păcatelor politice — atît, încît nu ne-am putut, ba nici nu ne vom putea convinge că păcatul politic ne-ar îngreuna vreodată, eară (însă) din contră, de nu voi,

[1] Specie de plantă veninoasă.

sau mai bine zicînd de nu ne vom convinge, extirpațiune prin foc și fier! (Focului și fierului cu mijloace omogene-i vom păși contra.)

Noi, fraților! într-atîta sumu (sîntem) sinceri, încît toate promisiunile voastre private vi le credem, însă — durere! — cam tîrziu sînt astfel de promisiuni către noi îndreptate, după ce cercîndu-le nu le-am cîștigat (obținut), căutîndu-le nu le-am putut afla, după ce preoțimea și partea inteligentă s-a debilitat, nu prin arme după cum ofta (poftesc) legile unui război uman, ci prin furcă[1]; după ce în poporul nostru a apus spiritul amiciției către voi și s-a încuibat o aversațiune (aversiune) contra-vă într-atîta, încît el, fără de amăgirea cuiva, (mai bine) voiește a accepta sabia oricărui tiran din Europa de ajutor în contra voastră, cu cari firea ne-a așezat în una patrie, ca împreună să asudăm cultivînd-o și împreună să gustăm și să-i sugem dulceața fructelor ei. Durere, de trei ori durere! că voi, care cu pași gigantici credeți că stați înaintea noastră în cultură, acestea nu le-ați prevenit și, în loc de a vă cîștiga amici sinceri cu mijloace blînde și dulci, ați răpit (luat) în dreapta sabia teroristică neroniană și 'ați luat modul de petractare (purtare) al infernalului Caligula. Totuși vă spunem, cu cea mai umană sinceritate, că nu ar fi prea tîrziu de a ne cîștiga de amici, dacă ați pipăi o dată calea prin care se poate (asta), dacă ați dovedi o dată în praxă (practică) mărinimozitatea despre care atît vă place a predica. Însă noi, spunînd adevărul limpede, ne cam temem a vă crede domniile-voastre, deoarece practica (practic) ne-am înșelat. Căzut-au bravii noștri bărbați Buteanu și Dobra și căzură de arderea (jertfă) ascuțișului teroristic. Cu adevărat, ați putea voi aici înnodare o scuză, că căzură din furia soldaților sau că neghiobia lui Hatvany căşună pricinii aceasta, însă această scuză e vană, deșartă și fără de temei, deoarece nu Hatvany ne înșela pe noi, ci acela întru care voi v-ați odihnit, căruia voi cu crezămînt deplin i-ați locat (pus) fericirea în mînă, ca să o așeze pe viitor. Acela care e capul vostru și președintele țării ungare, acela, acela vezi ne înșală pe noi și acela e Ferencz Kossuth, după cum puteți vedea aci din aclusele și edia-

[1] Spînzurătoare.

metro opumnantele (opusele) lui două scrisori [1], semnate cu literele a și b, care au înque (încă) de a trece și prin un examen critic european ; acum dară, nu cu drept cuvînt am putea striga cu poetul : «Accipe nunc danaum insidias, et criminae ale uno disce omnes !» — însă noi nu voim să facem salt în conchideri (concluziile) noastre, ci mai dorim să ne convingem din contră, că iarăși de la voi atîrnă.

Pe scurt voim iarăși a vă spune și exclamăm : de aveți în cer un Dumnezeu și pe pămînt o patrie, luați alte mijloace de a trata cu noi, convingeți-vă deplin că între voi și noi armele nu pot niciodată mărgini, hotărî, însă nu întîrziați ca să nu se îndeplinească în voi cuvintele scripturii : va intra mirele și voi nu veți avea untdelemn în candelele voastre [2]".

E cuprins în acest apel întregul adevăr al situației în care se afla și el și poporul român din Transilvania. Dar totdeauna izbucnește tumultuos, ca și Arieșul ce se prăvale printre stîncile de bazalt, hotărîrea de a lupta pentru libertatea cucerită prin lupte. Nu este vorba aci de accente patetice împrumutate și nici de vreun sentimentalism desuet, ci de dragostea frățească ce o purta Avram Iancu poporului maghiar, îngemănată cu durerea sinceră că elemente străine de posibilitatea înțelegerii duc aceste două popoare la o învrăjbire nefirească. Bălcescu, Bolliac și alți mulți luptători pentru înțelegerea româno-maghiară erau totuși pe o poziție teoretică. Practicul necesitat de realitatea stringentă nu-l puteau condiționa decît aceia care pe pielea lor suferiseră intoleranța conducerii maghiare.

De-abia cînd a venit prima dată la Cîmpeni și a stat în mijlocul țăranilor luptători, Bălcescu, ca și Golescu, ca și mulți alții au înțeles adevărul în cuprinsul unei crunte realități.

Bălcescu mărturisește de multe ori acest adevăr și mai cu seamă atunci cînd, ajuns la Paris, după sfîrșitul revoluției pentru salvarea căreia luptase atît de mult, ține cuvîn-

---

[1] Este vorba de cele două scrisori citate mai sus, una dată lui Dragoș cu făgăduieli, și alta concomitentă către Hatvany, poruncindu-i să atace.

[2] Manuscrisul original și traducerea la Biblioteca Academiei Republicii Socialiste România, Arhiva Alex. Roman, IV, 33.

tarea[1] de larg suflu istoric în fața emigrației române și a prietenilor polonezi și francezi. „Este adevărat — spune atunci Bălcescu — că românii se lăsară a fi înșelați de austriaci, care exploatară eroismul și jertfele lor. Nu este însă adevărat că românii nu fură împinși și însuflețiți în tot acest crud război de simțămîntul național și de dragostea libertății. Fost-am și am văzut însumi pe acești îngrozitori moți, pe care spaima vitejilor unguri mi-i descria ca niște fiare sălbatice, ieșind din văgăunile munților lor, numai spre a face pradă și omor ; i-am găsit înfuriați foarte și hrănind o ură fanatică către dușmanii lor, astfel cum trebuia să fie orice popor în războaiele naționale ; dar am găsit unite într-înșii multe simțăminte omenoase, înalte și generoase. În acea vreme cînd inima-mi era zdrobită — căci toate părțile vedeau naționalitatea română călcată și strivită de dușmani străini — fusei fericit a găsi acolo, pe acele piscuri uriașe, pe deasupra norilor, o naționalitate și o viață românească înfocată și puternică. Cu ce entuziasm frenetic fusei aclamat și binecuvîntat de toți acești țărani, cînd le spusei că am venit să le aduc urări de noroc și izbîndă din partea fraților lor din Țară, minunați de vitejia lor ! În ce tăcere adîncă mă ocoleau (înconjurau) și mă ascultau ei, cînd le vorbeam de puterea nației române, de numărul ei, de întinderea pămîntului ce i-a dat Dumnezeu și de ursitele cele mărețe ce o așteaptă în viitor !"

În continuare, Bălcescu redă și un tablou, care, deși ar părea romantic, străfulgeră o realitate aparent simplă, pe care nici un condei nu a prins-o atunci — în plinul luptelor pentru libertate... „Seara, după ce toată ziua străjuiau potecile, se hărțuiau și luptau cu dușmanul, îi vedeai adunați trîmbe, trîmbe pe lîngă focuri, cari povestind întîmplările zilei și acele trecute, cari dănțuind împrejurul focurilor, cari zicînd din fluiere, buciume și cimpoaie. Cît colo, o altă trîmbă, din cei juni, învățînd și întrebîndu-se în dialogul

[1] A fost tipărită acolo. Dar foaia *Junimea română*, tipărită de emigranții și studenții moldo-valahi, avea o răspîndire restrînsă. Ultimul ei număr (al treilea), din iunie 1851, cuprinde acest discurs. Textul a fost apoi reprodus în *Revista Română* II, Buc., 1862, pp. 588—594.

(dialectul) romanizat din cartea : *Paroles d'un croyant* a lui Lamenais *(June soldat, unde mergi ?)* Apoi cu toții, juni, bărbați și bătrîni, se puneau de făceau să răsune văile munților de cîntări de vitejie și de naționalitate, mai cu seamă de aceia puternică și frumoasă marseilleză a d-lui Andrei Mureșanu : «Deșteaptă-te, române, din somnul cel de moarte !» pe care o cîntau chiar în mijlocul focurilor și al urletelor de tunuri, silind și pe unguri a o învăța și a o cînta cu dînșii împreună, în bătăi."

Cu același prilej, Bălcescu creionează modul în care erau conduși acești luptători : „Generalii acestei oaste țărănești erau preoți și niște tineri abia ieșiți din școlile de teologie, filozofie și jurisprudență, ei nu puseseră pînă atunci mîna pe o armă, pînă cînd nevoia îi sili a se face generali și a cîștiga bătălii. Lipsiți de cunoștințe și principii de artă militară, ei le învățară în mijlocul luptelor. Am văzut cu mirare cum ei dibuiseră adevăratele principii ale războiului și cum simțiseră importanța pozițiilor naturale și folosul ce știu trage din orice localitate".

Dar ceea ce este îndeajuns de semnificativ, Bălcescu fiind martor nu uită să amintească ceva din epopeica luptă dusă de femeile din Munții Apuseni. Aci este vorba de reprezentarea sintetică a coloritului tipologic, specific acestor luptătoare intrate în literatura universală, prin pana unor mari scriitori străini : „Femeile nu rămăseseră în urmă nici cu corajul, nici cu simțămintele naționale ; ele luaseră parte la toate primejdiile soților lor. Din vîrful munților ele aruncau o ploaie de bolovani care răreau batalioanele vrăjmășite. Cîntecele lor nu mai erau ca mai înainte cîntece de dor și de plăcere, ci cîntece pline de patriotism și de simțămînt național..."

După convorbirile avute cu Avram Iancu și alți prefecți, Bălcescu are și mai mult temei de a grăbi ducerea tratativelor pentru o înțelegere româno-maghiară. Desele discuții avute cu Batthyány și ministrul liberal Szemere, mult mai avansat în concepții decît colegii săi, duc la unele clarificări.

László Teleki, de pildă, care avea strînse legături cu emigranții români, încercase mai demult să-l convingă pe Kossuth că „trebuie să cădem la înțelegere cu sîrbii, croații,

românii, aceștia doresc mai mult o unire cu noi decît cu Austria, dați-le tot ce se poate". Tot el îi scrie din nou lui Kossuth la 14 mai : „Libertate, egalitate și frăție singure nu satisfac popoarele. Ele vor să trăiască viața lor națională. Cu cît mai mult dăm naționalităților, cu atît mai puțin vom da Austriei și absolutismului... Slavii și românii vor să vină cu noi".

Încercînd să unească toate forțele revoluționare împotriva Austriei și armatelor țariste, se întrunesc la Paris o seamă de revoluționari, în frunte cu prințul polon Czartoryski, contele Teleki László, agentul guvernului ungar la Londra, Pulski, cehul Rieger și alții. Cu acest prilej, delegații maghiari au făgăduit că se va acorda autonomie croaților, sîrbilor din Voievodina și românilor, urmînd ca teritoriile lor să fie unite cu Ungaria printr-o uniune federală. Această conferință, de la care Bălcescu și Ghica așteptau mult, n-a fost recunoscută însă de Kossuth, precum ne spune Ghica în amintirile sale și de curînd Horváth Zoltán în biografia consacrată lui Teleki László.

Este de remarcat faptul că și atunci cînd se afla în prima parte a exilului, în Turcia, în vara anului următor, Kossuth reia intransigența sa cu privire la acordarea de drepturi celorlalte națiuni.

În vara anului 1849, ajungînd „cuțitul la os" pentru guvernul maghiar, și în urma lungilor tratative duse de Bălcescu, în special, se semnează la 14 iulie de către Kossuth, ca guvernator al Ungariei, Bălcescu și Cezar Bolliac, ca delegați ai emigrației românești, un proiect de înțelegere româno-maghiar la Szeged. Era vorba de un proiect de pacificare și un tratat privind înființarea legiunii române. Textul nu diferă mult de ceea ce ceruseră demult românii și nu fusese acordat.

În trei subpuncte se încerca și rezolvarea problemei țărănești și în special pe baza revendicărilor țărănești din Munții Apuseni. Tratatul pentru formarea legiunii este prevăzut cu un preambul în care se spune, printre altele, că „Opinia guvernului ungar precum și a patrioților care au condus și conduc mișcarea liberală din România (Moldo-Valahia) e că națiunile maghiară și română sînt destinate prin poziția lor topografică, prin asemănarea intereselor

lor și mai ales prin primejdia de care sînt amenințate ambele națiuni — să se ajute reciproc și să lupte sub același drapel... apărînd libertatea. Aceste considerații — scrie mai departe I. Ghica în amintirile sale — au făcut ca patrioții moldo-valahi să propună guvernului ungar a le permite să formeze o legiune pentru a lupta în Ungaria împotriva Austriei și Rusiei, care amenință libertatea comună. Guvernul ungar a acceptat această propunere și confirmă, prin prezentul act, condițiunile mai jos menționate..."

În timp ce Bem primește dispoziții de la Kossuth de a intra în Principate, Bălcescu vine din nou la Cîmpeni, la Iancu, nu numai spre a-i aduce tratatul încheiat, dar și pentru a-l determina să pregătească forțe armate pentru a pătrunde în Principate. El face un ocol prin Cluj, intrînd în legătură cu noul comisar maghiar pentru Transilvania — Bóczkó Dániel — care primise dispoziții de la Kossuth să-l ajute pe Bălcescu în misiunea sa. De asemenea, Bălcescu are o întîlnire și cu aristocratul englez, venit pe aci, John Paget și apoi de-abia către sfîrșitul lui iulie ajunge la Cîmpeni, unde încă se mai aflau o seamă de refugiați revoluționari din Țara Românească. Între timp, la 28 iulie, Camera Deputaților publică legea naționalităților, despre care un fost ministru în guvernul revoluționar maghiar și istoric va scrie cu amărăciune că „a fost votată la sfîrșitul lui iulie 1849, în loc de a fi votată în martie 1848".

Ducînd textul legii, Eftimie Murgu plecase către Cîmpeni să discute cu Avram Iancu, dar înaintarea masivă a forțelor țariste îl împiedică să ajungă. Aceeași vertiginoasă înaintare pe Valea Mureșului, ca și înfrîngerile suferite de Bem îl determină pe Iancu să fie circumspect.

Căderea Ungariei era evidentă, recunoașterea naționalității române — atît de tîrzie — devenea inoperantă. Nu mai avea cine s-o aplice. Putea risca Avram Iancu pierderea tuturor străduințelor de pînă atunci, adoptînd o poziție lipsită evident de șanse ? Este firesc că nu ! El îi scrie la 3 august o scrisoare lui Kossuth, pe care i-o dă lui Bălcescu — și în care îi spune că este tîrziu pentru încheierea unei alianțe româno-maghiare, dar declară că a hotărît o neutralitate față de forțele maghiare. Or tocmai

această neutralitate, decretată cînd suna ceasul al doisprezecelea pentru guvernul maghiar, avea valoarea unei alianțe de fapt. Prin aceasta, însă, Avram Iancu risca pretextul ca Austria să nu recunoască lupta dusă pînă atunci și care, de fapt, nu fusese închinată habsburgilor.

Pentru Iancu devenise destul de greu să navigheze, în situația complicată ce se ivise prin intrarea rușilor, care-i cereau insistent participarea armată și provizii. Refuzînd, se situa pe o poziție de coalizare cu revoluția maghiară, împotriva oștilor reacțiunii europene ; dacă accepta, călca în picioare toate străduințele de pînă atunci depuse pe calea revoluției. El procură provizii trupelor țariste, înlesnește organizarea cu aparat administrativ românesc a Transilvaniei, dar nu oferă nici un lăncier român, respectînd cuvîntul dat lui Bălcescu.

Puțin mai tîrziu, într-o convorbire cu consulul francez de la București, Poujade — care peste zece ani va publica la Paris o carte despre evenimentele din Principate, Transilvania și Ungaria — generalul țarist Lüders a mărturisit că : „Între austrieci și unguri domnește o ură adîncă, iar cei din urmă sînt deopotrivă urîți de toate neamurile care acoperă teritoriul Ungariei : sîrbi, sași, croați, români. Aceștia mai ales sînt într-o stare de Paria și formează în Transilvania populația cea mai nenorocită. Ei au sprijinit încă de la începutul revoluției armata austriacă și rușii au să se laude de concursul lor pentru aprovizionări. De la început, unirea lor cu ungurii ar fi dat, probabil, un alt curs revoluției. Fără proviziile care le-am găsit în Principate și fără Iancu, șeful românilor transilvăneni, n-aș fi putut reuși. Printre corespondențele pe care am pus mîna, am aflat scrisori de la Kossuth către Iancu, în care spunea că ungurii se căiau de a fi disprețuit drepturile fraților români și că, în caz de izbîndă, aceștia ar putea să fie siguri de toate concesiile pe care le cereau. Românii — adaugă generalul Lüders — sînt foarte vrednici de interes și am adresat în favoarea lor un memoriu împăratului (Nicolae) care mi-a răspuns că el n-ar putea interveni într-o asemenea chestie, dar că memoriul l-a trimis Curții de la Viena. Austria va fi obligată de a da românilor drepturi egale cu ale celorlalte naționalități..."

Hărțuit, bătut, Bem încearcă o pătrundere în Moldova, unde dă o proclamație revoluționară, apoi revine, și lîngă Sighișoara, la Albești, este înfrînt definitiv. Acolo își pierde viața și marele poet revoluționar Sándor Petőfi.

Dinspre nord sosiseră și forțele generalului rus Grotenhelm și resturile armatei colonelului Urban.

Bălcescu, care încearcă să treacă de cordoanele puse de ruși, se reîntoarce la Cîmpeni lipsit de bani cu desăvîrșire și bolnav. Între timp, la 13 august, Iancu și prefecții sînt invitați la Alba Iulia de Lüders, care îi propune spre decorare cu mari însemne rusești, iar Iancu primește și 3 000 de galbeni.

S-a vorbit mult despre acest amănunt. Nimeni n-a știut, pînă deunăzi, că Iancu a primit banii pentru a putea ajuta și pe Bălcescu, care trebuia să ajungă la Paris, unde emigrația română era de asemenea lipsită de mijloace. Bălcescu, urmărit de ruși, a plecat de la Cîmpeni cu bani rusești ! Capătă patru care cu donițe și, însoțit de trei prieteni și trei moți, folosindu-se de dreptul moților de a face acest negoț ambulant fără pașaport, Bălcescu reușește să treacă de liniile rusești, ajungînd în străinătate, de unde nu va mai reveni în țară niciodată.

În această perioadă, din prima jumătate a lui August, s-a vorbit mult despre încercarea făcută de Kossuth și de alți fruntași revoluționari maghiari, aflați la Arad, de a îndupleca pe Avram Iancu să lase munții pe seama unei rezistențe maghiaro-română. Avram Iancu și-a dat seama că faptul înseamnă o sinucidere gratuită pentru poporul român.

Bem și Kossuth fug în Turcia, iar generalul Paskevici putea scrie țarului Nicolae I, după 13 august, în urma capitulării de la Siria a generalului maghiar Görgely : „Sire, Ungaria este culcată la picioarele majestății voastre !"

O dată cu aceasta, toate combinațiile diplomatice, cristalizate sau nu, la Constantinopol, Paris, Viena, Frankfurt s-au spulberat. Rămînea astfel, la sfîrșitul lui August, în Ungaria și Transilvania o singură armată revoluționară, liberă. Era oastea de țărani a lui Avram Iancu, care a avut orientarea sa în vîrtejul evenimentelor, orientare conformă numai cu punctele stipulate la Blaj, privind națiunea ro-

mână din Transilvania. De pretutindeni se auzeau numai cuvinte de laudă la adresa lui Iancu. La 14 septembrie, Ion Cristianu din Oradea îi scria lui Simion Bărnuțiu, printre altele, că «mulți tineri și bărbați, preoți și mireni au mers de la noi (din Bihor) la Iancu. Românii de pe aice n-au altă în gură numai „Iancu“ !»

Renumele la care ajunsese, rezistența sa armată constituiau de-acum o chezășie pentru o nouă campanie diplomatică a reprezentanților poporului român dusă la Viena.

El va depune armele la cererea noului guvernator imperial, dar era convins că pentru sacrificiile făcute țăranii munteni vor obține toate drepturile refuzate de stăpînirile de pînă atunci. Încercase să ajute salvarea revoluției, acum trebuia să aștepte, chiar cu scîrbă, prețul alianței sale cu Austria. Nici una, nici alta, deși fiecare va socoti că a fost cinstit în jocul său.

„Singur Iancu — se scrie în marea enciclopedie maghiară Pallas — dintre toți românii s-a însuflețit pentru libertate în scopuri politice mai înalte. El a primit cu plăcere provocarea Comitetului Revoluționar din România, ca dînsul să promoveze contra rușilor cauza maghiarilor și a popoarelor asuprite“. „Nu cred neamțului“, zicea Iancu. Și, într-adevăr, va avea curînd prilejul să-și dea seama că încrederea în habsburgi nu avea temei.

Păcălit a fost și Horia, păcălit va fi și Iancu.

DRAMA POPORULUI — DRAMA OMULUI

Imediat după restabilirea autorității imperiale, absolutiste, se ivesc, pe diferite planuri, ieșiți de după diferite colțuri, nu numai indivizi, ci și întregi categorii sociale sau naționale, cu pretenții de răsplată de la curtea vieneză.

Și în timp ce Avram Iancu rămîne în munți, așteptînd nu răsplata personală, ci recunoașterea drepturilor țărănimii luptătoare, în timp ce încep, încetul cu încetul, a se angaja pe linia unei alte lupte, aceea de îndemn la acțiuni de protest sau de apărare pe cale legală a țăranilor în diferite procese, se aud din ce în ce mai mult glasuri care defăimau poporul român din Transilvania. Erau tocmai vocile acelora care, invocînd atașamentul lor la tronul imperial, voiau să profite de înăbușirea revoluției.

În ceea ce privește Transilvania, trei mari categorii speculează, în special, situația creată de înăbușirea revoluției.

În primul rînd se ridică în zbor de pradă și răzbunare multjumulita pajură bicefală, scăpată de pieire de cealaltă pajură, tot în negru zugrăvită, dar care, bine hrănită de milioanele de iobagi pe care-i ținea în cușca sa uriașă, a putut interveni la vreme pentru ruda sa...

Scăpată de pieire curtea imperială vieneză, împăratul împarte întregul imperiu în provincii nu naționale, ci administrative, sub guvernare militară, dotată cu un vast aparat birocratico-fiscal, centralizat în mod absolutist la Viena. De-acum, pentru mulți ani, țăranul transilvan va

avea din nou un domn care dispune și-i smulge, pe diferite căi „legale“, bunurile și peticul de pămînt căpătat prin eliberarea de iobăgie. În același timp va fi prins în chingile aspre ale celui mai organizat aparat administrativ al vremii.

Dar nu numai absolutismul este învingător. Un alt aliat al său își cere drepturile. Elemente conservatoare, magnații feudali, aproape zdrobiți de revoluție, scot capul ciufulit, încing săbiile scumpe de paradă și pretind recunoașterea „drepturilor“ lor, pe motivul că au fost alături de tronul imperial și împotriva revoluției. Ei, care minaseră acest tron pentru a păstra prerogativele istorice de esență feudală, ei, care duseseră înainte de 1848 lupta împotriva despotismului centralist, deveniseră acum, prin cîrdășia de clasă, aliați ai Vienei și dușmani ai revoluției.

„Constituția din 4 martie 1849 — scria Gh. Barit — se prezenta lumii pe hîrtie, ca o mireasă frumușică, care însă nu poate ajunge la altar.“ Conservatorii din Ungaria, și mai ales cei din Transilvania, maghiari în special, grupîndu-se pe lîngă tronul zdruncinat de multiplele clătinări din anul trecut, încep o luptă cruntă împotriva oricărei constituții burghezo-liberale. Ei cereau un regim absolutist, personal, pe care ziceau că-l vor susține împotriva celorlalte clase sociale. Drept argument, conservatorii spuneau că „popoarele nu au ajuns nici pe departe la educație și maturitate politică, ca să înțeleagă libertatea și nici gradul lor de moralitate nu ar garanta pentru o viață constituțională regulată“.

Dar mai ales în Transilvania, unde nobilii maghiari rămăseseră conservatori, se vedeau — prin eliberarea țăranilor iobagi și bunurile stricate în timpul revoluției — lipsiți de averea care conferea baza îngîmfării lor. Mai grav pentru aceste vestigii ale feudalismului, totuși dărîmate de revoluție era altceva: marea majoritate a țărănimii muncitoare din Transilvania era română, ori românii aveau dreptul la răsplată împărătească, pentru că luptaseră pentru împărat. Magnații știau bine însă că românii se ridicaseră împotriva apăsătorilor imediați care erau tocmai domnii unguri.

Trebuie deci convins tînărul împărat după concepția feudalilor unguri că Avram Iancu, ca și ajutoarele sale, n-au luptat pentru habsburgi, ci au devastat curțile nobiliare, au ars Aiudul, au ars și alte orașe, instigînd poporul să nu mai lucreze pe pămînturile nemeșești, sau că țin încă ocupate pășunile, taie lemnul pădurilor statului și peste toate lucrează mînă-n mînă, încă, cu toți revoluționarii moldo-valahi dușmani învederați ai stăpînirii reinstalate în Europa! N-au strigat țăranii valahi la Blaj „că vor să se unească cu țara" ? N-a adăpostit căpetenia lor, Avram Iancu, pe atîția revoluționari ? Nu a dus el atîtea tratative cu guvernul lui Kossuth ? A mai ținut el vreo legătură cu oastea împărătească în lunile grele ale revoluției ? Nu ! A profitat de situația grea a habsburgilor și a kossuthienilor, și a voit să facă o Țară Românească națională în munți, pe care ar fi apărat-o și împotriva împăratului dacă ar fi venit oastea împărătească peste el. Și acum ar apăra această țară ; dar este sigur că va obține ce-i făgăduit de împărat. Crede Avram Iancu oare că puternica delegație de fruntași politici români adunați la Viena din toate colțurile imperiului vor putea obține drepturile cerute bizuindu-se în special pe dîrza rezistență a oastei țărănești ?

Împăratul trebuie să-i pună din nou cu „botul pe labe" ! pe „valahii ăștia".

Împăratul trebuia convins de către hienele aristocrației maghiare, strînse pe cadavrul revoluției, că Avram Iancu și toate celelalte căpetenii sînt de fapt cei mai înverșunați revoluționari, și dacă li se dă ceea ce cer, vor formula pretenții și alte popoare, ceea ce va duce din nou la sfărîmarea unității imperiului... Bineînțeles, camarila de la Viena, împăratul și toți ceilalți, din îndemnul alianței de clasă, sînt din ce în ce mai aplecați a asculta pe domni, așa cum firesc înclină a asculta și pe sași, care încep și ei o cumplită campanie de defăimare a poporului român din Transilvania.

Sașii, germani de origină, caută să tragă cele mai mari profituri din reinstalarea domniei nemțești. Nu poporul, desigur, ci patricienii. Ca și magnații unguri, conducătorii sași nu vedeau cu ochi buni emanciparea țăranilor de pe

„Fundus Regiae", țărani care pretutindeni în Transilvania erau în mare majoritate români. Nici chiar creșterea burgheziei românești nu o puteau accepta pentru simplul motiv că ar fi intrat într-o concurență din care aveau numai de pierdut.

Actul principal de acuzație, motivul de defăimare stă însă în probabilitatea creării unei „Daco-Romănii". Cu aceasta ei tot amenință Viena, unde cercurile conducătoare știau că pentru românii din Austria și aceia din Principate ideea de unire politică și națională constituie un punct programatic principal al mișcărilor de la 1848—1849. Se știa de demersurile lui Ion Maiorescu la Frankfurt, se știa de cele de la Paris, unde fusese înființată Societatea daco-română, și de multe alte încercări de acest gen în Principatele Române, cu atît de strînse legături, pe atîtea planuri, cu Românii din Transilvania.

Limba oficială era acum cea germană, or sașii o cunoșteau și voiau să intre numai ei în noul aparat administrativ. Românii și în acest sector se anunțau drept pretendenți periculoși, pentru că mulți dintre ei știau și limba maghiară. Se propune și un plan de colonizare germană în Transilvania, spre a fi lărgită sfera de pătrundere a „culturii germane".

Pentru toate aceste numeroase motive, delegația română aflată de mult la Viena trebuie să lupte pentru a spulbera calomniile și a obține drepturile făgăduite de împărat.

Ion Maiorescu vine în Munții Apuseni și, împreună cu Iancu, Axente Sever și Balint redactează cele trei rapoarte oficiale tipărite numai în limba germană atunci, care vor dovedi Europei cum s-a desfășurat lupta revoluționară română și aceea de apărare în regiunea apuseană a Transilvaniei. Totodată încep să apară în presă statistici grăitoare, relative la pierderile națiunii române. Pe scurt, foarte pe scurt chiar, cam acestea au fost pierderile : 4 prefecți (Bătrîneanu, Dobra, Buteanu și Constantin Roman), mai mulți subprefecți, peste zece tribuni, peste 100 de centurioni, mai bine de o sută de popi și protopopi spînzurați, cam 300 de sate arse și peste 40 000 de țărani uciși, împușcați, spînzurați sau căzuți în lupte.

Instigatorii, nobilii maghiari și patricienii sași, neîndrăznind a acționa pînă la venirea armatelor austriece și a guvernatorului militar, mareșalul baron Ludovic von Wohlgemuth, încep acțiunea de defăimare a revoluției înăbușite, dar și de profit.

Comandantul armatelor țariste, care veniseră în ajutorul reacțiunii europene, manifestă totuși admirație pentru Avram Iancu și tovarășii săi de luptă și îi propune pentru decorare cu ordinul Sf. Ana. Ca și Axente și Balint, Iancu și poporul armat nu-și puteau imagina că forțele austriece vor proceda altfel. Dar chiar de la început, prin felul cum s-au comportat cu țăranii și căpeteniile lor, nu numai ofițerii austrieci, dar și administratorii noi, în frunte cu comisarul civil Bach — fratele prim-ministrului austriac — a fost de natură să-i arate ce se va întîmpla de aci înainte.

Către sfîrșitul lui August, Iancu păstra încă la Cîmpeni tabăra sa, și ținea sub arme pe luptătorii de pînă atunci. Guvernatorul dă o ordonanță — sub starea de asediu reinstaurată — pentru depunerea tuturor armelor. Firește că în primul rînd erau vizați revoluționarii maghiari, dar și românii erau cuprinși în această ordonanță și amenințați cu tribunalele militare.

De fapt, Avram Iancu, încă din a treia decadă a lui august, trimisese la Cluj, la colonelul Eisler, comandantul forțelor imperiale, pe Alexe Todea și pe Petru Bodiu, pentru a comunica intenția sa de a demobiliza forțele armate țărănești. Dar nu s-a gîndit că vor fi curînd somați să predea armele tocmai așa-zișilor aliați, care nu-i înarmaseră nici atunci cînd luptau împreună. Rușii, intrați în legătură cu Avram Iancu la sfîrșitul campaniei, i-au dat arme și munițiuni. Iar imperialii tratau pe țăranii luptători și pe Avram Iancu cu disprețul unui învingător, tocmai pe ei care nu fuseseră învinși de nimeni ! Iancu nu refuză, dar așteaptă.

Rămîne un timp la Vidra, alături de tatăl său, care-i fusese de ajutor în tot timpul bătăliilor, și de fratele său mai mic, Alexandru, care va deveni popă prin intervenția lui Iancu. De aci, el încearcă o legătură directă cu delegații români de la Viena, apoi se ocupă de formularea lungului său raport către împărat.

Este chemat de generalul Pergen la Deva. Nu se duce. Apoi este totuşi nevoit să meargă la Sibiu, la comandamentul general, unde, fără nici un fel de consideraţie, este somat să predea armele unor comisiuni, care vor veni în munţi special pentru recepţionarea lor. Iancu nu mai avea de ce să se opună. Tace. E nevoit să tacă în faţa nedreptăţilor ivite în număr din ce în ce mai mare. Trebuia din nou să aştepte. Ce ? Încă nu se dumirise de tot răul ce urma să vină pe capul poporului. Dar şi acum, prin oamenii săi trimite veste credincioşilor albăceni, bistrani, buciumani, vidreni şi la mai toate satele moţeşti să ascundă armele de foc şi să dea în loc suliţele. Ştia că în aceste comune nu s-ar fi găsit suflare de om să trădeze. Simion Balint era şi el furios, dar nu putea face nimic. Axente Sever a refuzat.

Revenit din Ţara Românească exact cu un an în urmă, tînărul profesor de latină organizase, din cuprinsul satelor Blajului, o legiune puternică, formată din iobagii care participaseră la adunările de pe Cîmpia Libertăţii şi care primiseră direct pe pielea lor cruntele acţiuni teroristice ale gărzilor maghiare.

Axente era din comuna Frîua. Legiunea sa avea ca instructor militar pe locotenentul român de grăniceri Mihai Novac. Axente participă la acţiunea de dezarmare a gărzilor maghiare şi luptă alături de armatele imperiale, obţinînd multe succese. Rămîne chiar după părăsirea Transilvaniei de către imperiali, în martie, cu legiunea întreagă. Se retrage apoi la Iancu, în Munţii Apuseni, şi ocupă poziţie de luptă la Gura Ampoiului. Radical revoluţionar, Ioan Axente Sever participase activ la revoluţia din Ţara Românească, iar aci se integrase organic luptei maselor populare pentru libertate şi dreptate socială. Acţiunile sale eroice, lupta dusă pentru despresurarea cetăţii Alba Iulia îi conferiseră dreptul netăgăduit de a fi tratat de ofiţerii germani cu toată cinstea cuvenită unui comandant viteaz, care a rămas în picioare, nebiruit, pînă la urmă.

Şi totuşi Axente Sever este arestat, închis pentru nesupunere faţă de ordinele mareşalului baron, şi mai cu seamă la instigările nemeşimii maghiare şi ale saşilor,

acuzat pentru incendierea Aiudului în iarna acestui an. Un tribunal militar îl judecă și-l condamnă. Wohlgemuth desființase Comitetul Național Român. Nu mai erau cele trei națiuni privilegiate, de tip feudal, dar nici națiunea română nu era recunoscută ca atare. De pretutindeni se ridică glasuri de protest. Iancu și Balint pleacă la Sibiu și însuși Șaguna cere eliberarea imediată a eroului popular. De frica ridicării maselor, Axente este eliberat. Apoi va intra în administrația Transilvaniei, supraviețuind cu mult pe Avram Iancu.

Dar Iancu vede cu tristețe, din ce în ce mai marcată, cum tineri și bătrîni învățați de la orașe și sate, momiți de nevoia administrației germane — care, deocamdată nu avea încredere în maghiari — intră în slujbe birocratice sau judecătorești, în timp ce situația țărănimii pentru care luptase în primul rînd, în loc să se ușureze, se agrava.

Sub presiunea maselor țărănești, dieta Transilvaniei proclamase la 31 mai, în anul trecut, emanciparea iobagilor. Dar legea avusese un caracter formal, aplicarea ei făcîndu-se după bunăvoință, adică după reaua-credință a proprietarilor de pămînt, mai toți maghiari. De la început, de fapt, „iertarea robotelor și zeciuielilor" se aplica numai pentru locurile de casă și pămînturile urbariale, și nu pentru acelea pe care iobagii le dețineau deja din rezerva seniorială. Astfel, se proclamase emanciparea proprietății țărănești, față de cea nobiliară, dar se lăsase pe seama părților împărțirea pămîntului. Proprietatea fiecăruia era declarată „sfîntă și nevătămată" ; dar cazurile de emancipare și împroprietărire, care se puteau rezolva de comun acord între foștii iobagi și foștii stăpîni, nu s-au putut rezolva. Legea prevăzuse că neînțelegerile asupra pămînturilor aveau să fie limpezite pe cale judecătorească, în instanțe anume create „potrivit legilor transilvane și principiilor de drept privat feudal", dar aceste instanțe erau formate tot de nemeși, deci prevederile legii erau întocmite de nobili, tot pentru nobili.

În Transilvania dinainte de 1848 viața economică, socială și politică evolua în condiții cu mult mai complexe decît în Țara Românească și Moldova. Producția sporește și o dată cu ea se intensifică exploatarea. Deși întreprin-

derile industriale aparțineau în cea mai mare parte burgheziei săsești, maghiare și austriece, burghezia română avînd o situație inferioară, produsele industriale aveau un larg debușeu, firesc, în celelalte țări române.

Pe de altă parte, sporirea cererilor de cereale-marfă a necesitat și creșterea producției agrare, fapt care, la rîndul său, a determinat nobilimea să caute să extindă pămîntul „domnesc", lucrat cu mijloace mai moderne, iar drept consecință crește cantitatea de supramuncă stoarsă de la țărănimea dependentă.

Contradicțiile dintre țărănimea iobagă și nobilime se ascut și din pricina intensificării răpirilor de păduri sau pămînt urbarial în zona Munților Apuseni, acest fapt căpătînd forme grave. Astfel că masele țărănești de orice naționalitate ca și sărăcimea orașelor de-abia așteptau semnalul pentru a porni la luptă împotriva oprimării feudalo-absolutiste.

De aci s-a ajuns la ridicarea țăranilor, la ocuparea pămînturilor, la starea revoluționară din 1848—1849.

Dar o dată cu înăbușirea revoluției de către armatele reacțiunii europene, în rîndurile maselor țărănești crește neîncrederea. Începe să intervină și teama că vor fi reintroduse servituțile feudale, ceea ce determină pe mulți a refuza și lucrul pe bani, dacă oferta venea din partea vechiului stăpîn reîntors. „De curțile nobilimii, ca și de proprietățile fiscului ei se fereau ca de locuri infectate", scrie Gh. Barițiu. Astfel, multe moșii rămîn nelucrate în toamna anului 1849, prejudiciind direct interesele economice ale imperiului. Atunci, autoritățile austriece au recurs la asigurări oficiale, adresate „poporului țăran", spunînd că „robota este ștearsă pentru toți vecii și că nu va mai fi introdusă niciodată". „Fiți muncitori — li se spunea țăranilor în aceste ordonanțe — folosiți timpul ce vă rămîne de la economia proprie, ajutînd acelora care vă îmbie cu lucrul pe plată, mai cîștigînd un bănișor pentru voi și pruncii voștri." Dar metoda aplicată, în mod curent, a rămas constrîngerea pe diferite căi.

Domnii de pămînt, la rîndul lor, nu se puteau împăca cu desprinderea pentru vecie a pămîntului urbarial de pe moșiile lor. Ei încep să-și asigure sprijinul și directa

complicitate de clasă a autorităților austriece, dedîndu-se la abuzuri și răstălmăciri, inventînd, pentru a refuza emanciparea țărănimii, restanțe de plată, datorii neachitate, despăgubiri pentru pagubele suferite de ei în timpul revoluției, sau pur și simplu negînd natura urbarială a pămîntului, pășunilor sau pădurilor stăpînite pînă atunci de iobagi.

În fața acestei situații, Avram Iancu îndeamnă țărănimea din munți să reziste pe pozițiile cucerite de revoluție, încercînd a smulge prin forță drepturile lor. La aceasta se adaugă și faptul că fiscul era în mare parte stăpîn in această regiune, ceea ce-l determină pe Wohlgemuth să trimită în septembrie un sever avertisment țăranilor din Munții Apuseni, „care îndrăznesc să-și pască vitele pe locuri străine sau să taie lemne din pădurea străină".

Curînd, autoritățile militare și civile încep a lua măsuri împotriva „instigărilor la rele" — pe care Avram Iancu și oamenii săi le făceau în jurul maselor țărănești, nu numai în Munții Apuseni, ci și în regiunile Zarandului și Hunedoarei. Iancu începe să fie urmărit, din ce în ce sînt trimise mai multe trupe formate din elemente străine în zona Munților Apuseni și Zarandului. Din ce în ce încep a fi arestați mai mulți țărani. Apoi, procesele curg.

Printr-o nouă ordonanță, drastică, mareșalul von Wohlgemuth spune, printre altele, la 23 noiembrie : „...Cîțiva oameni care au luat parte la răscoala valahă interzisă speră încă să primească păduri, pășuni și alte donațiuni, pe care conducătorii săi le-ar fi făgăduit, fără a fi autorizați, pentru a-i determina să prindă arma. Se zice că li s-ar fi făcut și alte promisiuni, precum și donațiile amintite, dar întrucît ele ar cauza pagube drepturilor de proprietate ale altora și ar fi în contrazicere cu ordinul guvernului dat la 4 martie, le declar nule și fără valoare de drept. Totodată se face cunoscut tuturor că față de astfel de cereri voi lua măsurile cele mai severe".

Dar în această perioadă de lichidări, Iancu întreprinde și o acțiune de plată a tuturor cumpărăturilor făcute în timpul revoluției de la țărani sau comune, cele neplătite

și pentru care dăduse chitanțe — pe seama lagărului de la Cîmpeni, în special.

Grija sa pentru ca oamenii să nu rămînă neplătiți, cînd el a răspuns de toată durerea războiului și administrației în regiunea rămasă neocupată de către armatele maghiare, este încă o dovadă de neîncredere față de Austria, care ar fi trebuit să facă acest gest. Mai avea încă din suma de 3 000 de galbeni, după ce dăduse și lui Bălcescu, și apoi țăranilor jefuiți de honvezi.

S-au păstrat nenumărate chitanțe primite de Iancu de la aceia cărora le-a dat bani. La 6 septembrie, locuitorul Berindei Dumitru din Sohodol dă chitanță pentru „patruzeci și patru de florini în argint... prețul a doi boi pe seama taberei, precum că din casa taberei din Cîmpeni deplin i-am primit", sau chitanța ce o dă Ilie Borza din Bucheni la 23 octombrie 1849, tot la Cîmpeni, „despre cincisprezece florinți (...) pentru fînul mîncat de caii lagărului preaonoratului Domn Avram Iancu, în satul Bucheni, în anul 1848, luna noiembrie..." Nu numai din Cîmpeni plătește Iancu datoriile, ci și de la Vidra, unde se afla în decembrie. Astfel, la 30 decembrie, el dă o sută de zloți lui Ion Cotișel de la Certeje, „prețul a o pereche de boi, care boi s-au fost luate pe seama loagărului în vreme de lipsă..."

El împrumută și bani oamenilor săraci.

Necazurile și decepțiile țăranilor devin curînd necazurile și decepțiile sale. El însuși va fi arestat ca un tîlhar oarecare. Era 6 decembrie, zi de tîrg la Hălmagiu, în Zărand. Iancu, care umbla încă pretutindeni să afle de păsurile oamenilor și să le fie de folos pe cît se putea, vine la tîrg, călărind roibul său galben, îmbrăcat mereu în același port, ca în timpul revoluției.

Garnizoana germană de acolo, comandată de un căpitan, patrula prin tîrg, căutîndu-l pe Avram Iancu. Așa primiseră poruncă. De ce ? Nimeni nu știe. Se presupune că ar fi fost o măsură preventivă de intimidare a țăranilor, mereu îndemnați de el la rezistență. Una din patrule, necunoscînd pe Iancu, arestează pe un sătean mai răsărit, Fodor. Patrula îl înconjoară, somîndu-l s-o urmeze. Fodor a răspuns că el nu este Avram Iancu. Lumea s-a bulucit,

firește, și astfel Iancu află și se îndreaptă repede către locul cu pricina, pentru a nu lăsa să fie altul prins în locul său. Patrula îl duce la casa în care se afla respectivul căpitan, care-l închide într-o cameră și-i pune pază severă. Pentru un timp întreg tîrgul a încremenit, pentru ca imediat, luînd fiecare om ce găsea la îndemînă drept armă, să înconjoare casa garnizoanei, cerînd în mod hotărît eliberarea lui Avram Iancu. Iancu a fost imediat eliberat. Puțin mai tîrziu, el povestea episodul în casa doctorului Kalcher din Cîmpeni. Printre altele, Iancu adaugă faptul că „comandantul mă rugă să aduc aceasta (că nu știa de vreun ordin de arestare!) la cunoștința poporului. Am făcut-o. Atunci am fost rugat să aclamez pe M. Sa Împăratul. Eu am strigat tare : Să trăiască împăratul nostru Francisc Iosef ! Dar poporul a rămas mut. Nimeni n-a mai repetat strigătul meu" !

Acest mic episod are adînci semnificații pe planul cunoașterii stării psihice a maselor populare.

Dacă cu un an în urmă cineva ar fi strigat : Trăiască împăratul ! masele populare ar fi făcut-o cu dragă inimă, atît de mult erau convinși că împăratul le va face dreptate. Era vechea iluzie a țărănimii din Munții Apuseni, iluzie care rămăsese nespulberată de consecințele răscoalei populare condusă de Horia. Dar iată că acum, cătanele împărătești, care au fost ajutate în lupta lor de lăncierii români în anul ce trecuse, veneau cu „execuții" pe satele din munte și, mai mult, îndrăzniseră să aresteze în fața lor pe Avram Iancu. Era un fapt ce depășea judecata oricărui țăran român în acel moment prin conținutul său paradoxal, care răsturna cu totul iluzia că împăratul i-ar mai putea ajuta cu ceva. Pentru ei va rămîne al lor, numai „Domnul Iancu". Se vor ține lipiți de el ca de singura speranță rămasă, iar el va rămîne alături de ei, drept singur motiv de a mai exista. Drama și dezamăgirea maselor populare devenea drama lui. Așa cum întruchipase — conducînd la biruință — năzuințele maselor, întruchipa de-acum deziluziile și ultimele lor zvîcniri de rezistență. În spiritul său activ spumega conștiința că trebuie, trebuie să se desăvîrșească moștenirea lui Horia, al cărui urmaș mereu se socotea. Pe de altă parte, începuse să-și dea

seama că anii aceștia din urmă, intens trăiți și zbuciumați la culme, au marcat o cotitură pe multe direcții. Revoluția însăși nu trebuie luată ca un fapt izolat. Revoluția, terminată acum, reprezenta totuși o culme a mișcărilor și răscoalelor, în suita vremurilor de robie feudală.

Avram Iancu începuse o serie de procese pentru apărarea satelor muntene față de pretențiile fiscului pentru pădurile lor.

În acest timp, la Viena, fruntașii români se zbăteau în ițăraia de intrigi care se asemăna cu o plasă de păianjen, din ce în ce mai întinsă. Mulți din cei aflați acolo se străduiseră încă de la începutul anului ca, împreună cu românii din Bucovina și Ungaria, să constituie „ancheta" pe care s-o prezinte împăratului cu un memorand, la 27 februarie 1849. Ei cereau ceea ce li se făgăduise mai de mult: garantarea și recunoașterea naționalității și îndeosebi unirea și independența lor națională. Frantz Iosef dă un răspuns convențional. „Primesc cu bucurie asigurarea despre credință și alipirea curajoasei națiuni române și recunosc cu gratitudine jertfele grele ce le-a adus pentru tronul meu și monarhia întreagă în contra unei partide violatoare a legii... Petițiunea credincioasei mele națiuni române voi dispune să fie luată în apreciere amănunțită și o voi rezolva în cel mai scurt timp spre mulțumirea ei".

În schimb, la 4 martie, constituția ieșită din nevoia de a cîștiga timp nici pomenire nu face de cele peste 3 milioane de români din Austria, menționînd totuși pe maghiari, pe croați, cîteva sute de mii de sîrbi și cele două sute de mii de sași.

La 5 martie, Șaguna prezintă singur un „memorand" prim-ministrului conte Felix Schwartzenberg. Ca răspuns la acest „memorand" vine „rescriptul" împărătesc din 18 iulie, prin care românii sînt îndrumați să țină seama de constituția publicată la 4 martie.

Din nou, la 30 iulie, delegația română face o nouă „petiție", în care arată că acea constituție la care sînt mereu trimiși nu-i pomenește. Și demersurile continuă, pînă cînd acei ce se aflau la Viena se decid a chema pe Avram Iancu, care, cu faima ce cîștigase, putea înclina balanța în favoarea poporului român. Avram Iancu s-a decis cu greu. In-

tervenția lui Bărnuțiu, aflat și el la Viena, a fost convingătoare.

Ce voiau conducătorii politici ai românilor ? Să obțină cîștig de cauză pentru poporul român, înfățișînd Curții figura devenită legendară a conducătorului militar. Ursul acela carpatin, urmaș al lui Horia, care spăimîntase aristocrația europeană, trebuie arătat cu lanț de nas saloanelor vieneze ca pe o maximă curiozitate. Oare cercurile vieneze, înrudite cu aristocrația maghiară, nu erau încă sub impresia atîtor povești despre grozăviile valahilor, făptuite pe moșiile nobililor refugiați la Viena ? Și cine fusese conducătorul horiadei valahe ? Cine băgase groaza în nemeșimea transilvană ? Curiozitatea saloanelor vieneze se împletea însă cu întreaga țesătură de intrigi și calomnii împotriva poporului român din Transilvania.

Avram Iancu pleacă în februarie 1850, însoțit de Simion Balint și viceprefectul Maior. La 20 februarie sosește la Viena prin Oradea Mare și este primit de Bărnuțiu, Laurian, Maiorescu, Popazu și Aron Florian, dar și de studențimea română dornică să cunoască pe devenitul legendar, „Împărat al Munților".

Iancu gîndea că spunîndu-i adevărul împăratului — care de altfel se pare că manifestase un interes deosebit pentru el în cercurile sale apropiate — va zdrobi împînzitura de intrigi — credea el — și va înclina balanța în favoarea țărănimii transilvane. Dar aci intervine o cotitură pe care o evitase de multă vreme în interesul cauzei comune a națiunii române. Încă din primăvara anului trecut, își dăduse seama că numeroși fruntași politici români se străduie pe căi diplomatice doar pentru recunoașteri de drepturi naționale și politice. Nu cereau aproape nimic pentru țărănimea transilvană, pentru care el și alții luptaseră.

După mărturia lui Ioan Cavaler de Pușcariu, Avram Iancu — „care nu s-a introdus în direcțiunea unui om de salon, precum s-ar fi cerut de la un erou după depunerea armelor" — nu asculta de sfatul episcopului Andrei Șaguna de a se purta la Viena ca un diplomat și om politic. Șaguna i-ar fi zis chiar : „Domnule Iancu, d-ta ești un mare bărbat al românilor, du-te și ia la hotelul Munch

sau la altul patru-cinci odăi în chirie pe opt zile și-ți pune un lacheu livrat la ușă, apoi aruncă-te bine îmbrăcat într-un fiacăr [1] și începe a face vizite, de la președintele ministerial, pînă la cel de pe urmă ministru, apoi pe la comandanții supremi militari și le spune că «eu sînt Iancu», apoi întorcîndu-te în quartir așteaptă de la ei contravizitele pînă în 8 zile, iară în a opta zi fă-te nevăzut, căci numai așa îți vei susține nimbul d-tale și al națiunii..."

Numai că Avram Iancu n-avea nevoie de „nimburi" și nici de atitudini conformiste. „Nimbul națiunii" nu se putea petracta pe cărți de vizită, după ce fusese sacrificat pe viroagele și culmile munților. Susținuse drepturile națiunii și poporului său prin luptă și nu avea de ce să le precupețească în saloane.

Nu-i de mirare că proaspătul încavaleriat Pușcariu manifesta indignarea sa față de atitudinea luată de Iancu, drept răspuns la sfaturile preacucernicului arhipopă!

„Iancu nu avu alta mai degrabă de a face — spune în continuare Pușcariu — decît întîlnindu-se cu tinerimea română îi spuse cele auzite de la Șaguna.

— Hei! strigară tînăra nație.

— Șaguna vrea să te duci la Viena, ca să mînce singur colacii."

Totuși Iancu nu a neglijat sub nici o formă interesele majore, pentru care venise acolo.

De-abia la 8 martie intră în audiență la împărat. Era îmbrăcat în ținuta de gală, militară, aceea a husarilor, cu brandenburguri — așa cum ne este înfățișat în portretul făcut de Mișu Popp. Mustățile îi sînt alungite și parcă puțin vîrfuite. Ochii mari și aprigi. Dolmanul îi atîrnă pe umăr.

Nu s-a lăsat intimidat de fastul imperial. August Treboniu Laurian, Simion Balint și Maior îl însoțeau.

Avram Iancu îl salută pe tînărul Frantz Iosef în limba latină. Tare se uită curios împăratul de spiță habsburgică la „Împăratul Munților"! S-ar părea chiar că-l îndrăgește, deși i se spune mereu de pretutindeni că Iancu este un răzvrătit împotriva orînduirii existente.

[1] Trăsură.

Împăratul îi răspunde tot în limba latină : „Lubenter accipio et gratulor“ [1], apoi urmă imediat : „Multa fecerunt, valde multa fecerunt“ [2]. Era vorba de țăranii români luptători din Munții Apuseni.

A fost doar o audiență de prezentare. Iancu face apoi o seamă de vizite, cerute insistent de către Șaguna și delegații de acolo. Merge astfel la arhiducele Francisc Carol, baronul Welden, miniștrii Schwartzenberg și Brück.

Se aflau atunci la Viena 37 de delegați ai românilor, dintre aceștia au fost aleși numai 18, care împreună cu Avram Iancu se duc într-o nouă audiență la împărat, pe ziua de 18 martie. Delegația înmînează împăratului încă o „petițiune“ cuprinzătoare a întregii probleme românești. Nu se discută nimic. Împăratul făgăduiește, din nou făgăduiește : „Vă asigur că dorințele juste ale Românilor vor fi împlinite...“ Cu Treboniu Laurian, Iancu merge la ministrul Bach. Din nou numai făgăduieli și nimic concret. Dar se spera încă. Nu se închiseseră toate posibilitățile diplomatice. Este adevărat că burghezia celorlalte naționalități din imperiu (sîrbii, croații) se grăbise cu cîteva luni în urmă să profite de potolirea revoluției. Fruntașii români tergiversaseră mult. Dar nu era prea tîrziu.

La Viena, Iancu îl întîlnește și pe generalul Magheru, aflat acolo în a doua etapă a exilului său, după înăbușirea revoluției din Țara Românească. Cei doi tineri comandanți de oști țărănești revoluționare au avut multe să-și spună și și-au spus.

Mai tîrziu, Magheru îi scrie lui Barițiu la Brașov : „Frate, avem puțini oameni ca Iancu, la glasul cărora se deschid cu amar inimile și auzul poporului, și cată, de voim să ne împlinim datoria de patrioți, cată să păzim pe acești oameni de orice pericol și să nu-i lăsăm, pe cît ne stă în putință, să cadă în cursele ce le întind mereu inamicii declarați sau ascunși ai națiunii noastre“.

În fața coaliției reacțiunii, fruntașii revoluționari romîni, exilați sau nu, strîngeau rîndurile.

Iancu revine în Transilvania și merge imediat la Sibiu, unde episcopul Șaguna convocase primul sinod bisericesc.

---

[1] Primesc bucuros și te felicit.

[2] Au făcut multe, foarte multe.

Apoi, reîntors la Vidra de Sus, găsește o situație și mai grea în comunele de moți care luptaseră cu atîta abnegație în timpul revoluției. Douăzeci de comune se aflau într-un aspru diferend cu fiscul. Se începuse conscripția cadastrală. Comunele cereau, în mod firesc, ca pădurile să fie trecute pe numele lor. Dar funcționarii fiscului se opuneau cu înverșunare. Au început procese după procese. Era nevoie de acte, și o bună apărare. Iancu ia conducerea apărării țăranilor. Discuțiile, anchetele, luptele vor dura aproape doi ani de aci înainte. Sărăcia și opresiunea se întindeau din nou peste „Țara Moților".

Într-o noapte, Avram Iancu aruncase cele două perechi de pistoale și carabina, cu scîrbă, în vîltoarea spumoasă a Arieșului. Poate că undeva stau și azi ascunse sub vreun prund.

Iar țăranii, înșelați, evocau în cîntec de jale : „Jelei, doamne, cui și cui, / Jelei, doamne, muntelui. / De armele Iancului / Că le plouă și le ninge, / Și n-are cine le-ncinge".

Totodată, creația populară marca noua situație față de aceea din „domnia Iancului" : „Pînă fu Iancu-n domnie, / Mîncam pită ca-n cîmpie, / De cînd Iancu s-o lăsat, / Iar mîncăm mălai uscat. / Iancu, cu fluier de vie, / Ne scoase din iobăgie, / Iancu, cu fluier de soc, / Umplu țara de noroc."

Și totuși campania diplomatică se reactivează o dată cu primăvara. S-au adunat din 278 de comune românești peste 2 500 de iscălituri, pentru ca să fie întărită delegația română de la Viena și investită în felul acesta ca o „deputațiune a națiunii române". Și prezența la Viena a lui Avram Iancu era din nou cerută. Călătoria aceasta va fi ultima. Erau aceleași drumuri pe care le bătuse altădată Horia...

Era însoțit de viteazul său tribun Mihai Andreica.

Se apropie toamna anului 1850. La Viena va sta cîteva luni, intrînd în anul următor. În acest timp va avea răgazul de a face și un drum la Praga, cheltuind mulți bani, pentru a determina să fie publicate, în periodicele locale, materiale favorabile cauzei românilor din Transilvania.

În acest timp, la Viena se discută, dimpreună cu delegația română, modalitatea organizării politice și adminis-

trative a Transilvaniei. Se emiteau tot felul de planuri și nu a fost ușor ca delegația română să respingă cu hotărîre propunerea de a fi împărțită Transilvania în trei teoritorii naționale: românesc, săsesc și maghiar. Banatul era dezmembrat, Bucovina de asemenea. Practic, aceasta ar fi însemnat cea mai gravă amputare a unității teritoriale românești, unitate către care tindeau scopurile politice ale fruntașilor români.

În acest timp, Bălcescu și alți fruntași ai emigrației revoluționare române din toate Țările Române luptau să convingă pe emigranții maghiari, în special pe Kossuth, de utilitatea unei depline înțelegeri a situației reale.

La Viena, Avram Iancu și cîțiva radicali luptau pentru a obține tot ceea ce făgăduiseră poporului român împărații din urmă și nu împliniseră. Pe de altă parte, Iancu era mereu certat pentru intransigența sa de către moderați, precum și de reprezentanții burgheziei transilvane, căreia începuse a i se acorda din plin o seamă de concesii.

El se afla acolo ca reprezentant al țărănimii. Dar mai ales împotriva țărănimii se ducea cea mai cumplită campanie de intrigi, chiar în cercurile apropiate de Curte, de către reprezentanții moșierimii maghiare. Lipsit cu totul de vreun sentiment conformist, iubind prietenia sinceră și dezinteresată a tineretului, Iancu rătăcea tot mai des în mijlocul studențimii române din Viena, unde afla sentimente patriotice, lipsite de ipocrizie. Era sătul de a mai asista la activitatea diplomatică sterilă pentru moții săi.

Intervine acum și faimoasa chestiune a refuzului decorațiilor. Ce s-a întîmplat ? Generalul Lüders, aflîndu-se la Alba Iulia, a propus spre decorare guvernului său pe cîțiva prefecți și tribuni, printre care pe Avram Iancu, Axente Sever și Simion Balint. În 1850, tocmai cînd cercurile reacționare ale imperiului austriac fulgerau împotriva prefecților și tribunilor români, acuzîndu-i de „instigații și banditisme", sosesc din Petersburg, prin ambasada rusească de la Viena, aceste decorații. La început, totul s-a ținut secret. În aprilie, o corespondență de presă din Sibiu, apărută în ziarul *Bucovina*, dă totul pe față și iată-l pe împăratul Austriei pus în situația grea de a fi depășit de aliatul și salvatorul său. Era într-adevăr curios ! Împăratul Nicolae I decorează cu ordine înalte și remunerează

cu bani pe conducătorii rezistenței românești, iar el, Frantz Iosef, salvat în mare măsură de această rezistență, uită să răsplătească pe conducători — supuși ai săi — precum și de făgăduielile făcute.

Guvernul austriac se grăbește a scrie decrete pentru o ploaie de decorații, mai mărunte, firește. Avram Iancu se afla la Viena. El refuză decorația — Ordinul Frantz Iosef — ceea ce produce mare senzație, pentru modul de a argumenta răspunsul. Declară că n-are nevoie de jucării, că „mai întîi trebuie să fie decorată națiunea sa cu îndeplinirea făgăduielilor“ ! Acest act însemna, totuși, ofensarea maiestății-sale împăratul. Iancu este chemat de șeful poliției vieneze față de care precizează refuzul său în scris, cu rugămintea de a fi înmînat „ministeriului“. Îndelungata ședere a atîtor fruntași români la Viena începe să sîcîie cercurile Curții și oficialitățile. Purtarea ostentativă a lui Iancu, fronda sa fățișă a iritat și mai mult. Este apoi invitat în chip oficial să părăsească Viena și o dată cu el Bărnuțiu, Laurian, Cipariu și alții.

Astfel, Avram Iancu părăsește a doua oară capitala imperiului, de data aceasta cu inima strînsă și mai mult. Îi era greu să accepte nerecunoașterea luptei sale drepte. Știa că de-acum nu va mai putea face o nouă revoluție armată. Rămăsese singur ; forțele potrivnice sînt, de-acum, covîrșitoare, stăpîne din nou în toată Europa. Dacă a pierdut acest uriaș proces în viață, va cîștiga absolut sigur recursul în fața unei instanțe cu totul superioare și obiective : posteritatea.

Dar, deocamdată reîntors acasă, continuă a se ocupa din ce în ce mai intens de mersul proceselor dintre munteni și fisc. Situația era din ce în ce mai gravă. Colonelul Springenfeld, comandantul districtului, începuse a trimite în comunele care luptaseră cu atîta eroism și nu cunoscuseră înfrîngeri soldați cu „execuții militare“.

Din nou, teroarea se întinde peste satele muntene, ca o aripă neagră, prevestitoare de furtuni. Adjunctul lui Springenfeld era Dimitrie Moldoveanu, fost prefect în revoluție, om încercat, dar pus acum în grea situație. Colonelul îl trimitea mereu prin comune să înduplece pe oameni să accepte hotărîrile judecătorești, iar pînă atunci

să nu mai socotească toate pădurile ca fiind ale lor. Cîţiva tribuni, agenţi ai lui Iancu, sînt arestaţi. Iancu era urmărit de poliţie pas cu pas. De multe ori, în iarnă, intra grăbit în vreo casă şi făcea pe urmăritori să stea în frig pînă dimineaţa. Pe altul, în Zlatna, l-a luat în cîrciuma de acolo şi, fără a-i lăsa de înţeles că ştia cine este, l-a invitat să bea cu el. Apoi şi-a bătut joc de el, iar oamenii rîdeau primprejur.

Noul guvernator al Transilvaniei, prinţul Schwartzenberg, numeşte o nouă comisie cadastrală favorabilă cauzei muntenilor, dar intransigenţa lui Avram Iancu este categorică. Nici el, nici moţii nu pot accepta ca fostele păduri urbariale să încapă acum pe mîna statului. „Noi ştim că pădurile sînt ale noastre“ ! răspunde scurt Iancu.

Se apropia vizita anunţată a împăratului în Transilvania. În afară de aceasta, apriga luptă a moţilor din 1848—1849, legendele care curgeau în tot imperiul pe seama lor, amintirea necontenitelor răscoale dinainte determină pe guvernator să mai aştepte. De Iancu încă nu se încumeta a se atinge. Asemenea lucru însemna zvîrlirea unei torţe aprinse într-un butoi cu pulbere.

S-a scris mult despre vizita împăratului Frantz Iosef, în iulie 1852, în Transilvania, şi nu s-ar fi scris atîta — pentru că ea n-a adus nici o schimbare importantă în situaţia ţărănimii, deşi cancelaria însoţitoare a primit mii de cereri de la ţărani şi a împrăştiat tot atîtea mii de făgăduieli — dacă n-ar fi fost legată de misterioasa neprezentare a lui Iancu la împărat. Cauza acestei neprezentări rămîne în bună parte o enigmă. Prietenii apropiaţi, părinţii şi rudele sale, fruntaşii români politici, gazetarii şi chiar duşmanii săi, ca şi mulţi străini au emis fiecare cîte o părere. Mulţi descriu această călătorie a împăratului, punînd în centrul descrierii permanenta întrebare : De ce Iancu nu s-a înfăţişat împăratului, care cerea să-l vadă mereu ? „Wo ist der Iancu ?“ „Wo ist der Iancu ?“ El era acela care jucînd o ultimă carte, făcînd o ultimă încercare, determină schimbarea rutei de vizită a împăratului, îndrumînd-o prin „Ţara“ sa, făcînd minuţios toate pregătirile, numai şi numai spre a obţine de la împărat acordarea pădurilor camerale moţilor, şi pentru a înfăţişa împăratului teatrul luptelor eroice din 1848—1849.

Pînă tîrziu, către sfîrșitul secolului, mulți martori oculari ai acestei întîmplări își scriu între ei și se tot întreabă în vederea lămuririi misterului. Pentru a fi cît mai aproape posibil de adevărul istoric, este bine să urmărim relatările strict contemporane ale acelora care nu au nici un motiv să denatureze faptele. Să urmărim patru asemenea izvoare, care credem că sînt cele mai complete, iar trei dintre ele, în bună măsură, sînt pornite din cea mai curată prietenie pentru Avram Iancu, aparținînd celor mai buni prieteni ai săi.

Este vorba de biografia lui Iosif Sterca-Șuluțiu, de scrisoarea lui Simion Balint, scrisă din Roșia la 7 septembrie 1852, către Alexandru Papiu-Ilarian, la Viena, și scrisoarea fostului tribun Mihai Andreica, scrisă la 4/16 iunie 1889 lui Enea Hodoș la Sibiu. La acestea adăugăm relatarea lui Eugen von Friedenfels [1], și în special aceea a comandantului jandarmeriei din regiune.

Înainte de sosirea în Transilvania a împăratului, Iancu scrie o scrisoare protopopului Mihaly din Zlatna să vină la Cîmpeni. Totodată, convoacă acolo și pe Simion Balint, și pe Mihai Andreica. Scopul chemării lor era acela de a-și da părerea în vederea acțiunii ce voia s-o întreprindă, rugînd pe Schwartzenberg să intervină la împărat ca acesta să viziteze, în călătoria sa, întîi Munții Apuseni. „S-a discutat mult — ne spune Andreica. Trei am fost Toma [2] și nu credeam ca împăratul să-și schimbe marșruta... Iancu singur credea și ne asigura că rugarea va fi bine primită, și împăratul își va schimba marșruta. În urmă ne-am învoit și decis ca Iancu, Balint și eu să mergem la Sibiu [3] la care am fost bine primiți. I-am spus supărarea moților, că împăratul n-o să vină pe la ei, l-am rugat că dacă s-ar putea să mijlocească schimbarea marșrutei, după rugarea noastră, adică de la Deva, Șoimuș, Brad, la Hălmagiu, Găina, Vidrele, Cîmpeni, unde să și

[1] Joseph Bedeus von Schurberg, *Beiträge zur Zeitgeschichte Siebenbürgens, im Jahrhundert,* Wien, 1877, vol. II, pp. 404—412.

[2] Toma necredinciosul.

[3] Șuluțiu ne spune că Shwartzenberg se afla la Casovița, la 17 iulie, unde-l aștepta pe împărat, și că Iancu a mers acolo să înduplece pe guvernator.

doarmă. Prințul ne-a răspuns că va încerca a ruga pe împăratul să asculte rugămintea moților — prin noi — și dacă se va îndura să-și schimbe marșruta făcută, atunci, cu cea mai mare iuțeală, ne va încunoștința."

Ni se relevă, în continuare, de către credinciosul tribun al lui Iancu, întreaga strădanie depusă de acesta pentru a organiza o primire „împărătească".

Ni s-ar părea destul de paradoxal acest fapt din partea unui revoluționar radical convins, a unui luptător încercat în dezamăgirea produsă de același împărat față de poporul său și mai cu seamă că și țăranii văzuseră cruda realitate a făgăduielilor împărătești. Totuși, aci sta unul din marile sacrificii personale făcute de Iancu pentru țăranii munteni. Știind că, în mare parte, nerecunoașterea integrală a drepturilor țărănimii în Munții Apuseni se datorează unei vaste împînziri de intrigi, țesute de dușmani înrăiți ai poporului muncitor, știind că, dacă nu va face această ultimă încercare, nu va putea obține pădurile și pășunile, el trece peste simțămintele sale și organizează primirea împăratului. În acest sens, Andreica continuă, schițîndu-ne destul de cuprinzător felul cum dispune Iancu să se facă aceste pregătiri :

„Ne-am întors acasă, unde Iancu, fiind sigur că marșruta se va schimba, a și început a face pregătiri pentru această rută. Mai întîi a acordat facerea unui șoprar frumos și spațios, în care să poată cina împăratul cu suita, a dat ordin la cei mai iscusiți maieștri ciubărari și donițari, ca aceștia în graba cea mai mare să gătească ciubere și donițe multe și să le aducă la Cîmpeni, din care să se facă o poartă de triumf împărătească ; a poruncit în toate satele ca acei munteni care au cai buni, pe cînd vor căpăta poruncă, să se afle cu ei bine înșeuați, pe Muntele Găina, de unde împăratul cu suita sa și alții să poată călări pînă la Cîmpeni, Detunata și Bucium-Cerbu, a pregătit mai multe stindarde pompoase pentru primire. Acestea și altele Iancu le-a pregătit numai aconto, că împăratul se va îndura a-și schimba marșruta, că se putea întîmpla ca să nu și-o schimbe, și atunci toate ostenelile și spesele lui erau zadarnice. Ceea ce nu s-a întîmplat, pentru că atît oficiurile, cît și Iancu au primit încunoștințarea".

Primind această hîrtie oficială, Iancu a copiat-o și a trimis-o cu alte acte lui Bărnuțiu. Încunoștințarea era adresată „Onorabilului domn Avram Iancu, ex oficio la Cîmpeni sau Vidra".

„Iancu — continuă Andreica — la această știre, plin de voie bună, și cu cea mai mare energie, a continuat lucrările ce erau încă neisprăvite, a trimis la Cluj după 100 de facle, torțe pentru serenadă ; pe mine m-a trimis în Zărand, unde am avut să instruez pe oameni, unde și cum să fie postați, ca să poată primi și vedea pe împăratul. În ziua cînd împăratul era în călătorie de la Brad peste Găina la Cîmpeni, în aceeași zi eu, în reîntoarcerea mea din Zărand, dimineața, am aflat pe Iancu în Găina, unde cu oamenii lui făceau pregătiri. La întîlnirea noastră i-am raportat despre ce am făcut prin Zărand. Mai tîrziu apoi mi-a dat patru stindarde, m-a instruit ce am de făcut la primire în Muntele Găina și în urmă mi-a zis că eu cu călăreții și stindardele să merg mai departe din Găina înaintea împăratului. La care cuvinte l-am întrebat dacă dînsul la primire nu va fi în Găina ? Mi-a zis că nu — că are multe de isprăvit pînă la Cîmpeni. Cu acestea ne-am despărțit."

Între timp, împăratul intră în zona Munților Zarandului, iar la Dealul Mare, între Brad și Băița, îl așteaptă Simion Balint, „cu trei fete de român îmbrăcate în costum național muntenesc și cu o cuvîntare în limba germană". Luăm acum, fragmentar, firul din scrisoarea lui Balint către Laurian : „...Aceasta s-a întîmplat la 9 dimineața. De aci am urmat pe maiestatea-sa la Brad, Baia de Criș, la 12 ore am fost la Hălmagiu, la 1 am plecat de aici și la 3 am ajuns la Găina. Aci a fost prînzul la care am luat parte și eu, și Axente. Maiestatea-sa a venit pe un cal al meu, care i-a plăcut tare mult. Tot așa și contele Grünne pe alt cal, tot al meu. Avram fusese în Găina, încă cu două ore înainte de sosirea împăratului s-a dus de acolo la Cîmpeni. Seara la 8 am sosit în Cîmpeni, prin mai multe arcuri triumfale de donițe și doage de vase, și lucrul a mers bine. Eu și Axente am fost invitați la cina împărătească. Avram Iancu nu s-a arătat."

Iată deci că relatările de pînă acum sînt de perfect acord. Dar de-acum fiecare spune altceva, chiar despre atitudinea lui Iancu la Cîmpeni. Fiecare dă o versiune proprie și caută o motivare, cît de cît, pipăind în umbra unei situații care depășește înțelegerea lor.

În anul 1888 apare în *Neue freie Presse* un articol intitulat „Iancu înaintea împăratului", în care se descrie călătoria împăratului din vara anului 1852 și cauza neprezentării lui Iancu la Cîmpeni. Era citat un martor, comandantul jandarmeriei districtuale Löwenhardt. Avizat, I. Sterca-Șuluțiu se grăbește să roage pe protopopul Papiu din Deva să încerce a afla dacă acest Löwenhardt mai trăiește și să-i ceară o declarație asupra celor întîmplate atunci. Papiu îl găsește și se grăbește să-i răspundă lui Șuluțiu, din Deva.

Scrisoarea cuprinde declarația care ne dă o nouă versiune asupra atitudinii lui Iancu în seara aceea la Cîmpeni. După ce descrie drumul pînă la Găina, trecerea prin Vidra, unde în fața casei lui Iancu „erau adunați preoți în ornat bisericesc", se pare că marea buluceală produsă la Vidra de „mulțimea poporului venit din toate părțile" a cam speriat pe Frantz Iosef, care, după relatarea lui Löwenhardt, striga mereu : „Vorwärts gendarmea" !, iar după alte multe relatări, tot acolo, văzînd împăratul că Iancu nu-l primește nici la Vidra, ar fi întrebat din nou : „Wo ist der Iancu" ?, în timp ce prințul Schwartzenberg, începînd să-i fie și lui frică, îl întreabă pe Simion Balint : «Sîntem în siguranță, aici ?»

În fine, împăratul ajunge la Cîmpeni. „Aci — continuă Löwenhardt — îl așteptau servitori de-ai Curții și jandarmi de Curte la casa văduvei Kalcher, și monarhul, intrînd în odaie, a luat un pahar cu apă și s-a culcat, rămînînd la ușa casei doi jandarmi de Curte, iar noi prin curte țineam ordine."

„Suita maiestății-sale, în sunetul muzicii militare, care sosise spre întîmpinare în Cîmpeni, își petrecea la o masă din grădină, în apropierea caselor, nejenată de a conturba odihna suveranului lor. Eu am primit ordin ca oricine ar veni, chiar principele guvernator de Schwartzenberg, să nu permit a intra la monarhul, că voiește să se odihnească,

fiind obosit. Pe cînd se petrecea aceasta în curte, unde porțile erau închise și păzite de jandarmi, Iancu a venit cu cîțiva inși de care nu-mi aduc aminte și, apropiindu-se de intrare, i-am ieșit înainte și mi-a zis că el vrea să intre la monarhul ; eu i-am spus că am ordin să nu las pe nimeni, el îmi zice că trebuie să intre, că are ordin, eu nu puteam să-i conced avînd contra ordin, și în învălmășeala aceasta, nu știu, a văzut, a auzit, ori a fost înștiințat de jandarmii mei generalul contele Grünne, care a venit de la masă la noi, și întrebînd ce voiește acest domn, i-am spus că voiește să intre, spunîndu-i cine este și că știe nemțește. Atunci, Iancu i-a descoperit și lui, dar acesta i-a replicat ordinul ; văzînd că Iancu insistă mai mult și că nu voiește să aștepte pînă dimineața, precum îi spunea generalul cu un ton fin și cavaleresc, că dimineața va da audiență, fixîndu-l în această conversațiune, s-a întors și mi-a zis că eu știu ce ordin am și că ce am de făcut. Cu aceasta s-a dus la masa unde se aflau ceilalți generali din suită, iar eu am rămas cu Iancu. L-am luat de subsuoară și ne-am îndreptat spre ușa din grădină și am închis ușa. Întorcîndu-mă la locul meu, am dat ordin gendarmilor să iese la stradă să vadă ce se petrece și să susțină ordinea. Pe conducătorul postului de gendarmi din loc l-am trimis la Tioc Todor să vină pînă la mine, acesta a venit și l-am întrebat : „Unde este Iancu ?“ Mi-a răspuns că s-a dus acasă. „Într-adevăr ?“ „Pe onoarea mea“, mi-a răspuns. În dimineața următoare m-a întrebat generalul Grünne, de două ori, unde este Iancu, că maiestatea-sa îl primește în audiență. Iancu însă nu s-a mai arătat.“

Fără a face aici deducții de anvergura romanelor polițiste, devine clar faptul — în cazul cînd mărturia este reală — că aci a stat miezul unei mărunte intrigi de Curte, care a reușit, cunoscînd dîrzul caracter al lui Iancu și provocînd hotărîrea sa de a nu se mai înfățișa împăratului, fapt care avea — oricum — urmări de natură politică în favoarea dușmanilor poporului român. Iancu — după relatarea destul de precisă a lui Löwenhardt — venise și insistase că „avea ordin“. De la cine ? Pesemne că Schwartzenberg, care fusese încartiruit în altă parte, întîlnindu-l, i-a spus să meargă la împărat chiar în seara aceea,

poate la cina la care se aflau și Balint, și Axente. Să fi exagerat din fudulie Balint, spunînd că au cinat atunci cu împăratul ? Sau Löwenhardt nu știe altceva decît ceea ce i se spusese de către jandarmi ? Oricum, după mai bine de 30 de ani Löwenhardt nu avea de ce să inventeze această scenă ! Nu se poate admite deci că ordinul dat de Grünne — care știa de venirea lui Iancu, poate înțeles cu Schwartzenberg — este dat tocmai spre a irita pe Iancu și a opri astfel o convorbire cu Frantz Iosef, dispus din ce în ce mai mult în favoarea moților și a lui Iancu ?

De asemenea, este puțin credibil ca Frantz Iosef să se fi culcat de-a binelea, iar Curtea sa să petreacă în sunetul unei muzici de fanfară militară în stricta sa apropiere. Nu-i vorba de un împărat bătrîn. Frantz Iosef era atunci un tînăr încercat. Și dacă trecuse călare Muntele Găina, n-avea de ce să se culce „o dată cu găinile", cum se spune !

Este mai probabil că Grünne l-a mințit pe Löwenhardt, în scopul de a-l îndepărta pe Iancu, pe care totuși Frantz Iosef îl aștepta, pentru că după o seamă de mărturii, acesta ar fi întrebat de mai multe ori dimineața : „Wo ist der Iancu ?"

Pe de altă parte, nici Balint, nici Andreica și nici mulți alții nu știu nimic de această încercare a lui Avram Iancu de a fi primit în audiență, seara, la Cîmpeni. Andreica, în scrisoarea sa, spune precis că : „Seara am ajuns la Cîmpeni, unde Iancu, cînd conduceam pe împărat la cuartir, pe altă stradă, în veșminte de vară, se spațirea (plimba), singur, printre oamenii privitori. După ce am petrecut pe împăratul pînă la cuartir, m-am întors acasă. Iancu îndată a fost la mine, m-a întrebat cum au decurs toate. I-am spus. Mai tîrziu am convenit cu Balint, Axente, tatăl lui și alți mai mulți. A fost întrebat și dojenit că, cum, din ce cauză nu a stat el în fruntea poporului la primirea împăratului în Cîmpeni și mai altele. Răspunsul lui era că este treaba lui și el știe ce face, și că n-are lipsă de sfaturile altora. În urmă l-am rugat, ca dimineața, în audiență să vină cu noi la împăratul. Nici la aceasta nu l-am putut îndupleca. După acestea, el și tatăl său și familia s-au dus la preotul greco-catolic, unde s-au culcat și au fost pînă dimineața, cînd principele Schwartzenberg prin alții a în-

trebat pe tatăl său că ce au fost cauza că Iancu nici acum n-a stat înaintea împăratului și să se înfățișeze. Spunîndu-i și acestea și rugîndu-l cu toții, nici acum nu s-a putut îndupleca".

Să fi ascuns Iancu alor săi intenția de a merge la împărat în chiar acea seară ? Poate avea motive s-o facă sau într-adevăr toată mărturia lui Löwenhardt este o pură invenție ?

Pentru că Simion Balint spune aceleași lucruri ca și Andreica, precizînd și el că : „Mihály și alții i-au zis Iancului să intre dimineața la maiestate, dar nu s-a învoit. L-am întrebat ce voiește : da-vom aci suplica pentru academie [1] lor sau vine cu noi la Sibiu, a zis el va da singur cu poporul lui".

În continuare, Simion Balint îi scrie lui Laurian, căutînd parcă o lămurire : „Dar să nu socotiți că între noi ar fi fost ceva disarmonie sau ceartă. Nicidecum, nici cea mai mică neplăcere. Dînsul m-a mînat pe mine, ca în modul cum v-am spus să primesc pe maiestatea-sa, și sara după ce m-am întors la Cîmpeni, mi-a mulțumit și m-a sărutat, zicînd că lucru mai plăcut nu i-am făcut niciodată. Așa ne-am despărțit, și eu în aceeași noapte m-am întors acasă, ca în ziua următoare să primesc pe maiestatea-sa în Roșia. L-am primit și petrecut la cetate, la Detunata, arătîndu-i locurile pe unde s-au întîmplat bătăliile — numai eu și Axente eram mai aproape de împăratul, care era cu Grünne, Albrecht și guvernatorul — tare îi plăcea împăratului. Noi eram convinși că și Avram va veni la Detunata, dar cu lacrimi mi-a spus tatăl său că nici n-a voit să intre la maiestatea-sa în Cîmpeni, nici să-l petreacă. După coborîrea de la Detunata la Cerbu, gîndeam că va fi acolo, dar nici aci n-a venit".

„Eu și Axente am primit ordin ca să mergem la Sibiu... Acolo am fost întrebat de oameni mari care e cauza că Avram n-a voit să se prezinte la maiestatea-sa. Am zis că nu pot să știu alta, decît că a fost cam bolnav. Mi s-a răspuns : dar a fost în aceeași zi la Găina. Am zis, la asta, că poate vrea să arate că poporul necondus de dînsul, încă cu

---

[1] Este vorba de înființarea unei Academii de drept la Sibiu.

bucurie cuprinde pe împăratul său. Mi-au zis : Bine, dar să-i spui ca la Cluj negreșit să vină."

Același lucru spune și Șuluțiu, cum că Șaguna și celălalt mitropolit, ca și alți fruntași politici români au insistat pe lîngă el ca măcar la Cluj să se prezinte la 2 august.

Împăratul a călătorit apoi, ocolind Abrudul, pe la Zlatna, Alba Iulia, Sibiu, Brașov, către Cluj. Între timp — după cum toți spun — Iancu a poruncit la peste 100 de oameni călăreți să încalece și să meargă cu el la Cluj.

„În ziua de plecare — spune Mihai Andreica — din partea tuturor a fost întrebat că numai așa pleacă la Cluj, sau dînsul le promite că îi duce în audiență la împărat, la care ne-a răspuns că îi va conduce. Am mers și noi, ca și călăreții. Pe Frantz Iosef l-am primit între Apahida și Someșfalău." Dar Iancu nu s-a înfățișat.

Balint adaugă un mic episod semnificativ, spunînd că acolo, „la Someșfalău, ieșiseră în întîmpinarea împăratului și magnații unguri cu banderiul din Cluj și Turda. Văzînd pe călăreții munteni, ei au cerut acestora să plece înainte la Cluj, lăsîndu-i pe ei să primească pe împărat, la care muntenii au răspuns că «împăratul îi al nostru» ! și nici — continuă Balint — că i-a putut să-i miște cineva. Oamenii rîdeau fiindcă magnații mai cădeau și prin șanțuri cu caii lor bolînzi".

Iancu s-a dus la Cluj, și a stat la Dionisie Șuluțiu, iar fratele său, Iosef, ne spune în biografia sa că „nimeni n-a observat vreo schimbare asupra lui", și adaugă însă — poate ca o motivare — că : „Se zice că Iancu, înaintea sosirii împăratului, s-a adresat lui Bărnuțiu și Maiorescu la Viena, întrebîndu-i de sfat : să se înfățișeze sau nu ? Deoarece răspuns n-a primit, nici că s-a înfățișat".

A doua zi, după cum ne relatează Mihai Andreica : „Cînd am fost să mergem în audiență la împăratul, toți au mers la cuartirul Iancului și l-au rugat să se gătească, ca să mergem și să ne conducă la împăratul. Nici acum nu s-a învoit. Ne-am provocat la promisiunea lui de la plecare și a fost amenințat, și a zis, bine, dacă îl silim să meargă să ne conducă el, el merge, dar apoi, atunci, el își spală mîinile în cauza muntenilor, care era cu pădurile. Auzind aceste cuvinte nu l-am silit și așa am mers noi fără el". Același lucru — aproape identic — îl relatează

și Șuluțiu, care adaugă drept mărturie că „acești tribuni trăiesc încă“.

Iată cum se comentează neînfățișarea lui Iancu la împărat, deși el a fost acela care a cerut trecerea lui prin Munții Apuseni, și tot el acela care a organizat pregătirile primirii.

Desigur, mărturiile contemporane motivează în fel și chip. Nu lipsește nici afirmația că ar fi fost bolnav, ba și mai mult : un biograf adăuga și faptul că mama lui Iancu răspîndea pretutindeni — după reîntoarcerea lui Iancu de la Cașovița, înaintea sosirii lui Frantz Iosef — că ar fi mîncat acolo ciuperci otrăvite. N-a lipsit nici afirmația că Bărnuțiu și Maiorescu l-ar fi îndemnat să nu se prezinte. Precum n-a lipsit și gluma devenită legendară, pusă pe seama lui Avram Iancu, care ar fi spus că : „N-are ce-și vorbi un împărat mincinos cu un tribun nebun !“ Că era perfect sănătos faptul devine evident din cuprinsul tuturor relatărilor, care menționează intensa sa activitate sau că nu se lăsa influențat de nimeni, niciodată, decît în măsura înțelegerii proprii.

S-ar părea că aci intervin două elemente majore, de ordin psihologic și politic. Încă de la sfîrșitul revoluției, conducătorii politici ai românilor din Transilvania, în special, au tot tras de el să se alăture felului lor de a obține drepturile cerute. Numai că Iancu și-a dat seama că tot ceea ce cereau ei era în favoarea burgheziei, a clasei de mijloc, întărită mult în urma revoluției și dornică să cîștige în bătălia de concurență ce o ducea cu celelalte burghezii naționale din Transilvania. Pentru Iancu, însă, revendicarea numărul unu, pentru care luptase cu armele, erau drepturile țărănimii transilvane și mai ales ale muntenilor. Creșterea burgheziei române din Transilvania, după 1849, iar pe de altă parte situația înăsprită a muntenilor sînt evidente. Avram Iancu devenise, virtualmente, conducătorul necontestat al revoluției și întruchipa, prin personalitatea sa, drapelul victorios care trebuia decorat după luptă. Și dacă el nu accepta pentru că muntenii nu căpătaseră drepturile, burghezia și conducerea politică și religioasă a românilor din Transilvania voia să ia pe seama sa acest drapel, să profite de el, eliminînd pe Iancu.

De ce se ferea Iancu să meargă în audiență ? Se zvonise de pretutindeni, din cercurile românești și austriece, că împăratul acceptase această rută pentru a-i conferi lui Iancu „propriomano“ — titlul de general și baron, răsplătindu-l astfel, dar, totodată, tot împăratul, în „mărinimozitatea“ sa, intenționa să pună capăt procesului „moților“ ce-l aveau contra coroanei, încă de pe timpul lui Horia, ordonînd segregarea pădurilor și pășunilor din munți pentru moți, dar numai în parte. Or, dacă mergea la împărat, Iancu n-ar mai fi putut refuza „bunăvoința“ împăratului, fără să aducă prejudicii grave intereselor tuturor categoriilor sociale române din Transilvania și în special muntenilor. El gîndea în felul acesta și o spune răspicat cînd este constrîns de toți tribunii săi la Cluj. Neprezentîndu-se, se arunca toată vina pe el, și cum era și-așa rău văzut de cercurile conducătoare ar fi putut spera că, sacrificîndu-se pe sine, moții vor primi toate drepturile, iar în caz contrar ar rămîne să apere înainte procesul moților, ceea ce a și făcut, tot cu prețul persoanei sale.

După plecarea împăratului, procesul moților a luat o cotitură mai gravă. Încă înainte de venirea împăratului, Schwartzenberg ordonă o nouă comisie de anchetă, condusă de Clucer și Boier. Tot din scrisoarea lui Balint reiese că Iancu nu a voit să facă nici un fel de compromis.

„A fost provocat cu vorbe — scria Balint lui Laurian — ca să răspundă, înaintea mea, de guvernatorul, zicîndu-i acesta că : «eu (guvernatorul) trebuie să fac un raport maiestății-sale, cum stă lucrul pe cînd vine». El a răspuns : «Noi știm că pădurile sînt ale noastre !» «Bine, i-a răspuns guvernatorul, dar au fost și sînt acte în posesia fiscului, care numai cu procese se pot redobîndi totuși și fiindcă procesul curge vreme lungă, pînă atunci să capete oamenii ceva». El, Avram, răspunse : «Nu sîntem noi pieritori de foame». A curs comisia fără rezultatul dorit ; a venit împăratul, nu s-a făcut încă nimic.“

„Cu ocazia cadastrală domnii silveni au poftit să se înscrie pădurile pe fisc. Oamenii nu au lăsat. Au venit district, comisarul și Moldovanu, am rugat pe Avram și oamenii săi să nu se opună. Dar nimic n-au folosit, că Avram le-a spus apriat în primul rînd că pădurile sînt ale lor.“

Din această relatare a lui Simion Balint aflăm și o manevră a guvernatorului, pe care Balint nu o remarcă. Pentru a crea o breșă între Iancu și tribunii săi, autoritățile numesc pe foștii tribuni, Andreica și Darabant, să facă ei măsurătorile care trebuiau să consemneze intrarea pădurilor pe seama fiscului. Acești tribuni au făcut măsurătorile, dar n-au voit să înscrie pădurile pe numele fiscului. Ca urmare, și Iancu, și unii dintre tribunii săi au fost arestați, duși la Abrud și apoi la Alba Iulia.

Pentru ceea ce a urmat, deși mărturiile contemporane sînt numeroase, unele chiar senzaționale ca amănunte, preferăm relatarea sobră, dar obiectivă a aceluiași vechi prieten al lui Iancu, tovarăș nedespărțit de luptă, Simion Balint, care într-o scrisoare trimisă lui Simion Bărnuțiu la Padova, la 9 decembrie din același an, spune pe scurt, după ce menționează faptul că pe comunele moțești a venit „execuție militară", care a stors o sumă de cîteva mii de galbeni că „Avram Iancu fu arestat în Alba Iulia, în casa District-comisarului, acolo l-au cercetat după arestare ca la vreo zece zile. Nu știu ce îi căşună, că luînd un scaun frînse cu el toate ferestrele și mobilele din casă, după care fu pus în catene (cătușe de fier scurte)... dar în scurt timp veni ordin de la Sibiu și îl duseră acolo, unde fu eliberat, după aceea judecat și absolvit la intercesiunea (intervenția) excelenței-sale baron Şaguna. Dar îi dete acolo răstimp de trei săptămîni să se socotească și să ceară un post care va socoti și îi ziseră că poate merge acasă."

Simion Balint nu știa mai multe. Nu știa nici ce i-a „căşunat" lui Iancu să aibă acel acces de furie. Ne-o spune, tot pe scurt, și Eugen Fridenfels : „Această închisoare, un fel de «Hausarrest», îi se (i se) pregăti în clădirea judecătoriei de ocol, pe care nu putea s-o părăsească. Cu acest prilej, un funcționar cu numele Höhn l-ar fi tratat în mod nedemn și brutal și l-ar fi împins în asemenea furie, încît sparse totul în camera sa și trebui să fie legat. Dar asemenea scene nu se mai repetară de atunci". Iar relatatorul străin adaugă faptul semnificativ că „îndată după aceasta se ivi însă teama că locuitorii munților se vor strînge laolaltă și vor încerca să elibereze pe conducătorul lor de odinioară, și-l escortară într-un chip cinstit, printr-un

ofițer imperial, la Sibiu, unde petrecu vreo două luni, lăsat fiind, cu învoirea lui, la un prieten tovarăș de idei al lui, la consilierul guverbial Ilie Măcelariu..."

Dar ceea ce poate să ne dea, în mod mai amănunțit și veridic în același timp, cele întîmplate atunci, este tocmai mărturia lui Avram Iancu.

Fără îndoială că dialogul citat de Iosif Sterca-Șuluțiu, privitor la declarația făcută de Iancu la 28 octombrie 1855, prezintă unele elemente exagerate, dar se simte sîmburele de adevăr și ne dă posibilitatea de a întrezări o parte din atmosfera dramei.

Iancu își reamintește perfect de scena din octombrie 1852, deci cu trei ani în urmă, cînd a venit la Blaj, la instalarea unchiului lui Șuluțiu ca mitropolit. De față se afla și prințul Schwartzenberg, iar Iancu intenționa să-l roage pe proaspătul mitropolit să intervină pentru a curma urmărirea și persecutarea sa.

„Frate Șuluțiu ! eu am venit aci să cer o audiență, căci n-o mai pot duce cu nemții. Prea mă persecută. Nu-mi pot primi nici partea părintească, după moartea tatălui meu. Să port procesul muntenilor nu mă lasă. Azi-mîine va trebui să umblu la cerșit." Apoi, Șuluțiu — biograful — ni se înfățișează plin de sine. Îi este greu să intervină (!), invocînd o seamă de motive ieftine.

Avem și unele rezerve pentru mărturia de atunci a lui Avram Iancu, pentru cele întîmplate cu trei ani în urmă ; și asta nu pentru că nu s-ar fi întîmplat așa ! Dimpotrivă, se pare că faptele sînt adevărate, dar rezerva se impune pentru felul cum sînt ele puse în gura lui Avram Iancu :

„Cînd îmi vine în minte că acei oameni (nemții), pentru a căror cauză m-am luptat eu, și care a triumfat, cu ce dispreț și cu ce urgie se poartă contra românilor, care-și vărsau sîngele, pe cînd ei erau alungați peste graniță, stă să mi se sfîșie inima. Cînd îmi vine aminte că înainte cu doi ani, cînd eram rob la Alba Iulia, cum s-au purtat de infam cu mine...

Era într-o după-amiază, mă plimbam înaintea arestului meu, eram adîncit în cugete, despre ironia sorții față de poporul român, despre infamia oamenilor și despre

aceea că tot aici au fost arestați Horia, Caterina Varga, în urmă acum ; ei în fortăreață, iar eu în oraș. Deodată funcționarul Höhn, care avea supravegherea peste persoana mea, vrînd însuși să se ducă la preumblare, m-a provocat să mă întorc la închisoare.

Cine n-a fost rob nu știe cît de scump e aerul... și soarele lui Dumnezeu... L-am rugat să mă mai lase puțintel... El n-a vrut ; atunci i-am reflectat că n-a trecut timpul pe cît aveam drept să fiu în aer liber. Hm ! drept, eu uitasem, biet de mine, că eu eram rob... robul n-are drept... El s-a răstit către mine, dar eu, ca să-mi stăpînesc simțul, ce-l are chiar și robul, ori poate ca să nu mă vadă umilit înaintea sa — nu mai știu nici eu — mi-am continuat drumul. Atunci el a demandat (cerut) să mă prindă și să mă ducă cu sila în arest ; îndată ce am intrat, am lăsat de au pus fiare pe ambele mîini... și, oh, Dumnezeule !..."

„Iancu își întoarce capul — zice Șuluțiu — dar eu am zărit două lacrimi. După aceasta, el își acoperi ochii cu ambele mîini și cu o voce... plină de durere îmi zise : «Dumnezeule ! cu ce credință m-am luptat eu și poporul și iată acuma sînt tratat mai rău decît inamicii».

Apoi — spune Șuluțiu — ca și cînd ar fi vrut să alunge un gînd care-l tortura, s-a oprit, a sărit deodată în sus de pe scaun, s-a făcut palid ca moartea și a strîns ambii pumni, ca și cum l-ar fi apucat scîrciuri ; s-a uitat la ceriu... nori negri și fulger treceau prin ochii săi, apoi i-a ieșit un geamăt din piept, ca și cînd izbucnește furtuna în munți !... «Ce cugeți, frate ! funcționarul Höhn, după ce m-a văzut înferecat, mi-a tras, mi-a plesnit vreo cîteva palme peste față ! Infam ! de o mie de ori infam ! dar norocul lui era că eram în fiare, căci l-aș fi izbit de s-ar fi lipit de părete» !"

Iată ceva din adevăr ; un umil zbir bate pe Avram Iancu. Nicicînd, orgoliul său nativ, mîndria faptelor sale nu și-au putut reveni din această umilință, care venea să pună vîrf peste cele aduse nu numai de împărat, de Curtea sa, dar și de la aceia care-i erau mai aproape !

Acest om tînăr, voinic, care rezumase, în strădania sa de mai bine și apoi în lupta sa, dîrzenia seculară manifestată de poporul Munților Apuseni, acest om care nu cunoscuse frica, umilința, lașitatea și nici oboseala luptei era

pălmuit, pus în fiare de un călău mărunt. Nu-i de mirare că apoi a sfărîmat totul în camera închisorii, de s-a dus vestea. Nu-i de mirare că ulterior spiritul său încercat prea mult în ultimii ani s-a zdruncinat atît cît să intre într-un fel de apatie.

Ne spune același Eugen Friedenfels că în timpul cînd se afla la Sibiu, în casa lui Ilie Măcelariu, „îi bătu la ochi prietenului său, spre îngrijorarea sa, că Iancu, care în anii săi de studiu și în tot timpul mișcării se abținuse de la consumarea băuturilor alcoolice, acum își însușise obiceiul de a bea peste măsură".

Încercările prințului Schwartzenberg, guvernatorul Transilvaniei, de a-l convinge pe Iancu să accepte o funcție mare în cadrul imperiului, numai spre a-l îndepărta din preajma muntenilor, firește că n-au reușit. La un moment dat, guvernatorul vrea să-i plătească datoriile. El refuză.

Tradiția spune că, cerîndu-i-se de către același guvernator să spună care e dorința sa, Iancu ar fi răspuns, în felul său ironic: „O Academie de drepturi la Sibiu și o baie de aburi la Vidra !"

Între timp sosește la Sibiu tatăl lui Iancu, plătește 30 de ducați, datoriile contractate, și îl ia cu sine. Dar la Apold, Iancu fuge de lîngă tatăl său și umblă cîteva zile prin păduri, încercînd să-și liniștească spiritul învolburat.

Se reîntoarce apoi la Sibiu și încearcă din nou o acțiune în favoarea cîștigării procesului muntenilor. Nu reușește nimic nici de data aceasta. Revine la Vidra, și pe urmă merge imediat la Roșia-Montană, pentru a sta mai mult de vorbă cu Simion Balint. Îl roagă pe el, care intrase în grația împăratului și guvernului, și primise și decorații înalte, ca mulți alții, să se ocupe de procesul muntenilor. Poate că va fi mai de folos decît el, care era hăituit și se simțea un om sfîrșit. Simion Balint acceptă. A trimis un lung memoriu guvernului Transilvaniei, arătînd că „gramineele" puse după 1849 aduc o situație mai gravă muntenilor decît înainte de 1848. S-a instituit o nouă comisie din partea acelui guvern. S-au cercetat și aflat toate adevărate. „Și cînd speram — spune Balint — ușurarea sorții, ne veni de la ministeriu îndoită taxe pe lemne. Acum, zic oamenii, să nu mai cerem nimic, că mai rău va fi !

Între timp îi moare tatăl. Deși acesta fusese un om bogat, rămîn lui Iancu doar 1 700 florini, pe care-i va administra pînă la moartea sa Nicola, un avocat din Abrud. Iancu, deși a dus mare lipsă, nu s-a atins de ei — se pare — lăsîndu-i prin testament unor scopuri filantropice. După multe mărturii, el ar fi intrat și în conflict cu fratele său, popa Alexandru, care i-a pricinuit multe necazuri.

De-acum începe o altă epocă în viața sa. Devine un fel de hoinar, ducînd în sunetele melodioase ale fluierelor toată jalea poporului unită cu jalea sa de om. Drama istorică, deja consumată de munteni, devenea drama sa. Destinul poporului muntean era îngemănat cu al său. Iancu se desprinde încet, încet nu de popor, ci de viața obișnuită, și mai ales se desprinde cu totul de viața semenilor săi, intelectuali, care urcă repede pe treptele sociale, în condițiile oferite tocmai de lupta poporului muntean, care fusese și lupta lui.

PRIBEAG ÎN ŢARA SA — SAU UMBRA LUI IANCU

Oamenii superiori, prin spiritul lor manifestă un tumult interior, capabil să ducă la realizări pozitive. Energia naturală se canalizează pe un drum bun. Dar dacă din motive independente de voinţa omului se întîmplă o surpare psihică, determinată de nereuşita idealurilor pentru care a militat, brusc clocotul interior se transformă într-un fel de haos, care creşte vertiginos pînă la nimicirea individului.

În momentul în care Avram Iancu a simţit că marea dezamăgire îl duce, fatal, către alte drumuri decît acelea pe care pornise iniţial, el începe să se gîndească la moarte. Încă din 1850 îşi redactează testamentul, care, dacă nu cuprinde tot ceea ce voia să lase, reprezintă o parte din gîndurile sale de atunci :

„Ultima mea voinţă. Unicul dor al vieţii mele e să-mi văd naţiunea fericită, pentru care după puteri am şi lucrat pînă acum, durere fără mult succes, ba tocmai acum cu întristare văd că speranţele mele şi jertfa adusă se prefac în nimica.

Nu ştiu cîte zile mai pot avea : un fel de presimţire îmi pare că mi-ar spune că viitorul este nesigur. Voiesc dară şi hotărît dispun ca după moartea mea toată averea mea mişcătoare şi nemişcătoare să treacă în folosul naţiunii, pentru ajutoriu la înfiinţarea unei Academii de drepturi, tare crezînd că luptătorii cu arma legii vor

putea scoate drepturile naţiunii mele. Cîmpeni, 20 decembrie, 1850. Avram Iancu, m.p. advocat şi prefect emerit".

Încă nu i se întîmplase suita de deziluzii şi nenorociri din următorii doi ani, încă nici nu-şi imagina întreaga masă de lovituri ce-l vor doborî pe el.

Sensibilitatea sa extremă nu mai putea rezista sleirii fizice şi psihice. Decepţiile intervenite au sporit această stare. A căzut repede după arestarea şi brutalizarea la care a fost supus. A început să bea, crezînd astfel că va opri creierul să macine cu disperare atîtea şi atîtea gînduri

Mulţi văd în el un pericol: austriecii un instigator social, nobilii un duşman declarat. În parte, burghezia transilvană română, acum cînd lupta muntenilor s-a terminat, şi folosise acesteia, îl socoteşte indezirabil. Masele populare ştiu însă ce-i în sufletul lui Iancu. Din partea lor, să spună ce-o vrea, să bea cît poate, să cînte oriunde, să hălăduiască, dar să rămînă acolo, cu ei!...

Ar fi vrut parcă să redevină tribunul comandant de oşti ţărăneşti în lupta pentru dreptate socială cîştigată cîteva luni. Oare Bălcescu mai trăieşte? Se spune că este la Palermo şi zace acolo. Kossuth este în America, Ghica, Golescu, Laurian, Bărnuţiu, Maiorescu sînt în România, deţin catedre şi demnităţi. Şi Papiu! O clipă vede furtunoasa şedinţă de la Tîrgu-Mureş, din martie 1848.

Umblă, umblă mereu cîntînd din fluier sau caval. Rareori se odihneşte. Acum se află în casa unui prieten de luptă. Dar nu vorbeşte de revoluţie. Se fereşte şi chiar se supără de-l întreabă cineva. Bea! Nimeni nu-l opreşte, căci şi de asta se supără.

O umbră îi umblă prin spirit, se face mai distinctă, mai clară. Alte umbre se grupează în jurul ei; un întreg decor i se înfăţişează aievea. De aceea bea, să fie în lumea umbrelor. Gînduri şi emoţii se învălmăşesc, apoi totul se linişteşte iarăşi, pe şleaul unei lucidităţi de-o clipă. Atunci vede clar cruzimea oamenilor, suferinţele lor, tenebrele nedreptăţilor seculare, opresiunile de tot felul...! Aceasta era adevărata realitate, pe care n-a putut-o înfrînge! A plecat în zori de la buna gazdă. În munţi, respiră aerul rarefiat şi tare al înălţimilor. Acolo, pe văile înguste, parcă

toate apele cîntă ; sînt ape ce nu seamănă cu nimic rîurilor domoale și murdare de la cîmpie.

Șade din nou pe o claie de fîn și încearcă să adoarmă. Nu-i chip. Șipotul valurilor repezi îi stă în urechi ca sunetul clopotelor din micile bisericuțe de lemn ale satelor răzlețe. Apoi își îndreaptă privirea și gîndurile către stele. Caută mereu ceva, dincolo de ceea ce se întîmplase sau pierduse, dincolo de ceea ce realizase el, ceva care să-i explice o dată cu dimensiunile infinitului starea sufletului său.

Anii trec. El colindă mereu prin păduri și munți, în orice anotimp. Bate cîteodată la ușa cuiva și apoi pleacă repede, după ce este omenit cum numai el poate fi. Nu există loc în Țara Zarandului sau a Moților să nu fi tremurat inimile oamenilor la cîntecul din fluier, din caval sau din gură al lui Iancu. Își făcea singur fluierele. Rătăcea fără a supăra pe nimeni, și nimeni dintre ai lui nu îndrăznea să-l supere cu ceva !

Cîteodată, privirea sa, din ce în ce mai încețoșată de băutură, privea hăt-departe, de parcă ar fi vrut să cuprindă întreg ținutul drag al munților. Se simțea liber, deși îl încătușase cumplit suferința pentru semenii săi robiți. Lua fluierul de la brîu și deodată țîșneau sunete stranii, armonioase, întreaga jale a unui popor. Oamenii îl auzeau cum trecea doinind, ridicau capul de la munca lor necurmată și fără rod, pentru a prinde mai bine ecoul unei lumi sufletești atît de ciudată, totuși, pentru ei.

Fluierul, cîntecul însemnau o punte de legătură între jalea lui și a pădurilor robite și a oamenilor încătușați. Pe căile cîntecelor făcea astfel legătura sufletească cu aceia ce l-au precedat în lupta pentru dreptatea socială, aceia care l-au urmat sau vor veni s-o desăvîrșească.

Se știa singuratic și totuși, în același timp, avea sentimentul vag că ciocănea și cizela o piatră din vastul edificiu al istoriei, piatră a cărei formă neterminată scăpase spiritului contemporanilor săi. În însingurarea sa, părea luminat de o înțelegere pe care cu ani în urmă nici nu o bănuia. Fără să se pustnicească, fără a deveni un ermit, rămîne pentru sine un înțelept, care se ferea de societatea mereu în mișcare, de oamenii din orașele mari, porniți pe înavuțire și ridicare la trepte birocratice. Se decisese să

rămînă între munți, păduri și oamenii cu caracter dur ca bazaltul Detunatei, care-și plecaseră din nou frunțile, drepte și înalte cît Piatra Craivei. Și el, și oamenii aceștia crezuseră în *mincirosul de împărat*. De copil, Iancu auzise de acest basm, cunoscut numai de moți.

Dintotdeauna cugetul său se împotrivise „credinței" către împărat, dar mereu împrejurări potrivnice îl zvîrliseră în „alianță" cu un împărat care făgăduia mereu împlinirea unor doleanțe și dreptate poporului lovit de opresori.

Nu voia să mai știe decît de cîțiva prieteni. Este revelatoare, în acest sens, scrisoarea adresată vechiului său prieten Ilie Măcelariu la Sibiu, trimisă din Vidra de Jos, la 15 mai 1860.

Ilie Măcelariu, născut cu doi ani mai înainte decît Iancu, în Miercurea, a fost coleg la „drepturi" cu Iancu la Cluj, apoi împreună cu el la „Tabla regească" de la Tîrgu-Mureș, în 1847. În timpul revoluției conduce ca tribun pe glotașii armați. Este prins de soldații lui Bem la Săcel și dus la Sibiu, unde este condamnat la moarte. Bem îl grațiază. Între 1850 și 1860 este judecător la Sibiu, apoi va urca treptele magistraturii și va ajunge reprezentant al poporului român, deputat la Pesta, fiind unicul care a încercat să vorbească românește acolo. Și Ilie Măcelariu, ca și Axente Sever, trăiesc cît veacul.

Ilie Măcelariu ținea mult la Iancu și a încercat deseori să-l readucă, în urma sfatului altor prieteni, în cadrul burgheziei românești ascendente. Iancu refuză însă permanent.

În această scrisoare din anul 1860 Iancu spunea : „Frate Ilie ! Am primit scrisorile tale din 5 și 21 februarie și dacă nu ți-am răspuns încă să nu crezi că este dintr-un alt motiv decît simplu acela că mi-am prepus (propus) să nu mai corespondez cu nimeni. Sute de scrisori de la prieteni și colegi, care, desigur, cu bune intenții, voiau să știe numai dacă mai trăiesc sau nu, le-am pus deoparte fără a le fi răspuns, ceea ce desigur este din partea mea o indiscreție ; numai că eu nu port nici o vină aci, dacă din nefericire am făcut trista experiență că în vremea de azi omul nu mai știe în cine să se încreadă.

Fiindcă mă întrebi ce mai sper și ce mai cred încă, îți răspund că timpul speranțelor mele s-a dus și că credința mea este aceea pe care natura i-a dat-o șarpelui spre a-și păzi capul, dar să nu crezi că spun asta pentru că mi-aș teme nenorocita de viață, nu, această viață mi-am riscat-o de mai multe ori în anii 1848—1849, pentru scumpa mea națiune [...], ci prin asta înțelege națiunea mea iubită — care geme sub atîtea nevoi și pentru că mi-ar face rău inimii mi-ar părea rău dacă aș duce-o într-o primejdie și mai mare, prin dezvăluirea credinței mele adevărate. Altă dată mai mult. Rămîi sănătos și nu-ți uita mama al cărui piept l-ai supt și nici pe prietenul tău sincer. Iancu, m.p. advocat și prefect."

Este scrisoarea unui nebun ? Hotărît nu ! Dar cine vorbește de „nebunia lui Avram Iancu", cine-l socotea nebun ? Nimeni dintre străini, care l-au cunoscut îndeaproape, sau, în fine, nimeni dintre aceia care nu s-au luat după mărturii auzite din cercurile burgheze din Transilvania. Acesta este adevărul ! Contemporani de-ai săi — nu prieteni apropiați, desigur — ca și unii istorici l-au considerat drept nebun. Astfel s-a afirmat că și-ar fi pierdut mintea sau atunci cînd a venit împăratul în vizită, sau cînd a fost bătut la Alba Iulia, sau mai tîrziu.

Avram Iancu nu a fost nebun. A căzut într-o gravă depresiune psihică. A avut ceea ce numim noi azi un sindrom astenic în forme vertiginoase, agravat deseori prin starea sa. Alcoolismul, care nu era la el decît o automotivare, o salvare a zbuciumului sufletesc, contribuie desigur la decăderea psihică și fizică, dar nu într-atîta încît să nu-i îngăduie lungi perioade de perfectă luciditate, care alternau cu momente de depresiune considerată de către unii nebunie. Că era perfect normal la minte ne-o spune un om de-o integritate morală excepțională și care a fost nu numai un prieten al său, dar și cel mai mare luptător de la 1848—1849, după Iancu. Este vorba de Ion Axente Sever, care explică într-o scrisoare publicată în *Gazeta Transilvaniei*, din 26 februarie 1873, cîteva din cauzele stării lui Iancu. După ce vorbește de entuziasmul lui și al poporului, în cadrul revoluției declanșate „pentru drepturi și libertăți", Axente Sever spune : „Ar fi locul său să aduc înainte, dacă nu toate, cel puțin unele fapte din viața aces-

tui bărbat al națiunii române și prin aceasta să arăt cît cult și cîtă venerațiune merită memoria lui!

După ce însă aceste fapte, unii dintre noi, le-am văzut cu ochii, alții le-au auzit din gurile celor ce l-au văzut și le vor mai auzi și ceti, cît timp va trăi națiunea română, am crezut că pot trece peste nararea și comemorarea lor și că ajunge a mă ocupa ceva, cît se poate mai scurt, despre cauzele care au influențat asupra sănătății și scurtării de viață a acestui bărbat.

Acestea sînt: neînțelegerea dintre noi, persecuțiile neamicilor (...).

Curajul și rezoluțiunea ce au arătat poporul românesc în anii 1848/1849 a umplut pe adversarii noștri de îngrozire și i-a făcut să eie (ia) de timpuriu măsuri spre a sugruma în leagăn acel curaj și aceia rezoluțiune.

Cum era să facă și aceasta? Așa: să prindă, să lege, să închidă pe capi, pe conducători..."

Apoi Axente enumără suita de calamități intervenite, în care a intrat și el, și Iancu: „Așa și numai așa e explicat și de crezut decadența lui de la 1852 încoace, pe care lumea cea rea, care nu a vorbit cu Iancu de aproape, nu i-a cunoscut aspirațiile și dorințele și nu și-a putut explica urmările, a botezat-o de nebunie. M-am întîlnit cu el de multe ori, după crezuta lui nebunie. L-am avut șase săptămîni de oaspete în casa mea. Nu mi-a vorbit în nici o întîlnire și petrecere o singură vorbă smintită, nu am observat în toată purtarea lui cel mai mic semn de sminteală. Și dacă-i reprobam cîteodată aplecarea spre beția la care decăzuse, el îmi răspundea: «Lasă-mă, frate, că numai așa pot înăbuși durerea și amărăciunea în mine» !"

Mărturia lui Axente Sever nu poate fi pusă la îndoială. Printre denigratori se află destui care, exagerînd starea de decădere fizică la care ajunsese din cauza excesului de băutură, indică totuși o realitate care, dacă nu poate fi controlată sau motivată, poate fi totuși întru totul explicată. Să luăm, de pildă, pe publicistul maghiar Samuil Borbély, care a fost profesor și director de școală la Zalău și Cristur, și care a scos și un periodic *Szilágyi*, între 1877—1879. Manuscrisul său, „Amintiri de la Avram Iancu", cuprinde o relatare care, dacă prezintă și exage-

rări evidente, dacă nu și-o rea-credință, schițează, totuși, o imagine reală a stării în care se afla Iancu.

Borbély a căpătat într-adevăr de la Iancu unul din fluierele sale și se mai lăuda că păstra și pipa de lemn, făcută chiar de Iancu, o dată cu cîteva cuvinte scrise de mîna lui pe o hîrtie. Toate acestea le-a primit în ziua de 6 martie 1865, lîngă Abrud, la Gura-Roșii.

Borbély povestește întîlnirile sale cu Iancu. Ne spune multe, foarte multe chiar, dar din toate reținem cîteva observări sincere, de care nu ne îndoim, deși, după cum spune el, fusese tare speriat în copilărie de numele lui Iancu. Prima notă este din 19 decembrie 1864 : „Azi am văzut pe Iancu. Nu-mi venea să cred că este el. El, care înainte cu 16 ani, în 1848, era numit «Împăratul Munților», a venit azi la tîrg... Neamul său îl idolatriza ca pe capul poporului de la munte în revoluția din 1848 (...). «Împăratul Munților», după ce tragedia anilor 1848—1849 s-a încheiat și s-a văzut înșelat și el, și neamul său, a căzut într-o adîncă tristețe, adîncă melancolie. Și, ca să nu-și simtă așa de mult durerea, s-a apucat să bea vin, rachiu, orice băutură, fără alegere“ (...).

Apoi, publicistul maghiar descrie felul cum l-a întîlnit pe Avram Iancu în tîrg, la Abrud, tocmai cînd se afla în poarta „Casinei“ cu niște prieteni : „Se apropie de noi, cîntînd din fluier, un om înalt de un stînjen, de statură dreaptă...“

„Iancu, acum de 39 de ani, e înalt, lat în umeri, și după cum îl arată rănile de acum și timpul, neaplecat încă, trebuie să fi fost odinioară un tînăr de o statură frumoasă și impunătoare... Fața sa — și așa răvășită cum este — ne lasă să bănuim că era frumoasă cînd era în floare. Părul, în neorînduială, e tuns scurt la spate, pînă în vîrful capului (cel puțin acum așa era !). Dacă te privește sau spune ceva, un zîmbet ciudat, âmar i se ivește pe față și răspunde tîrziu, dar totdeauna scurt. Mai mult tace. Ochii mari îi rătăcesc fără țintă, alteori, iarăși, fixîndu-i asupra unui punct, își uită cu totul de sine, nu se mai clintește, în asemenea momente pleoapele parcă i-ar fi fixe, nu mai clipește de loc. Mersul îi e încet“.

Borbély îl invită să bea cu ei și-l roagă să se lase fotografiat : „Iancu ne împlinește bucuros dorința și astfel

eternizăm chipul renumitului bărbat, printr-un fotograf ambulant care tocmai era atunci la Abrud. După cîte știm aceasta este prima fotografie a lui Iancu. Din această fotografie am trimis atunci un exemplar istoricului ardelean Ladislau Kövári, altul îl reținusem pentru mine, dar pe acesta mi l-a cerut mai tîrziu domnul Carol Torma, în al cărui album, pus în față de Papiu-Ilarian, se mai află și acuma. Nu este o fotografie prea reușită, dar a trebuit să ne mulțumim și cu aceasta, căci timpul era închis, ploua, și fotograful n-a fost în stare să facă un clișeu mai bun... Mai tîrziu, acest fotograf amator a fotografiat pe Iancu și la Roșia în picioare, cu fluierul în gură. Acest chip este cu mult mai bun".

Însemnările lui Borbély, a căror autenticitate este incontestabilă, continuă înfățișîndu-ne, peste cîteva luni, primăvara, pe același Iancu, aproape în aceeași stare : „De pe urma acestei cunoștințe, Iancu mă căuta adesea. Însă totdeauna era mai mult sau mai puțin amețit. Aș fi dorit să-l întîlnesc treaz — să pot afla de la el ceva despre revoluție. Se ivi și acest prilej favorabil. În 5 martie 1865, foarte de dimineață, căpitanul Francisc Schuch, intrînd în cameră, îmi dădu de veste că Iancu venind dinspre Cărpiniș a intrat în crîșma cea mai apropiată de lîngă șteampuri. Acum am putea vorbi cu el — îmi zice — căci așa de dimineață nu cred că ar putea să fie încă băut. Mă îmbrăcai repede și mă dusei la crîșma indicată".

Lui Iancu îi era foame și sete. Apoi, după ce crîșmarul îi dă pîine și brînză, îi aduse și bere. Dar se pare — după cum ne spune Borbély — că berea nu era bună și de aceea Iancu recomandă crîșmarului următorul procedeu de îndreptarea berei stricate : „«Trebuie pusă într-o sită rară, cu nisip spălat frumos, ca de un deget, și, ținînd sita deasupra unui vas curat, trebuie strecurată berea prin acest nisip, iar după ce a fost strecurată să se arunce în ea cîteva fărîme de aluat dospit, turnată apoi îndărăt, peste un ceas, într-un butoi bine spălat și pusă la loc rece ; peste cîteva zile este iarăși bună de băut. Pentru că trebuie știut — zice întorcîndu-se către mine — că „Buona natura dedit, ars-excolit"». La aceste cuvinte îmi veni în minte numaidecît să-l pun pe Iancu să scrie acest proverb, ca să-i pot vedea și scrisul. Cerneală și pană nu

erau la crîşmă, şi nici hîrtie. Rupsei atunci dintr-un act pe care-l aveam la mine, un petec ca de-o palmă, îi dădui în mînă un creion, cu care scrise propoziţia cu trăsături destul de hotărîte (...). Întinzîndu-mi hîrtia, adaugă că nici nu-şi mai aduce aminte de cîţi ani n-a mai scris nici o literă. «A fost demult, aşa cred» — zise cu un oftat îndurerat".

Hîrtia aceea cu scrisul lui Avram Iancu s-a păstrat ataşată la manuscrisul lui Borbély şi tot acolo se află şi o seamă de date biografice, pe care Borbély afirmă că le-a luat atunci chiar din gura lui Iancu. Ele nu aduc nimic nou, în afară de mărturisirea lui Iancu că s-a născut „la coptul cireşilor".

Despre revoluţie nu poate afla mare lucru Borbély, de la Iancu, afară de cîteva mici amănunte nesemnificative. Important mi se pare numai un răspuns dat de Iancu, în stilul său caracteristic, privind întrebarea pusă în legătură cu făgăduielile Vienei pentru lupta românilor. „Făgăduieli au fost destule — zise — dar făgăduieli au rămas toate. Şi ca să nu cîrtim, cu o cruce[1] au vrut să ne plătească de la Viena. Dar mie nu mi-a trebuit crucea lor. Au românii cruci, pe biserici, pe case, pe umeri şi pe morminte, destule !"

Desigur că multe dintre relatările lui Borbély prezintă şi o tentă de tendenţiozitate. Este de remarcat că insistă în prezentarea lui Iancu sub înfăţişarea de cerşetor. În această tendinţă este o doză evidentă de rea-credinţă. Eugen Friedenfels nu avea nici un motiv să combată asemenea aserţiuni, dacă ar fi fost vorba de fapte adevărate.

„Iancu nu a fost ceteraş — ne spune Friedenfels — în schimb cînta cu multă pricepere artistică din flaut şi mai cu seamă din fluierul romanesc, îndeosebi, la îndeletnicirea sa favorită, pescuitul. Tot aşa de neadevărată ar fi şi presupunerea că el ar fi rătăcit ca cerşetor.

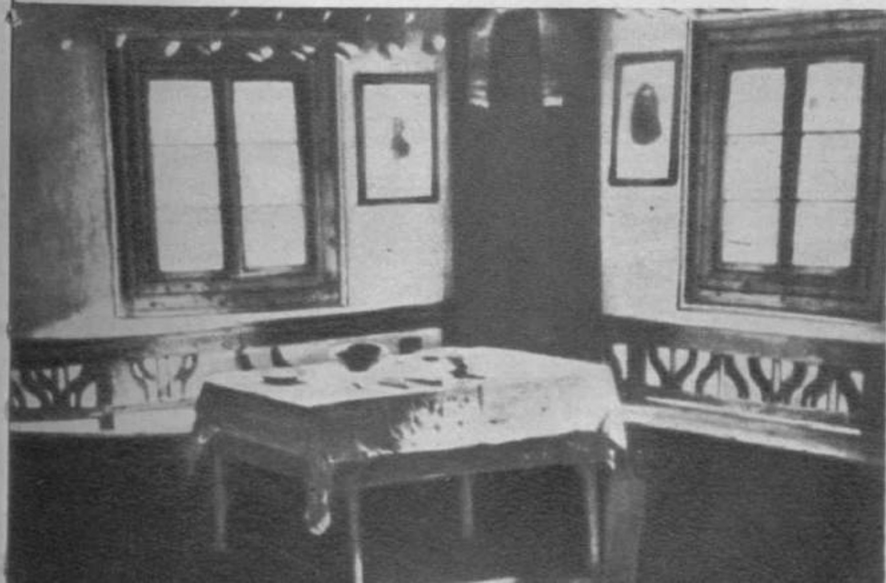
Iancu ar fi fost în stare mai bine să moară de foame decît să trăiască din pomana străinului (...) cînd la Sibiu i se făcuseră propuneri, care totuşi nu miroseau a milostivire, arată îndeajuns cum era dînsul. (...) El rătăcea,

[1] Decoraţie.

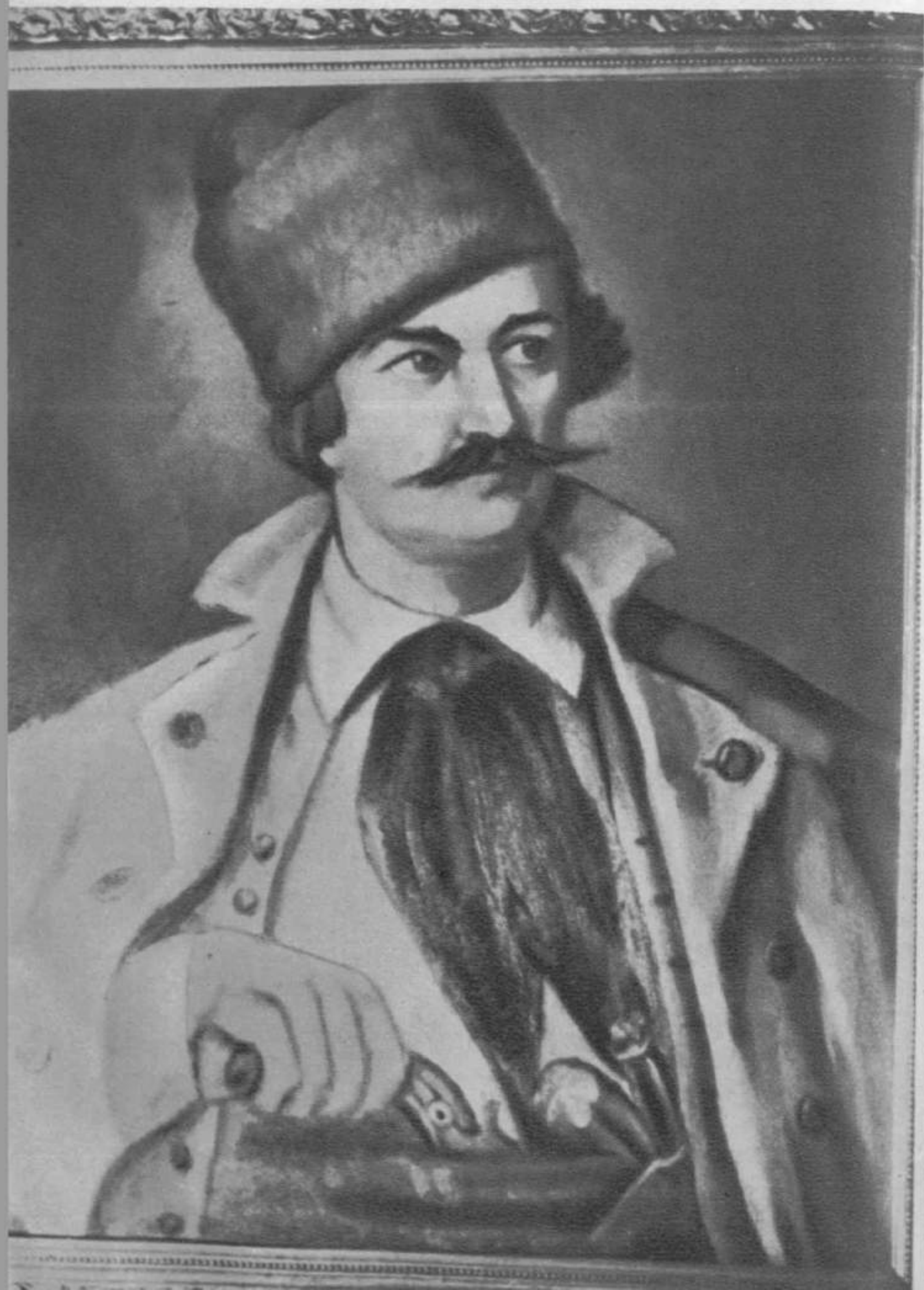

Casa părintească
a lui Avram Iancu,
azi muzeu memorial

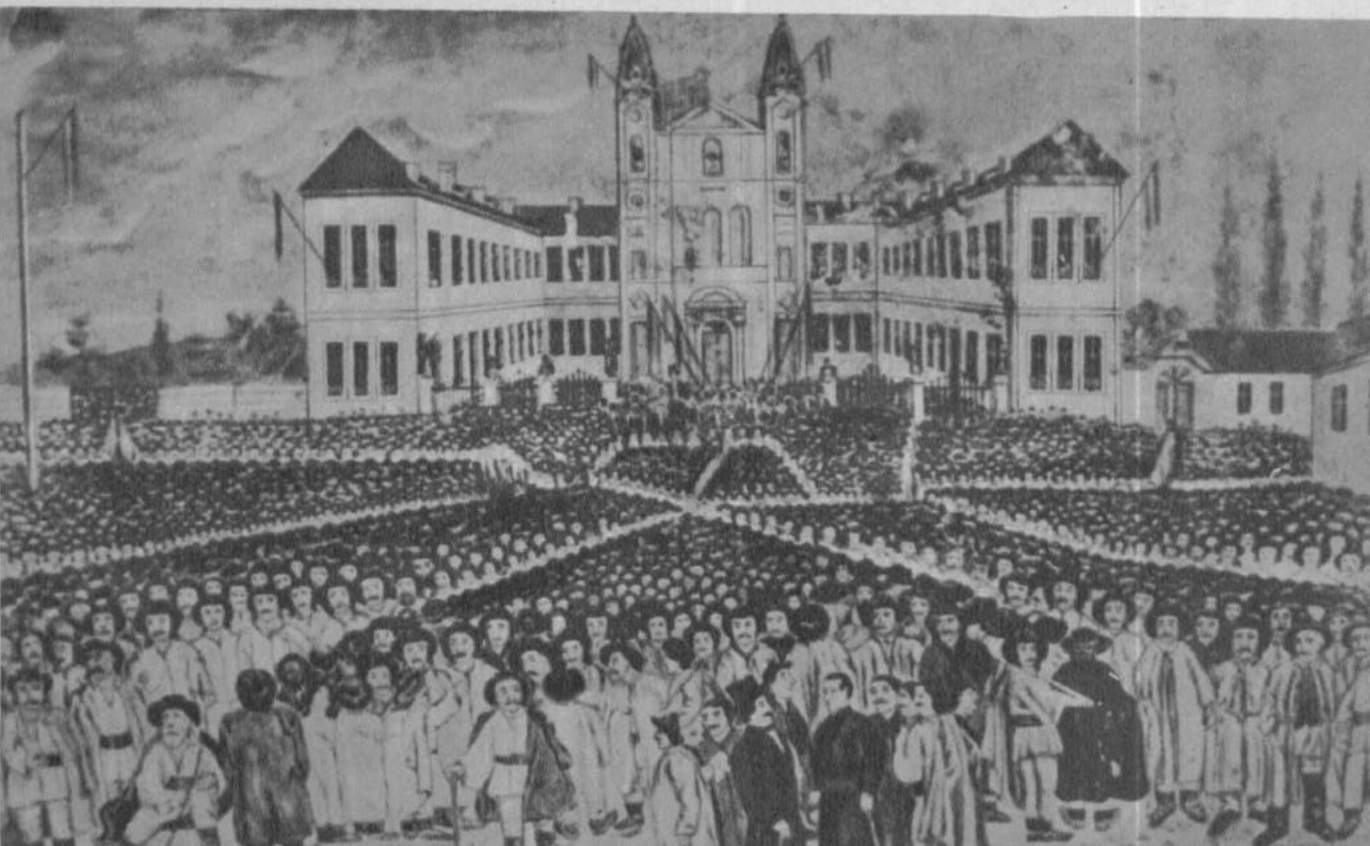
Interiorul casei lui Avram Iancu în vremea copilăriei

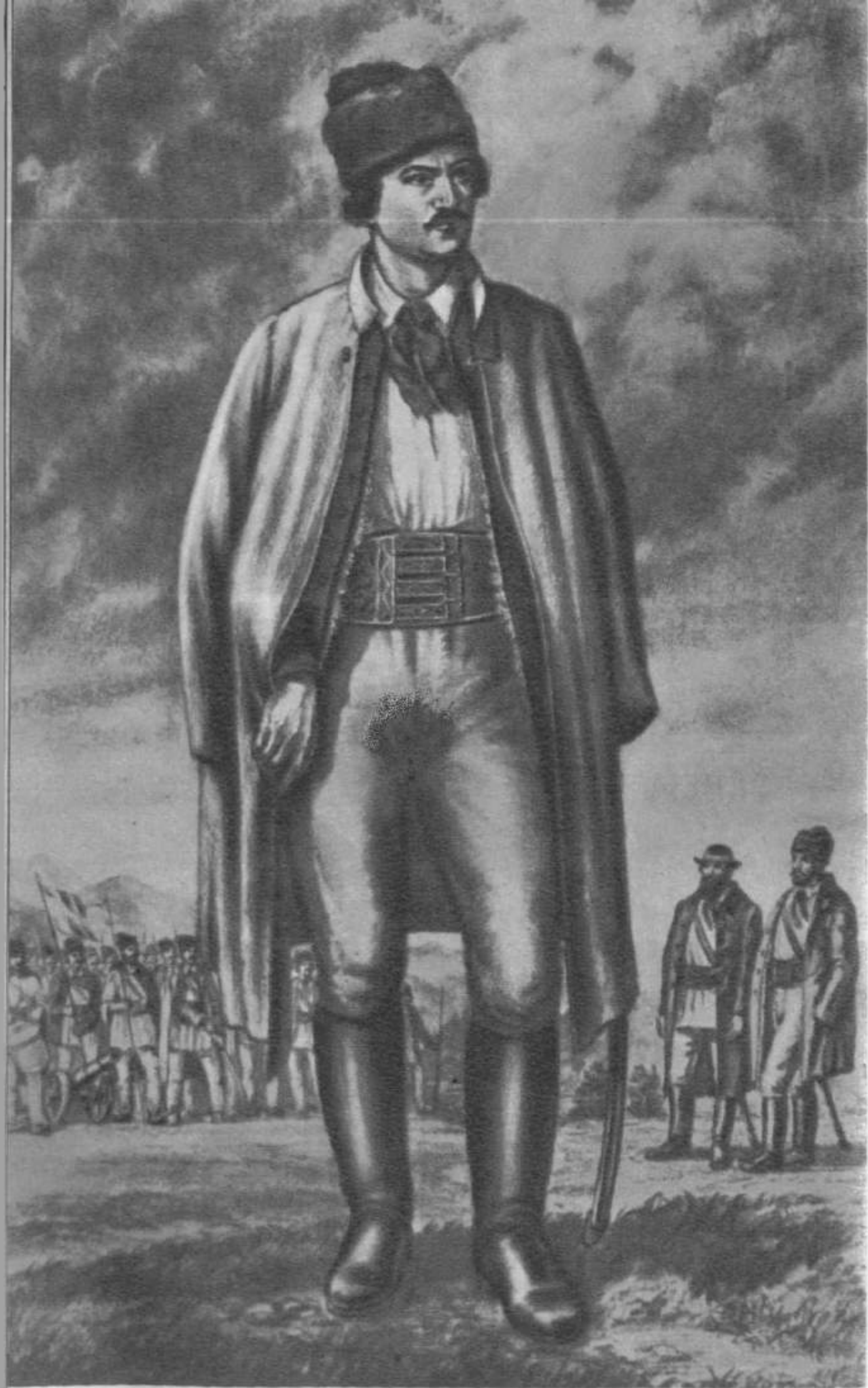

Avram Iancu
(reproducere după tabloul pictorului Fr. Boranyai)

Adunarea de pe «Cîmpul Libertății», Blaj, mai, 1848

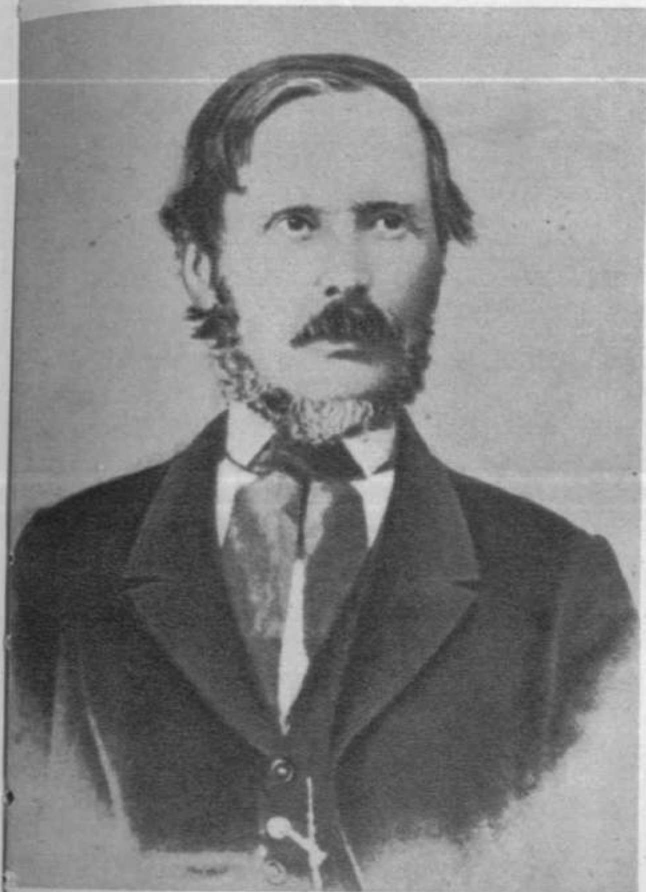
Avram Iancu alături de glotașii munteni în 1849
(după un desen contemporan)

Avram Iancu cu cei patru prefecți.

Simion Bărnuțiu

G. Barițiu

Un glotaș muntean
(după un desen contemporan)

Avram Iancu în fruntea armatei țărănești *(reproducere grafică după o pînză aflată la muzeul Bruckenthal)*

Ion Buteanu

Simion Balint

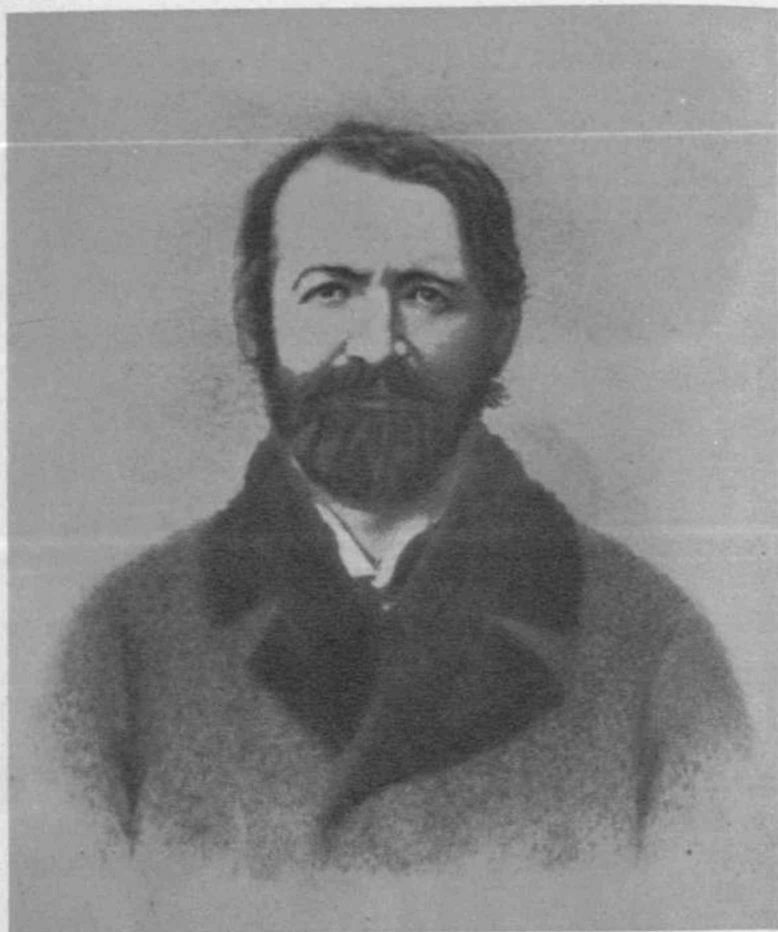
Avram Iancu și Nicolae Bălcescu
(reproducere după un basorelief)

Avram Iancu în 1850
(după tabloul lui Mişu Popp)

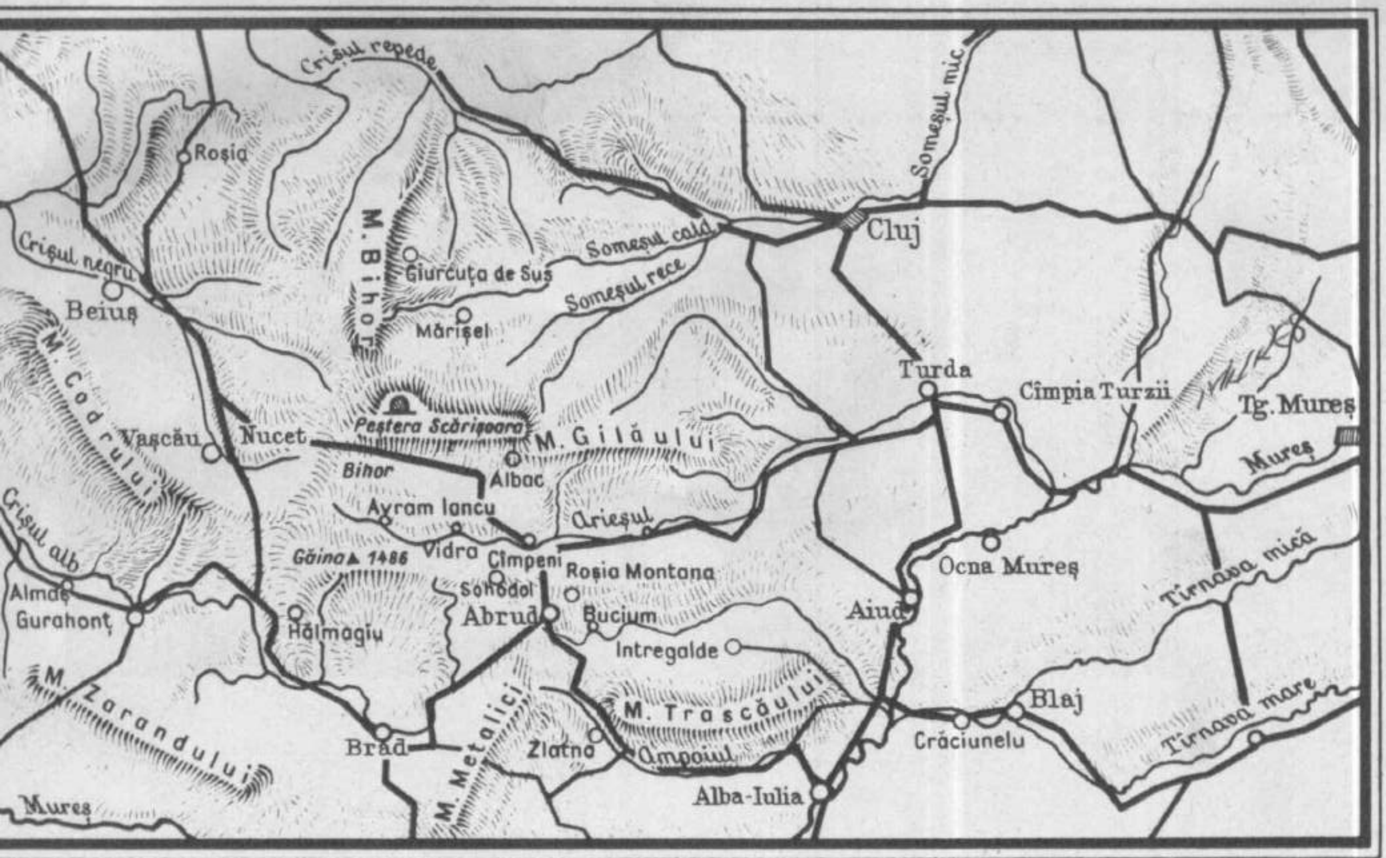
Avram Iancu în perioada 1860—1865

Avram Iancu in 1866

Avram Iancu în 1870

Harta localităților din zona Munților Apuseni (1848—1849)

în tot cazul, fără să se oprească (...) în muntosul său ţinut natal (...) unde uşile şi pivniţele locuitorilor îi erau deschise şi care i-ar fi oferit obişnuitele «trebuinţe», numai să-i însenineze durerea nenorocită. Dar de cerşit, sigur n-a cerşit. Lăsînd la o parte mîndria sa, amintită mai înainte, care-l făcea să vorbească chiar şi cînd solicita un împrumut de la un prieten al său, într-un ton mai curînd poruncitor decît milogeală, nici nu avea trebuinţă să cerşească. Atîta timp cît a trăit tatăl său, desigur că nu. Chiar dacă ar fi avut cumva de îndurat lipsă, el ar fi istovit partea sa de moştenire, din care mai rămăsese un rest, după moarte, în mîinile lui Nicola. Dar chiar făcînd abstracţie de la aceasta, el ar fi întîmpinat totdeauna inimi şi mîini largi printre locuitorii săi munteni..."

„Iancu a avut pînă la moarte — spune Ilie Măcelariu — o popularitate de nedescris, fiecare moţ îi oferea cu drag tot ce avea."

Puţin mai tîrziu, în 1866, Lukacs Béla scria în *Hazánk és a külföld,* (...) vorbind de o întîlnire întîmplătoare cu Avram Iancu : „O persoană cu o soartă tragică sta în faţa noastră. Figura aceea, care sub greutatea calamităţilor s-a încovoiat, care poartă pe sine urme de înfiorătoare uragane, odinioară era voinic, cînd în pomposul său costum naţional împărţea mandate[1] la sute de mii. Acest spirit care odinioară sălăşluia în figura aceea frumoasă, care s-a împărechiat cu sine însuşi şi acuma decade, odată se însufleţise pentru cele mai nobile idei..."

Iată un portret scurt, dar mai veridic, autorul înţelegînd ceva din ceea ce fusese şi ce mai rămăsese din Avram Iancu.

Ca şi Horia, Iancu este ca un munte din munţii lor dragi, cu cît te depărtezi de el mai mult, cu atît poţi să-l vezi mai bine în ansamblul lui. Dar ca să-l cunoşti bine, nu-i suficient să-l cuprinzi cu privirea, ci trebuie să baţi cu piciorul cărările, văgăunile, pădurile şi coastele, prăpastiile şi crestele, iar pentru oameni ca Avram Iancu trebuie să încerci a pătrunde gîndurile lui, starea sufletească.

---

[1] Porunci.

Prea puține mărturii obiective ne stau însă la îndemînă, prea puțin au scris contemporanii săi despre el, iar ceea ce ne-au lăsat sînt întîmplări sau momente sporadice, unele destul de subiective, care nu îngăduie legarea unui fir roșu, conducător în posibilitatea de a-i înfățișa viața în amănunte sau precizări, conform realității. Și totuși se desprind cîteva coordonate în stare a jalona trăsăturile sale fundamentale în această perioadă.

În primul rînd rămîne cert faptul că în urma prăbușirii sale, de după sugrumarea revoluției, Avram Iancu lasă sabia, luînd fluierul drept simbol al jalei ce cuprinsese țărănimea munteană nedreptățită. Fuge de lume. Nu de lumea sa din munți, ci de societatea de atunci. Hoinărește înecîndu-și durerea în alcool.

Din toate vremurile, la mai toți oamenii cu o masivă doză de sensibilitate și imaginație, muzica a însemnat o cale de transcendere, de ieșire din mizeria imediată, indiferent de natura ei.

El, care bate de-acum toate drumurile munților dragi, are mintea — cînd cîntă și bea — ca un ținut fără hotare. Și totuși sînt momente cînd întîlnește oameni, cînd vine în legătură cu prietenii de altă dată și de-acum, cînd reintră — chiar pentru puțină vreme — într-un fel de normal, socotit de semeni ca atare.

Uită, uneori nu mai știe nimic. Devine adesea paradoxal, nu cu lumea înconjurătoare, ci cu sine însuși. Vagabondează, povestind ici-colo faptele trecute, la modul simbolic, sau intuiește din viitor ceea ce pare oamenilor de necrezut. Ironic, rîde de oamenii răi, simțind însă că în fond ceilalți rîd de el. Țăranii munteni îl înțeleg și-l iubesc așa cum este, cu toate ciudățeniile. Alții, între care și unii cărturari văd în el un nebun bețiv. Dacă simetria naturală a trăsăturilor sale falnice își bate joc de frămîntarea lăuntrică, rămîne sub fruntea sa dreaptă, în ciuda sufletului prăbușit, un spirit mereu căutător de formule, capabil să sintetizeze o situație reală.

Iată-l după înscăunarea ca mitropolit a lui Sterca-Șuluțiu, umblînd singur de-a lungul și de-a latul *Cîmpului Libertății*, gol acum de oameni. Și iată-l adulmecînd imaginile de altă dată, trăite pe acest cîmp. Cineva — un seminarist — îl întîlnește și-l întreabă: „Dumneavoastră sîn-

teți Domnu Iancu ?" „Nu, îi răspunde el scurt. Sînt numai umbra lui, Iancu e mort !"

Nu-i plăcea să fie întrebat despre revoluție, dar dacă cineva insista, răspundea, aproape invariabil : „Aerul din case era stricat și eu am venit ca un uragan să le curățesc !"

Revista *Hotarul,* din februarie-martie 1935, publică o mărturie a nonagenarului — atunci — dascăl din Hălmăgel, Alexandru Popescu, care s-a mîndrit toată viața cá a avut prilejul să se omenească în tovărășia lui Avram Iancu ·

„Într-o seară de toamnă, ar fi putut fi prin anii 1865—1866 — ne spune dascălul — picase iară Iancu la noi în sat. Cînd am văzut că ține spre casa popii Grigorescu, m-am luat și eu într-acolo. Îndată ce a sosit Iancu, popa a poruncit preotesei să aducă vinars, pită și clisă. Și ne-am omenit toată noaptea. Iancului nu-i plăcea să vorbească despre revoluție, și întrebat a spus numai atîta : că vaca lui cea neagră va făta peste 70 de ani." Nu pricepusem atunci la ce-l dusese mintea pe Iancu cînd spusese aceste vorbe, dar, cînd a văzut că după 70 de ani s-a unit Transilvania cu Țara, am zis că aceasta a fost „profeția" lui Avram Iancu.

În același deceniu, venind odată la Vad, Iancu a întîlnit un tînăr student de la Cluj, care mai tîrziu ajunge protopop. Avram Iancu purta o pană roșie la pălărie. Tînărul îl întreabă cu sfială de ce poartă pana aceea roșie, la care i-a răspuns cu tristețe : „D-apoi, nepoate, peana asta roșie o port ca semn, că precum e de roșie această peană, așa-mi sîngerează inima mea pentru soarta acestui popor !"

Și acestui tînăr și oricine îl întreba dacă el este Iancu sau : „Ce mai faci, Domnule Iancu ?", răspundea totdeauna : „Eu nu-s Iancu, eu îs umbra lui Iancu. Iancu e mort !"

Din toate părțile, în toate mărturiile celor care l-au cunoscut sau auzit despre el, se menționează această invariabilă frază a lui Avram Iancu. Avea o înclinare spre vorbele cu tîlc, spre ironie chiar. Afară de aceasta, se pare că mintea sa căpătase anumite ascuțimi, așa cum o stîncă este frecată de furtuni sute de mii de ani pe o muche se ascute numai acolo. Mintea sa nu avea întunecimea nebuniei. Intrase doar, din cauza loviturilor pe care le primise,

a depresiunii survenite, a alcoolului și în general a stării de amărăciune, într-un fel de ceață purpurie. Vedea totul filtrat prin sita amintirilor încrîncenate. Unii contemporani i-au zis nebunie, ca să justifice purtarea lor, de fapt ceea ce stăruia din Avram Iancu pe pămînt — așa cum spunea și el — era doar umbra lui, care îmbătrînea vertiginos.

Pe lîngă această hălăduială, pe lîngă manifestările sale dezordonate, pe lîngă pribegia lui cîntată, Iancu a avut zile și săptămîni cînd, hotărît să nu mai bea, încerca să-și impună ordinea.

Sînt multe atestări verbale, consemnate, sînt multe scrisori sau întîmplări care nu pot pune la îndoială comportamentul său normal.

În 1860, Ilie Măcelariu vine de la Sibiu la Vidra pentru a sta de vorbă cu Iancu, spre a încerca să „influențeze asupra stării sale sufletești și dacă tot se mai poate înfiripa la el o convorbire națională". Măcelariu, venit cu încă un prieten, voia, de asemenea, să-l determine a coborî la Alba Iulia, unde o seamă de tovarăși din revoluție voiau să se adune sub forma unei petreceri și să discute într-o „convorbire intimă". Ceea ce se pregătea la Alba Iulia reiese și dintr-o scrisoare a lui Amos Frîncu, adresată din Deva, la 8 februarie 1860, lui Iosif Hodoș, la Abrud : „Uniți-vă în cuget, uniți-vă-n simțiri, zise Mureșanu pe care noi vrem și trebuie să-l ascultăm (...). Vino dară pe sîmbăta viitoare — 11 februarie — la Alba Iulia, la bal, unde o să fie adunată o părticică frumoasă a românilor — cam poți socoti care : Măcelariu, Axente, Nicola, Gaietan, Ladoi, Borgovan..."

Măcelariu insistă mult, cu argumente felurite, pe lîngă Iancu să vină și el. Iancu nu voia, dar pînă la urmă a consimțit, aducînd singura rezervă care pornea din ușoara manie a persecuției de care la vremea aceea suferea : „La Alba Iulia, numai la Alba Iulia, și nu mai departe", zise dînsul, aducîndu-și desigur aminte de pățaniile din 1852. De îndată începu să se pregătească de drum. Dar nici nu se vestise plecarea lui Iancu și dintr-o dată, ca printr-o vrajă, năvăliră din mai multe părți moții, cu sutele, cu strigăte și blesteme, de parcă s-ar fi strîns ca să pornească, ca altădată, împotriva asupritorilor. Ei se opuneau plecării Ian-

cului: „Tu să rămîi cu noi și să ții cu noi, nimeni să nu te ducă de aci!“ și nimeni nu l-ar mai fi putut scoate pe Avram din mijlocul moților săi credincioși. Și Măcelariu cu prietenul său au plecat singuri. Nimic nu a indicat atunci prietenilor săi că s-ar purta altfel decît orice om normal. De altfel, el mergea deseori în casele orășenilor cunoscuți, îmbrăcat curat și chiar în straie orășenești. Sînt rămase și fotografii care atestă aceasta.

Cu prilejul nunții a doi tineri, copii ai unor vechi tovarăși de arme de-ai săi, Iancu acceptă — în 1868, deci cu 4 ani înainte de moarte — să vină la petrecere. Se căsătorea Mircea Stănescu cu fata lui Toloș din Hălmagiu. În timp ce se petrecea, cineva a scos o revistă românească apărută atunci la Oradea și care publica notele unui nou joc românesc: Romana. Era vorba de revista *Familia* a lui Iosif Vulcan. Tinerii ar fi vrut să-l joace, dar cine să le cînte, cine știa cînta după note scrise?

Și iată că Iancu, văzînd agățat în perete un „violon“, îl ia și începe să cînte. Îl învățase în copilărie de la voievodul țiganilor: Cula Surdulici.

În munți nu fugea de oameni. Acolo nimeni nu-l socotea nebun. De Sîn Petru mergea, an de an, la tradiționala petrecere muntenească de pe muntele vecin Vidrei de Sus: Găina. Acolo era „tîrgul de fete“. Începuturile acestui „tîrg“ se pierd în negura istoriei. Se spune că foarte de demult păstorii de pe tăpșanul acelui munte făceau în fiecare an cîte o sfeștanie în mijlocul turmelor. Cu acest prilej, vidrenii duceau de-ale mîncării și băutură, ospătîndu-se. Mai tîrziu, cu veacuri în urmă, sfeștania a dispărut, rămînînd numai petrecerea de fiecare an. Crișenii din satele apropiate au început a lua și ei parte la întrecerea vidrenilor.

Tot cu acest prilej, vidrenii plăteau stăpînului feudal, Halassy, arenda anuală datorată pentru pășunatul vitelor pe Muntele Găina. Moții veneau și cu nevestele, și fetele, și flăcăii la petrecere. Crișenii au început și ei a veni cu flăcăi și fete cu unelte trebuitoare moților, pe care le dădeau lor pe băutură. În ultimul veac devenise cel mai vestit tîrg din Munții Carpați.

Se iveau uneori certuri între moți și crișeni, dar în aceste certuri era rău de străinul care se amesteca De cînd stăpînirea austriacă ținea jandarmi numeroși în regiune pentru a preveni vreo nouă sculare a moților — fapt care, sporadic, tot s-a întîmplat — acești jandarmi au început să tot vină la tîrgul anual. În 1852, înainte de călătoria împăratului prin aceste locuri, jandarmii nemți s-au apucat să se lege de femeile moților. Au fost cumplit bătuți, dezarmați. Imediat s-a trimis la Vidra de Sus o companie de dragoni, care au făcut arestări, au bătut, iar pe unul dintre ei, în 1856, l-au și împușcat.

Iancu, atunci, de-abia a putut determina comandamentul districtual să ia execuția de pe capul oamenilor săi. Acum însă, de vreo cîțiva ani, jandarmii nu mai venau la tîrg. Se ducea Iancu, care cînd vedea jandarmi germani înjura cumplit, așa cum mereu blestema pe stăpînii de la Viena.

Mergînd odată la acest tîrg, Iancu se îndrăgostește de o tînără văduvă din Baia de Criș. Și apoi ani de zile, cînd avea drum pe acolo, bătea către seară la poarta ei și numai ei îi mărturisea multe, foarte multe din ceea ce nu mai spunea altora. O chema Maria. Ședea cu tatăl său, unul din centurionii lui Buteanu în revoluție, care luptase și sub porunca lui Iancu. Era după 1860, cînd pentru niște datorii neplătite fiscului au venit patru jandarmi și l-au prins pe bătrîn, și după ce l-au dus la închisoare, s-au întors și au batjocorit-o pe Maria, care și-a făcut atunci seama, spînzurîndu-se de o grindă a casei.

Cînd a venit într-o seară, Iancu n-a mai aflat decît cele întîmplate. Vecinul care i-a povestit s-a temut că va înnebuni, așa i se schimbase fața în furie. Dar apoi a ridicat bățul său lung, ce servea și de fluier, l-a îndreptat în sus către cer și a spus doar atît: „Împărații și domnii îs răi, căci îs oameni, dar nici Dumnezeu nu-i!"

De atunci a pornit cu și mai cumplită jale în suflet într-o pribegie care rar s-a mai curmat. Și tot către Țara Zarandului trăgea în hoinăreala sa. Odată a spus unui cunoscut, în casa căruia se odihnea pe-o noapte: „Cîtă lume am umblat, țară mai bună, mai bogată și oameni mai primitori ca în Țara Zarandului n-am văzut. Cînd voi muri, aș vrea să mă îngropați aici".

Petre Giurgiu, care era student bursier la Școala Superioară de Agricultură din București, venise să-și vadă părintele, pe Avram Giurgiu, fost luptător de-al lui Iancu în revoluție. Era sfîrșitul lui august 1872. Tînărul student ședea de vorbă cu sătenii în curtea bisericii, dîndu-le vești din România. Deodată se aude cîntec de fluier venind dinspre dealul Bulzului. „Cine-i ?“ întrebă Petre Giurgiu. „Îi Domnu' Iancu“, răspunseră țăranii. Și la curiozitatea manifestată de tînăr de a cunoaște și el pe Avram Iancu, sătenii îi spun că Iancu va veni imediat la ei, căci așa îi este obiceiul.

Sosind Iancu și văzînd un străin în straie orășănești neobișnuite în partea locului, se încruntă : „Cine-i ?“ „Îs feciorul lui Avram Giurgiu, învăț în Țară.“ „Vii din Țară ?“ „Da !“ Iancu l-a luat în casa lui Avram Giurgiu.

Mai tîrziu, Petre Giurgiu a mărturisit că nu a văzut nimic, dar absolut nimic anormal la Avram Iancu, în afara unei figuri tare răvășite și a unei tuse grele, ce parcă nu înceta decît dacă lua mai mult vinars. Iancu l-a întrebat de Laurian și de mulți alții. Prea puțin de situația politică. Se ferea să vorbească, să nu i se deschidă răni adînci.

Aflase întîmplător destule de cînd nu mai ținea răbojul anilor. Știa că Ungaria revoluționară își dăduse mîna cu Austria imperială, prin dualismul efectuat în 1867, și că burghezia se aliase cu absolutismul într-o cîrdășie îndreptată împotriva celorlalte naționalități și în special împotriva poporului muncitor...

Știa că în România domnea acum un neamț. Mai știa multe, multe altele, dar ce folos ! Acum avea de scris repede o scrisoare lui Laurian, s-o ducă feciorul Giurgiului în mîna lui.

Cere de scris. Și pînă cînd gazda primitoare căută cele de trebuință, îi spune tînărului : „Dacă ai strînge, în timpul vacanței, rășină de brad de prin pădure, ai vinde-o ușor la București, și ai cîștiga ceva bănuți !“ „Dar cine are nevoie de ea ?“ răspunse mirat Petre Giurgiu. „Boierimea din București, ca leac contra bătăturilor !“ răspunse Iancu fără să zîmbească măcar.

Iată încă una din frazele sale sibilice în care a scînteiat o clipă ironia, pentru ca să cadă în scîrba ce o avea pentru domnii de orice fel de nație ar fi fost ei.

Petru Giurgiu spune că în noaptea aceea Iancu a cerut să doarmă afară, pe o jumătate de claie de fîn. I-au fost aduse așternuturi din casă, se știa că așa doarme-n vară, ca să poată privi stelele și sta de vorbă cu ele.

În seara zilei de 9 septembrie poposește la ușa covrigarului din Baia de Criș. Îi cere găzduire că se simte tare rău. Dar vrea să doarmă tot afară pe prispă. În crăpatul zorilor îl aflară mort.

Imediat, vestea a pătruns în toată Transilvania. Țăranii luptători de la 1848—1849, ca și fiii lor, care auziseră povestindu-se faptele lui Iancu, vărsau lacrimi de cinstită durere. Tovarășii săi de luptă, prietenii, de asemenea. Dar de-ndată burghezia naționalistă vede un prilej nou de a „trage turta pe spuza ei! Nu este el eroul național?“ Cel care fusese uitat cu bună știință, fiindcă atît timp cît trăise nu voise să se dezlipească din mijlocul poporului său, pentru care luptase cu încrîncenare?

Doar mort reintră în arena oficială. Doar mort este reamintit. Se sună clopote în bisericile celor două confesiuni. Popii îl revendică, pentru că a luptat, și alături de popi, desigur aceia care nu uitaseră de interesele masei din care ieșiră și lepădaseră iute sutana și crucea pentru a încinge sabia adevăratei credințe.

În necrologul oficial, publicat în *Gazeta Transilvaniei* la Brașov se spune: „Națiunea Română! cu animă dureroasă face cunoscută încetarea din viață a preaiubitului său fiu Avram Iancu, prefect general al legiunilor românilor în luptă pentru independența națională de la 1848/1849. Defuncțiunea prea timpurie a urmat astăzi, la 3 ore dimineața, în Baia de Crișiu, la anul vieții sale 48, în urma unui morbu boale de piept“ (...).

În cimitirul din Țebea se află un imens gorun căruia i se zice și azi gorunul lui Horia, după spusa tradiției care amintește că acolo, Horia, dimpreună cu ai săi, întocmise planul răscoalei țărănești. Iancu ceruse să fie înmormîntat acolo. Autoritățile nu îngăduiseră o largă participare.

Cînd au fost executați pe roată Horia și Cloșca, autoritățile imperiale aduseseră cu forța țărani din toate comunele răsculate să asiste la execuție. Atunci, pe cînd se înfăptuia înfricoșătoarea caznă pe roată, spun martori oculari străini, se putea auzi un murmur, ca un geamăt uriaș ieșit din miile de piepturi ale iobagilor : ca o sinistră și cumplită melopee îngînată. Acum, în timp ce preoții de ambe rituri slujeau la groapa deschisă, nu se auzeau plînsete sau jăluiri, ci un vuiet uriaș. Murise, chinuit, singurul împărat iubit cu adevărat pe care l-au avut vreodată pînă atunci acești țărani munteni. Oare murmurul acela nu prevestea autorităților străine și domnilor, pămînteni sau nu, un vifor curățitor de relele sociale încuibate din nou ?

NOTA BIBLIOGRAFICĂ

ADAMESCU, GH. — *Avram Iancu, schiță biografică, Albina* I, (1849), nr. 43, pp. 1345—1353.

BALINT, SIMION — *Scurtă descriere a unor evenimente întîmplate în Munții Apuseni ai Transilvaniei în 1837—1847 — Transilvania, nr. 2,* 1836.

BARIȚIU, G. — *Avram Iancu, Gazeta Transilvaniei,* v. 1872, nr. 2522, pp. 243—245 ; 254—258.

BARIȚIU, G. — *Părți alese din Istoria Transilvaniei. Pe două sute de ani în urmă,* vol. II, Sibiu, 1890.

BAUER — *Ormagy Bem — Föna seedeének magyaromayai 1848 és 1849 Böl.* (Amintirile maiorului Bauer, adjutantul lui Bem, din 1848—49), Pesta, 1871.

BĂLCESCU, N. — *Opere,* vol. IV, *Corespondență,* ediție îngrijită de G. Zane, București, 1962.

BUGNARIU, T. — *Nicolae Bălcescu în problema națională* (în) *Studii, Revistă de istorie,* 6/1953, nr. 21, pp. 57—64.

BUTA, NIC. — *Avram Iancu și epoca sa,* Cluj, 1924, p. 112.

BUTA, NIC. — *Cîteva informații și considerații asupra tinereții lui Avram Iancu,* București, CL 1924, p. 112.

CHERESTEŞIU, V. — *Contribuţii la istoria mişcării ţărăneşti în Transilvania în anul revoluţionar 1848,* (în) *Studii şi Referate privind Istoria României,* vol. II, Bucureşti, 1954.

CHERESTEŞIU, V. şi alţii — *Din Istoria Transilvaniei,* II, Bucureşti, 1961.

CIURA, ALEX. — *Povestire pe scurt a vieţii lui Avram Iancu,* Cluj, 1922.

DRAGOMIR, SILVIU — *Studii şi documente privitoare la revoluţia Românilor din Transilvania în anii 1848—1849,* vol. I, Cluj. vol. II, Sibiu, 1944.

DRAGOMIR, SILVIU — *Avram Iancu,* Bucureşti, 1965, Editura ştiinţifică.

GHICA, I. — *Amintiri din pribegie după 1848,* vol. II, comentate de Olimpia Boitoş, Craiova, 1940.

HODOS, ENEA — *Din corespondenţa lui S. Bărnuţiu şi a contemporanilor săi,* Sibiu, 1944, (Scrisori III).

HODOS, ENEA — *Din tinereţele lui Avram Iancu,* (în) *Anuarul Inst. de Istorie Naţională,* Cluj, II, 1924, p. 381.

[IANCU, AVRAM] — *Raportul lui Avram Iancu. Prefectul Legiunii româneşti. Despre faptele oastei poporane, care a stat sub comanda lui pe timpul războiului civil din Transilvania în anii 1848/1849,* Ed. redacţiei *Observatorului,* Sibiu, 1864. Publicat întîi în colecţia *Die Rumänen der Osterreichischen Monarchie,* vol. II, reprodus de Popovici Romniceanu: *Luptele Românilor din Ardeal,* 1848/1849—1920.

* * * — *Istoria României,* vol. IV, Formarea şi consolidarea orînduirii capitaliste (1848/1878), Academia R.P.R., Bucureşti, 1964.

JÁKAB, ÉLEK — *Szabadságharczunk történetehaz*, Budapest, 1880. (Memoriile lui...)

KÖVARI, LÁSLO — *Erdely történeté 1848—1849 — bem. (Istoria Ardealului 1848—1849)*, Pesta, 1861.

MARX, K. — ENGELS, FR. — *Revoluția de la 1848*, Culegere de articole, București, E.S.P.L.P., 1956, (Bibl. marxist-leninistă).

MOLDOVEANU, VASILE — *Memorii din 1848—1849*, Brașov, 1895, B.N.I., 98 293.

NAROCINITKI, A. — *Tradițiile revoluției ungare din 1848—1849 și contemporaneitatea* (n) KOMMUNIST 1957, nr. 3, p. 72, trad. rom.

OȚETEA, ANDREI — *Trecsény Zsolt. Az Erdely patasutság tórtenté 1790—1849 (Istoria țărănimii ardelene)*, Budapesta, 1856, p. 507, *Studii* X (1957), nr. 2, pp. 255—257.

PAPIU, ILARIAN AL. — *Istoria Românilor din Dacia Superioară*, vol. I—II, Viena, 1852, Schiță III. Publicată cu o introducere și cu note de Dr. Ștefan Pascu, Sibiu, 1943. B.A.II. 188 499.

PASCU, ȘTEFAN — *Muzeul memorial Avram Iancu*, Cluj, 1958.

PACAȚIAN, THEODOR V. — *Cartea de aur sau luptele politico-naționale ale Românilor de sub coroana ungară*, vol. I, ediția a II-a, Sibiu, 1904.

ROSETTI, R. R. — *Un episod din anii 1848/1849 în Transilvania. Apărarea Munților Apuseni în primăvara și vara anului 1849 (Anuarul Inst. de Istorie Națională*, Cluj, IV, (1926—1927), pp. 81—118.

SEVER AXENTE, SEPTIMIU — *Răspuns la Cartea Neagră (A fekete könye)*, scrisă de dr. Ștefan Kemény, Brașov, 1897, V, p. 336.

STERCA-ȘULUȚIU, I. — *Tratatul despre faptele românilor sub Avram Iancu. Memorialul lui Avram Iancu*, Sibiu, 1899.

SPIRA GYÖRGY — *A magyar ferradalom 1848—1849 bem.* Budapesta 1950.

ŞULUŢIU, de Cărpiniş, IOSIF STERCA — *Biografia lui Avram Iancu,* Sibiu, 1897, p. 413.

SZÁBO, ERVIN — *Társadalmi és pártharcok a 48/49 es magyar forradalomban,* ed. a II-a, Budapest, 1949.

TÓTH, ZÓLTAN I. — *Kossuth és a nemzetisègi kerches 1848/1849, ben (Kossuth şi problema naţională în 1848—1849),* vol. II, Budapesta, 1952.

TÓTH, ZÓLTAN I. — *Bălcescu Mikloş élete (Viaţa lui Bălcescu),* Budapesta, 1958, pp. 129—131.

VULCAN, IOSIF — *Panteonul romanu. Portretele şi biografiile celebrităţilor române,* Pesta, 1869.

* * * — *1848 în Principatele Române* (Album apărut sub îngrijirea Comitetului de direcţie pentru sărbătorirea anului revoluţionar 1848), Bucureşti, 1948.

CUPRINS

Redactor responsabil : MARIN GHEORGHE
Tehnoredactor : VALERIA POSTELNICU

Dat la cules 26.05.1966. Bun de tipar 20.09.1966. Apărut 1966. Comanda nr. 6.667. Tiraj 32 180. Broşate 29.100 + legate 3080. Hîrtie tipar înalt de 63 g/m², 540×840/16. Coli editoriale 14,86. Coli de tipar 16. Planşe 9. A.T. 5481. C.Z. pentru bibliotecile mici 8R—3.

Tiparul executat sub comanda nr. 60 361 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România.

Născut din mijlocul maselor de iobagi luptători ai Munţilor Apuseni — urmaş al lui Horia şi-al lungului şir istoric de căpetenii a răscoalelor populare — Avram Iancu, devenit cărturar luminat, a sintetizat, prin acţiunile sale democrat-revoluţionare din anii 1848—1850, lupta seculară a ţărănimii din Transilvania pentru eliberarea social-economică, cu lupta naţională a întregului popor român din Transilvania împotriva asupririi feudalo-absolutiste.

Avram Iancu rămîne, proiectat pentru totdeauna în lumina istoriei poporului român, una din figurile proeminente, un conducător de seamă al năzuinţelor de veacuri, azi împlinite.

AUTORUL

Lei 7,50